॥ अथ श्रीमद्भागवते दशमस्कंधे उत्तरार्धप्रारंभः ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ सच्छास्त्रस्यासच्छास्त्रेणेवकतिपयेष्वध्यायेषुश्रीकृष्णस्यजरासंधेनसहसंग्राममंवर्णयति तत्त्वनिर्णयेनसदसत्तोभक्तिद्वेषाभ्यांउद्बुद्धाभ्यांविहितनिर्वाणावाप्तिर्भवति तत्रकथांप्रसं जयितुमाह अस्तीति अस्तिप्रास्तिशब्दाभ्यांअविद्यायाद्वेरूपेसंशयविपरीतज्ञाननामनीउच्येते तत्रसंशयेज्ञानसत्तामात्रमस्ति विपरीतेतदपिनास्तीत्यस्तिप्रास्ती असभुविभूसत्तायामितिधातोः यद्वा निश्चायकप्रमाणाभावेननिश्चयज्ञानाभावात्संशयविपरीतज्ञानवाचकावेतौ असुनिरसनइतिधातोः कंसस्यमहिष्यौ कसिहिंसायामितिधातोः हिंसात्मनोऽधर्मस्यमहिमबंधकत्वेनसंबंधिन्यौ षिञ्बधंनइति धातोः कृष्णनाम्नाधर्मेणभर्तरिस्वनिर्वाहकेकंसनाम्न्यधर्मेहतेविनाशितेस्वपितुःस्वपोषकस्यजरासंधस्य जृवयोहानावितिधातोर्वयोहानिहेतुभूताशैवीशास्त्रसंहिताजरेत्युच्यते तस्यांसंधामरणापत्तावपि नमुंचामीतिप्रतिज्ञायस्यसतथा तस्यगृहान्प्रमेयविशेषानपितुःप्राप्यस्थिते शब्दशक्तिविचक्षणैःपुरुषैरध्यात्मविषयतयात्रार्थोज्ञातव्यइति ग्रंथबाहुल्यभीरुणामयानप्रदर्श्यतइति १ आत्मवैरूप्यकारण म् आत्मवैधव्यादिनिमित्तम् अन्यत्रप्रतिपादनासामर्थ्यम् २ नृनयइतिधातोःनृन्नयान्शैवशास्त्रोक्तान्पिबतीतिनृपःशास्त्रज्ञः य॰प्रतिसंभूमेत्याभिधानात्योविष्णुःसएवादोदुष्टदंडकस्तंवांतिशरणंगच्छं

श्रीशुकउवाच ॥ अस्तिप्रास्तीतिकंसस्यमहिष्यौभरतर्षभ ॥ हतेभर्तरिदुःखार्तेईयतुःस्वपितुर्गृहान् १ पित्रेमगधराजायजरासंधायदुःखिते ॥ वेद यांचक्रतुःसर्वमात्मवैरूप्यकारणम् २ सतदप्रियमाकर्ण्यशोकामर्षयुतोनृपः ॥ अयादवींमहींकर्तुंचक्रेपरममुद्यमम् ३ अक्षौहिणीभिर्विंशद्भिस्तिसृ भिश्चापिसंवृतः ॥ यदुराजधानींमथुरांन्यरुणत्सर्वतोदिशम् ४ निरीक्ष्यतद्बलंकृष्णउद्वेलमिवसागरम् ॥ स्वपुरंतेनसंरुद्धंस्वजनंचभयाकुलम् ५ चिं तयामासभगवान्हरिःकारणमानुषः ॥ तद्देशकालानुगुणंस्वावतारप्रयोजनम् ६ हनिष्यामिबलंह्येतद्भुविभारंसमाहितम् ॥ मागधेनसमानीतंपश्यतां सर्वभूभृताम् ७ अक्षौहिणीभिःसंख्यातंभटाश्वरथकुंजरैः ॥ मागधोऽपिनहंतव्योभूयःकर्ताबलोद्यमम् ८ एतदर्थोवतारोऽयंभूभारहरणायमे ॥ संरक्षणा यसाधूनांकृतोऽन्येषांवधायच ९ अन्योऽपिधर्मरक्षायैदेहःसंभ्रियतेमया ॥ विरामायाप्यधर्मस्यकालेप्रभवतःक्वचित् १० एवंध्यायतिगोविंदेमगधाधिप तिर्बली ॥ मथुरांसवनोद्यानांरुरोधबहुसैनिकः ११ कलिंगश्चेकितानश्चदंतवक्रविदूरथौ ॥ उल्मुकोवेणुदारीचशाल्वश्चैद्यश्चदुर्मतिः १२ पूर्वद्वारंसमासा द्यरुरुधुर्मागधाज्ञया ॥ विंदानुविंदावावंत्यौविराटोदरदस्तथा १३

तीतियादवाःवैष्णवाःतद्रहिताम् ३ एकस्थानमारभ्यषोडशस्थानेपासंख्यासाऽक्षौहिणीत्युच्यतेइति अन्येगजानांसप्तसहस्राणिद्विशतीसाशीतिः एवंरथानामपिसंख्या अश्वानामेकविंशतिसहस्रीपं चशतीविंशतिश्च पदातीनांपंचत्रिंशत्सहस्रंविंशतिभिश्चेत्यक्षौहिणीसंख्यांब्रुवते एकोगजएकोरथस्त्रयोऽश्वाःपंचपदातयइतिदशसंख्यापत्तिनाम त्रिगुणितापत्तिःसेनामुखमितिभिन्नंवापदं सेनामुख स्त्रिगुणोगुल्मनामा तत्त्रिगुणोगणनामा गणत्रिगुणावाहिनीनाम वाहिनीत्रिगुणापृतना तत्त्रिगुणाचमूः त्रिगुणिताचमूरनीकिनी दशानीकिनीत्यक्षौहिणीतिकेचित् एकेभैकरथात्र्यश्वापत्तिःपंचपदा तयः पत्त्यंगैस्त्रिगुणैःसर्वैःक्रमादाख्यायथोत्तरम् सेनामुखंगुल्मगणौवाहिनीपृतनाचमूः अनीकिनीदशानीकिन्यक्षौहिणीत्यमरः ४ ५ ६ ७ ८ ९ अन्योपिदाराहादिरपि स्वकालेप्रभवतःवर्धमान स्याधर्मस्यविरामायविनाशाय १० मथुरांयोग्यानांपरमानंददात्रींवेदांतविद्यां तस्याश्चतुर्द्वाराणिक्रमादीनि पाखंडशैववीरादयः लिंगादिशब्दिताबहवःसैनिकाःसेनारक्षकाःयस्यसतथा सेनारक्षाश्च सैनिकाइत्यमरः ११ १२ १३

१४ १५ १६ १७ १८ १९ क्ष्वेलंतः अट्टहासंकुर्वंतः २० कदंबःसमूहः २१ सपरिच्छदौसोपस्करणौ २२ सहस्रमराणिदलानिपरयतत्तथा २३ कौमह्यांमोदकोनारायणःतस्यविद्यमानाकौमोद
की त्रिषुस्थानेषुकोटिद्वयेमध्येचनतंवक्रंत्रिनतं कार्मुकंतुचतुर्हस्तमितियादवःशार्ङ्गंशृंगविकृतं गुणेनज्यपाअन्वितंसहितम् २४ २५ २६ २७ त्वावतांत्वद्युक्तानां पद्मा त्वंभवःरक्षकोयेषांतेत्वावंतः

एकलव्योबाह्लिकश्चतथापंचनदेश्वरः ॥ रुरुधुर्दक्षिणद्वारंपौंड्रकश्चमहाबलः १४ युधामन्युर्बृहत्क्षत्रःशाल्वोभूरिश्रवास्तथा ॥ उत्तमौजाश्चरुक्मीचद्रुम
श्चैवसुदक्षिणः १५ एतेनियुक्ताराजानोजरासंधेनभारत ॥ पश्चिमद्वारमासाद्यरुरुधुर्मथुरांपुरीम् १६ द्रुपदःशिशुपालश्चत्रिगर्तोऽथजयद्रथः ॥ शकुनिःसो
मदत्तश्चकुणिंदश्चमहाबलः १७ जरासंधेनसहिताःसर्वेमदबलान्विताः ॥ उत्तरद्वारमासाद्यरुरुधुर्भरतर्षभ १८ तेनिरुद्ध्यचचतुर्द्वाराण्युद्वेलांभोधिसन्नि
भाः ॥ सिंहनादंचकुर्वंतोदध्मुःशंखाननेकशः १९ क्ष्वेलंतोयुद्धसन्नद्धाजघ्नुर्भेरीःसहस्रशः २० तद्वीरभूपालकदंबजृंभितंयुगावसानार्णवघूर्णितोपमम् ॥ नि
शम्यकृष्णोनचचालचेतसासृगालघोषंमृगराडिवोद्धतः २१ एतस्मिन्नेवकालेतुगगनात्सूर्यवर्चसौ ॥ रथावुपस्थितौसद्यःससूतौसपरिच्छदौ २२ आयु
धानिचदिव्यानिपुराणानियदृच्छया ॥ चक्रंसुदर्शनंघोरंसहस्रारंमनोरमम् २३ गदाकौमोदकीगुर्वीनाम्नाकौमोदकीशुभा ॥ त्रिनतंकार्मुकश्रेष्ठंशार्ङ्गसंज्ञं
गुणान्वितम् २४ तीक्ष्णधारःशितमुखःखड्गोनंदकसंज्ञितः ॥ ऌघूशराचितौरम्यौतूणौचाक्षयसायकौ २५ तुरगाःशैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकाः ॥ हलं
चबलभद्रस्यमुसलंचदृढंगुरु २६ इत्येतान्यायुधान्याजौगगनादागतानिसः ॥ दृष्ट्वाराजन्हृषीकेशःसंकर्षणमथाऽब्रवीत् २७ पश्यार्यव्यसनंप्राप्तंयदूनांत्वाव
तांप्रभो ॥ एषतेरथआयातोदयितान्यायुधानिच २८ यानमास्थायजह्येतद्व्यसनात्स्वान्समुद्धर ॥ एतदर्थंहिनौजन्मसाधूनामीशसत्कृतम् २९ त्रयोविंश
त्यनीकानांभूमेर्भारमपाकुरु ॥ एवंसंमंत्र्यदाशार्हौदंशितौरथिनांवरौ ३० दंशितैश्चयदुश्रेष्ठैर्बहुभिश्चसमन्वितौ ॥ निर्जग्मतुःपुरवराद्बलेनाल्पीयसान्नृप
३१ निर्गत्यसदनात्कृष्णोवृष्णीनाहूयसर्वशः ॥ आज्ञापयामासतूर्णंचतुर्द्वारस्यपालने ३२ वसुदेवंचनिशठंकृतवर्माणमुद्धवम् ॥ कृष्णोनिर्यातयामा
सपूर्वद्वारेणभारत ३३ उग्रसेनंसुदामानंपृथुंविपृथुमेवच ॥ हरिर्निर्यातयामासद्वारेणानुत्तरेणवै ३४ सात्यकिंचगदंचैवप्रसेनंगांदिनीसुतम् ॥ हरिःप्र
तीचीद्वारेणप्रेषयामासदुर्मदान् ३५ गोविंदस्तुमहातेजाःस्वयंदारुकसारथिः ॥ आत्ताभीष्टप्रहरणःसंकर्षणसहायवान् ३६ उत्तरेणविनिर्गम्यद्वारेणजगदी
श्वरः ॥ शंखंदध्मौमहाप्राणंदैत्यदानवभीषणम् ॥ आह्वदारुकमासीनंरथाग्रेमाधवःस्मयन् ३७

तेषांत्वावतामितिपाठश्छांदसः २८ साधूनांसाधुभिःसत्कृतम् कृद्योगेषष्ठी २९ त्रयोविंशत्यनीकानांत्रयोविंशत्यक्षौहिणीनांसमुत्पन्नंभूमेर्भारम् ३० ३१ ३२ ब्रह्मसूत्रादयोवसुदेवादिशब्दवाच्याः
३३ ३४ दुःखंमंदयंतिअल्पीकुर्वंतीतिदुर्मदास्तान् नुमागमाभावश्छांदसः ३५ ३६ महाप्राणंमहाघोषम् ३७

युद्धदुर्मदान् युद्धेदुष्टमदान् ३८ ३९ ४० वसुदेवादिभिश्चतुर्भिः कलिंगाद्यष्टानां कदक्कदाहिंसार्थाविति धातुः कदनंयुद्धम् ४१ गोविंदेनाध्मातमाश्वासितंचेतोयेषांतेतथा तेषांराजन्यानांकटकेनसैन्येन सैन्येपिकटकोऽस्त्रियामित्यभिधानम् समूहेनवा ४२ ४३ ४४ ४५ माधवौमधुकुलेजातौसैन्येनयानध्वजैः रथध्वजैर्वाजिभिरश्वैःसारथिभिश्चसहितौ वाजीत्वश्वेशरेखगेइति अभ्रैःजलधरैरेणुभिश्च ४६ सुपर्णतालध्वजाभ्यांचिह्नितौअंकितौ हरिरामयोःकृष्णबलभद्रयोःरथौ विलक्षयंत्यःपश्यंत्यःपुरंगृहम् अट्टालकंगृहोपरिष्टिकादिविरचितचतुरस्रस्थलं हर्म्यंधनिनांवासः गोपुरंपुरद्वारम् अल्पवयसौ

श्रीभगवानुवाच ॥ रथंवाहयधर्मज्ञयत्रतौचैद्यमागधौ ॥ तर्पयामिनृपान्सर्वान्सायकैर्युद्धदुर्मदान् ३८ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्तोदारुकस्तेनहयांस्तूर्ण मचोदयत् ॥ व्यनदत्सिंहनादंचगोविंदःपरवीरहा ३९ शंखमाध्मायरामोऽपिसिंहनादंव्यनीनदत् ॥ ततोऽभूत्परसैन्यानांहृदिचिंतासवेपथुः ४० पू र्वद्वारिनृपैःसार्द्धंयदूनांकदनंमहत् ॥ आसीच्चतुर्भिरष्टानांतदद्भुतमिवाभवत् ४१ दक्षिणद्वार्यपितथागोविंदाध्मातचेतसाम् ॥ आसीद्यदूनांकदनंरा जन्यकटकेनवै ४२ अपरद्वार्यपितथायदूनांदृढधन्विनाम् ॥ आसीद्राजसमाजेनसंग्रामोरोमहर्षणः ४३ तेहन्यमानायदवोराजभिःशक्रविक्रमैः ॥ न चेलुःसंगराद्राजन्लोकद्वयजिगीषवः ४४ तत्रयादवशार्दूलोविष्णुस्त्रैलोक्यवल्लभः ॥ आससादमहाघोरौयत्रतौचैद्यमागधौ ४५ जरासुतस्तावभिवीक्ष्यमाध वौमहाबलौघेनबलीयसावृणोत् ॥ ससैन्ययानध्वजवाजिसारथीसूर्यानलौवायुरिवाभ्ररेणुभिः ४६ सुपर्णतालध्वजचिह्नितौरथौविलक्षयंत्योहरिरामयोर्मृ धे ॥ स्त्रियःपुराट्टालकहर्म्यगोपुरंसमाश्रिताःसंमुमुहुःशुचार्दिताः ४७ हरिःपरानीकपयोमुचांमुहुःशिलीमुखात्युल्बणवर्षपीडितम् ॥ स्वसैन्य मालोक्यसुरासुरार्चितंव्यघूर्णयच्छार्ङ्गशरासनोत्तमम् ४८ गृह्णन्निषंगादथसंदधच्छरान्विकृष्यमुंचन्शितबाणसंचयम् ॥ निघ्नन्रथान्कुंजरवाजियूथपा न्निरंतरंयद्वदलातचक्रम् ४९ ततःशशांकाकृतिपांचजन्यंमहारवंदैत्यकुलापचारम् ॥ मुखेनिधायाशुपुपूरयादवानाश्वासयन्क्षात्रियकूटघट्टितान् ५० नृपास्तदाकर्ण्यतुकर्णनिष्ठुरंक्रमेणनिर्भिन्नहृदोबभूविरे ॥ यदुप्रवीराश्चसमुद्यतायुधारणेनृपाञ्जघ्नुरनीकसंयुताः ५१ ततश्चतुर्द्वारगतान्महीपतीन्यदुप्रवी राःपरिभूयसर्वशः ॥ चक्रुःशरौघैःसहसैकवाहिनआप्यायिताःशार्ङ्गरवेणशौरिणा ५२ ततोहरिंचैद्यपतिर्मंडलीकृतकार्मुकः ॥ भर्त्सयन्कृष्णकृष्णे तितिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ५३ तमभ्यधावद्गोविंदोविमुंचन्सायकान्बहून् ॥ मंडलीकृतकोदंडस्तैलधौताञ्छितान्शरान् ५४ ततःपंचशरान्घोराना दायदमघोषजः ॥ चतुर्भिस्तुरगानाशुविव्याधैकेनसारथिम् ५५

अल्पसेनौकृष्णरामौमागधंप्रलयार्णवोपमसेनंदृष्ट्वासमुत्पन्नयाशुचा ४७ व्यघूर्णयत् विस्फारयामास परानीकपयोमुचांशत्रुसेनामेघानाम् ४८ श्रीकृष्णस्यहस्तलाघवंकथयति गृह्णन्निति निषंगात्तू णीरात् भ्राम्यमाणमलातचक्रंउल्मुकमंडलंनिरंतरंछिद्ररहितंदुःशकंयद्वत्तद्वत् ४९ दैत्यकुलस्यापचारंनाशकरं क्षत्रियाणांकूटेनसमूहेन घाट्टितान्संवेष्टितान् ५० क्रमेणतत्तद्योग्यतानुसारेण ५१ एकवाहिनःएकवाहनगवान् पृष्ठवाहनहीनानित्यर्थः ५२ ५३ ५४ दमघोषजःशिशुपालः ५५

सिंहनादंव्यनदत्सिंहनादंचकार ५६ वीरः शूरोस्तिबलवान्शक्तिमानसि ५७ धानुष्मस्त्वंधनुष्मतांमाहात्म्यम् ५८ आशुगैःशरैः ५९ ६० यदून्नंदयतिबलेनसमर्द्धयतीतियदुनंदनः ६१ ६२ ६३ ६४
कालांतमारुतेनप्रलयकालवायुना ६५ ६६ निर्भिन्नकुंभाःविदलीकृतमूर्धानः अनीकशःराशिशः करिप्रभृतयोनिर्भिन्नकुंभादयोबभूवुरित्यन्वयः ६७ अंगप्रसूताःदेहोत्पन्नाःअसृगापगाःरुधिरनद्यः
भुजाएवाहयोयासुतास्तथा एवमुत्तरत्रापि कच्छपाःकूर्माःद्विपाएवद्वीपाःअंतरद्वीपाः हयाएवग्रहाग्राहाः ६८ धनुस्तरंगैःआयुधगुल्मैश्चसंकुलाः आस्फूर्जिताः उन्नतस्थलादधः तज्जलध्वनयःतैराव
र्तैःजलभ्रमणैश्चभयानकाःभयप्रदाः वृत्तफलकध्वनयोवास्फूर्जितास्तएवआवर्त्ताः महामणिप्रवेकाःप्रवेकाउत्तमाएवाश्मानःआभरणान्येवशर्करायासुतास्तथा ६९ संकर्षणेनएवंविधाभ

भूयोदशाशुसंधायविव्याधमधुसूदनम् ॥ व्यनदत्सिंहनादंचतदद्भुतमिवाभवत् ५६ ततस्तमाहगोविंदःसाधुसाध्वितिपूजयन् ॥ भोभोचैद्यमहेष्वास
वीरोऽसिबलवानसि ५७ अतोमेपश्यदुर्बुद्धेधानुष्मत्त्वंस्वयंरणे ॥ इतिब्रुवतिगोविंदेराजानःसर्वएवते ५८ विव्यधुर्निशितैर्बाणैर्यौगपद्येनमाधवम् ॥
तांस्तान्प्रत्येकशःकृष्णोविद्ध्वापंचभिराशुगैः ५९ सारथिंचतुरोवाहानानयद्यमसादनम् ॥ त्रिभिस्त्रिभिःशरैर्भूयोप्येकैकंनृपतीन्रणे ६० वक्षस्यास्येल
लाटेचविव्याधयदुनंदनः ॥ ततश्चत्रिंशतांराज्ञांत्रिंशत्कार्मुकमाहवे ६१ त्रिंशद्भिःसायकैराशुचिच्छेदयदुपुंगवः ॥ दमघोषसुतस्यापिधनुश्छित्त्वात्रिभिः
शरैः ६२ ध्वजंचमुकुटंच्छत्रंचकर्त्तप्रहसन्निव ॥ ततोदशहरिर्भल्लान्शार्ङ्गेसंधायमाधवः ६३ आकर्णांतंसमाकृष्यचैद्यंविव्याधसंगरे ॥ तेनराजन्यकटकांवि
भ्रांतंशरताडितम् ६४ कालांतमारुतोद्धूतशैलद्रुमलतोपमम् ॥ त्रातारंनाध्यगच्छद्वैहताश्वरथसारथि ६५ शरान्विमुंचन्जलजंचपूरयन्विस्फूर्जय
न्कार्मुकमुग्रपौरुषः ॥ विलोकयन्मागधसैन्यमाहवेनिरंतरंयद्वदलातचक्रम् ६६ निर्भिन्नकुंभाःकरिणोनिपेतुरनीकशोऽश्वाःशररुग्णकंधराः ॥ रथाहता
श्वध्वजसूतनायकाःपदातयश्छिन्नभुजोरुकंधराः ६७ संछिद्यमानद्विपदेभवाजिनामंगप्रसूताःशतशोऽसृगापगाः ॥ भुजाहयाःपूरुषशीर्षकच्छपाहतद्विप
द्वीपहयग्रहाकुलाः ६८ करोरुमीनानरकेशशैवलाधनुस्तरंगायुधगुल्मसंकुलाः ॥ आस्फूर्जितावर्त्तभयानकामहामणिप्रवेकाभरणाश्मशर्कराः ६९ प्रवर्त्ति
ताभीरुभयावहामृधेमनस्विनांहर्षवहाःपरस्परम् ॥ विनिघ्नतारीन्मुसलेनदुर्मदान्संकर्षणेनापरिमेयतेजसा ७० बलंतदंगार्णवदुर्गभैरवंदुरंतपारंमगधेंद्रपा
लितम् ॥ क्षयंप्रणीतंवसुदेवपुत्रयोर्विक्रीडितंतज्जगदीशयोःपरम् ७१ स्थित्युद्भवांतंभुवनत्रयस्ययःसमीहतेऽनंतगुणःस्वलीलया ॥ नतस्यचित्रंपरप
क्षनिग्रहस्तथापिमर्त्यानुविधस्यवर्ण्यते ७२

सृगापगाः प्रवर्तिताइत्यन्वयः ७० अंगहेविष्णुरात यन्मगधेंद्रेणपालितंअर्णवदुर्गंअतएवभैरवंदुरंतपारंचक्षुरविषयतीरांतरंअनवसितसमाप्तिंवा तद्बलंकृष्णरामाभ्यांक्षयंप्रणीतमित्यन्वयः जगदी
श्वराभ्यामनायासेनकृतमेतद्युद्धमित्याह वसुदेवपुत्रयोरिति जगदीशयोःवसुदेवपुत्रयोःतद्युद्धंपरंकेवलंविक्रीडितं क्रीडामात्रमेव ७१ योनंतगुणोभुवनत्रयस्यस्वलीलयास्थित्युद्भवांतंसमीहतंकरोति स्थि
तिःउद्भवश्चअंतश्चतत्तथामिथोविरुद्धत्वादेकवद्भावः यद्यपितस्यहरेःपरपक्षनिग्रहःचित्रंनभवति तथापिमत्यानुविधस्यमनुष्यधर्ममनुकुर्वतोहरेस्तद्युद्धंबुद्धयवताराार्थवर्ण्यतेप्रशस्यतइत्यन्वयः ७२

सीरिणंबलभद्रमापेतिशेषः ७३ ७४ ७५ व्यंसयित्वा वंचयित्वा ७६ ७७ हतानीकश्चहतसेनश्चअवशिष्टासुश्चअवशिष्टप्राणश्चसतथातं हतानीकावशिष्टास्वितिपाठोक्रियाविशेषणम् ७८
७९ मुक्तोविसृष्टः ८० ८१ ८२ ८३ पुरंप्रविशतिसातिदुंदुभ्यादयोनेदुरित्यन्वयः ८४ कौतुकाभिर्दंडमालाभिराबद्धतोरणाम् ८५ निचीयमानःराशीक्रियमाणः ८६ यदुराजा

३ हतेषुसर्वसैन्येषुजरासंधोमहाबलः ॥ विद्रुतेष्ववशिष्टेषुरथेनैकेनसीरिणम् ७३ तावुभौगिरिसंकाशौमत्ताविवमहागजौ ॥ परस्परमयुध्येतांसामर्षौबलशा
लिनौ ७४ मागधस्तुगदांगुर्वीमादायामर्षविह्वलः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंचिक्षेपबलवक्षसि ७५ तामापतंतींतरसागदांशृंगोपमांगिरेः ॥ व्यंसयित्वाहल
धरोमुधाचक्रेस्मयन्निव ७६ व्यर्थीकृत्यगदांतस्यमुसलेनहलायुधः ॥ प्रोथयित्वारथेक्षुब्धोनिहत्यरथसारथी ७७ जग्राहविरथंरामोजरासंधंमहा
बलम् ॥ हतानीकावशिष्टासुंसिंहःसिंहमिवौजसा ७८ बध्यमानंहतानीकंपाशैर्वारुणमानुषैः ॥ वारयामासगोविंदस्तेनकार्यचिकीर्षया ७९ समुक्तो
लोकनाथाभ्यांव्रीडितोवीरसंमतः ॥ वनंविविक्षुस्तपसेवारितःपथिराजभिः ८० हतेषुसर्वानीकेषुनृपोबार्हद्रथस्तदा ॥ उपेक्षितोभगवतामागधोदुर्म
नाययौ ८१ मुकुंदोप्यक्षतबलोनिस्तीर्णारिबलार्णवः ॥ गृहीत्वामागधेंद्रस्यधनंस्त्रीकोशवाहनम् ८२ विकीर्यमाणःकुसुमैस्त्रिदशैरनुमोदितः ॥ मा
थुरैरभिसंगम्यविज्वरैर्मुदितात्मभिः ॥ उपगीयमानविजयःसूतमागधबंदिभिः ८३ शंखदुंदुभयोनेदुर्भेरीतूर्याण्यनेकशः ॥ वीणावेणुमृदंगानिपुरंप्रविशति
प्रभौ ८४ सिक्तमार्गांहृष्टजनांपताकाभिरलंकृताम् ॥ निर्घुष्टांब्रह्मघोषेणकौतुकाबद्धतोरणाम् ८५ निचीयमानोनारीभिर्माल्यदध्यक्षतांकुरैः ॥ निरीक्ष्य
माणःसस्नेहंप्रीत्युत्कलितलोचनैः ८६ आयोधनगतंवित्तमनंतंवीरभूषणम् ॥ यदुराजायतत्सर्वमाहृतंप्रादिशत्प्रभुः ॥ ८७ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुरा
णेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ तृतीयेमासिभूयश्चराजाबार्हद्रथोबली ॥ दिवानिशंतप्यमानःस्मरन्पू
र्वपराभवम् १ आहूयसर्वभूपालान्चकारकलहोद्यमम् ॥ समत्स्यान्मालवांश्चेदीन्कुरुपांचालकेरलान् २ कुलिंदकुंतलावंतिकाशिगांधारसृंजयान् ॥
कलिंगकेकयानांध्रान्दशार्णान्वंगसैंधवान् ३ माद्रान्त्रिगर्त्तान्सौवीरान्पार्वतेयांश्चसर्वशः ॥ आहूयाक्षौहिणिगणैस्त्रयोविंशतिभिर्युतः ४ समागधानाति
क्रम्यपश्चिमाभिमुखोययौ ॥ आकर्षन्निवभूपालान्गजाश्वरथवल्लभान् ५ आगत्यमथुरांरोद्धुंप्राविशद्यमुनातटे ॥ स्कंधावारेणमहताराजभिर्बहुभिर्वृतः
६ उपगीयमानोन्यरमत्सूतमागधबंदिभिः ॥ तदाकर्ण्यरणोद्योगंमागधस्यबलीयसः ७ मंत्रयामासशर्वर्याकृष्णःसंकर्षणादिभिः ॥ वसुदेवोद्धवाक्रूरशैने
याहुकसारणैः ८ एभिरालोच्यशर्वर्यांसम्यङ्निर्द्धारितक्रियः ॥ उषस्यनुदितेसूर्येसमाहूयभटोत्तमान् ९

यउग्रसेनाय ॥ ८७ ॥ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायामेकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ १ २ ३ ४ ५ स्कंधावारेणसैन्यनिवेशार्थवस्त्र
विरचितपुरांतःपुरादिग्रहनिचयेन ६ ७ ८ ९

१० ११ १२ १३ १४ १५ १६ हयगताविति धातुः हयत्यनेनेति हयः वैराणं पल्याणं अश्वपृष्ठासनमित्यर्थः श्रेणीबद्धाः पंक्तिबद्धाः पंजरं गजानां पृष्ठे शत्रुमुक्तशरस्तंभियंत्रगृहं १७ अनादत्तप्रहरणाः
अस्थीकृतायुधाः १८ पीतवाससः श्रीकृष्णस्य प्रवेशे प्रवेशसमये १९ विभ्रांतम नवस्थानं २० २१ तदा जरासंधसेनावस्थाप्रकारं कथयाति केचिदिति २२ पर्याणमुभयपार्श्वावलंबकमापदंक
त्रिधाविभज्यगोविंदःस्वसेनांचतुरंगिणीम् ॥ न्ययोजयदमेयात्मामागधेंद्रबलंप्रति १० संकर्षणंचहार्दिक्यंगदंसारणमेवच ॥ वामेनप्रेषयामासमार्गेणम
धुसूदनः ११ सात्यकिंविपृथुंचैवपृथुमुद्धवमेवच ॥ दक्षिणेनैवमार्गेणप्राहिणोत्सेनयासह १२ स्वयंकतिपयैर्युक्तोरथैःकमललोचनः ॥ अग्रेमगधराजस्यप्र
विवेशमहद्बलम् १३ सासेनाबहुनागाश्वरथपादातिसंकुला ॥ प्रसुप्तायमुनातीरेविस्रब्धारमतेसुखम् १४ उदयाद्रिसमारोहत्यर्केतमसिनश्यति ॥ नी
डस्थेष्वेवकूजत्सुविहंगेषुततस्ततः १५ विकसत्सुसरोजेषुगायत्स्वलिकुलेषुच ॥ प्रविवेशबलंभीमंमागधेंद्रस्यदुर्जयम् १६ हयाश्वाबद्धवैराणाःश्रेणी
बद्धाःसमंततः ॥ कुंजराश्वतदाराजन्नारोपितपंजराः १७ अनादत्तप्रहरणाभटाश्चाबद्धमूर्धजाः ॥ अप्रविष्टाप्तवर्माणस्तदानारूढवाहनाः १८ रथाश्वा
बद्धतुरगाःसर्वतोनुद्भृतध्वजाः ॥ सेनायांमगधेंद्रस्यप्रवेशेपीतवाससः १९ त्रिदिक्ष्वापतितंसैन्यंदृष्ट्वातद्राजमंडलम् ॥ इतिकर्तव्यतामूढंविभ्रांतंसमप
द्यत २० केचिद्भटाःसमापेतुर्भयात्केचिद्विदुद्रुवुः ॥ केचिदात्तप्रहरणास्त्वभिसस्रुररीन्रणे २१ केचिद्विभिन्नवर्माणच्छिन्नपादोरुबाहवः ॥ रिपूनेवा
भ्यवर्तंतक्रोधोद्वृत्तारुणेक्षणाः २२ केचिद्धयानपर्याणानारुह्यदृढविक्रमाः ॥ मर्दयंतोरिपून्युद्धेविमलंलेभिरेयशः २३ राजानःसहसोद्बुध्यदृष्ट्वासैनिकसं
क्षयम् ॥ विनारणोपस्करणंचक्रुःकेचनसंगरम् २४ केचिद्विसृज्यशिबिरंविविशुर्गहनंवनम् ॥ केचिन्मागधमासाद्यविजयस्वेतिचाब्रुवन् २५ रथेनैकेनगोविंदः
प्रविश्यरिपुवाहिनीम् ॥ जघानसुबहून्वीरान्सायुधान्सरणोद्यमान् २६ संकर्षणोपिब्रलवान्महत्यासेनयावृतः ॥ बलंप्रविश्यवामेनमर्दयामास
मागधम् २७ शैनेयोपिमहाबाहुर्दक्षिणेनैववर्त्मना ॥ प्रविश्यचतुरंगेणसैन्येनमहताऽर्दयत् २८ एवंसाव्यथितासेनामागधेंद्राभिरक्षिता ॥ दुद्रावत्रा
स्यमानावीक्षणमात्रेदिशोदश २९ तामनुद्रुत्यवार्ष्णेयःसात्यकिःपंचयोजनम् ॥ निहत्यमागधंसैन्यंजयीव्यावर्ततावाहवात् ३० मतंगजान्पर्वतसन्निभा
न्बहून्निगृह्यसोपस्करतोमरांकुशान् ॥ रथांश्वशस्त्रध्वजवाजिसंयुतान्निनायकृष्णोमथुरांमनोरमाम् ३१ छत्राणिहेमांबररत्नमिश्रितान्यनेकवालव्यजना
निमाधवः ॥ किरीटपट्टांगदकुंडलांशुकान्यवापकृष्णोऽगणितानिसंयुगे ३२ हलायुधोमागधकोशवाहनप्रजावरोधायुधभूषणादिकम् ॥ नियोजितः
कंसभिदारणाजितंयदुप्रवीरायधनंन्यवेदयत् ३३ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥
विकावा २३ रणोपस्करणं युद्धसाधनं २४ २५ २६ २७ २८ २९ मगधस्य अधिपतिः मागधः तस्य मागधस्य विद्यमानमपि मागधं सैन्यं अन्यथा मागधं निहत्येत्यनन्वितं स्यात्
३० ३१ हेमांबरादीनि छत्राणीत्यस्य विशेषणानि ३२ ३३ इतिश्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे विजयध्वजकृतटीकायां पंचाशत्तमोऽध्यायः ५०

रणश्लाघी अत्युत्कटरणमाकांक्षमाणः १ २ वारकांताकदंबैःगणिकास्त्रीनिकरैः ३ मांगल्यैर्मंगलद्योतकैः ४ ५ ६ ७ ८ द्वंद्वेनयुद्धेन ९ १० सत्क्रियांसत्कारं ११ राज
सैन्यसहितं दृष्टंदर्शनकौतुकंस्वप्नकौतुकंयेनसतथास्वप्नेकौतुकंदृष्टाकौतूहलबुद्धिर्भवति तथाबाणसंपदंदृष्टवानित्यर्थः दर्शनंचक्षुषिस्वप्नेबुद्धिशास्त्रोपलब्धिष्विति १२ १३ १४ रथानांनियुतंलक्षं १५

श्रीशुकउवाच ॥ मागधस्तुरणश्लाघीमाधवेनपराजितः ॥ जगामशोणितपुरंबाणंद्रष्टुंबलेःसुतम् १ तंतथायांतमाकर्ण्यवृतराजन्यमंडलम् ॥ मित्रंपरा
जितंयुद्धेविष्णुनादानवेश्वरः २ अलंकृतैर्गजैरश्वैर्विचित्रस्यंदनैर्भटैः ॥ वारकांताकदंबैश्चसूतमागधबंदिभिः ३ ध्वजैःपताकैश्छत्रैश्चमांगल्यैःपटहस्वनैः ॥
सुवर्णतोरणैश्चित्रैर्दीपैःकलशदर्पणैः ४ उपतस्थेजरासंधंबाणोबाहुसहस्रवान् ॥ तौदृष्ट्वापरमस्निग्धौपरस्परमनोऽनुगौ ५ पूजांचक्रतुरन्योन्यमन्योन्य
प्रियकारिणौ ॥ ततोऽब्रवीज्जरासंधोबाणमाभाष्यसंसदि ६ दानवेंद्रनिबोधेदंगोपेनाधर्मचारिणा ॥ रात्रौचौर्यप्रतापेनवंचितोऽस्मिदुरात्मना ७ गृही
तावहवस्तुंगामातंगामदशालिनः ॥ तुरंगमाश्वबहवोरथाश्वसपरिच्छदाः ८ द्वंद्वेनसज्जमानंमामिमेभूपानसेहिरे ॥ निरुद्धस्तैरहंभूपैरेतैःसमसुखासुखैः
९ त्वत्सन्निधिमिहायातःसाहाय्यंकुरुमेप्रभो ॥ इत्युक्तस्तंनिजपुरंप्रवेश्यबलिनंदनः १० सराजमंडलायाशुकारयामाससत्क्रियाम् ॥ भोजनस्नानशयन
गंधतांबूलपूर्वकैः ११ अर्हणैरर्हयामाससराजन्यंजरासुतम् ॥ तंभुक्तवंतंविश्रांतंदृष्टदर्शनकौतुकम् १२ अलंकृतंसहनृपैरासीनंकांचनासने ॥ उवाचदान
वपतिर्नृपानाभाष्यसादरम् १३ बाणउवाच ॥ जरासंधनिबोधेदंनमृषाकथ्यतेमया ॥ एतेगजाइमेअश्वाइदंराज्यमिमाःप्रजाः ॥ त्वदधीनमिदंविश्वंय
च्चान्यद्वस्तुविद्यते १४ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्त्वाप्रददौतस्मैमागधायबलेःसुतः ॥ गजानांषष्टिसाहस्रंरथानांनियुतंतथा ॥ प्रयुतंचतुरंगाणांमनोमारु
तरंहसाम् १५ दानवानांप्रसिद्धानांमायासंग्रामवेदिनाम् ॥ त्रिशतंस्वात्मसाम्यानांददौबाणोबलेःसुतः १६ विचित्रशिबिकाछत्रव्यजनाकल्पवाससाम् ॥
असंख्यातंददौराजन्भांडशय्यासनादिकम् १७ कुंभांडकूपकर्णौचमंत्रिणौदैत्यसत्तमौ ॥ आज्ञापयामासबाणःसाहाय्यार्थंकुरूद्वह १८ कुसुरासुरसंवा
तसंहारणपटुर्हरिः ॥ कुंभांडकूपकर्णौक्ववराकौबाणमंत्रिणौ १९ अजानतोविष्णुशक्तिंभूपालाविनशिष्णवः ॥ चक्रुर्भूयोरणोद्योगंमागधेनप्रचोदिताः
२० बाणेनसमनुज्ञातोमागधःशोणितात्पुरात् ॥ निर्गत्यानेकभूपालचतुरंगबलान्वितः ॥ दिनैःकतिपयैर्भूयोमथुरामन्वपद्यत २१ संनिरुध्यपुरद्वारं
गोपुराट्टालतोरणैः ॥ दीर्घिकोपवनोद्यानैरुपेतंसालभूषितम् २२ कुंतैःकुठारैःकुद्दालैर्दंडभारैश्चभूरिभिः ॥ कर्षणस्थैश्चपाषाणैर्बभंजपरितःपुरम् २३
भज्यमानेपुरेतस्मिन्श्रुत्वामागधमागतम् ॥ सन्नाहभेरीःसन्नाद्यरामकृष्णावमार्षिणौ २४

१६ १७ १८ अथजरासंधेनसहयोद्धुंश्रीकृष्णस्याशक्यमितिमंदाशंकांपरिहरति केवि वराकौषंढतिलानिःसारौ १९ २० २१ सालैःप्राकारैःभूषितं २२ दंडभारैर्दीर्घाकृतनिशितप्रासैर्वयपदं
डैःकर्षणस्थैःपाषाणयंत्रनिहितैः२३ २४

२५ दीप्तौक्रोधेनज्वलितौ २६ २७ २८ २९ आहवलालसौयुद्धोत्सुकौ ३० ३१ शतसंमितैःशतसंख्यापारिमितैः ३२ छिन्नपुष्कराःद्विधाकृतहस्ताः ३३ ३४ ३५ कंकानांलोहपृ

रथाश्वकुंजरानीकैःसायुधैःसपरिच्छदैः ॥ सात्यकिंकृतवर्माणमुग्रसेनंतथागदम् २५ आहुकंवसुदेवंचपुरस्कृत्यमहाबलौ ॥ निर्जग्मतुरसंभ्रांतौदीप्तौकेस
रिणौयथा २६ मथुरायाविनिर्गत्यकृष्णःकमललोचनः ॥ पांचजन्यंमहाशंखंप्रदध्मौरिपुभीषणम् २७ ततःप्रववृतेयुद्धंयदूनांक्षत्रियैःसह ॥ कुंभांडकूप
कर्णौचदानवौबाणमंत्रिणौ २८ दैत्यसैन्येनमहतावृतौमायाविशारदौ ॥ युयुधातेमहावीर्यैर्माययावृष्णिभिःसह २९ स्वसैन्यंमाययाक्लिष्टंदृष्ट्वायादवस
त्तमः ॥ विज्ञानास्त्रेणतन्मायामपास्यनिमिषांतरे ॥ सात्यकिंकृतवर्माणंप्रोवाचाहवलालसौ ३० आभ्यांभवंतौरणदुर्मदाभ्यांरणंसुघोरंकुरुतांरणप्रियौ ॥
तावेवमुक्तौकदनंभयानकंमहाबलौसंप्रतिचक्रतुर्नृप ३१ चापेनैकेनगोविंदःक्षत्रियैःशतसंमितैः ॥ युयुधेनाहितश्चित्रंराजन्विश्वात्मनोहरेः ३२ केचिद्धताःसमापे
तुःकुंजराश्छिन्नपुष्कराः॥ निपेतुर्बहवोराजंस्तुरंगाकृत्तकंधराः ३३ विशीर्णैरास्तृतापृथ्वीस्यंदनैश्छिन्नबंधनैः ३४ भटाश्वरुधिराक्तांगाश्छिन्नपादोरुबाहवः ॥
पेतुःकृत्तमहामूलाःकिंशुकाइवपुष्पिताः ३५ शार्ङ्गमुक्ताःशरगणाःकंकबर्हिणवाससः ॥ तैलाक्तानतपर्वाणःस्वर्णपुंखाअयोमुखाः ॥ एकैकस्मिन्दशदशभटेचा
श्वेशतंशतम् ३६ रथेरथेचसाहस्रमयुतंचगजेगजे ॥ अदृश्यंतपरानीकेतदद्भुतमिवाभवत् ३७ तथातैरर्द्यमानेषुचतुरंगेषुमागधः ॥ रथेनक्रोडचिह्नेनबल
भद्रमुपाद्रवत् ३८ सपूर्ववैरंनृपतिःस्मरन्नुरुषारथंमहाकांचनतालकूबरम् ॥ आलक्ष्यदूरादधिगम्यरंहसाजरासुतःप्राहहलायुधंगदी ३९ आदत्स्वतेमुस
लंरामतूर्णंयेनाहितानिच्छसिजेतुमाहवे ॥ बलंचबाह्वोस्तवदर्शयाशुमेयावद्गदांनप्रहराम्यहंत्वयि ४० इत्येवमुक्तोमगधेश्वरेणसंकर्षणोमर्षणविह्वलेक्षणः ॥
आदायघोरंमुसलंतडित्प्रभंदंडंयथासूर्यसुतोयुगक्षये ४१ आवर्त्तयित्वामुसलंहलायुधःसहस्रकृत्वोरिपुदर्पहारिणम् ॥ धूमांकुरोद्गारिणमाशुतस्मैचिक्षेप
राजन्व्यनदद्धरिर्यथा ४२ रामबाहुविमुक्तेनमुसलेनजरासुतः ॥ साश्वसूतेरथेक्षुब्धेक्षणेनव्यंसितःस्वयम् ४३ ततःकालायसींगुर्वींगिरिकूटोपमांगदाम्
बिभ्रद्गुर्वींपदापृथ्वींचालयन्नभ्यगाद्बलम् ४४ तमापतंतमालोक्यपविरथंरोहिणीसुतः ॥ तमेवाभ्यद्रवत्पद्भ्यांविसृज्यस्यंदनंरणे ४५ पश्यतांसर्वभू
तानांमागधःक्रोधविह्वलः ॥ आवर्त्तयन्गदांगुर्वीमयःसारमयींदृढाम् ॥ अभ्येत्यगदयारामंप्रजहारननादच ४६ तांगदांपतितांवक्षस्यश्मकुट्टनिभांदृ
ढाम् ॥ वामेनजगृहेरामःस्वहस्तेनकुरूद्वह ४७ विसृज्यसगदांतूर्णमुरस्याहत्यमागधम् ॥ जग्राहाश्लिष्यबलिनंबलवान्रोहिणीसुतः ४८ ब
बंधपद्भ्यांजठरंमागधस्यहलायुधः ॥ चकारकुक्षौतत्कंठंततस्तौपेततुर्भुवि ४९

स्थानांबर्हिणांमयूराणांपक्षाएववासांसियेषांते ३६ ३७ क्रोडचिह्नेनवराहलक्षणेनध्वजेन ३८ कांचनतालश्चकूबरःयुगंधरश्चयस्मिन्सतथा ३९ ४० सूर्यसुतोयमः ४१ हारिःसिंहः ४२
स्वयंमागधोव्यंसितोवंचितः ४३ कालायसींकृष्णायोमयीम् ४४ ४५ ४६ अश्मकुट्टनिभांअश्मसारसमाम् ४७ ४८ ४९

 ५० ५१ ५२ ५३ ५४ कामपालोबलभद्रःजत्रुणिवक्षःस्कंधयोर्मध्येशंखेस्कंधमूले ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ अनापृच्छ्यगमिष्यामीत्यनुक्त्वा ६५ ६
तयोर्निपतितोराजन्नुपर्यासीद्धलायुधः ॥ तंमागधःक्षणेनाथश्चकारामितविक्रमः ५० ततउत्थायतौवीरौक्रोधसंरक्तलोचनौ ॥ भूयोजग्राहतुर्घोरौमत्तौद्वा
१ विवकुंजरौ ५१ तावुभौपरमक्रुद्धौपरस्परवधैषिणौ ॥ उरसोरःसमाहत्यभिमौचक्रषतूरणे ५२ एवंधनुःशतशतंतावाकृष्यपरस्परम् ॥ निकटस्थान्द्रुमान्शै ५२
लांश्चूर्णयामासतुर्नृप ५३ तंविसृज्यजरासंधोगदामादायदुर्मदः ॥ उदतिष्ठदमेयात्मारामोपिसमहाबलः ॥ क्षणादादत्तमुसलंप्रहर्तुमुपचक्रमे ५४ तंका
मपालोमुसलेनमूर्ध्निजत्रुण्यंसेभुजयोर्नाभिदेशे ॥ ऊरौचजानौजठरेचवक्षस्यनेकशोवैप्रजहारयुद्धे ५५ तंमागधोवक्षसिकंधरेचमुखेललाटेचुबुकेतथांऽ
से ॥ नाभौनितंबेचतथैवपार्श्वेसमंसमानिप्रजहाररामम् ५६ एवंप्रहरतोस्तत्ररामममागधयोर्मृधे ॥ राजानोरणसंविग्नाबभूवुर्भृशपीडिताः ३७ क्रमेणतेवि
मनसोनिवृत्तकदनोद्यमाः ॥ आसन्नासन्ननिधनंमन्वानामागधेश्वरम् ५८ सात्यकिस्तुमहातेजाःसंगरेबाणमंत्रिणा ॥ युध्यमानस्त्रिभिर्बाणैःकुंभांडेनसम
र्दितः ५९ सोऽतिविद्धोमहाबाहुःक्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ आददेपंचनाराचान्कुंभांडंहंतुमाहवे ६० ततोहाहारवोजज्ञेसेनायांदैत्यमंत्रिणः ॥ सात्यकि
स्तंमहाबाहुराकृष्याकर्णमाशुगैः ६१ विव्याधकुरुशार्दूलकुंभांडंबाणमंत्रिणम् ॥ नाभौकंठेललाटेचहृदिमूर्ध्न्यपिदानवम् ६२ अभिविद्धोरथोपस्थेनि
षसादविचेतनः ॥ तंविचेतनमालोक्यदुर्मनास्तस्यसारथिः ॥ अपोवाहरणात्तूर्णंरथेनभरतर्षभ ६३ कृपकर्णस्तुदैतेयःप्रसक्तःकृतवर्मणा ॥ गतंकुंभां
डमालोक्यप्राप्तंचप्राणसंशयम् ॥ विसृज्यकृतवर्माणमपायात्समरांगणात् ६४ तौविसृज्यरणंदैत्यावनापृच्छ्यचभूपतिम् ॥ अविसृष्टौमागधेनह
तशेषबलान्वितौ ॥ दैत्यौतेनैवमार्गेणजग्मतुःशोणितंपुरम् ६५ इतिश्रीभागवतेमहा०दशमस्कंधेउ०एकपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५१ ॥ श्रीशुकउवाच ॥
बाणसेनांगतांदृष्ट्वाशस्त्रौघेनभृशार्दिताः ॥ राजपुत्राविमनसोबभूवुर्नृपसत्तम १ गतांचदानवींसेनांश्रांतांश्चधरणिपतीन् ॥ दृष्ट्वाकृष्णंचयुध्यंतंराम
स्यवव्रेवधेबलम् २ समागधंगृहीत्वाजौमौलौवामेनपाणिना ॥ प्रहर्तुमैच्छच्छिरसिमुसलेनहलायुधः ३ ततोऽतरिक्षेघनघोषघर्घरांशुश्रावबवाणींविश
दाशरीरिणीम् ॥ नरामवध्योभवताजरासुतःसुखीनिवर्तस्वरणादितिस्फुटम् ४ वचस्तदाकर्ण्यहलायुधोबलीविसृज्यचास्थायरथंरणांगणात् ॥ न्य
वर्ततब्रह्मर्षिसिद्धसंघैरभिष्टुतोमागधसूतबंदिभिः ५ जरासुतःसंप्रतिनम्रकंधरोनृपैश्चयुद्धाभिजितैःसमन्वितः ॥ हतावशिष्टाल्पबलेनसंवृतोनिवृत्तयु
द्धःप्रययौस्वकंपुरम् ६ श्रीशुकउवाच ॥ गोविंदस्तुमहातेजाःसपत्नांश्छरसंचयैः ॥ आच्छाद्यभूपान्विद्राव्यहत्वाचसुबहून्रणे ७ १
तिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायामेकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१ विमनसःयुद्धविरतमनसः १ दानवस्यबाणस्यविचमानाम् २ मौलौसंपतकेशे मौलिःसंपत
केशेचूडायांमुकुटेप्ययमिति ३ घर्घरांगंभीरां गांभीर्येनूपुरारावेघर्घरःसमुदात्दतइति अशरीरिणींशरीरहीनांदेवीमित्यर्थः ४ ५ ६ ७

सम्यक्प्रीतपुरुषैःमहतीविद्याशास्त्रविषयायेषांतेतथातैः ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ मथुरांरक्षितुंनिर्गम्यनिर्धार्य पंचम्यर्थेवाद्वितीया १६ गिरौवनोद्देशेवनेउन्नतप्रदेशे वृक्षमूलेनिवासिनंकृता
वासं कंचनलोकविलक्षणम् १७ १८ १९ फलंलाभःआनंदःचेतनस्यमूलंज्ञानंतेएवकृतेपूर्णेआहारोयस्यसतथातम् २० प्रणामंचक्रतुरित्यादिनाप्रतीयमानःकृष्णभार्गवरामयोःनम्यनंतृभावाभेदावि

संस्तूयमानःसंतुष्टैःसूतमागधवंदिभिः ॥ ब्राह्मणैश्चमहाविद्यैःस्तोत्रंकुर्वद्भिरुच्चकैः ८ अन्वीयमानोभगवान्प्राविशन्मथुरांपुरीम् ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णांतुंगप्रा
कारतोरणाम् ९ चलत्कदलिकोपेतांदीपांकुरविराजिताम् ॥ प्रविशन्राजमार्गेणस्त्रीभिःप्रासादसंस्थितैः १० पुष्पैश्चलाजांजलिभिःकीर्यमाणोऽभ्यराजत ॥
उपायनानिदिव्यानिपुष्पस्रगनुलेपनान् ११ प्रियंकरामाधवाभ्यामुपजह्रुःपुरौकसः ॥ एवंसराजमार्गेणगत्वायादवसत्तमः १२ सभांप्रविश्यविपुला
मुपविश्यवरासने ॥ रामेणसहितोवीरःशैनेयेनचधीमता १३ पूजितोयदुभिर्विप्रैर्दिविशक्रइवामरैः ॥ तत्रासीनैर्बुद्धिमद्भिर्यदुवृद्धैर्महात्मभिः १४ उग्रसे
नोद्धवमुखैरक्रूरप्रमुखैर्हरिः ॥ समाभाष्याभ्यनुज्ञातःसंकर्षणसहायवान् १५ द्रष्टुकामोमहादुर्गंगोमंतंपर्वतोत्तमम् ॥ निर्गम्यमथुरांप्रातर्दक्षिणाभिमुखो
ययौ १६ सरामानुगतःश्रीमानुत्तीर्ययमुनांहरिः ॥ देशान्बहूनतिक्रम्यपर्वतान्सरितोगिरौ १७ गच्छन्क्वचिद्वनोद्देशेवृक्षमूलनिवासिनम् ॥ ददर्शकंचन
मुनिंजटामंडलमंडितम् १८ चीरकृष्णाजिनधरंकमंडलुविराजितम् ॥ माधवौसमुपाविष्टंतेजसाभास्करोपमम् १९ फलमूलकृताहारंवृतंशिष्यशतै
र्मुनिम् ॥ दृष्ट्वापरमसंतुष्टौरामकृष्णौजगत्पती २० प्रणामंचक्रतुर्वीरौयथान्यायमतंद्रितौ ॥ इदंचोवाचभगवान्कृष्णस्तंमुनिपुंगवम् २१ नमस्तेभार्ग
वश्रीमन्जामदग्न्यतपोधन ॥ रामकृष्णौस्मृतावावांकच्चित्तेश्रवणंगतौ २२ इत्युक्तस्तेनधर्मात्मावासुदेवेनभार्गवः ॥ निरीक्ष्यमाधवौप्राहप्रीत्युत्फुल्लमुखे
क्षणः २३ स्वागतंतेयदुश्रेष्ठसाग्रजायमहात्मने ॥ जानेत्वांयदुषूत्पन्नंभगवंतमधोक्षजम् २४ कार्याणांकारणंपूर्वंजगतामादिपूरुषम् ॥ नमस्तेपुंडरीका
क्षविश्वलोकैककारण २५ किमर्थमिहसंप्राप्तौभवंतौविश्ववंदितौ ॥ इत्युक्तौजामदग्न्येनप्राहतूरामकेशवौ २६ गोमंतंद्रष्टुमिच्छावोदुर्गहेतोरिहप्रभो ॥
तदाकर्ण्याब्रवीद्रामोजामदग्न्योजनार्दनम् २७ एवमस्तुमहाबाहोगोमंतंगच्छसाग्रजः ॥ करवीरपुरंनामतन्मूलेपारिपालितम् २८ शृगालवासुदेवेनसयु
वांनसहिष्यति ॥ तंदृष्ट्वासमरेशैलंगोमंतंसाध्ववाप्स्यथ २९ इत्युक्तौतेनरामेणजामदग्न्येनमाधवौ ॥ तमनुज्ञाप्यसर्वज्ञंजग्मतुर्दक्षिणामुखौ ३० तौ
तथायदुशार्दूलौगच्छंतौदक्षिणापथम् ॥ ददर्शतुश्चगोमंतमभ्रंकषमहाद्रुमम् ३१

नाभावंगमयति तत्कथमुभयोर्विष्णुत्वेसंगच्छतइत्याशंक्य सर्वावताराभिन्नोपिसर्वशक्तिरपिस्वयं पूज्यपूजकनीचोच्चंमोहनायदुरात्मनां अखंडैकरसोविष्णुर्दर्शयेत्तत्रतत्रहीतिषाड्गुण्यवचनेनपरिहर
णीयेति २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० अभ्रंकषामहांतोद्रुमाःयस्मिन्सतथातं अभ्राणिमेघान्कषंत्युल्लिखंतीत्यभ्रंकषाः कषतेर्धातोरभ्रादिषूपपदेषुखश्प्रत्ययोभवति ३१

३२ ३३ ३४ ३५ पदातिनौपादैःसंचरमाणौ रथादिरहितावित्यर्थः ३६ ३७ वासुदेवौवसुदेवपुत्रौकृष्णशृगालौ ३८ वासुदेवस्यशृगालनाम्नः ३९ ४० प्रियसुहृद्यथातथापूजितौ ४१ तदी यैस्तस्यविद्यमानैः ४२ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ सालःसर्ज्जः तालस्तृणराजः तमालःकालस्कंधः प्रियालोराजादनःअ शोकोवंजुलःसालंसर्जंचसूरयः तृणराजस्तालःकथ्यते कालस्कंधस्तमालःस्यात् राजादनःप्रियालःस्यात्वंजुलोऽशोकउच्यते १ कदंबोहरिप्रियः निंबःपिचुमंदः पिचुमंदस्तुनिंबःस्यात् हिंतालोवन

करवीरपुरंचैवतन्मूलेतुंगतोरणम् ॥ दृष्ट्वाविचित्रप्राकारंहर्म्यप्रासादगोपुरम् ३२ शंखमाध्मापयामासशंखचक्रगदाधरः ॥ तस्यशंखध्वनिंश्रुत्वाबभूव क्रोधविह्वलः ३३ शृगालोवासुदेवाख्यःप्रत्यगाद्यदुनंदनौ ॥ सोऽभ्येत्यबहुपादातितुरंगरथकुंजरः ३४ अभ्यवर्षच्छरौघेणछादयन्निवमाधवौ ॥ तद नीकमनाधृष्यंदृष्ट्वायादवसत्तमौ ३५ योधयामासतुर्वीरौद्वावेवाजौपदातिनौ ॥ सैन्यंचबाणपूगेनव्यथितंभृशविह्वलम् ३६ दृष्ट्वाशृगालभूपालस्तावधा वदमर्षणः ॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यरथिनंधृतकार्मुकम् ॥ न्यवारयद्वासुदेवोवेलेववरुणालयम् ३७ तावुभौपरमक्रुद्धौवासुदेवौमहाबलौ ॥ युयुधातेतथाऽ न्योन्यमन्योन्यवधकांक्षिणौ ३८ सतथाविद्यमानस्यवासुदेवस्यसंगरे ॥ शिरोजहारगोविंदःक्षणेनमुकुटोज्ज्वलम् ३९ ततस्तत्सैनिकाःसर्वेहतशेषाः कुरुद्वह ॥ कृष्णेनस्वामिनिहतेदुद्रुवुःसर्वतोदिशम् ४० ततस्तौरामगोविंदौकरवीरपुरंमहत् ॥ प्रविश्यपूजितौविप्रैर्वणिग्भिश्चयथाप्रियः ४१ तद्राजाश्वर थानीककोशादिधनसंचयम् ॥ मथुरांप्रेषयामासतदीयैर्भृत्यपूरुषैः ४२ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधोद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२ श्रीशुकउवाच गोमंतंपर्वतश्रेष्ठंतुंगद्रुमलतान्वितम् ॥ सालतालतमालाढ्यंप्रियालाशोकशोभितम् १ कदंबनिंबहिंतालपूगपुन्नागशोभितम् ॥ आरुह्यकदलीखंडमंडि तंमत्तकोकिलम् २ भ्रमद्भ्रमरसंघातप्लवंगाकंपितद्रुमम् ॥ फलभारनतैःस्कंधैर्नारिकेलैर्विराजितम् ३ बहुप्रस्रवणोपेतंसुच्छायंनिर्मलोदकम् ॥ रम्यंददृ शतुर्वीरौप्रदेशंरामकेशवौ ४ तत्रप्रवर्षणंनामशृंगंपर्वतमूर्धनि ॥ अवापतुर्यत्रमेघानित्यंवर्षंत्यविक्लवाः ५ तत्रारुह्ययदुश्रेष्ठौपश्यंतौहिदिशोदश ॥ रम माणौयथाकाममूषतुःपर्वतोत्तमे ६ एतस्मिन्नेवकालेतुक्षीरोदसागरोत्तमे ॥ निवासेदेवदेवस्यशंखचक्रगदाभृतः ७ उपासीनोमहाबाहुःश्रीमान्वैरोचनो बलिः ॥ जहारदेवदेवस्यकिरीटंरत्नचित्रितम् ८ इंद्रनीलसहस्राढ्यंगोमेदकशताचितम् ॥ पद्मरागमहानीलमुक्ताफलविराजितम् ९ पुष्परागप्रवाला ढ्यंदिव्यकांचननिर्मितम् ॥ हृत्वंदानववीरेणविदित्वापुरपालकः ॥ तमन्वधावत्त्वरितंवैनतेयोविहंगराट् १०

क्रमुकः नागःनागकेसरः पूगोलिसारोग्रामक्रमुकः पुन्नागःसुरत्नर्णिका २ ३ बहुभिःप्रस्रवणैर्निर्झरैरुपेतं ४ ५ ६ ७ उपासीनोमहाबाहुरित्यादिनामुक्तगम्येक्षीरसागरेबलिनादानवेंद्रेणहरेःकिरीटहरणं गरुडेनर्तंजित्वाकिरीटमादायागच्छतामार्गेगोमंतेवसंतंश्रीकृष्णंदृष्ट्वाकिरीटहीनेतच्छिरसितन्निधानमुच्यते तत्रसंशयः अमुक्तस्यबलेर्गमनं अजमनिद्रस्वप्नमितिश्रुतेः नित्यनिरस्तनिद्रस्यहरेःकिरीट नयनमित्यादिकंकथंसंगच्छतइतीयमाशंका बहूनिस्थानजातानिकृष्णस्यक्षीरसागरइत्यादिमाहात्म्यवचनेनपरिहृतेतिज्ञातव्यम् ८ ९ १०

११ १२ १३ नमोनमइतिपुनरुक्तिरादरार्था पुरुषायेत्युक्तेजीवायेतिशंकास्यात् अतस्तन्निरासार्थंकारणेतिकारणंबंधमोक्षयोरितिश्रुतेः जीवस्यापिकारणत्वप्रतीतेर्निरतुषत्वेनशंकानिवृत्तयेनारायणा
येति अयंशब्दोदेवदत्तादिशब्दवत्सांकेतिकोनभवति किंतुगुणनिबद्धइतिभावेनाह अखिलेति नतर्हिशौर्यादिगुणयोगोस्त्वेत्यत्राह सुरारिराक्षसवत्संहारींचेन्नकोप्येनमाश्रयतीत्यत्राह नारायणेति
नारोनरसमुदायस्तदाश्रयोनारायणःतस्मै ननुसर्वाश्रयत्वंराजवद्बहिस्थत्वेनोतांतःस्थत्वेनाहोस्विद्वायुवदुभयरूपेण नाद्यः अंतर्बहिश्चतत्सर्वंव्याप्यनारायणःस्थितइतिश्रुतिव्याकोपात् नद्वितीयः
कर्मभोगप्राप्तेः नतृतीयः अखंडात्मनोद्वितीयत्वानुपपत्तेरितितत्राह अखिलेति १४ सृष्टिसंहारयोश्चतुर्मुखपंचमुखहेतुत्वोक्तेरस्याखंडहेतुत्वंकथमितितत्राह हिरण्यगर्भत्वमिति मूलेआदिकालेहिर

तमंतरेसमासाद्यदानवेंद्रंदुरासदम् ॥ कृत्वायुद्धंमहाघोरंजित्वादानवपुंगवम् ११ गृहीत्वारत्ननिचयंकिरीटंभास्करोपमम् ॥ आगच्छन्ददृशेदेवदेवकीनंदनं
हरिम् १२ वसंतंसाग्रजंरम्येगोमंतेपर्वतोत्तमे ॥ तस्यमूर्ध्निनिधायाशुकिरीटंदिव्यभूषणम् ॥ प्रणम्यपादयोर्मूर्ध्नास्तोतुंसमुपचक्रमे १३ गरुडउवाच ॥
नमोनमःकारणपूरुषायनारायणायाखिलवल्लभाय ॥ सुरारिसंहारणकारणायनारायणायाखिलकर्मसाक्षिणे १४ हिरण्यगर्भत्वमुपेत्यमूलेसृजस्यशेषं
भुवनंसएव ॥ नारायणात्मन्परिपासिभूयोजहारचांतेभगवन्शिवात्मन् १५ तंत्वायदोर्वंशकरंसुरेशंजानेऽवतीर्णंभुवनेवृषाकपिम् ॥ अहंहिभृत्यस्तव
वैनतेयोब्रूहिक्रियांकिंकरवाणिदेव १६ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशंप्रणिपत्यविहंगराट् ॥ जानुनीधरणींकृत्वातस्थौप्रांजलिरग्रतः१७ तंदृष्ट्वायाद
वश्रेष्ठोगरुडंपक्षिपुंगवम् ॥ प्रीत्युत्फुल्लमुखोदोर्भ्यांपस्पर्शांगंतदुत्तमम् १८ गच्छभद्रयथाकाममेहिकालेमयास्मृतः ॥ इत्युक्त्वातंविसृज्याथोभावीश्वरौ
रामकेशवौ १९ फलमूलकृताहारौपीतनिर्झरवारिणौ ॥ अवरुह्यगिरेःशृंगात्करवीरपुरंगतौ २० तत्रतौचतुरोमासानुषित्वाभरतर्षभ ॥ महत्यासेनयासा
र्धंजग्मतुर्मथुरांपुरीम् २१ शृगालंनिहतंश्रुत्वामागधःक्रोधविह्वलः ॥ आजगामकुरुश्रेष्ठमहत्यासेनयावृतः २२ तेनसार्धमभूद्युद्धंसप्ताहंरामकृष्णयोः ॥
तदापराजितोयुद्धेमागधोबहुसैनिकः २३ जगाममागधानेवबहुभिःक्षत्रियैःसह ॥ रामकृष्णौचधर्मज्ञौसूतमागधबंदिभिः २४ स्तूयमानौविविशतुः
सानुगौमथुरांपुरीम् ॥ एवंसप्तदशकृत्वस्तावदक्षौहिणीबलः २५ युयुधेमागधोराजायदुभिःकृष्णपालितैः ॥ अक्षिण्वतबलंसर्वंवृष्णिभिःकृष्णतेजसा
२६ हतेषुतेष्वनीकेषुत्यक्तोऽयादरिभिर्नृप ॥ अष्टादशमसंग्रामेआगामिनितदंतरा २७ नारदप्रेषितोवीरोयवनःप्रत्यदृश्यत ॥ रुरोधमथुरामेत्य
तिसृभिर्म्लेच्छकोटिभिः २८

ण्यगर्भस्रष्टातदंतर्यामित्वेनतन्नामवाच्यत्वमुपेत्य भूयःपश्चान्नारायणात्मन्नारायणनामपरमात्मन्पुनःशिवात्मानंस्रष्टातदंतर्यामित्वेनतन्नामवाच्यं तदुक्तं ब्रह्मस्थोब्रह्मनामासौरुद्रस्थोरुद्रनामकइत्यादि
१५ एवंविधोविष्णुस्त्वमित्याह तंत्वेति भुवनेप्रसिद्धंवृषाकपिंविष्णुमवतीर्णंतत्सृष्ट्यादिहेतुंचजानइत्यन्वयः विष्णौरुद्रेवृषाकपिरित्यतोयदोर्वंशकरमित्यादिक्रियाविशेषणंकर्तव्यं धर्मप्रेरकत्वेनफलवर्ष
णाद्वृषः कस्यसुखस्यापातृत्वात्कपिः यद्वाअकाद्दुःखात्शरणागतंजगत्पातीतिवृषाकपिरिति १६ १७ तस्यउत्तममंगंउत्तमांगंशिरइत्यर्थः १८ १९ २० २१ २२ २३
२४ २५ अक्षिण्वत अक्षीयत २६ २७ २८

२९ उभयतोमागधाद्यवनाच्चप्राप्तंवृजिनंदुःखम् ३० अस्येतिषष्ठीवृतीयार्थे अनेनसह चावयोर्युध्यतोः ३१ दुःखंगच्छत्यस्मिन्निति दुर्गं सुदुरोरधिकरणइतिगमेर्डप्रत्ययः विशिनष्टि द्विपदेति द्विपदेयेषांतेतथाद्विपदः पदेतिनिपाठोविवक्षितः मनुष्यैरगम्यमित्यर्थः ३२ ३३ त्वष्टुर्विश्वकर्मणोविद्यमानंत्वाष्ट्रम् किंतद्विज्ञानमत्राह शिल्पनैपुणमिति शिल्पविद्यापटुत्वम् ३४ रथ्याराजमार्गः वीथीवणिजांमार्गः यथावास्तुवारतुलक्षणमनीतिक्रम्य दिविस्पृग्भिःद्युद्युभ्यामुपसंख्यानमित्यलुक्समासः ३५ राजतैःरजतमयैररपुटैर्लोहविशेषैः क्लृप्तैःकोष्ठैरंतर्गृहैः ३६ रत्नकूटैःरत्न

नृलोकेचाप्रतिद्वंद्वोवृष्णिनिश्रुत्वात्मसंमतान् ॥ तंदृष्ट्वाऽचिंतयत्कृष्णःसंकर्षणसहायवान् २९ अहोयदूनांवृजिनंप्राप्तंह्युभयतोमहत् ॥ यवनोऽयंनिरुंद्धेऽस्मानद्यश्वोवामहाबलः ३० मागधोऽप्येतिदुष्टात्मापरश्वोनैवसंशयः ॥ आवयोर्युध्यतोरस्ययद्यागच्छेज्जरासुतः ३१ बंधून्वधिष्यत्यथवानेष्यतेस्वपुरंबली ॥ तस्मादद्यविधास्यामोदुर्गंद्विपददुर्गमम् ३२ तत्रज्ञातीन्समाधायययवनंघातयामहे ॥ इतिसंमंत्र्यभगवान्दुर्गंद्वादशयोजनम् ३३ अंतःसमुद्रेनगरंकृष्णोऽद्भुतमचीकृपत् ॥ दृश्यतेयत्रहित्वाष्ट्रंविज्ञानंशिल्पनैपुणम् ३४ रथ्याचत्वरवीथीभिर्यथावास्तुविनिर्मितम् ॥ सुरद्रुमलतोद्यानविचित्रोपवनान्वितम् ३५ हेमशृंगैर्दिविस्पृग्भिःस्फाटिकाट्टालगोपुरैः ॥ राजतारपुटैःकोष्ठैर्जुष्टंहैमैःस्वलंकृतैः ३६ रत्नकूटैर्गृहैर्हैमैर्महामरकतस्थलैः ॥ वास्तोष्पतीनांचगृहैर्वलभीभिश्चनिर्मितम् ३७ चातुर्वर्ण्यजनाकीर्णंयदूनांचगृहैर्लसत् ॥ सुधर्मांपारिजातंचमहेंद्रःप्राहिणोद्धरेः ३८ यत्रचावस्थितोमर्त्योमर्त्यधर्मैर्वियुज्यते ॥ यत्प्रियंदेवदेवस्यविष्णोःक्षीरोदवासिनः ३९ श्यामैककर्णान्वरुणोहयान्शुक्लान्मनोजवान् ॥ ददौसहस्रसंख्यातान्देवदेवायतोयराट् ४० अष्टौनिधिपतिःकोशान्रत्नपूर्णानविक्षयान् ॥ तथान्येलोकपालाश्चददुःस्वाधिकृतंधनम् ४१ यद्यद्भगवतादत्तमाधिपत्यंस्वसिद्धये ॥ सर्वंप्रत्यर्पयामासुर्हरौभूमिगतेनृप ४२ तत्रयोगप्रभावेणनीत्वास्वान्भगवान्हरिः ॥ मथुरायाश्चरामेणकृष्णःसमनुमंत्रितः ४३ निर्जगामपुरद्वारात्पद्ममालीनिरायुधः ४४ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ तंविलोक्यविनिष्क्रांतमुज्जिहानमिवोडुपम् ॥ दर्शनीयतमंश्यामंपीतकौशेयवाससम् १ श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभामुक्तकंधरम् ॥ पृथुदीर्घचतुर्बाहुंनवकंजारुणेक्षणम् २ नित्यप्रमुदितंश्रीमत्सुकपोलंशुचिस्मितम् ॥ मुखारविंदंबिभ्राणंस्फुरन्मकरकुंडलम् ३ वासुदेवोह्ययमितिपुमान्श्रीवत्सलांछनः ॥ चतुर्भुजोऽरविंदाक्षोनवमाल्यतिसुंदरः ४ लक्षणैर्नारदप्रोक्तैर्नान्योभवितुमर्हति ॥ निरायुधश्चरन्पद्भ्यांयोत्स्येऽनेननिरायुधः ५

शृंगैः वास्तोष्पतीनांवास्तुदेवतानाम् ३७ ३८ मर्त्यधर्मैर्जरादिलक्षणैःक्षीरोदशायिनोविष्णोर्यत्प्रियंहृद्यंतदपिददौ ३९ ४० निधिपतिःकुबेरः अष्टौकोशान्निधीन् अविक्षयानव्ययान्स्वाधिकृतंस्वकीयत्वेनाभिमतम् ४१ क्षीरोदधिमथनेहरिणादत्तम् ४२ योगप्रभावेणमथुरास्थितपदार्थराशिर्यथाद्वारकास्थितोभवतितथाकरणसामर्थ्येनरामेणसमनुमंत्रितःसहितः ४३ ४४ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ उज्जिहानमुद्यंतम् १ २ ३ ४ ५

जिघृक्षुर्ग्रहणेच्छुः ६ दूरमद्रिकंदरंप्रतिनीतःपदेपदेहस्तप्राप्तमिवात्मानंदर्शयित्वेतिशेषः दर्शयताआत्मानमितिशेषः ७ अहताशुभः अनष्टपापः ८ ९ १० ११ १२ कस्यपुत्रइतिशेषः यवनमर्दितवान्हिंसितवान् १३ १४ तेषांसुराणांरक्षाम् १५ स्वःपालंस्वर्गरक्षाकरं परिपालनाज्जातात्कृच्छ्रात् १६ उज्झितास्त्यक्ताः १७ तुल्यकालीनास्तत्कालसमानजाताः कालिताःकालेनविना

इतिनिश्चित्ययवनःप्राद्रवंतंपराङ्मुखम् ॥ अन्वधावज्जिघृक्षुस्तंदुरापमपियोगिनाम् ६ हस्तप्राप्तमिवात्मानंहरिणासपदेपदे ॥ नीतोदर्शयतादूरंयवनेशोऽद्रिकंदरम् ७ पलायनंयदुकुलेजातस्यतवनोचितम् ॥ इतिक्षिपन्ननुगतोनैनंप्रापाहताशुभः ८ एवंक्षिप्तोपिभगवान्प्राविशद्गिरिकंदरम् ॥ सोपिप्रविष्टस्तत्रान्यंशयानंददृशेनरम् ९ नन्वसौदूरमानीयशेतेमामिहसाधुवत् ॥ इतिमत्वाच्युतंमूढस्तंपदासमताडयत् १० सउत्थायचिरंसुप्तःशनैरुन्मील्यलोचने ॥ दिशोविलोकयन्पार्श्वेतमद्राक्षीदवस्थितम् ११ सतावत्तस्यरुष्टस्यदृष्टिपातेनभारत ॥ देहजेनाग्निनादग्धोभस्मसादभवत्क्षणात् १२ ॥ राजोवाच ॥ कोनामसपुमान्ब्रह्मन्कस्यकिंवीर्यएववा ॥ कस्माद्गुहागतःशिश्येकिंतेजोयवनार्दनम् १३ श्रीशुकउवाच ॥ सइक्ष्वाकुकुलेजातोमांधातृतनयोमहान् ॥ मुचुकुंदइतिख्यातोब्रह्मण्यःसत्यसंगरः १४ सयाचितःसुरगणैरिंद्राद्यैरात्मरक्षणे ॥ असुरेभ्यःपरित्रस्तैस्तद्रक्षांसोऽकरोच्चिरम् १५ लब्ध्वागुहंतेस्वःपालंमुचुकुंदमथाऽब्रुवन् ॥ राजन्विरमतांकृच्छ्राद्भवान्नःपरिपालनात् १६ नरलोकंपरित्यज्यराज्यंनिहतकंटकम् ॥ अस्मान्पालयतोवीरकामास्तेसर्वउज्झिताः १७ सुतामहिष्योभवतोज्ञातयोऽमात्यमंत्रिणः ॥ प्रजाश्चतुल्यकालीनानाधुनासंतिकालिताः १८ कालोबलीयान्बलिनांभगवानीश्वरोऽव्ययः ॥ प्रजाःकालयतेक्रीडन्पशुपालोयथापशून् १९ वरंवृणीष्वभद्रंतेऋतेकैवल्यमात्मनः ॥ एकएवेश्वरस्तस्यभगवान्विष्णुरव्ययः २० एवमुक्तःसवैदेवानभिवाद्यमहायशाः ॥ अयाचतगुहाविष्टोनिद्रांतुबहुकालिकीम् २१ तथेत्युक्तस्तुतैर्देवैर्मुचुकुंदोमहामनाः ॥ अशयिष्टगुहाविष्टोनिद्रयादेवदत्तया २२ यवनेभस्मसान्नीतेभगवान्सात्वतर्षभः ॥ आत्मानंदर्शयामासमुचुकुंदायधीमते २३ तमालोक्यघनश्यामंपीतकौशेयवाससम् ॥ श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभेनविराजितम् २४ चतुर्भुजंरोचमानंवैजयंत्याचमालया ॥ चारुप्रसन्नवदनंस्फुरन्मकरकुंडलम् २५ प्रेक्षणीयंत्रिलोकस्यसानुरागस्मितेक्षणम् ॥ अपीच्यवयसंमत्तमृगेंद्रोदारविक्रमम् २६ पर्यपृच्छन्महाबुद्धिस्तेजसातस्यविस्मितः ॥ शंकितःशनकैराजादुर्धर्षमतितेजसा २७ मुचुकुंदउवाच ॥ कोभवानिहसंप्राप्तोविपिनेगिरिगह्वरे ॥ पद्भ्यांपद्मपलाशाभ्यांविचरस्युरुकंटके २८

शिताः १८ कालयतेऽभयपदी कालःकइतितत्राह भगवानिति अव्ययःस्वरूपतोऽवयवतोगुणतोपिनाशरहितः १९ २० आत्मनस्तुबहुकालिकींबहुकालभोग्याम् २१ २२ २३ २४ २५ त्रिलोकस्यमध्येदर्शनीयगुणम् २६ अतितेजसाअधिकतेजसा २७ गिरिगह्वरे प्रवेष्टुमशक्ये २८

तेजस्विनांज्योतिष्मतांपुंजीभूतमेकंतेजःकिंस्वित् सामान्योक्तंविशिनष्टि भगवानिति २९ त्रयाणांब्रह्मविष्णुशिवानांमध्येपुरुषर्षभंपुरुषश्रेष्ठंविष्णुंमन्ये यद्वा त्रयाणांब्रह्मरुद्रेंद्राणांत्रेताग्नीनांवा तत्रहे
तुमाह यदिति गुहाध्वांतमित्युपलक्षणं ब्रह्मांडगुहाव्यापितिमिरमपि प्रदीपोनगृहांतर्वर्तिज्योतीरूपंपरंनगृह्यते किंतुसूर्योपि ३० अव्यलीकंसत्यंशुश्रूषतांश्रोतुकामानाम् ३१ ऐक्ष्वाकाइक्ष्वाकुकुले
८ जाताः ३२ ३३ ३४ हतौजसःनष्टतेजसः ३५ ह्रादःनिःस्वनः ३६ मातुंसंख्यातुंनशक्यंतेकुतः अनंतत्वात् अतोनंतानामनंताइत्येवपरिसंख्यानमन्यथानंतत्वहानिः ३७ अनंतत्वमाह क
श्चिदिति कश्चित्कइवब्रह्मेवसोऽपिमेजन्मानिगुणकर्माभिधानानिनविममे ३८ अनुक्रमंतःनिरंतरंपठंतः ३९ ४० भारायमाणानांभारवदाचरतां कर्तुःक्यङ्सलोपश्चेतिपाणिनिः गृहेभार्याल

किंस्वित्तेजस्विनांतेजोभगवांस्त्वंविभावसुः ॥ सूर्यःसोमोमहेंद्रोवाळोकपालोऽपरोपिवा २९ मन्येत्वांदेवदेवानांत्रयाणांपुरुषर्षभम् ॥ यद्बाधसेगुहाध्वां
तंप्रदीपःप्रभयायथा ३० शुश्रूषतामव्यलीकमस्माकंनरपुंगव ॥ स्वजन्मकर्मगोत्रंवाकथ्यतांयदिरोचते ३१ वयंतुपुरुषव्याघ्रऐक्ष्वाकाःक्षत्रबंधवः ॥
मुचुकुंदइतिप्रोक्तोयौवनाश्वात्मजःप्रभो ३२ चिरंप्रजागरश्रांतोनिद्रयोपहतेंद्रियः ॥ शयेऽस्मिन्विजनेकामंकेनाप्युत्थापितोऽधुना ३३ सोपिभ
स्मीकृतोनूनमात्मीयेनैवपाप्मना ॥ अनंतरंभवान्श्रीमान्लक्षितोऽमित्रशासनः ३४ तेजसातेऽविषह्येणभूरिद्रष्टुमशक्नुमः ॥ हतौजसोमहाभागमाननी
योऽसिदेहिनाम् ३५ एवंसंभाषितोराज्ञाभगवान्भूतभावनः ॥ प्रत्याहप्रहसन्वाण्यामेघनादगभीरया ३६ श्रीकृष्णउवाच ॥ जन्मकर्माभिधानानिसंति
मेंऽगसहस्रशः ॥ नशक्यंतेऽनुसंख्यातुमनंतत्वान्ममापिहि ३७ क्वचिद्रजांसिविममेपार्थिवान्युरुजन्मभिः ॥ गुणकर्माभिधानानिनमेजन्मानिकर्हिचि
त् ३८ कालत्रयोपपन्नानिजन्मकर्माणिमेनृप ॥ अनुक्रमंतोनैवांतंगच्छंतिपरमर्षयः ३९ तथाप्यद्यतनान्यंगशृणुष्वगदतोमम ॥ विज्ञापितोविरिंचेनपु
राऽहंधर्मगुप्तये ४० भूमेर्भारायमाणानामसुराणांक्षयायच ॥ अवतीर्णोयदुकुलेगृहआनकदुंदुभेः ४१ वदंतिवासुदेवेतिवसुदेवसुतंहिमाम् ॥ कालनेमिर्हतः
कंसःप्रलंबाद्याश्चसद्द्विषः ४२ अयंचयवनोदग्धोराजंस्तेतिग्मचक्षुषा ॥ सोहंतवानुग्रहार्थंगुहामेतामुपागतः ४३ प्रार्थितःप्रचुरंपूर्वंत्वयाहंभक्तवत्सलः ॥
वरान्वृणीष्वराजर्षेसर्वान्कामान्ददामिते ४४ मांप्रपन्नोजनःकश्चिन्नभूयोऽर्हतिशोचितुम् ४५ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्तस्तंप्रणम्याहमुचुकुंदोमुदान्वितः
ज्ञात्वानारायणंदेवंगर्गवाक्यमनुस्मरन् ४६ मुचुकुंदउवाच ॥ विमोहितोऽयंजनईशमायया त्वदीययात्वांनभजत्यनर्थदृक् ॥ सुखायदुःखप्रभवेषुसज्जते
गृहेषुयोषित्पुरुषश्चवंचितः ४७ लब्ध्वाजनोदुर्लभमत्रमानुषंकथंचिदव्यंगमयत्नतोऽनघ ॥ पादारविंदंनभजत्यसन्मतिर्गृहांधकूपेपतितोयथापशुः ४८

क्षणे ४१ निमित्तंकथयति वसुदेवेति ४२ तिग्मचक्षुषाचंडनेत्राग्निना ४३ ४४ ४५ ४६ अनर्थदृक्स्वपुरुषार्थदर्शीनभवतीत्यर्थः यद्वा अनर्थंसंसारमर्थंपश्यतीति दुः ८
खप्रभवेषुदुःखहेतुषुपुरुषेणवंचितायोषित्तयापुनः पुरुषश्चवंचितः ४७ माययैमोहितत्वमुपपादयति लब्ध्वेति अत्रकर्मभूमौ मानुषमंगंदेहं असत्सुविषयेषुमतिर्यस्यसतथाअंधकूपेपतितःपशुर्यथास्वरू
पंनभजतितथागृहलक्षणांधकूपे ४८

मर्त्यात्मबुद्धेर्देहात्मबुद्धेः ४९ देहात्मबुद्धित्वंदर्शयाति कलेवरइति दुरंतविषयचिंतयादुष्टोमदोविद्याभिजनलक्षणोयस्यसतथा ५० धनादिनिमित्तमदस्यदुष्टत्वंकथमत्राह प्रमत्तमिति क्षुधाजि
ह्वयासृक्किणीलेलिहन् ५१ किमत्रप्रमाणमित्यतःप्रत्यक्षमेवेत्याह पुरेति योदेहःपुरानरदेवसंज्ञितः सएवदेहोदुरत्ययेनकालेनविट्कृमिभस्मसंज्ञितोभवतीतिशेषः श्वादिभक्षितोविष्ठासंज्ञितोभवति अद
ग्धःकृमिसंज्ञितः दग्धःभस्मसंज्ञितइतिविशेषः ५२ इदंचलज्जाकरमित्याह निर्जित्येति दिक्चक्रंदिङ्मंडलम् अभूतविग्रहःअजातयुद्धः वयसाकुलेनदानेनविद्ययाचसमैराजभिर्वंदितःबहिरेवंविधःपुरुषो
मैथुन्यपरेषुग्राम्यसुखमात्ररतेषुयोषितांक्रीडामृगोगीयतइत्यन्वयः ५३ त्वद्भक्तिरहितस्यपुंसःकर्मकरणंगजस्नानतुल्यमितिभावेनाह करोतीति हेमहीशनिवृत्तभोगः तदपेक्षयातेषांभोगानांसजातीयभोगे
च्छयासुनिष्ठितस्तद्योग्यदेवतापूजासुनितरांस्थिरोयःकर्माणितदनुगुणंतपश्चकरोति सपुनश्चधनादिददत्भूयायभूयसेमहतोराधसेसंपदेप्रवृद्धतर्षः अत्युद्रिक्ततृष्णः सुखायनकल्पतइत्यन्वयः सुखंनाममुक्ति

ममैषकालोऽजितनिष्फलोगतोराज्यश्रियोन्नद्धमदस्यभूपतेः ॥ मर्त्यात्मबुद्धेःसुतदारकोशेष्वासज्जमानस्यदुरंतचिंतया ४९ कलेवरेऽस्मिन्घटकुड्यसन्नि
भेनिरूढमानोनरदेवइत्यहम् ॥ वृतोरथेभाश्वपदात्यनीकपैर्गांपर्यटंस्त्वामगणय्यदुर्मदः ५० प्रमत्तमुच्चैरितिकृत्यचिंतयाप्रवृद्धलोभंविषयेषुलालसम् ॥
त्वमप्रमत्तःसहसाभिपद्यसेक्षुल्लेलिहानोऽहिरिवाखुमंतकः ५१ पुरारथैर्हेमपरिष्कृतैश्चरन्मतंगजैर्वानरदेवसंज्ञितः ॥ सएवकालेनदुरत्ययेनतेकलेवरोवि
ट्कृमिभस्मसंज्ञितः ५२ निर्जित्यदिक्चक्रमभूतविग्रहोवरासनस्थःसमराजवंदितः ॥ गृहेषुमैथुन्यपरेषुयोषितांक्रीडामृगःपूरुषईशगीयते ५३ क
रोतिकर्माणितपःसुनिष्ठितोनिवृत्तभोगस्तदपेक्षयाददत् ॥ पुनश्चभूयायमहीशराधसेप्रवृद्धतर्षोनसुखायकल्पते ५४ भवापवर्गोभ्रमतोयदाभवेज्जनस्य
तर्ह्यच्युतसत्समागमः ॥ सत्संगमोयर्हितदैवसद्गतौपरावरेशेत्वयिजायतेमतिः५५मन्येममानुग्रहईशतेकृतोराज्यानुबंधापगमोयदृच्छया ॥ यःप्रार्थ्यतेसा
धुभिरेकचर्ययावनंविविक्षुद्भिरखंडभूमिपैः ५६ नकामयेऽन्यंतवपादसेवनादकिंचनप्रार्थ्यतमाद्वरंविभो ॥ आराध्यकस्त्वांह्यपवर्गदंहरेवृणीतआर्योवरमात्म
बंधनम् ५७ तस्माद्विसृज्याशिषईशसर्वशोरजस्तमःसत्वगुणानुबंधनाः ॥ निरंजनंनिर्गुणमव्ययंपरंत्वांज्ञप्तिमात्रंपुरुषंव्रजाम्यहम् ५८ चिरमिहवृजि
नार्तस्तप्यमानोऽनुतापैरवितृषउरुकृच्छ्रेलब्धशांतिःकथंचित् ॥ शरणदसमुपेतस्त्वत्पदाब्जंपरात्मन्नभयमृतमशोकंपाहिमापन्नमीश ५९

लक्षणम् तर्हिकदामोक्षःस्यादत्राह भवेति हेअच्युतनानायोनिषुभ्रमतोजनस्ययदासत्संगमः तर्हितदाभवापवर्गःस्यात् भगवज्ज्ञानफलंमोक्षःकथमन्यतःस्यादितितत्राह सत्संगमइति यर्हियदासत्संगमः
स्यात्तदैवत्वयिश्रवणादिलक्षणःसंगमःस्यात् तस्मात्परावरेशेमुक्तामुक्तस्वामिनित्वयिमतिस्त्वत्प्रसादजनकंज्ञानंस्यात् ५५ अतोज्ञानद्वारासत्संगमोमुक्तिसाधनमसत्संगमोऽनर्थहेतुरितिगृहादिसंगत्या
गःसत्संगहेतुरित्याशयेनाह मन्यइति तेत्वयाराज्यानुबंधापगमःराज्यस्यतदनुबंधकस्यकोशादेश्चापगमस्त्यागः एकचर्यया एकएवचरेद्भिक्षुरितिवचनात्एकाकित्वेनचरणंअखंडभूमिपैःसार्वभौमैःविवि
क्षुद्भिःप्रवेष्टुमिच्छद्भिः ५६ फलितमाह नेति आर्योज्ञानी आत्मनःस्वस्यबंधनंसंसारकारणंवरम् ५७ तर्हिकिंकरोषीतितत्राह तस्मादिति आशिषःस्वर्गादिसंपदः रजसामानुषः तमसाराक्षसादिः सत्वेन
देवादिः ज्ञप्तिमात्रंज्ञानघनम् ५८ अधुनाकर्तव्यंकिंतत्राह चिरमिति वृजिनार्तःदुःखक्लिष्टः एतदेवविवृणोति तप्यमानइति अवितृषःसतृष्णःउरुकृच्छ्रविषयेकथंचिल्लब्धशांतिःलब्धमोक्षःमा
मत्यागइत्यर्थः ऋतंशश्वदेकप्रकारम् आपन्नंसंसारकूपेपतितम् उरुकृच्छ्रेवृजिनार्तइतिवा ५९

६० वरैःप्रलोभितइतियत्तदप्रमादायविद्धि नैतच्चित्रमित्याशयेनाह नेति ६१ क्षीणादुष्कर्मवासनायस्मिन्तत्तथा उत्थितंविषयाभिमुखम् ६२ ६३ ६४ केवलंमाम् केवलोनिर्गुणश्चेतिश्रुतेः ६५
॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ इक्ष्वाकोर्वंशंनंदयतीतिइक्ष्वाकुनंदनःसन्नम्यसम्यङ्नत्वा १ क्षुल्लकान्गुणतःपरिमाणतश्चाल्प
मानान् २ इदंतत्त्वमुतातत्त्वमिदमितिसंशयोमुक्तोयेनसतथा ३ ४ मत्कृतमनुसरति भगवानिति यवनेनाहृतमानीतम् ५ त्रयोविंशत्यनीकपःत्रयोविंशदक्षौहिणीपतिः ६ रथनागाश्वपत्तिम

श्रीभगवानुवाच ॥ सार्वभौममहाराजमतिस्तेविमलोर्जिता ॥ वरैःप्रलोभितस्यापिनकामैर्विहतायतः ६० प्रलोभितोवरैर्यत्त्वमप्रमादायविद्धितत् ॥
नधीर्मय्येकभक्तानामाशीर्भिर्भिद्यतेक्वचित् ६१ ज्ञानिनामेकभक्तानांप्राणायामादिभिर्मनः ॥ नक्षीणवासनंराजन्दृश्यतेक्वचिदुत्थितम् ६२ विचरस्व
महींकामंमय्यावेशितमानसः ॥ अस्त्वेवनित्यदातुभ्यंभक्तिर्मय्यनपायिनी ६३ क्षत्रधर्मस्थितोजंतूनवधीर्मृगयादिभिः ॥ समाहितस्तत्तपसाजह्यघं
मामुपाश्रितः ६४ जन्मन्यनंतरेराजन्सर्वभूतसुहृत्तमः ॥ भूत्वाद्विजवरस्त्वंवैमामुपेष्यसिकेवलम् ६५ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धे
चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ५४ श्रीशुकउवाच ॥ इत्थंसोऽनुगृहीतोंगकृष्णेनेक्ष्वाकुनंदनः ॥ तंपरिक्रम्यसन्नम्यनिश्चक्रामगुहामुखात् १ सवीक्ष्यक्षु
ल्लकान्मर्त्यान्पशून्वीरुद्वनस्पतीन् ॥ मत्वाकलियुगंप्राप्तंजगामदिशमुत्तराम् २ तपःश्रद्धायुतोधीरोनिःसंगोमुक्तसंशयः ॥ समाधायमनःकृष्णेप्राविश
द्गंधमादनम् ३ बदर्याश्रममासाद्यनरनारायणाश्रमम् ॥ सर्वद्वंद्वसहःशांतस्तपसाराधयद्धरिम् ४ भगवान्पुनराव्रज्यमथुरांयवनाहृतम् ॥ हत्वाम्ले
च्छबलंनिन्येतदीयंद्वारकांधनम् ५ नीयमानेधनेगोभिर्नृभिश्चाच्युतचोदितैः ॥ आजगामजरासंधस्त्रयोविंशत्यनीकपः ६ ततोराजाजरासंधःकालांतान
लसन्निभः ॥ विधायमकरव्यूहंरथनागाश्वपत्तिमत् ॥ अंतश्चकारगोविंदंव्यूहस्यानिमिषांतरे ७ ततोविलोक्यगोविंदोवृक्षमुत्पाटचरंहसा ॥ गजान्रथा
न्हयान्युद्धेपोथयामासदुर्मदः ८ कृष्णेनहन्यमानास्तेवृक्षेणरिपुकुंजराः ॥ पेतुर्गतासवोभूमौवज्रनुन्नाइवाद्रयः ९ रथाश्वरथिभिर्युक्ताःसतुरंगाःसचो
दकाः ॥ निष्पिष्टाइवनक्वापिदृश्यंतेकुरुसत्तम १० रामस्तुमुष्टिनाचाजौकुंजरान्मदशालिनः ॥ जघानकुपितःशैलान्वज्रेणेवसुरेश्वरः ११ राममुष्टिप्रहा
रेणविकीर्णस्यंदनान्नृप ॥ नव्यदृश्यंतभूपृष्ठेचूर्णिताःशीर्णपर्णवत् १२ यवनस्यधनंविश्वंगच्छंतंद्वारकामनु ॥ निहत्ययादवान्विश्वांस्तद्गृहीत्वाजरासुतः
१३ अभ्यवर्ततसंग्रामेरामकृष्णौकुरूद्वह ॥ विलोक्यवेगरभसंरिपुसैन्यस्यमाधवौ १४ तंचापतंतमालोक्यसहितंसबलैर्नृपैः ॥ कीर्यमाणौशरौघेणवृ
ष्ट्येवकरिपोतकौ १५ विरथौविप्रहरणौविवर्माणौविसैनिकौ ॥ मनुष्यचेष्टामापन्नौराजन्दुद्रुवतुर्द्रुतम् १६

दितिक्रियाविशेषणम् रथादिमंतमितिव्यत्ययेनवायोज्यम् ७ दुर्मदोयथाजंतून्हंतितथा लुप्तोपमम् ८ अद्रयोगिरयः अद्रयोर्कगिरिद्रुमाइति ९ सतुरंगाःसचोदकाःससादिनः निष्पिष्टाः
हताः १० ११ १२ यादवैर्द्वारकांगच्छंतंनीयमानंयवनस्यविश्वंधनंहृष्ट्वाअनुद्रुत्ययादवान्विहत्यनिर्जित्य १३ वेगरभसंवेगसंभ्रमम् १४ १५ १६

॥ १७ ॥ प्रमाणंज्ञानबलेयत्तांनवेत्तीतिअप्रमाणवित् ॥१८॥ १९ ॥ गोमंतंपर्वतमारुह्य ॥२०॥ प्रवर्षणाख्यंतस्यगोमंतस्यशृंगमापतुरितिशेषः तत्रशृंगेआसतुःउपविविशतुः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

विहायवित्तंप्रचुरमभीतौभीरुभीतवत् ॥ पद्भ्यांपद्मपलाशाभ्यांचेरतुर्बहुयोजनम् १७ पलायमानौतौदृष्ट्वामागधःप्रहसन्बली ॥ अन्वधावद्रथानीकैरी
शयोरप्रमाणवित् १८ प्रद्रुत्यदूरंसंश्रांतौतुंगमारुहतांगिरिम् ॥ तावारुरुहतुर्वीरौगोमंतमुदितेरवौ १९ सिद्धचारणगंधर्वविद्याधरनिषेवितम् ॥ आरुह्य
शैलंगोमंतंरामकृष्णौत्वरान्वितौ २० प्रवर्षणाख्यंतच्छृंगंयत्राब्दानित्यवर्षिणः ॥ तत्रतावासतूराजन्फलमूलाशनौसुखम् २१ जरासंधस्तुतुष्टात्माता
वनुद्रुत्यमाधवौ ॥ रुरोधशैलंगोमंतंमहत्यासेनयावृतः २२ सभूपालान्समाहूयस्वानुगान्युद्धदुर्मदान् ॥ कलिंगंकुंजरपतिंसुराष्ट्राधिपतिंतथा २३ जयद्र
थंसिंधुपतिंसोमदत्तंचकौरवम् ॥ गांधारराजंशकुनिंवैदर्भंरुक्मिमेवच २४ सुदक्षिणंचकांबोजंविराटंमत्स्यभूपतिम् ॥ एतानाज्ञापयामासपूर्वस्यांदिशि
भूपतीन् २५ पांचालराजंद्रुपदंदमघोषंचचेदिपम् ॥ ब्रह्मदत्तंचशाल्वेशमेकलव्यंनिषादपम् २६बाह्लिकंचकुरुश्रेष्ठंयुधामन्युंचदुर्जयम् ॥ विंदानुविंदावा
वंत्यौकाशिराजंचपौंड्रकम् २७ आज्ञापयामासनृपानेतान्वीरोजरासुतः ॥ गिरिंगोमंतमारोढुंदक्षिणस्यांदिशिप्रभो २८ द्रुमंकिंपुरुषाधीशंदंतवक्रंसहानु
जम् ॥ वीरंविदेहराजानंभूरिश्रवसमेवच २९ करूषेशंबृहच्चापंदाशार्णंचशतध्वजम् ॥ शैब्यंसुवीरराजानंदरदंचमहारथम् ३०एतान्महीपतीन्राजाजरासं
धोऽमितद्युतिः ॥ प्राहगोमंतमारोढुंपश्चिमस्यांदिशिद्रुतम् ३१ त्रिगर्तंचसुशर्माणंबलिनंवेणुदारिणम् ॥ कुलिंदंचमहासत्वंकेकयानपिभूपतीन् ३२ शिशु
पालंचभूपालंभीष्मकंचापिदुर्जयम् ॥ पुरस्कृत्यारुरोहाशुकौबेर्यांमागधोदिशि ३३ एवंगोमंतमारुह्यसर्वर्तुफलपादम् ॥ विचित्यतत्रसर्वत्राप्यधःशृं
गात्प्रवर्षणात् ३४ चिच्छिदुःसकलान्वृक्षान्नापश्यन्राममाधवौ ॥ गिरौविलीनावाज्ञायनाधिगम्यपदंनृप ३५ ददाहगिरिमेधोभिःसमंतादग्निमुत्सृजन्
ततउत्प्लुत्यतरसादह्यमानाच्चुतावुभौ ३६ दशैकयोजनोत्तुंगान्निपेततुरधोभुवि ॥ अलक्ष्यमाणौरिपुणासानुगेनयदूत्तमौ ३७ स्वपुरींपुनरायातौसमुद्रपरि
खांनृप ॥ सोऽपिदग्धावितिमृषामन्वानोबलकेशवौ ३८ बलमाकृष्यसुमहन्मगधान्मागधोययौ ॥ अष्टादशेतुसंग्रामेजित्वायादवसत्तमौ ३९
द्वसःस्वराष्ट्रेन्यवसज्जितदिङ्मंडलोनृप ॥ माधवौतुमहात्मानौप्रविश्यद्वारकांपुरीम् ४० स्तूयमानौदिवारात्रंसूतमागधवंदिभिः ॥ वृतावानंदबहुलैर्बंधु
भिःसुखमूषतुः ४१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ५५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एधोभिःकाष्ठैः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ समुद्रएवपरिखासातंनदीयस्याःसातथा ॥ ३८ ॥ ३९ ॥
॥ ४० ॥ ४१ ॥ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ७ ॥

परापूर्वेषांसख्यांवृणाकिंवितर्तुराणोअपरेभिरितीत्यादिश्रुत्यर्थंदीपकन्यायेनदर्शयत्यस्मिन्नध्याये तत्रश्रीकृष्णोयुद्धेकुंतीसुतैर्बद्धंपांचालभूपतिंश्रुत्वाहृष्टस्तद्वृत्तांतविवित्सयावत्समीपेकृतवर्माणंप्रेषयामा सेति कथयति कदाचिदिति १ ब्राह्मणैरुक्तम् २ ३ ४ ५ ६ वासुदेवंशृगालनामानं वरुणालयेसमुद्रे ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ आनंदनिर्भरः आनंदपूर्णोबभूवेत्यनेनपूर्णानंदत्वं सदातनंनकादाचित्कमितिसूचयति भूसत्तायामितिधातोः सत्तायाःसदातनत्वादिति १६ १७ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वज०टीकायांषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६॥

श्रीशुकउवाच ॥ कदाचिद्देवकीपुत्रोरामशैनेयसंयुतः ॥ सेव्यमानःसभायांवैनानादेशेश्वरैर्नृपैः १ पांचालराजंद्रुपदंबालैःकुंतीसुतैर्मृधे ॥ बद्धंशुश्राव कौरव्यब्राह्मणैःसत्रयाजिभिः २ तच्छ्रुत्वाहृष्टहृदयःकृतवर्माणमच्युतः ॥ नगरंहस्तिनपुरंप्रेषयामासवेदितुम् ३ सगत्वाहस्तिनपुरंवृद्धंकुरुपितामह म् ॥ ददर्शद्रोणविदुरधृतराष्ट्रकृपैर्वृतम् ४ युधिष्ठिरंचराजानंचतुर्भिर्भ्रातृभिर्वृतम् ॥ सभाजयामासभृशंकुंतींचहृदिकात्मजः ५ युधिष्ठिरोऽपिपप्रच्छसा नुगंकंसमर्दनम् ॥ हतंचकालयवनंजरासंधंचनिर्जितम् ६ वासुदेवंचनिहतंकरवीरपुरेश्वरम् ॥ द्वारवत्याश्चकरणंनगर्यावरुणालये ७ हतौचहंसडिभकौ ब्रह्मदत्तंचदुर्जयम् ॥ श्रुत्वाहार्दिक्यवचनाद्यथार्थेनयुधिष्ठिरः ८ मेनेत्रैलोक्यसाम्राज्यंस्वहस्तगतमक्षयम् ॥ सभाजितश्चहार्दिक्यःसुखसंभाषणादि भिः ९ पांडुपुत्रैस्तथाकुंत्यासौहार्दस्रुतबाष्पया ॥ हार्दिक्यस्ताननुज्ञाप्यबांधवान्पृथयासह १० मातृष्वसेयान्धर्मज्ञानाभिवाद्ययथावयः ॥ गांगेये नाभ्यनुज्ञातोधृतराष्ट्रेणचानघ ११ विदूरेणांगराजेनद्रोणेनचकृपेणच ॥ प्राज्ञेनाचार्यपुत्रेणतथादुर्योधनेनच १२ कृतवर्माभ्यनुज्ञातोनिर्गत्यगजसाह्व याव ॥ द्वारकांवृष्णिनिलयामाजगामादिनात्यये १३ सप्रविश्यसभांदिव्यामनेकनृपसेविताम् ॥ दृष्ट्वागोविंदमासीनंकांचनेपरमासने १४ वीज्यमानंचामर संघातसहितंवनमालिनम् ॥ आचचष्टेऽखिलंतस्ययथादृष्टंयथाश्रुतम् १५ वृत्तांतंकौरवेयाणांनगरेगजसाह्वये ॥ तदाकर्ण्यहरिःसर्वंवृत्तांतंजगदीश्वरः १६ पौरुषंपांडुपुत्राणांबभूवानंदनिर्भरः १७ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६ श्रीशुकउवाच ॥ आनर्ताधिप तिःश्रीमान्रेवतोरेवतींसुताम् ॥ ब्रह्मणाचोदितःप्रादाद्बलायेतिपुरोदितम् १ राजोवाच ॥ रेवतोनामराजासौब्रह्मणाचोदितःकथम् ॥ तदहंश्रोतुमि च्छामिविस्तरेणमहामुने २ श्रीशुकउवाच ॥ रेवतोनामराजासीत्पुराधर्मार्थतत्त्ववित् ॥ रेवतीनामतस्यैकाजज्ञेकन्यायशस्विनी ३ सब्रह्माणंययौप्रष्टुंकस्मै दास्यामितामिति ॥ अदत्त्वायाच्यमानोपिनानाजनपदेश्वरैः ४ सभायांब्रह्मणस्तत्रगंधर्वौद्वौहाहाहूहू ॥ तस्मिन्नगायतांकालेग्राममूर्छाविचक्षणौ ५

अनित्यत्वात्संसारोहेयस्तदर्थंकामक्रोधादिनिलयाद्देहात्संविदेवाहर्तव्येतिदर्शनायोत्तराध्यायत्रयस्यप्रारंभः आनर्तविषयाधिपतिः १ २ धर्मार्थौधर्मविषयोविष्णुस्तस्यतत्त्ववेत्तीति धर्मस्यअर्थस्यचतत्त्ववे त्तीति धर्मस्यार्थस्यतत्त्वंहरिविषयत्वलक्षणंवेत्तीतिवा ३ येयंममकन्यातांप्रतियाचकत्वसंभवात् कुतोनदत्तेत्यत्राह अदत्त्वेति ब्रह्मणःसर्वस्यगुरुत्वात्गुर्वनुज्ञापूर्वकंक्रियमाणंसर्वंफलवादित्यभिसंधायया चकेभ्योनदत्तेतिभावः ४ तत्रवस्मिन्नवसरे ग्राममूर्छाविचक्षणौसप्तस्वरगानविशेषविदग्धौ स्वराणांमंडलंग्रामआरोहावरोहः मूर्छासप्तस्वरास्त्रयोग्रामाएकविंशतिमूर्छनाइतिभरतः ५

अल्पार्थेकिंचिदित्यव्ययं अल्पकालमित्यर्थः६ ७ ८ त्वदभीष्टवरोनास्तितदानींतनकालीयानामतीतत्वादितिब्रह्मावक्ति तंप्राहेति तवतेतुभ्यंमनुष्यस्यसुबहूनियुगानिक्षणमात्रमिवगतानीति ९ तत्रनि
मित्तमाह आश्राव्यमिति १० तर्हिकिंकर्त्तव्यमिति तत्राह इदानीमिति ११ १२ आदियुगंकृतंनाम १३ १४ १५ १६ तेषांपारंयथा तस्यहरेर्विवाहलक्षणंचरितंश्रोतुमिच्छामि १७ माध्वीःमधु

राजाऽतिष्ठद्बहिःकिंचित्तद्विरामप्रतीक्षया ॥ गीतावसानेपप्रच्छप्रणिपत्यपितामहम् ६ एषामेभगवन्कन्याकस्मैदास्यइमामिति ॥ तंप्राहपद्मभूःकस्ते
राजपुत्रोविरोचते ७ तत्रान्यांश्चमहीपालानाचक्ष्वेतिकुरूद्वह ॥ ततस्तान्रेवतःप्राहभूपालान्विषयेश्वरान् ८ सतानाकर्ण्यनृपतीन्प्रहस्योवाचरेवतम् ॥
युगानितुबहून्यत्रगतानितवभूपते ९ क्षणमात्रमिवाश्राव्यंशृण्वतोगीतमेतयोः ॥ क्वेदानींतवतेभूपाःसुतायाःसदृशावराः १० इदानींराजशार्दूलयदुवं
शविवर्द्धनौ ॥ वसुदेवगृहेजातौरामकृष्णाह्वयौप्रभू ११ तत्रसंकर्षणायेमांकन्यांयच्छस्वभूपते ॥ इत्युक्तस्तेनभूपालस्तंप्रणम्यपुरंगतः ॥ रामायप्रददौक
न्यांरूपिणींबाहुशालिने १२ तामादियुगसंभूतांदीर्घदेहांमहाभुजः ॥ आकृष्यलांगलेनांसेसमांचक्रेहलायुधः १३ भगवानपिगोविंदउपयेमेकुरूद्वह ॥
वैदर्भींभीष्मकसुतामिंदिरांशांस्वयंवरे १४ प्रमथ्यतरसाराज्ञःशाल्वादींश्चैद्यपक्षगान् ॥ पश्यतांसर्वभूतानांतार्क्ष्यपुत्रःसुधामिव ॥ १५ ॥ राजोवाच ॥
भगवान्भीष्मकसुतांरुक्मिणींरुचिराननाम् ॥ राक्षसेनविवाहेनउपयेमइतिश्रुतम् १६ भगवन्श्रोतुमिच्छामिकृष्णस्यामिततेजसः ॥ यथामागधशा
ल्वादीन्जित्वातत्पारमागमत् १७ ब्रह्मन्विष्णुकथाःपुण्यामाध्वीर्लोकमलापहाः ॥ कोनुतृप्येतशृण्वानःश्रुतज्ञोनित्यनूतनाः १८ श्रीशुकउवाच ॥
राजासीद्भीष्मकोनामविदर्भाधिपतिर्महान् ॥ तस्यपंचाभवन्पुत्राःकन्यैकाचवरानना १९ रुक्म्यग्रजोरुक्मरथोरुक्मबाहुरनंतरः ॥ रुक्मकेशोरुक्म
मालीरुक्मिण्येषांस्वसासती २० सोपश्रुत्यमुकुंदस्यरूपवीर्यगुणश्रियः ॥ गृहागतैर्गीयमानास्तंमेनेसदृशंपतिम् २१ तांबुद्धिलक्षणौदार्यरूपशी
लगुणाश्रयाम् ॥ कृष्णश्चसदृशींभार्यांसमुद्वोढुंमनोदधे २२ बंधूनामिच्छतांदातुंकृष्णायभगिनींनृप ॥ रुक्मीनिवार्यकृष्णद्विट्चैद्यायसमकल्पयत् २३
तदवेत्यासितापांगीवैदर्भीदुर्मनाभृशम् ॥ विचिंत्याप्तंद्विजंकंचित्कृष्णायप्राहिणोद्द्रुतम् २४ द्वारकांससमभ्येत्यप्रतीहारैःप्रवेशितः ॥ अपश्यदाद्यंपुरुषमा
सीनंकांचनासने २५ दृष्ट्वाब्रह्मण्यदेवस्तमवरुह्यनिजासने ॥ उपवेश्यार्हयांचक्रेयथात्मानंदिवौकसः २६ तंभुक्तवंतंविश्रांतमुपगम्यसतांगतिः ॥ पाणि
नाऽभिमृशन्पादावव्यग्रस्तमपृच्छत २७ कच्चिद्द्विजवरश्रेष्ठधर्मस्तेवृद्धसंमतः ॥ वर्ततेनातिकृच्छ्रेणसंतुष्टमनसःसदा २८ संतुष्टोयर्हिवर्तेतब्राह्मणोयेनके
नचित् ॥ अहीयमानःस्वाद्धर्मात्सह्यस्याखिलकामधुक् २९ असंतुष्टःसुखंविप्रनाप्नोत्यपिसुरेश्वरः ॥ अकिंचनोपिसंतुष्टःशेतेसर्वांगविज्वरः ३०

राः १८ वरंमनोहरंआननंयस्याःसातथा १९ २० गृहागतैर्जनैः २१ २२ २३ असितापांगीनीलकटाक्षस्थला आप्तंविश्वस्तम् २४ २५ २६ अव्यग्रःअसंभ्रांतः २७ २८ यःस्वाद्धर्मादहीयमानःस्व
धर्मत्यागीनस्यात् २९ सुरेश्वरोप्यसंतुष्टःसुखंनाप्नोति अकिंचनोदरिद्रोपिसंतुष्टःअलंबुद्धिः ३०

स्वतोलाभोयस्यधनस्यतत्तथातेन ३१ तस्यविषयेराष्ट्रे सराजामेप्रियः ३२ आगमनकारणंपृच्छतियतइति यतःकारणात्तत्सर्वंकारणम् ३३ परमेष्ठिनासवोत्तमेन ३४ धर्मःआत्मास्वरूपं यस्यसतथां सुकृतविषयोवा स्पृहयन्निवकामयमानइव ३५ हेभुवनसुंदर श्रोतॄणांकर्णविवरंनिर्विश्यांगतापंशरीरसंतापंहरतःसम्यग्गमोऽपामिर्येषांतेतथातान् स्वरूपाभिन्नान्वातेतवगुणान् श्रुत्वातेतवभुवनमंगलमंगलंपरमुत्कृष्टंरूपंचश्रुत्वामेचित्तंत्वय्यपत्रपमाविशति ३६ महतीविशाला मनोगुणेनेतिशेषः धामतेजः कुलवतीशुद्धवंशा नरलोकोमुक्तामुक्तप्रपंचस्तस्यमनोभिरा मंमनांस्यभिरमयतीति ३७ अभिवृतःआभिमुख्येनवृतः एतद्भक्तप्रियत्वादिकं पादसरोजदास्याममम यतोंऽघ्रिंप्रणतास्मि ३८ तत्तस्मात्हेअंगहेअंबुजाक्षमांजायांविधेहिचशब्दएवार्थे अस्याः

विप्रान्स्वलाभसंतुष्टान्साधून्भूतसुहृत्तमान् ॥ निरहंकारिणःशांतान्नमस्येशिरसाऽसकृत् ३१ कच्चिद्वःकुशलंब्रह्मन्राजतोयस्यहिप्रजाः ॥ सुखंवसंतिवि षयेपाल्यमानाःसमेप्रियः ३२ यतस्त्वमागतोदुर्गंनिस्तीर्येहयदृच्छया ॥ सर्वंमेब्रूह्यगुह्यंचेत्किंकार्यंकरवामते ३३ एवंसंपृष्टसंप्रश्नोब्राह्मणःपरमेष्ठि ना ॥ विधायलिखितंपत्रंपादयोःप्रणनामतम् ३४ तदादायजगन्नाथःस्मितसुंदरलोचनः ॥ वाचयामासधर्मात्मासादरंस्पृहयन्निव ॥ ३५ ॥ रुक्मिण्यु वाच ॥ श्रुत्वागुणान्भुवनसुंदरसंगमांस्तेनिर्विश्यकर्णविवरंहरतोंगतापम् ॥ रूपंपरंभुवनमंगलमंगलंतेत्वय्यच्युताविशातिचित्तमपत्रपंमे ३६ कात्वामु कुंदमहतीगुणशीलरूपविद्यावयोद्रविणधामभिरात्मतुल्यम् ॥ व्रीडावतीकुलवतीनवृणीतकन्याकालेनृसिंहनरलोकमनोभिरामम् ३७ सत्वंमयाप्यभि वृतःपतिरिंदिरायाभक्तप्रियःकृपणलोकशरण्यईशः ॥ मत्वैतदंगतवपादसरोजदास्याःकामंकुरुप्रियतमप्रणतास्मितेंऽघ्रिम् ३८ तन्मेभवान्खलुवृ तःपतिरंगजायामात्मार्पितश्चभवतोऽत्रविभोविधेहि ॥ मावीरभागमभिमर्शतुचैद्यआराद्गोमायुवन्मृगपतेर्बलिमंबुजाक्ष ३९ पूर्तेष्टदत्तनियमव्रतदेवविप्र गुर्वर्चनादिभिरलंभगवान्परेशः ॥ आराधितोयदिगदाग्रजएत्यपाणिंगृह्णातुमेनदमघोषसुतादयोन्ये ४० श्वोभाविनित्वमजितोद्वहनेविदर्भान्गुप्तः समेत्यपृतनापतिभिःसमेतैः ॥ निर्मथ्यचैद्यमगधेंद्रबलंप्रसह्यमांराक्षसेनविधिनोद्वहवीर्यशुल्काम् ४१ अंतःपुरांतरचरान्निहत्यबंधूंस्त्वामुद्वहेकथमितिप्रव दाम्युपायम् ॥ पूर्वेद्युरस्तिमहतीकुलदेवियात्रायस्यांबहिर्नववधूर्गिरिजामुपेयात् ४२ तत्रैत्यमांरथपदातिगजाश्वयुक्तःसंमथ्यशाल्वमगधान्सहचेदिभू पान् ॥ आदायमांसहचरीभिरथोरमेशोगृह्णातुपाणिमुपनीयपुरींस्वकीयाम् ४३ यस्यांघ्रिपंकजरजस्तवनंमहांतोवांछंत्युमापतिरिवात्मतमोनिहत्यै ॥ यर्ह्यंबुजाक्षनलभेयभवत्प्रसादंजह्यामसून्व्रतकृशाशतजन्मभिःस्याम् ४४

मेममात्मादेहःभवतोर्पितएव वीरस्यतवभागमात्मानं आरात्दूरात् स्थातुंयोग्यश्चैद्योमाऽभिमर्शतुमास्पृशतुतत्रदृष्टांतमाह गोमायुवदिति गोमायवःशृगालाःमृगपतेःसिंहस्यबलिमुपहारम् ३९ ४० उद्वहनेविवाहेश्वोभाविनिश्वःप्रभातेभविष्यतिसतिसमेतैःपृतनापतिभिःगुप्तःविदर्भान्समेत्यराक्षसेनविधिनाबलात्कन्याहरणलक्षणेन वीर्यंशुल्कंमौल्यंयस्याःसातथातांमाम् ४१ नववधूर्दर्शनाय ४२ ४३ यथोमापतिःश्रीहरिचरणसरसिजरजस्तुतिंकरोतितस्यतवयदिभवत्प्रसादंपज्यानुग्रहंनलभेय तर्हिअसून्प्राणान्जह्यांत्यक्ष्यामि किंचशतजन्मभिःव्रतकृशाववभार्यैवस्यामित्यर्थः ४४

४५ ४६ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ७ ॥ १ ममद्वेषाद्रुक्मिणाविवाहोनिवारितइतमिमर्थंअहंवेदवेद्मि २ एधसः काष्ठादग्नेःशिखांज्वालां ३ उद्वाहर्क्षंविवाहनक्षत्रं ४ हयैर्युक्तं ५ ६ कार्याणिविवाहयोगकार्याणिअकारयत् ७ उक्तमेवस्पष्टयति पुरमिति प्राक्संमृष्टारत्यक्तावस्कराःपश्चात्संसिक्ताःगोमयोदकादिभिरोक्षितामार्गादयोयस्मिंस्तत्तथा ८ ९ १० सुस्नाताऽभूदितिशेषः कृतंकौतुकेकुतूहलेमहोत्सवेमंगलंयस्याःसातथा यद्वा कृतंकौतुकंहस्तसूत्रलक्षणंमंगलंयस्याःसातथा आबध्नंतिकरेसूत्रमांगल्यंथनव

श्रीशुकउवाच ॥ इतिपत्रगतंविश्वंविमृश्यमधुसूदनः ॥ संदेशंराजक न्यायास्तंब्राह्मणमवैक्षत ॥ ब्राह्मणउवाच ४५ इत्येतेगुह्यसंदेशायदुदेवमयाहृताः ॥
विमृश्ययुक्तंयच्चात्रक्रियतांतदनंतरम् ४६ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेद शमस्कंधेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ५७ श्रीशुकउवाच ॥ वैदर्भ्याःसतुसंदेशंनिशम्ययदु
नंदनः ॥ प्रगृह्यपाणिनापाणिंप्रहसन्द्विजमब्रवीत् १ श्रीभगवानुवाच ॥ तथाऽहमपितच्चित्तोनिद्रांनाध्यगमंनिशि ॥ वेदाहंरुक्मिणाद्वेषान्ममोद्वाहो
निवारितः २ तामानयिष्यउन्मथ्यराजन्यापसदान्मृधे ॥ मत्परामनवद्यांगीमेधसोऽग्नेःशिखामिव ३ उद्वाहर्क्षंचविज्ञायरुक्मिण्यामधुसूदनः ॥ रथः
संयुज्यतामाशुदारुकेत्याहसारथिम् ४ सचाश्वैःशैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः ॥ युक्तंरथमुपानीयतस्थौप्रांजलिरग्रतः ५ आरुह्यस्यंदनंशौरिर्द्विजमा
रोप्यतूर्णगैः ॥ आनर्तादेकरात्रेणविदर्भानगमद्धयैः ६ राजासकुंडिनपतिःपुत्रस्नेहवशंगतः ॥ शिशुपालायस्वांकन्यांदास्यन्कार्याण्यकारयत् ७ पुरं
संमृष्टसंसिक्तमार्गरथ्याचतुष्पथम् ॥ चित्रध्वजपताकाभिस्तोरणैःसमलंकृतम् ८ स्रग्गंधमाल्याभरणैर्विरजांबरभूषणैः ॥ जुष्टंस्त्रीपुरुषैःश्रीमद्गृहैरगुरु
धूपितैः ९ पितॄन्देवान्समभ्यर्च्यविप्रांश्चविधिवन्नृप ॥ भोजयित्वायथान्यायंवाचयामासमंगलम् १० सुस्नातासुदतीकन्याकृतकौतुकमंगला ॥ अह
तांशुकयुग्मेनभूषिताभूषणोत्तमैः ११ चक्रुःसामर्ग्यजुर्मंत्रैर्वध्वारक्षांद्विजोत्तमाः ॥ पुरोहितोऽथर्वविद्वैजुहावग्रहशांतये १२ हिरण्यरूप्यवासांसितिलांश्चगुडमिश्रितान् ॥ प्रादाद्धेनूश्चविप्रेभ्योराजाविधिविदांवरः १३ एवंचैद्यपतीराजादमघोषःसुतायवै ॥ कारयामासमंत्रज्ञैःसर्वमभ्युदयोचितम् १४
मदच्युद्भिर्गजानीकैःस्यंदनैर्हेममालिभिः ॥ पत्त्यश्वसंकुलैःसैन्यैःपरीतःकुंडिनंययौ १५ तंवैविदर्भाधिपतिःसमेत्याभिप्रपूज्यच ॥ निवेशयामाससमुदा
कल्पितान्यनिवेशने १६ तत्रशाल्वोजरासंधोदंतवक्त्रोविदूरथः ॥ आजग्मुश्चैद्यपक्षीयाःपौंड्रकाद्याःसहस्रशः १७ कृष्णरामद्विषोयत्ताःकन्यांचैद्यायसाधि
तुम् ॥ यद्यागत्यहरेत्कृष्णोरामाद्यैर्यदुभिर्वृतः १८

स्त्रियइति कौतुकंविषयाभोगेहस्तसूत्रेकुतूहले कामेख्यातेमंगलेचेतियादवः अहतांशुकयुग्मेननूतनवस्त्रयुगलेन अंशुकंकेवलेवस्त्रेसूक्ष्मवस्त्रोत्तरीययोरितिच ११ ग्रहानेतान्रक्षपाविवृणोमीत्याद्यथर्ववेदोक्तवित् १२ रूप्यंरजतं १३ सुतायशिशुपालाय १४ पूर्वोक्तयात्राशेषंकथयति मदच्युद्भिरिति मदच्युद्भिःमदजलस्राविभिः १५ तदर्थकल्पितेन्यस्मिन्निवेशनेगृहे १६ तत्रकुंडिनपुरे १७ १८

१९ २० २१ वरोवरणीयआरोहोजघनप्रदेशोयस्याःसातथा प्रत्यापत्तिःपुनरागमनं २२ त्रियामांतरितःरात्रिमात्रव्यवहितःअल्पराधसःमंदीभूतकार्यसिद्धेः २३ २४ २५ गौरोरुणेसितेपीतइति
गौरीशब्दस्यादंतस्यानेकार्थवाचित्वेनानिश्चयइत्यतोरुद्राणीति सामान्यविवक्षायांगंगायाअपितत्पत्नीत्वेनसंशयानिस्तारइत्यतोगिरिजेति गिरिजामेनकात्मजेत्यभिधानं नन्वभिधानस्ययोगबलानुसा
सारित्वेनप्रवृत्तेर्नद्याअपिगिरिजात्वादित्यतःसतीति सतीयोगविसृष्टदेहातांजन्मनाशैलवधूंप्रपेदेइति ध्यानकालज्ञा २६ वामऊरुरस्फुरत् नेत्रभुजावस्फुरतां प्रियभाषिणःअभीष्टकार्यशंसिनः २७

योत्स्यामःसहिताःसर्वेइतिनिश्चितमानसाः ॥ आजग्मुर्भूभुजःसर्वेसमग्रबलवाहनाः १९ श्रुत्वैतद्भगवान्रामोविपक्षीयनृपोद्यमम् ॥ कृष्णंचैकंगतंहर्तुंक
न्यांकलहशंकितः २० बलेनमहतासार्द्धंभ्रातृस्नेहपरिप्लुतः ॥ त्वरितःकुंडिनंप्रागाद्गजाश्वरथपत्तिभिः २१ भीष्मकन्यावरारोहाकांक्षंत्यागमनंहरेः ॥ प्रत्या
पत्तिमपश्यंतीद्विजस्याचिंतयत्तदा २२ अहोत्रियामांतरितउद्वाहोमेऽल्पराधसः ॥ नागच्छत्यरविंदाक्षोनाहंवेद्म्यत्रकारणम् २३ सोपिनावर्त्ततेऽद्यापि
मत्संदेशहरोद्विजः ॥ अपिमय्यनवद्यात्मादृष्ट्वाकिंचिज्जुगुप्सितम् २४ मत्पाणिग्रहणेनूनंनायातिहिकृतोद्यमः ॥ दुर्भगायानमेधातानानुकूलोमहेश्वरः
२५ देवीवाविमुखागौरीरुद्राणीगिरिजासती ॥ एवंचिंतयतीबालागोविंदहृतमानसा ॥ न्यमीलयतकालज्ञानेत्रेअश्रुकलाकुले २६ एवंवध्वाःप्रतीक्षं
त्यागोविंदागमनंनृप ॥ वामऊरुर्भुजोनेत्रमस्फुरन्प्रियभाषिणः २७ अथकृष्णविनिर्दिष्टःसएवद्विजसत्तमः ॥ अंतःपुरचरांदेवींराजपुत्रींददर्शह २८ सा
तंप्रहृष्टवदनमव्यग्रात्मगतिंसती ॥ आलक्ष्यलक्षणाभिज्ञातमपृच्छच्छुचिस्मिता २९ आवेदयामासतस्यैसंप्राप्तंयदुनंदनम् ॥ उक्तंचसत्यवचन
मात्मोपनयनंप्रति ३० तमागतंसमाज्ञायवैदर्भीहृष्टमानसा ॥ नपश्यंतीब्राह्मणायप्रियमन्यन्ननामसा ३१ प्राप्तौश्रुत्वास्वदुहितुरुद्वाहप्रेक्ष
णोत्सुकौ ॥ अभ्ययात्तूर्यघोषेणरामकृष्णौसमर्हणैः ३२ मधुपर्कमुपानीयवासांसिरुचिराणिसः ॥ उपायनान्यभीष्टानिविधिवत्समपूजयत् ३३
तयोर्निवेशनंश्रीमदुपकल्प्यमहामतिः ॥ बाह्योद्यानेकुंडिनस्ययथायोगंसुविस्तृतम् ३४ आवेद्यपूर्णनगरंजरासंधादिभिर्नृपैः ॥ ससैन्ययोःसानुग
योरातिथ्यंविदधेयथा ३५ एवंराज्ञांसमेतानांयथावीर्यंयथावयः ॥ यथाबलंयथावित्तंसर्वैःकामैःसमर्हयत् ३६ कृष्णमागतमाकर्ण्यविदर्भपुरवासिनः ॥
आगत्यनेत्रांजलिभिःपपुस्तन्मुखपंकजम् ३७ अस्यैवभार्याभवितुंरुक्मिण्यर्हतिनापरा ॥ असावप्यनवद्यात्माभैष्म्याःसमुचितःपतिः ३८ किंचित्सुच
रितंयन्नस्तेनतुष्टस्त्रिलोककृत् ॥ अनुगृह्णातुगृह्णातुवैदर्भ्याःपाणिमच्युतः ३९ श्रीशुकउवाच ॥ एवंप्रेमकलाबद्धावदंतिस्मपुरौकसः ॥ कन्याचांतःपु
रात्प्रागाद्भटैर्गुप्तांऽबिकालयम् ४० पद्भ्यांविनिर्ययौद्रष्टुंभवान्याःपादपल्लवम् ॥ परिवारैःकतिपयैर्युक्तोयादवनंदनः ४१

२८ अव्यग्रात्मगतिमसंभ्रांतनिजगमनं २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ किमितिनगरप्रवेशाप्रदानंकृष्णरामयोरितितत्राह आवेद्येति जरासंधादिराजभिर्नगरंपूर्णनिबिडमनवकाशमित्यावेद्यविज्ञाप्य
३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१

वेत्राणिझर्झराश्चराजाज्ञासूचकपष्टयश्चहस्तेषुयेषांतैस्तथातैःकंचुकिभिःदौवारिकैःछन्नलिंगैः ४२ ४३ ४४ ४५ धौतपादकरांबुजाप्रक्षालितपादहस्तपद्मा ४६ प्रवयसोवृद्धाःविधिज्ञाःस्त्रीशास्त्रकुशलाः
४७ ४८ ४९ पतिमतीःभर्तृमत्यः ५० शेषाःअक्षताःअविशिष्टाराजस्त्रियोवा ५१ मुनिव्रतंमौनव्रतं उपकंठेसमीपे पौलोम्याःशच्याः ५२ ५३ ५४ देवमायांलक्ष्मीं श्यामांद्वय

साचानुध्यायतीसम्यङ्मुकुंदचरणांबुजम् ॥ यतवाङ्मातृभिःसार्धंसखिभिःपरिवारिता ४२ गुप्ताराजभटैःशूरैःसन्नद्धैरुद्यतायुधैः ॥ वेत्रझर्झरहस्तैश्च
वृद्धैःकंचुकिभिस्तथा ॥ मृदंगशंखपणवास्तूर्यभेरीश्चजघ्निरे ४३ नानोपहारबलिभिर्वारमुख्याःसहस्रशः ॥ स्रग्गंधवस्त्राभरणैर्द्विजपत्न्यःस्वलंकृताः
४४ गायंतश्चस्तुवंतश्चगायकावाद्यवादकाः ॥ परिवार्यवधूंजग्मुःसूतमागधबंदिनः ४५ आसाद्यदेवसदनंधौतपादकरांबुजा ॥ उपस्पृश्यशुचिः
शांताप्रविवेशांबिकांतिकम् ४६ तांवैप्रवयसोबालांविधिज्ञाविप्रयोषितः ॥ भवानींवंदयांचक्रुर्भवपत्नींभवान्विताम् ४७ नमस्येत्वांऽबिकेभीक्ष्णंस्व
संतानयुतांशिवाम् ॥ भूयात्पतिर्मेभगवान्कृष्णस्तदनुमोदताम् ४८ अद्भिर्गंधाक्षतैर्धूपैर्वस्त्रमाल्यविभूषणैः ॥ नानोपहारबलिभिःप्रदीपावलिभिःपृथ
क् ४९ विप्रस्त्रियःपतिमतीस्तथातैःसमपूजयत् ॥ लवणापूपतांबूलकंठसूत्रफलेक्षुभिः ५० तस्यैस्त्रियस्ताःप्रददुःशेषायुयुजुराशिषः ॥ ताभ्योदेव्यैन
मश्चक्रेशेषांश्चजगृहेवधूः ५१ मुनिव्रतमथत्यक्त्वानिश्चक्रामांबिकागृहात् ॥ उपकंठेसुरेशस्यपौलोम्याश्चनिकेतनम् ५२ तौविदर्भप्रसूतानांनृपाणांकु
लदेवते ॥ तदंतिकमुपागम्यशचींसुरपतिप्रियाम् ५३ चिराराधितपादाब्जांसाप्रणम्यविनिर्ययौ ॥ प्रगृह्यपाणिनाधात्रींरत्नमुद्रोपशोभिताम् ॥ धृ
तानेकातपत्राद्यांवीजच्चामरसंकुलाम् ५४ तांदेवमायामिववीरमोहिनींसुमध्यमांकुंडलमंडिताननाम् ॥ श्यामांनितंबार्पितरत्नमेखलांव्यंजत्स्तनींकुंतल
शंकितेक्षणाम् ५५ शुचिस्मितांबिंबफलाधरद्युतिशोणायमानद्विजकुंदकुड्मलाम् ॥ पदाचलंतींकलहंसगामिनींसिंजत्कलंनूपुरपादशोभिताम् ५६ वि
लोक्यवीरामुमुहुःसमागतायशस्विनस्तत्कृतहृच्छयार्दिताः ॥ यांवीक्ष्यतेनृपतयस्तदुदारहासव्रीडावलोकहृतचेतसउज्झितास्त्राः ५७ पेतुःक्षितौगजरथा
श्वगताविमूढायात्राच्छलेनहरयेऽर्पयतींस्वशोभाम् ॥ सैवंशनैश्चलयतीपदपद्मकोशौप्राप्तिंतदाभगवतःप्रसमीक्षमाणा ५८ उत्सार्यवामकरजैरलकानपां
गैःप्राप्तान्ह्रियैक्षतनृपान्ददृशेऽच्युतंसा ॥ तांराजकन्यांरथमारुरुक्षतींजहारकृष्णोद्विषतांसमीक्षताम् ५९ रथंसमारोप्यसुपर्णलक्षणंराजन्यचक्रंपरिभूय
माधवः ॥ ततोययौरामपुरोगमैःशनैःशृगालमध्यादिवनागहृद्धरिः ६० ॥ इतिश्रीभा०महापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५८ ॥
श्रीशुकउवाच ॥ तंमानिनःस्वाभिभवंयशःक्षयंपरेजरासंधवशानसेहिरे ॥ अहोधिगस्मद्यशआत्तधन्विनांगोपैर्हृतंकेसरिणांमृगैरिव १

द्वयसीं कुंतलैरावरकैःशंकितविभ्रवईक्षणंयस्याःसातथातां ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ नागहृद्गजहरोहरिःसिंहः ६० इतिश्रीभागवतेमहापुराणेविजयध्वजकृतटीकायांअष्टपंचाशत्तमोऽ
ध्यायः ॥ ५८ ॥ ७ ॥ यःअरिभिःकृतःतं केकेपरेइतितत्राह जरासंधइति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ यादवानामनीकानांयूथानिसमूहास्तान्पांतिरक्षंतीतियादवानीकयूथपाः ॥ ३ ॥ अश्वपृष्ठादिषुस्थित्वा ॥ ४ ॥ आसारोवेगवान्वर्षइति सुमध्यमारुक्मिणीऐक्षदैक्षतदृष्टवती ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ करभाःकनिष्ठिकायामूलप्रदेशाः गर्दभादश्वायांजातोऽश्वतरः ॥ ९ ॥ आत्मनोजयकांक्षिभिः जयप्रकाशकैःजयेच्छुभिर्वा ॥ १० ॥ हृतदारंबलादपहृतभार्यंपुरुषं ॥ ११ ॥ प्रियाप्रिययोःसुखदुःखयो र्निष्ठाव्यवस्थानियतत्वं निष्ठोत्कर्षेव्यवस्थ.यामिति ॥ १२ ॥ कुहकेच्छयामायिकेच्छया ॥ १३ ॥ योहंत्रयोविंशतिभिःसैन्यैरक्षौहिणीभिःशौरेःसप्तदशसंयुगानिसप्तदशसंयुगेषुपराजितः परंपश्चा

इतिसर्वेसुसंरब्धावाहानारुह्यदंशिताः ॥ स्वैःस्वैर्बलैःपरिक्रांताअन्वीयुर्धृतकार्मुकाः २ तानापततआलोक्ययादवानीकयूथपाः॥ तस्थुस्तैसन्मुखाराजान्वि स्फूर्यस्वधनूंषिते ३ अश्वपृष्ठेगजस्कंधेरथोपस्थेचकोविदाः ॥ मुमुचुःशरवर्षाणिमेघाअद्रिष्वपोयथा ४ पत्युर्बलंशरासारैश्छन्नंवीक्ष्यसुमध्यमा ॥ सव्रीड मैक्षत्तद्वक्त्रंभावविह्वललोचना ५ प्रहस्यभगवानाहमाभैस्त्वंवामलोचने ॥ विनंक्ष्यत्यधुनैवैतत्तावकैःशात्रवंबलम् ६ तेषांतद्विक्रमंवीरागदसंकर्षणाद यः ॥ अमृष्यमाणानाराचैर्जघ्नुर्हयगजान्रथान् ७ पेतुःशिरांसिरथिनामश्विनांगजिनांभुवि ॥ सकुंडलकिरीटानिसोष्णीषाणिचकोटिशः ८ हस्ताःसासि गदेष्वासाःकरभाऊरवोऽघ्रयः ॥ अश्वाश्वतरनागोष्ट्रखरमर्त्यशिरांसिच ९ हन्यमानबलानीकावृष्णिभिर्जयकांक्षिभिः ॥ राजानोविमुखाजग्मुर्जरासं धपुरःसराः १० शिशुपालंसमेत्याथहृतदारमिवातुरम् ॥ नष्टत्विषंगतोत्साहंशुष्यद्वदनमब्रुवन् ११ राजानऊचुः ॥ भोभोपुरुषशार्दूलदौर्मनस्यमिदं त्यज ॥ नप्रियाप्रिययोराजन्निष्ठादेहिषुदृश्यते १२ यथादारुमयीयोषिन्नृत्यतेकुहकेच्छया ॥ एवमीश्वरतंत्रोऽयमीहतेसुखदुःखयोः १३ शौरेःसप्तदशा हंवैसंयुगानिपराजितः ॥ त्रयोविंशतिभिःसैन्यैर्जिग्यएवमहंपरम् १४ तथाप्यहंनशोचामिनप्रहृष्यामिकर्हिचित् ॥ कालेनदैवयोगेनजानान्विद्रावितंजग त् १५ अधुनापिवयंसर्वेवीरयूथपयूथपाः ॥ पराजिताःफल्गुतंत्रैर्यदुभिःकृष्णपालितैः १६ रिपवोजिग्युरधुनाकालआत्मानुसारिणि ॥ तदावयंतुजे ष्यामोयदाकालःप्रदक्षिणः १७ श्रीशुकउवाच ॥ एवंसंबोधितोमित्रैश्चैद्योऽगात्सानुगःपुरम् ॥ हतशेषाःपुनस्तेऽपिययुःस्वंस्वंपुरंनृपाः १८ रुक्मीतुराक्ष सोद्वाहंकृष्णद्विडसहन्स्वसुः ॥ पृष्ठतोऽनुगमत्कृष्णमक्षौहिण्यावृतोबली १९ रुक्म्यमर्षीसुसंरब्धःशृण्वतांसर्वभूभुजाम् ॥ प्रतिजज्ञेमहाबाहुर्दंशितःस शरासनः २० अहत्वासमरेकृष्णमप्रत्यूह्यचरुक्मिणीम् ॥ कुंडिनंनप्रवेक्ष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीमिवः २१ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्त्वारथमारुह्यसारथिंप्राह सत्वरः ॥ चोदयाश्वान्यतःकृष्णस्तस्यमेसंयुगंभवेत् २२ अद्याहंनिशितैर्बाणैर्गोपालस्यसुदुर्मतेः ॥ नेष्येवीर्यमदंयेनस्वसामेप्रसभंहृता २३ विकत्थ मानःकुमतिरीश्वरस्याप्रमाणवित् ॥ रथेनैकेनगोविंदमन्वधावतरंहसा २४

त्सोहंतावतीभिःसंभूयैकेनादिविकलंकृष्णंजिग्ये तथाप्युभयथाप्येकमष्टादशसंग्रामंवा ॥ १४ ॥ १५ ॥ फल्गुतंत्रैःअल्पसेनादिपरिच्छदैः ॥ १६ ॥ प्रदक्षिणःअनुकूलः ॥ १७ ॥ १८ ॥ असहन्असहमानः ॥ १९ ॥ २० ॥ अप्रत्यूह्यअनावृत्य अन्यस्यादत्त्वेतिवा ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४

॥ २५ ॥ अरेनीचसंबोधनंतदेवव्यनक्ति यदूनामिति ॥ २६ ॥२७॥ ततःपूर्वमेवमुंच ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ परिघंपरिघातनं पट्टिशंलोहदंडं शक्तितोमरैःसहचिच्छेदद्विभुखस्तोमरः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ परित्रासेनपरितोभयेनकंपितमंगंयस्याःसातथातया शुष्यन्मुखाचरुद्धकंठाचतया करुणःकरुणाकरः ॥ ३७ ॥ प्रवपन्वपनंमुंडनंकुर्वन्व्यरूपयत् सौंदर्यहीनमकरोत् ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ श्मश्रुकेशानांवपनलक्षणंवैरूप्यंसुहृदोबंधोर्वधंकृतवान् ॥ ४१ ॥ इदानींरुक्मिणींसांत्वयति मैवेति हेसाध्विरुक्मिणिअस्मान्प्रति स्वस्मादन्यःअत्रहेतुर्यतइति ॥ ४२ ॥ नन्वस्तुसुखादेःस्वयंहेतुरथापिबंधोर्देहवियोगकरणलक्षणोवधोलोकाचारोनभवति जुगुप्सितत्वादितितत्सत्यमित्याह बंधुरिति वधार्होदोषोयस्यसतथा द्वितीयबंधुशब्दोहेत्वर्थः तत्रोकिंकर्तव्यमित्यत्राह

सगत्वानर्मदांदेवींतरंतंमधुसूदनम् ॥ आसाद्ययुद्धसन्नद्धस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् २५ धनुर्विकृष्यसुदृढंजघ्नेकृष्णंत्रिभिःशरैः ॥ आहचात्रक्षणंतिष्ठयदूनांकुलपांसन २६ कुत्रयासिस्वसारंमेमुषित्वाध्वांक्षवद्धविः ॥ हरिष्येऽद्यमदंमंदमायिनःकूटयोधिनः २७ यावन्नमेहतोबाणैःशयीथामुंचदारिकाम् ॥ धनुर्विकृष्यसुदृढंजघ्नेकृष्णंत्रिभिःशरैः २८ स्मयन्कृष्णोधनुश्छित्त्वाषड्भिर्विव्याधरुक्मिणम् ॥ अष्टाभिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांसूतंध्वजंत्रिभिः २९ सचान्यद्धनुरादायकृष्णंविव्याधपंचभिः ॥ तैस्ताडितःशरौघैस्तुचिच्छेदधनुरच्युतः ३० पुनरन्यदुपादत्ततदप्यच्छिनदच्युतः ॥ परिघंपट्टिशंशूलंचर्मासीशक्तितोमरैः ३१ यद्यदायुधमादत्ततत्सर्वंसोऽच्छिनद्विभुः ॥ ततोरथादवप्लुत्यगृहीत्वाखड्गचर्मणी ३२ कृष्णमभ्यद्रवत्क्रुद्धःपतंगइवपावकम् ॥ तस्यचापततःखड्गंतिलशश्चर्मचेषुभिः ३३ छित्त्वाऽसिमाददेतिग्मंरुक्मिणंहंतुमुद्यतः ॥ दृष्ट्वाभ्रातृवधोद्योगंरुक्मिणीभयविह्वला ॥ पतित्वापादयोःपत्युरुवाचकरुणंसती ३४ रुक्मिण्युवाच ॥ योगेश्वराप्रमेयात्मन्देवदेवजगत्पते ॥ हंतुंनार्हसिकल्याणभ्रातरंमेमहाभुज ३५ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्त्वाजगृहेपादौकृपणादीनभाषिणी ॥ भ्रातरंत्रातुकामासाकृष्णस्यजगतीपतेः ३६ तयापरित्रासविकंपितांगयाशुचाचशुष्यन्मुखरुद्धकंठया ॥ कातर्यविस्रंसितहेममालयागृहीतपादःकरुणोन्यवर्तत ३७ चैलेनबद्ध्वातमसाधुकारिणंसश्मश्रुकेशंप्रवपन्व्यरूपयत् ॥ तावत्समीयुर्जितशत्रुसैन्यायदुप्रवीरानलिनींयथागजाः ३८ कृष्णांतिकमुपव्रज्यददृशुस्तत्ररुक्मिणम् ॥ तथाभूतंहतप्रायंदृष्ट्वासंकर्षणोविभुः ३९ विमुच्यबद्धंकरुणोभगवान्कृष्णमब्रवीत् ४० बलभद्रउवाच ॥ असाध्विदंत्वयाकृष्णकृतमस्मिन्जुगुप्सितम् ॥ वपनंश्मश्रुकेशानांवैरूप्यंसुहृदोवधम् ४१ मैवास्मान्साध्व्यसूयेथाभ्रातुर्वैरूप्यचिंतया ॥ सुखदुःखदोनचान्योस्तियतःस्वकृतभुक्पुमान् ४२ बंधुर्वधार्हदोषोपिनबंधोर्वधमर्हति ॥ त्याज्यःस्वेनैवदोषेणहतःकिंहन्यतेपुनः ४३ क्षत्रियाणामयंधर्मःप्रजापतिविनिर्मितः ॥ भ्रातापिभ्रातरंहन्याद्येनघोरतरस्ततः ४४ राज्यस्यभूमेर्वित्तस्यस्त्रियोमानस्यतेजसः ॥ मानिनोऽन्यस्यवाहेतोःश्रीमदांधाःक्षिपंतिहि ४५

त्याज्यइति त्यागोदेशनिर्यातनादिलक्षणः किंत्याज्यइत्यतोमृतमारणदोषापत्तेरितिभावेनाह हतइति ॥ ४३ ॥ तर्ह्येतदीदृशंकर्मकिमितिक्रियतइतिअतोऽयंन्यायः क्षत्रियेभ्योन्यत्रनक्षत्रियाणामित्याह क्षत्रियाणामिति कोसौधर्मइत्यत्राह भ्रातापीति ततस्तस्माद्राजाद्येनकर्मणाघोरतरइत्युच्यते धर्मविषयोवाऽघोरतरोधर्मइति ४४ ननुतर्हिसर्वःसर्वंहन्यादित्यतिप्रसंगइत्यत्राह राज्यस्येति मानिनःदेहाभिमानवंतःअन्यस्यस्त्रीजनस्यवाक्षिपंतिघ्नंति राज्यादेःसर्वस्यहेतोरितिसंबंधः ४५

किमतइत्यतःस्वस्यश्रीहर्यधीनत्वकल्पनामंतरेणस्वकपोलकल्पनाबुद्धिभ्रमएवेत्याह आत्मेति देहएवात्मेतिमानंज्ञानंयेषांतेतथातेषांनृणां निरपेक्षत्वेनोपकर्त्तासुहृत् स्वसुखनाशकर्त्ताशत्रुस्तदुभयकर्तृ त्वशून्यउदासीनइत्येषआत्ममोहोमनोभ्रमः देवस्यहरेर्माययाबंधकशक्त्याकल्प्यतेततःसुहृच्छत्रूउभयोरितरउदासीनइतिस्वकपोलकल्पनाइत्याद्येतिभावः ॥ ४६ ॥ देवःकीदृशइतितत्स्वरूपमाह एक एवेति आत्मापरः परमात्मानियामकइतिशेषः नन्वेकत्वेसच्चासच्चाभवादितिनानाभावःकथमितितत्राह नानेति ॥ ४७ ॥ देहात्मत्वंभ्रमनिमित्तमित्यत्रहेतुमाह देहइति द्रव्याणिपंचभूतानिपंचप्राणा स्त्रयोगुणाः देहआत्मान भौतिकत्वाद्घटवदिति आत्मनिजीवेअविद्ययाहरीच्छयाअज्ञानेनवादेहिनंदेहात्मदर्शनंसंसारयातिसंसारिणंकरोति तत्करोतीत्युपसंख्यानमितिणिच् ॥ ४८ ॥ देहःस्वेतरवृत्ति नित्यनिष्ठाधिकरणमेयत्वाद्घटवदितितत्राह यथेति शयानःस्वप्नंपश्यन्नात्मानंविषयान्फलंदुःखादिलक्षणंयथाऽनुभुंक्तेवासनानुगुणमनुभवतिअर्थेविषयेतदानीमसत्यप्यविद्यमानेपितथात्माजीवोध्रुवोऽ

आत्ममोहोनृणामेषकल्प्यतेदेवमायया॥ सुहृच्छत्रुरुदासीनइतिदेहात्ममानिनाम् ४६ एकएवपरोह्यात्मासर्वेषामपिदेहिनाम् ॥ नानेवगृह्यतेमूढैर्यथाज्यो तिर्यथानमः ४७ देहआद्यंतवानेषद्रव्यप्राणगुणात्मकः ॥ आत्मन्यविद्ययाक्लृप्तःसंसारयतिदेहिनम् ४८ यथाशयानआत्मानंविषयान्फलमेवच ॥ अनुभुंक्तेप्यसत्यर्थेतथात्मापिध्रुवोऽध्रुवान् ४९ तस्मादज्ञानजंशोकमात्मबोधविमोहनम् ॥ तत्त्वज्ञानेननिर्हृत्यस्वस्थाभवशुचिस्मिते ५० एवंभगव तातन्वीरामेणप्रतिबोधिता ॥ वैमनस्यंपरित्यज्यमनोबुद्ध्यासमादधे ५१ प्राणावशेषउत्सृष्टोद्विड्भिर्हतबलप्रभः ॥ स्मरन्विरूपकरणंवितथात्ममनो रथः ॥ चक्रेभोजकटंनामनिवासायमहत्पुरम् ५२ अहत्वादुर्मतिंकृष्णमप्रत्यूह्ययवीयसीम् ॥ कुंडिनंनप्रवेक्ष्यामीत्युक्त्वातत्रावसद्रुषा ५३ भगवान्भी ष्मकसुतामेवंनिर्जित्यभूमिपान् ॥ पुरमानीयविधिवदुपयेमेकुरूद्वह ५४ तदामहोत्सवोनॄणांयदुपुर्यांगृहेगृहे ॥ अभूदनन्यभावानांकृष्णेयदुपतौनृप ५५ नरानार्यश्चमुदिताःप्रमृष्टमणिकुंडलाः ॥ पारिबर्हमुपाजह्रुर्वरयोश्चित्रवाससोः ५६ सावृष्णिपुर्युत्तभितेंद्रकेतुभिर्विचित्रमाल्यांबररत्नतोरणैः ॥ ब भौप्रतिद्वार्युपयुक्तमंगलैरापूर्णकुंभागरुधूपदीपकैः ५७ सिक्तमार्गामदच्युद्भिराहूतप्रेष्ठभूभुजाम् ॥ गजैर्द्वाःसुपरामृष्टरंभापूगोपशोभिता ५८ कुरुसृंजय कैकेयविदर्भयदुकुंतयः ॥ मिथोमुमुदिरेतस्मिन्संभ्रमात्परिधावतः ५९ रुक्मिण्याहरणंश्रुत्वागीयमानंततस्ततः ॥ राजानोराजकन्याश्चबभूवुर्भृशवि स्मिताः ६० द्वारकायामभूद्राजन्महामोदःपुरौकसाम् ॥ रुक्मिणींरमणोपेतांदृष्ट्वाकृष्णंश्रियःपतिम् ॥ ६१ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्त रार्धेरुक्मिणीहरणंनामएकोनषष्टितमोऽध्यायः ५९

ध्रुवानानित्यान्देहादीननुभुंक्तइत्यन्वयः देहःस्वस्वेतरवृत्त्यनित्यनिष्ठाधिकरणमितिप्रत्यनुमानपराहतंतदनुमानमितिसंतोष्टव्यम् ॥ ४९ ॥ उपसंहरति तस्मादिति ५० बुद्ध्याकदाप्यतिरोहितज्ञानेन ॥ ५१ ॥ रुक्मीतत्रकिंचकारेतितत्राह प्राणेति ॥ ५२ ॥ अप्रत्यूह्यअनिवर्तयित्वा यवीयसीमनुजाम् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ यदुतकृष्णेअनन्यभावानांअन्यःशत्रुरितिभावरहितानांनिरतिशयभक्तियुक्तानामि त्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ उत्तभितेंद्रकेतुभिःउत्क्षिप्तेंद्रध्वजैः ५७ आहूतप्रेष्ठभूभुजांगजैर्जुष्टेतिशेषः वास्तुपरामृष्टागृहदेवतासंयुक्ता यद्वा वास्तुपरामृष्टात्यक्तरजोगृहा ५८ तस्मिन्नगरेपरिधावतइतस्ततोधावं तः ५९ ६० ६१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांएकोनषष्टितमोऽध्यायः ५९

त्रिविक्रमावतारस्यनिरपेक्षभक्तानुकंपिनोयदुनंदनस्यएतज्जन्मानुष्ठितकर्मनिमित्तदुर्यशःशमनहेतुविक्रममनुक्रामत्यस्मिन्नध्याये तत्रपरिक्षितःप्रश्नबीजमुत्थापयति सत्राजिदिति सत्रेणहिरण्यादिदान
लक्षणतपसासूर्यस्थितंहरिंजितवान्वशीकृतवानित्यतःसत्राजिदितिनामलब्धवान् यज्ञभेदेसदादानेसत्रमाच्छादनेवनइति कृतकिल्बिषःकृतापराधः मणिनासहस्वयमुद्यम्ययाचनादिपरप्रेरणामंत
रेणमत्कन्यांतुभ्यंदास्यामीतिवचनादिप्रयत्नंविधाय सत्राजितोऽतरात्मा सत्राविषयेअजितइतिवा १ २ भक्तस्यसत्राजितःसखा ३ तेजसाऽर्चिषानोपलक्षितोनदृष्टः ४ अक्षैर्देवनांगैर्दीव्यतेद्यूतक्री
डांकुर्वते ५ ६ गभस्तिचक्रेणरश्मिमंडलेन तिग्मरुक्सूर्यः ७ विबुधर्षभाःदेवश्रेष्ठाःत्रिलोक्यांतेमार्गमन्विच्छंतिमृगयंते ननु तेष्वजःसूर्यंअद्ययदुषुगुह्यंज्ञात्वादृष्टुंयात्यायाति अजायलोकत्रयभावना

श्रीशुकउवाच ॥ सत्राजित्तनयांतन्वींकृष्णायकृतकिल्बिषः ॥ स्यमंतकेनमणिनास्वयमुद्यम्यदत्तवान् १ राजोवाच ॥ सत्राजितःकिमकरोद्ब्रह्मन्कृष्ण
स्यकिल्बिषम् ॥ स्यमंतकःकुतस्तस्यकस्माद्दत्तासुताहरेः २ श्रीशुकउवाच ॥ आसीत्सत्राजितःसूर्योभक्तस्यपरमःसखा ॥ प्रीतस्तस्मैमणिंप्रादात्सूर्यस्तु
ष्टःस्यमंतकम् ३ सतंबिभ्रन्मणिंकंठेभ्राजमानोयथारविः ॥ प्रविष्टोद्वारकांराजंस्तेजसानोपलक्षितः ४ तंविलोक्यजनादूरात्तेजसामुष्टदृष्टयः ॥ दीव्यतेऽ
क्षैर्भगवतेशशंसुःसूर्यशंकिताः ५ नारायणनमस्तेस्तुशंखचक्रगदाधर ॥ दामोदरारविंदाक्षगोविंदयदुनंदन ६ एषआयातिसविताल्वांदिदृक्षुर्जगत्पते ॥
मुष्णन्गभस्तिचक्रेणनृणांचक्षूंषितिग्मरुक् ७ नन्वन्विच्छंतितेमार्गंत्रिलोक्यांविबुधर्षभाः ॥ ज्ञात्वाद्यगूढंयदुषुद्रष्टुंत्वांयात्यजःप्रभो ८ श्रीशुकउवाच ॥
निशम्यबालवचनंप्रहस्यांबुजलोचनः ॥ प्राहनासौरविर्देवःसत्राजिन्मणिनाज्वलन् ९ सत्राजित्स्वगृहंश्रीमत्कृतकौतुकमंगलम् ॥ प्रविश्यदेवसदनेमणिं
विप्रैर्न्यवेशयत् १० दिनेदिनेस्वर्णभारानष्टौससृजतिप्रभो ॥ दुर्भिक्षमार्यरिष्टानिसर्वेपिव्याधयोऽशुभाः ११ नसंतिमायिनस्तत्रयत्रास्तेऽभ्यर्चितोमणिः
॥ सयाचितोमणिंक्कापियदुराजायशौरिणा १२ नैवार्थकामुकःप्रादाद्याच्ञाभंगमतर्कयत् ॥ तमेकदामणिंकंठेप्रतिमुच्यमहाप्रभम् १३ प्रसेनोहयमा
रुह्यमृगयांव्यचरद्वने ॥ प्रसेनंसहयंहत्वामणिमाच्छिद्यकेसरी १४ बिलंविशन्जांबवतानिहतोमणिमिच्छता ॥ सोपिचक्रेकुमारस्यमणिंक्रीडनकंबिले
१५ अपश्यन्भ्रातरंभ्रातासत्राजित्पर्यतप्यत ॥ प्रायःकृष्णेननिहतोमणिग्रीवोवनंगतः १६ भ्राताममेतितच्छ्रुत्वाकर्णेकर्णेऽजपन्जनाः ॥ भगवांस्तदुपश्रु
त्यदुर्यशोलिप्तमात्मनि १७ मार्ष्टुंप्रसेनपदवीमन्वपद्यतनागरैः ॥ हतंप्रसेनमश्वंचवीक्ष्यकेसरिणावने १८ तंचाद्रिपृष्ठेनिहतमृक्षेणददृशुर्जनाः ॥ ऋक्ष
राजबिलंभीममंधेनतमसावृतम् १९

येतिवचनात् ८ ९ गृहेदेवसदनेदेवस्थाने न्यवेशयत्प्रतिष्ठितवान् १० पंचविंशतितुलात्मकोभारःतानष्टौभारान्सृजतिददाति माराअकालमृत्युः अरिष्टंमृत्युचिह्नं ११ क्वापिकदाचित् १२
अतर्कयत् अनिरूपयत्प्रतिमुच्यबद्ध्वा १३ आच्छाद्यस्वीकृत्य १४ क्रीडनकंलीलासाधनं १५ शौरेर्याच्ञाभंगदोषादिदमनर्थजातमभूत् अन्यथामणिमाहात्म्यस्तवनंव्यर्थमितितात्पर्यमवगंतव्यं
मणिःग्रीवायांयस्यसतथा १६ ममभ्राताकृष्णेननिहतइतियत्तच्छ्रुत्वा १७ १८ ऋक्षेणजांबवता १९

२० २१ २२ २३ अविश्रमंनिरंतरम् २४ २५ सर्वभूतानांप्राणादिप्रदंप्राणः प्राणनंचेष्टाशक्तिः ओजः अवष्टंभशक्तिः सहः शरीरसामर्थ्यं बलंस्थौल्यम् २६ सृष्टानामधिपः सृष्टेषुवसन्कालः संहर्ता आत्म
नांचेतनानांपरः आत्मापरमचेतनः नित्योनित्यानामितिश्रुतिः २७ उत्कलितेनउन्नतेनरोषेणजातैः कटाक्षमोक्षैर्नेत्रांतपातैः क्षोभितानक्रास्तिमिंगिलाश्चयस्मिन्सतथा स्वयशोरूपः उज्ज्वलितादग्धा

१५ एकोविवेशभगवानवस्थाप्यबहिःप्रजाः ॥ तत्रदृष्ट्वामणिश्रेष्ठंबालक्रीडनकंकृतम् ॥ हर्तुंकृतमतिस्तस्मिन्नवतस्थेऽर्भकांतिके २० तमपूर्वंनरंदृष्ट्वाधात्रीचु ६०
क्रोशभीतवत् ॥ तच्छ्रुत्वाभ्यद्रवत्क्रुद्धोजांबवान्बलिनांवरः २१ सवैभगवतातेनयुयुधेस्वामिनात्मनः ॥ पुरुषंप्राकृतंमत्वाकुपितोनानुभाववित् २२
द्वंद्वयुद्धंसुतुमुलमुभयोर्विजिगीषतोः ॥ आयुधाश्मद्रुमैर्दोर्भिःक्रव्यार्थेश्येनयोरिव २३ आसीत्तदष्टविंशाहमितरेतरमुष्टिभिः ॥ वज्रनिष्पेषपरुषैरविश्र
ममहर्निशम् २४ कृष्णमुष्टिविनिष्पातनिष्पिष्टांगोरुबंधनः ॥ क्षीणसत्त्वःस्विन्नगात्रस्तमाहातीवविस्मितः २५ जानेत्वांसर्वभूतानांप्राणओजःसहोबल
म् ॥ विष्णुंपुराणंपुरुषंप्रभविष्णुमधीश्वरम् २६ त्वंहिविश्वसृजांस्रष्टासृष्टानामधिपोवसन् ॥ कालःकलयतामीशपरआत्मातथात्मनाम् २७ यस्येषदुत्क
लितरोषकटाक्षमोक्षैर्वर्त्मादिशत्क्षुभितनक्रतिमिंगिलोब्धिः ॥ सेतुःकृतःस्वयशउज्ज्वलिताचलंकारक्षःशिरांसिभुविपेतुरिषुक्षतानि २८ इतिविज्ञातवि
ज्ञानमृक्षराजानमच्युतः ॥ व्याजहारमहाराजभगवान्देवकीसुतः २९ अभिमृष्यारविंदाक्षःपाणिनाशंकरेणतम् ॥ कृपयापरयाभक्तंमेघगंभीरया
गिरा ३० मणिहेतोरिहप्राप्तावयमृक्षपतेबिलम् ॥ मिथ्याभिशापंप्रमृजन्नात्मनोमणिनामुना ३१ इत्युक्तःस्वांदुहितरंकन्यांजांबवतींमुदा ॥ अर्हणार्थंसहम
णिंकृष्णायोपजहारसः ३२ अदृष्ट्वानिर्गमंशौरेःप्रविष्टस्यबिलंजनाः ॥ प्रतीक्ष्यद्वादशाहानिदुःखितास्तेपुरंययुः ३३ निशम्यदेवकीदेवीरुक्मिण्यान
कदुंदुभिः ॥ सुहृदोज्ञातयोऽशोचन्बिलात्कृष्णमनिर्गतम् ३४ सत्राजितंशपंतस्तेदुःखिताद्वारकौकसः ॥ उपतस्थुर्महामायांदुर्गांकृष्णोपलब्धये ३५
तेषांतुदेव्युपस्थानात्प्रत्यादिष्टाशिषांभवन् ॥ प्रादुर्बभूवसिद्धार्थःसदारोहर्षयन्हरिः ३६ उपलभ्यहृषीकेशंमृतंपुनरिहागतम् ॥ सहपत्न्यामणिग्रीवं
सर्वेजातमहोत्सवाः ३७ सत्राजितंसमाहूयसभायांराजसन्निधौ ॥ प्राप्तिंचाख्यायभगवान्मणिंतस्मैन्यवेदयत् ३८ सचातिव्रीडितोरत्नंगृहीत्वाऽवा
ङ्मुखस्ततः ॥ अनुतप्यन्स्वभवनमगमत्स्वेनपाप्मना ३९ सोनुध्यायंस्तदेवाघंबलवद्विग्रहाकुलः ॥ कथंमृजाम्यात्मरजःप्रसीदेद्वाच्युतःकथम् ४० किं
कृत्वासाधुमह्यंस्यान्नशपेद्वाजनोयथा ॥ अदीर्घदर्शनंधिङ्मांमूढंद्रविणलोलुपम् ४१

इषुक्षतानि शरच्छिन्नानि २८ २९ शंकरेणसुखकरेण ३० ३१ ३२ ३३ ३४ उपतस्थुःअभजन् ३५ ततःकिमभूदत्राह तेषामिति हरिस्तेषांप्रादुर्बभूवेत्यन्वयः देव्याउपस्थानात्सेवनात्प्रत्यादिष्टाशि १५
षांअभ्यागताभ्युदयानां भवन्पूज्यः सिद्धार्थःनित्यलब्धप्रयोजनः प्रत्यादिष्टाशिषइतिपाठेप्रथमंनष्टकृष्णाख्याशिषोभवन्तेषां तुशब्दोहेत्वर्थः देव्युपस्थानाद्धेतोरित्यर्थः अनेनापद्विनाशायदेवता
शरणंकर्तव्यमित्युक्तंभवति ३६ ३७ आख्यायोक्त्वा ३८ स्वेनपाप्मनानुतप्यन्पश्चात्तापंकुर्वन् ३९ ४० मह्यंममअदीर्घदर्शनंभविष्यज्ञानहीनम् ४१

तस्यपापस्य ४२ ४३ ४४ फलभागिनःप्रयोजनांशमेवस्वीकुर्मः ॥ ४५ ॥ इ०भा०द०वि०टी०षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ अज्ञानिनांतमःप्राप्तिसाधनंज्ञानिनाभगवद्भक्त्युद्रेककारणंलोकविडंबनार्थं
भगवच्चरितविशेषंपूर्वोध्यायार्थबीजंनिरूपयस्यस्मिन्नध्याये अपिनासंदेहंनिवारयति कुल्यंशवदहनानंतरंतदुःखजिहासयातद्गृहगमनंतस्यकरणेतन्निमित्तीकृत्येत्यर्थः १ २ अंतरमवकाशम् ३
भ्रातरंप्रसेनमन्वियात्अनुगतःस्यात्मृतोस्तुतंहन्मीत्यर्थः ४ ५ क्रंदंतीनांवैक्लव्यस्वरंकुर्वतीनां सौनिकवन्मारकवत्राक्षसवदित्यर्थः ६ ७ प्रास्यनिक्षिप्य ८ अस्राक्षौअश्रुजलकलिलेक्षणौ ९ १०

दास्येदुहितरंतस्मैस्त्रीरत्नंरत्नमेवच ॥ उपायोयंसमीचीनस्तस्यशांतिर्नचान्यथा ४२ एवंव्यवसितोबुद्ध्यासत्राजित्स्वसुतांशुभाम् ॥ मणिंचस्वयमुद्य
म्यकृष्णायोपजाहरताम् ४३ तांसत्यभामांभगवानुपयेमेयथाविधि ॥ बहुभिर्याचितांशीलरूपौदार्यगुणान्विताम् ४४ भगवानाहनमणिंप्रतीच्छामो
वयंनृप ॥ तवास्तुदेवभक्तस्यवयंहिफलभागिनः ४५ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेषष्टितमोध्यायः ॥ ६० ॥ श्रीशुकउवाच ॥ विज्ञा
तार्थोपिगोविंदोदग्धानाकर्ण्यपांडवान् ॥ कुंतींचकुल्यकरणेसहरामोययौकुरून् १ भीष्मंनृपंसविदुरंगांधारींद्रोणमेवच ॥ समदुःखौसमागम्यहाकष्ट
मितिहोचतुः २ लब्ध्वैतदंतरंराजन्शतधन्वानमूचतुः ॥ अक्रूरकृतवर्माणौमणिःकस्मान्नगृह्यते ३ योस्मभ्यंसंप्रतिश्रुत्यकन्यारत्नंविगर्ह्यनः ॥ कृष्णा
यादात्ससत्राजित्तस्माद्भ्रातरमन्वियात् ४ एवंभिन्नमतिस्ताभ्यांसत्राजितमसत्तमः ॥ शयानमवधील्लोभात्सपापःक्षीणजीवितः ५ स्त्रीणांविक्रोशमा
नानांक्रंदंतीनामनाथवत् ॥ हत्वापशून्सौनिकवन्मणिमादायजग्मिवान् ६ सत्यभामाचपितरंहतंवीक्ष्यशुचार्पिता ॥ व्यलपत्तातताताेतिहाहतास्मी
तिमुह्यती ७ तैलद्रोण्यांमृतंप्रास्यजगामगजसाह्वयम् ॥ कृष्णायविदितार्थायतप्ताचख्यौपितुर्वधम् ८ तदाकर्ण्येश्वरौराजन्ननुसृत्यनृलोकताम् ॥ अहो
नःपरमंकष्टमित्यस्राक्षौविलेपतुः ९ आगम्यभगवांस्तस्माद्भार्ययासाग्रजःपुरम् ॥ शतधन्वानमारेभेहंतुंहर्तुंचतंमणिम् १० ततःपांचालनगराद्याज्ञसे
न्याःस्वयंवरम् ॥ घुष्यतायज्ञसेनेनप्रेषितोदूतआगतः ११ आहूतस्तेनगोविंदोगत्वापांचालकेपुरे ॥ ददर्शसाग्रजस्तत्रकिशोरान्पांडुनंदनान् १२
अदृष्टपूर्वान्सुव्यक्तंब्रह्मरूपधरान्नृपान् ॥ तैर्विद्धलक्ष्यैःपौरुष्यप्रतिलब्धमनोरथैः १३ कुंभकारस्यशालायांसमागम्याभिवंद्यच ॥ पितृष्वसामनुज्ञाप्य
राजानंचयुधिष्ठिरम् १४ निहंतुंशतधन्वानंतूर्णंद्वारावतीमियात् ॥ सोपिकृष्णोद्यमंज्ञात्वाभीतःप्राणपरीप्सया १५ साहाय्येकृतवर्माणमयाचतसचाब्र
वीत् ॥ नाहमीश्वरयोःकुर्यांहेलनंरामकृष्णयोः १६ कोनुक्षेमायकल्पेततयोर्वृजिनमाचरन् ॥ कंसःसहानुगोवीरोयद्द्वेषात्त्याजितःश्रिया १७ जरासंधः
सप्तदशसंयुगाद्विरथोगतः ॥ प्रत्याख्यातःसचाक्रूरंपार्ष्णिग्राहमयाचत १८

याज्ञसेन्याःद्रौपद्याः ११ १२ ब्रह्मरूपधरान्ब्राह्मणवेषंबिभ्राणान् पौरुषेणपराक्रमेणप्रतिलब्धोमनोरथोयेषांतैस्तथातैः १३ पितृष्वसांपितृष्वसारंकुंतीम् १४ १५ १६ वृजिनमपराधं अपराधकार्य
त्वेनिमित्तानिकथयति कंसइति १७ प्रत्याख्यातोनिराकृतःकृतवर्मणेतिशेषः पार्ष्णिग्राहंपृष्ठबलं १८

१९ २० २१ उच्छिलींध्रंछत्राकारं २२ २३ शतयोजमगंशतयोजनगमनसमर्थम् २४ गरुडोध्वजेयस्यसतथातंरथं २५ मिथिलानगर्याः २६ पद्भ्यामातिःसततंगमनंयस्यसतथा
तस्य तिग्मनेमिनाचंडधाराग्रेण व्यचिनोत्अन्वेषणंकृतवान् २७ २८ अन्वेषन्मार्गणंकुर्वन् २९ ३० अर्हण्यंपूज्यं ३१ कालेकृष्णवियोगसमये ३२ ३३ बंधोःसत्राजितःसांपरायिकाः
प्रेतविषयाः ३४ व्यूषतुःप्रवासंचक्रतुःप्रयोजकौ शतधन्वनःप्रेरकौ ३५ ३६ ३७ इतिशब्दःप्रकारवचनः अंगेतिसंबोधनं एकेकेचित् पूर्वगुरुभैरुक्तंपुराणवचनमुपदिशंतिप्रवदंति कथमितितत्राह

सोप्याहकोविरुध्येतविद्वानीश्वरयोर्बलम् ॥ यंकैलासाश्रयःशंभुर्ननामशिरसाहरिम् १९ योहंसडिंभकौयुद्धेजितवान्वरदुर्मदौ ॥ आशीविषोमहानागो
येननिर्वासितोह्रदात् २० यइदंलीलयाविश्वंसृजत्यवतिहंतिच ॥ चेष्टांविश्वसृजोयस्यनविदुर्मोहितायया २१ यःसप्तहायनःशैलमुत्पाट्यैकेनपाणिना
दधारलीलयाबालउच्छिलींध्रमिवार्भकः २२ नमस्तस्मैभगवतेकृष्णायाद्भुतकर्मणे ॥ अनंतायादिभूतायकूटस्थायात्मनेनमः २३ प्रत्याख्यातःसतेना
पिशतधन्वामहामणिम् ॥ तस्मिन्यस्याश्वमारुह्यशतयोजनगंययौ २४ गरुडध्वजमारुह्यरथंरामजनार्दनौ ॥ अन्वयातांमहावेगैरश्वैराजन्गुरुद्रुहम् २५
मिथिलायाउपवनेविसृज्यपतितंहयम् ॥ पद्भ्यामधावत्संत्रस्तःकृष्णोऽप्यन्वद्रवद्रुषा २६ पदातेर्धावतस्तस्यपदातिस्तिग्मनेमिना ॥ चक्रेणशिरउत्कृत्य
वाससोर्व्यचिनोन्मणिम् २७ अलब्धमणिरागत्यकृष्णआहाग्रजांतिकम् ॥ वृथाहतःशतधनुर्मणिस्तत्रनविद्यते २८ ततआहबलोनूनंसमणिःशतध
न्वना ॥ कस्मिंश्चित्पुरुषेन्यस्तस्तमन्वेषपुरंव्रज २९ अहंवैदेहमिच्छामिद्रष्टुंप्रियतरंमम ॥ इत्युक्त्वामिथिलांराजन्विवेशयदुनंदनः ३० तंदृष्ट्वासह
सोत्थायमैथिलःप्रीतमानसः ॥ अर्हयामासविधिवदर्हणीयंसमर्हणैः ३१ उवासतस्यांकतिचिन्मिथिलायांसमाविभुः ॥ ततोऽशिक्षद्गदांकालेधार्तराष्ट्रःसुयो
धनः ३२ मानितःप्रीतियुक्तेनजनकेनमहात्मना ॥ केशवोद्वारकामेत्यनिधनंशतधन्वनः ॥ अप्राप्तिंचमणेःप्राहप्रियायाःप्रियकृद्विभुः ३३ ततःसकारयामास
क्रियांबंधोर्हतस्यवै ॥ साकंसुहृद्भिर्भगवान्यायाःस्युःसांपरायिकाः ३४ अक्रूरकृतवर्माणौश्रुत्वाशतधनोर्वधम् ॥ व्यूषतुर्भयवित्रस्तौद्वारकायाःप्रयोजकौ ३५
अक्रूरेप्रोषितेऽरिष्टान्यासन्वैद्वारकौकसाम् ॥ शारीरामानसास्तापामुहुर्दैविकभौतिकाः ३६ ततोऽपृच्छद्धरिर्वृद्धानुग्रसेनपुरोगमान् ॥ कस्मादिहारिष्टान्या
सन्महतासुचिरेणनः ३७ इत्यंगोपदिशंत्येकेविस्मितावैगदाभृतः ॥ निवासनिकटेकिंवाघटेतारिष्टदर्शनम् ३८ देवेऽवर्षतिकाशीशःश्वफल्कायागतायगाम् ॥
स्वसुतांगांदिनींप्रादात्ततोवर्षत्स्मकाशिषु ३९ तत्सुतस्तत्प्रभावोसावक्रूरोयत्रतत्रसः ॥ देवोऽभिवर्षतेतत्रनोपतापानमारिकाः ४०

गदाभृतइति श्रीकृष्णस्यनिवासनिकटेअरिष्टदर्शनमशुभदर्शनंघटेतांकिंचनघटेत ३८ स्वराष्ट्रेदेवेपर्जन्येऽवर्षतिकाशीशःकाशिराजः स्वराष्ट्रंप्रत्यागतायश्वफल्कायअक्रूरपित्रे गांस्वविषयभूमिं
नाम्नागांदिनींस्वसुतांचप्रादात् ३९ किमनेनेतितत्राह तत्सुतइति तत्प्रभावःश्वफल्कप्रभावः अतोक्रूरोयत्रदेशेतत्रदेवोभिवर्षतितस्मिन्देशेउपतापादयोनभवंति ४०

अवर्षणादिसंभवंन्यच्चनिमित्तमस्तीतिभावेनोच्यते नैतावतेति इहअवर्षणादावेतावदक्रूरप्रवासनमेवकारणंनभवाति किंतु स्यमंतकगमनंचकारणमितिसवृद्धवचः श्रुत्वाक्रूरंचरामंचसमानीयानयित्वा ४१
४२ ४३ किंकृत्वास्वीकुर्युरितितत्राह निनीयेति अपःपिंडांश्चनिनीयदत्त्वाअशेषतःपित्रादिविषयमृणंचविमुच्यगृह्णीयुरितिपूर्वेणान्वयः ४४ तर्हितथास्त्वितिनेत्याह किंत्विातिप्रत्येतिविश्वासंकरोति प्र
त्ययस्तुरुयातिरंध्रविश्वासाधीनहेतुष्विति शांतिंमंगलं शांतिःप्रशममंगलइति ४५ वर्तंतेतथेतिशेषः रुक्मवेदयःसुवर्णमेखलाःआरब्धःउक्तः ४६ रजोमिथ्यावादलक्षणांधूलिं ४७ तदर्थंमणिनिमित्तं
४८ स्वात्मनाइतितृतीयाषष्ठ्यर्थे ४९ स्नेहाद्विस्रब्धंविश्वस्तं ५० ५१ फलमाह यइति शांतिंमुक्तिं ५२ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेविज०एकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ तत्तदधिकारि

इतिवृद्धवचःश्रुत्वानैतावदिहकारणम् ॥ इतिदूतैःसमानीयरामाक्रूरौजनार्दनः ४१ अक्रूरंमानयन्कृष्णःकथयित्वाप्रियाःकथाः ॥ विज्ञाताखिलतत्त्वज्ञः
स्मयमानउवाचह ४२ ननुदानपतेन्यस्तस्त्वय्यसौशतधन्वना ॥ स्यमंतकोमणिःश्रीमान्विदितःपूर्वमेवनः ४३ सत्राजितोऽनपत्यत्वाद्गृह्णीयुर्दुहि
तुःसुताः ॥ दायंनिनीयापःपिंडान्विमुच्यर्णमशेषतः ॥ तथापिदुर्धरोह्यन्यैस्त्वय्यास्तांप्रापितोमणिः ४४ किंतुमामग्रजःसम्यङ्नप्रत्येतिमणिंप्रति ॥
दर्शयस्वमहाभागबंधूनांशांतिमावह ४५ अव्युच्छिन्नामखास्तेद्यवर्तंतेरुक्मवेदयः ॥ एवंसामभिरारब्धःश्वफल्कतनयोमणिम् ४६ आदायवास
साच्छन्नंददौसूर्यसमप्रभम् ॥ स्यमंतकंदर्शयित्वाज्ञातिभ्योरजआत्मनः ४७ मार्ज्जयामासलोकेशअभिभाष्यहलायुधम् ॥ दृष्ट्वामणिंहलधरस्तदर्थंप्रो
च्यआगतः ४८ योग्योहमितिमन्वानश्चक्रमेकुरुपुंगव ॥ सत्यभामापितृधनंमन्वानास्वात्मनोचितम् ४९ ग्रहीतुमैच्छद्विस्रब्धंहरेश्चित्तमजानती ॥
जांबवत्यपिशुल्कार्थेपित्रादत्तंममेतिह ५० स्पृहांचक्रेमणौतस्मिन्सर्वंविज्ञायमाधवः ॥ अक्रूरस्यकरेभूयोमणिंप्रत्यर्पयद्विभुः ५१ यस्त्वेतद्भगवतईश्वर
स्यविष्णोर्वीर्याढ्यंवृजिनहरंसुमंगलंच ॥ आख्यानंपठतिशृणोत्यनुस्मरेद्वादुष्कीर्तिंदुरितमपोह्ययातिशांतिम् ५२ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कं
धेउत्त०एकषष्टितमोऽध्यायः ॥६१॥ श्रीशुकउवाच ॥एकदापांडवान्द्रष्टुंप्रतीतान्पुरुषोत्तमः॥इंद्रप्रस्थंगतःश्रीमान्युयुधानादिभिर्वृतः१ दृष्ट्वातमागतंपार्थामु
कुंदमखिलेश्वरम् ॥ उत्तस्थुर्युगपद्वीराःप्राणंमुख्यमिवागतम् २ परिष्वज्याच्युतंवीराअंगसंगहतैनसः ॥ सानुरागस्मितंवक्त्रंवीक्ष्यतस्यमुदंययुः ३ युधि
ष्ठिरस्यभीमस्यकृत्वापादाभिवंदनम् ॥ फाल्गुनंपरिरभ्याथयमाभ्यामभिवंदितः ४ परमासनमासीनंकृष्णाकृष्णमनिंदिता ॥ नवोढाव्रीडिताकिंचि
च्छनैरेत्याभ्यवंदत ५ तथैवसात्यकिःपार्थैःपूजितश्चाभिवंदितः ॥ निषसादासनेन्येचपूजिताःपर्युपासते ६

णांतत्तद्योग्यगुणोपसंहारार्थंभक्तवात्सल्यादिविशेषंकथयति कतिपयेष्वध्यायेषु तत्रादौहरेर्भक्तवात्सल्यंदर्शयितुमाह एकदेति एकदाकस्मिंश्चिदवसरेप्रतीतान्शौर्यादिगुणेनप्रख्यातान्कोविदान्वा भग
वद्भक्त्याभरणेनभूषितान्वा प्रतीतोभूषितेख्यातेज्ञानेप्रत्यर्थितेबुधइतियादवः प्रतीतःप्रथितेख्यातेविवित्तविज्ञानकोविदइत्यमरः १ मुकुंदंमुक्तिप्रदं शरीरंप्रत्यागतंप्रविष्टंमुख्यप्राणंदृष्ट्वाचक्षुरादींद्रिया
णियथोत्तिष्ठंति २ अच्युतस्यांगसंगेन ३ ४ कृष्णाद्रौपदी ५ ६

तस्यैकृताभिवंदनः अभिरंभितःआलिंगितः परिपृष्टबांधवस्तयेतिशेषः ७ क्लेशापायात्मदर्शनंक्लेशनाशकरस्वरूपदर्शनं जतुगृहादावनुभूतांस्तांश्चबहून्क्लेशान्स्मरंतीतंकृष्णमाहेत्यन्वयः ८ किमत्राह तदेवेति हेकृष्ण यद्यदास्मरतांनोवृत्तंज्ञातुंत्वयायदामेभ्राताऽक्रूरःप्रेषितः तदैवास्माकंकुशलमभूदित्यन्वयःकथमेतदत्राह यदिति यदित्युत्तरत्रापिसंबध्यतेहेतुत्वेन अस्मत्कुशलंस्मरतात्वयासनाथाः स्वामिवंतःकृताइतियत्पांडवानामुपद्रवोनकर्तव्यःयतस्तेकृष्णनाथाअस्मान्घ्नंतीति ९ किंच यदास्वयंवरकृतेपांचालेषुस्थितानस्माननुस्मृत्ययस्त्वमागतःतदातेनत्वयात्वद्गुणानुसंस्मृत्याहंसुखोषिताआसंइत्यन्वयः १० इदानीमागमनविलंबःकिमितिकृतइतिकुंत्याहार्दशंकांपरिहरन्नाह इतीति ११ १२ सीरधरोहलधरःबलभद्रइत्यर्थः १३ १४ कार्ययंत्रितःकार्यवशः ईश्वरस्यतवइदंवचनंलोकचेष्टा

पृथांसमागम्यकृताभिवंदनस्तयातिहार्दार्द्रदृशाऽभिरंभितः ॥ आपृष्टवांस्तत्कुशलंसहस्नुषांपितृष्वसारंपरिपृष्टबांधवः ७ तमाहप्रेमवैक्लव्यंरुद्धकंठाश्रुलोचना ॥ स्मरंतीतान्बहून्क्लेशान्क्लेशापायात्मदर्शनम् ८ तदैवकुशलंनोभूद्यत्सनाथाःकृतावयम् ॥ ज्ञातुंनःस्मरताकृष्णभ्रातामेप्रेषितस्त्वया ९ पांचालेषुस्थितानस्मान्स्वयंवरकृतेयदा ॥ अनुस्मृत्यागतोयस्त्वंतेनस्मासंसुखोषिता १० इत्युक्तायांतदाकुंत्यांप्राहयोगेश्वरःस्वयम् ॥ पांचालेषुस्थितानेत्यसुतांस्तेछद्मरूपिणः ११ कुंभकारस्यशालायामुषितान्सहभार्यया ॥ दृष्ट्वागतोहंदिवसेतस्मिन्नेवाविलंबितः १२ निहंतुंशतधन्वानंसत्यभामापितुर्द्रुहम् ॥ शतधन्वनिदुर्बुद्धौहतेसीरधरोऽग्रजः १३ कुपितोमामनादृत्यविदेहान्विमनाययौ ॥ एतावंतंमहाकालंतदागमनकांक्षया १४ पुरएवावसंकापिनागच्छंकार्ययंत्रितः ॥ इत्येवंवादिनंकुंतीप्राहस्नेहपरिप्लुता १५ नतेस्तिस्वःपरइतिविश्वस्यसुहृदात्मनः ॥ तथापिस्मरतांसर्वान्क्लेशान्हंसिहृदिस्थितः १६ इतिवैवार्षिकान्मासान्राज्ञासोभ्यर्चितःसुखम् ॥ जनयन्नयनानंदमिंद्रप्रस्थौकसांविभुः १७ एकदारथमारुह्यविजयोवानरध्वजम् ॥ गांडीवंधनुरादायतूणौचाक्षयसायकौ १८ साकंकृष्णेनसन्नद्धोविहर्तुंविपिनंवनम् ॥ बहुव्यालमृगाकीर्णंप्राविशत्परवीरहा १९ तत्राविध्यच्छरैर्व्याघ्रान्सूकरान्महिषान्रुरून् ॥ शरभान्गवयान्खड्गान्हरिणाञ्छशशल्यकान् २० तान्निन्युःकिंकराराज्ञेमेध्यान्पर्वण्युपागते ॥ तृट्परीतःपरिश्रांतोबीभत्सुर्यमुनामगात् २१ तत्रोपस्पृश्यविशदंपीत्वाम्रृष्टमणिप्रभम् ॥ कृष्णौददर्शतुःकन्यांचरंतींचारुदर्शनाम् २२ तामासाद्यवरारोहांसुदतींरुचिराननाम् ॥ पप्रच्छप्रेषितःसख्याफाल्गुनःप्रमदोत्तमाम् २३ कात्वंकस्यासिसुश्रोणिकुतोवाकिंचिकीर्षसि ॥ मन्येत्वांपतिमिच्छंतींकन्यांकथयशोभने २४

नुसारिनतुतथ्यमितिभावेनप्रतिवक्ति इतीति१५ स्वःस्वकीयःपरःपरकीयःशत्रुपक्षभवःशत्रुमित्रविभागाभावेजनार्दनोमुरारिर्मधुसूदनःपार्थसारिथिरित्यादीनिनामानिविक्रमानिमित्तानिकथमत्राह तथापीति १६ इतिसंलापेवार्षिकान्वर्षाकालसंबंधिनः राज्ञाभ्यर्चितःउवासेतिशेषः १७ १८ विपिनंगंभीरम् १९ महिषान्वनमहिषान् रुरून्कृष्णमृगान् शरभानष्टपदान् खड्गान्मृगविशेषान् हरिणान्सामान्यमृगान् शल्यकान्शललान् २० राज्ञेयुधिष्ठिरायपर्वणिश्राद्धोचितेयजनकालेवा २१ कृष्णौयादवेंद्रार्जुनौ २२ सख्याकृष्णेन २३ कन्यांदीप्तामुत्पन्नरजसं अतएवपतिंकामयमानां कनदीप्ताविितिधातुः अनवाप्तपतिःकन्याजातवीर्यावरार्थिनीत्युत्पलमाला २४ १७

वरेण्यंप्रार्थनीयम् २५ अनाथवत्सलः २६ २७ गुडाकेशःघनकेशःजितनिद्रोवा यथाकालिंदीऊचेतथासोपिवासुदेवाय २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ राजाधिदेव्याःराजाधिदेवीति
नामधेयायाः ३५ नीलेत्याह्वयोनामयस्याःसानीलेत्याह्वया आमयुद्धःस्मृतौवाक्येप्यास्तुसंतापकोपयोरितियादवः ३६ वीरान्शूरान्गंधयंतिहिंसयंतीतिवीरगंधाः तान् गंधोलेशेचहिंसायां
घ्राणग्राह्येमकीर्तितइति वीरस्यराज्ञोगंधइवगंधोयेषांतेतथातान् वीरोराज्ञोहरौशक्रइतिवा महांतोघनामेघायथानीलास्तेतथातान् यद्वा महाकठिनान्महामुद्गरानिवास्थितान्वा घनाःस्वलीनसं
घातमेघकाठिन्यमुद्गराइति ३७ वृषजिद्भ्यांलब्धुंयोग्याम् सैन्येनसेनासमूहेन ३८ गुरुणाबहुमानेनमहित्वेन ३९ अभिमतमभीष्टंवरंवरणयोग्यरूपम् वरोनारूपजामात्रोर्देवादेरीप्सि

कालिंद्युवाच ॥ अहंदेवस्यसवितुर्दुहितापतिमिच्छती ॥ विष्णुंवरेण्यंवरदंतपःपरममास्थिता २५ नान्यंपतिंवृणेवीरतमृतेश्रीनिकेतनम् ॥ तुष्यतांमे
सभगवान्मुकुंदोऽनाथवत्सलः २६ कालिंदीतिसमाख्यातावसामियमुनाजले ॥ निर्मितेभवनेपित्रायावदच्युतदर्शनम् २७ तथाऽवदद्गुडाकेशोवासुदे
वायसोपिताम् ॥ रथमारोप्यतद्विद्वान्धर्मराजमुपागमत् २८ वसंस्तत्रहृषीकेषःशक्रप्रस्थेयथासुखम् ॥ विश्वकर्माणमाहूयशिल्पविद्याविशारदम् २९
अद्भुतंकारयामासनगरंधर्मसूनवे ॥ सप्रासादपुरद्वारगोपुराट्टालतोरणम् ३० पुरंदरपुरप्रख्यंस्वानांप्रियचिकीर्षया ॥ अथपार्थैरनुज्ञातःसुहृद्भिःस्वजना
न्वितः ३१ आययौद्वारकांभूयःसात्यकिप्रमुखैर्वृतः ॥ अथोपयेमेकालिंदींपुण्येनक्षत्रऊर्जिते ३२ रूपयौवनसंपन्नांमनोनयननंदिनीम् ॥ वितन्वन्पर
मानंदंस्वानांपरममंगलम् ३३ विंदानुविंदावावंत्यौदुर्योधनवशानुगौ ॥ स्वयंवरेस्वभगिनींकृष्णकामांन्यषेधताम् ३४ राजाधिदेव्यास्तनयांमित्रवृंदां
पितृष्वसुः ॥ प्रसह्यहृतवान्कृष्णोराजन्राज्ञांप्रपश्यताम् ३५ नग्नजिन्नामकौशल्यआसीद्राजाऽतिधार्मिकः ॥ तस्यसत्याऽभवत्कन्याराजन्नीलेतिआह्व
या ३६ तांनशेकुर्नृपावोढुमजित्वासप्तगोवृषान् ॥ तीक्ष्णशृंगान्सुदुर्द्धर्षान्वीरगंधान्महाघनान् ३७ तांश्रुत्वावृषजिद्भ्यांभगवान्सात्वतांपतिः ॥ जगाम
कौशलपुरंसैन्येनमहतावृतः ३८ सकौशलपतिःप्रीतःप्रत्युत्थानासनादिभिः ॥ अर्हणेनापिगुरुणापूजयन्प्रत्यनंदत ३९ वरंत्रिलोक्याभिमतंसमागतं
नरेंद्रकन्याचकमेरमापतिम् ॥ भूयादयंमेपतिराशिषांपतिःकरोतुसत्योयदिमेधृतव्रतः ४० अर्चितंपुनरित्याहनारायणजगत्पते ॥ आत्मनादेवपूर्णस्य
करवाणिकिमल्पकः ४१ यत्पादपंकजरजःशिरसाबिभर्तिश्रीरब्जजश्चगिरिशःसहलोकपालैः ॥ लीलातनुःस्वकृतसेतुपरीप्सयायःकालेदधत्सभगवा
न्स्वकृतेनतुष्येत् ४२ श्रीशुकउवाच ॥ तमाहभगवान्कृष्णःकृतासनपरिग्रहः ॥ मेघगंभीरयावाचासस्मितंकुरुनंदन ४३

तावृताविति आशिषांभार्याभिलाषाणांपतिःसाधकः आशीरुरगदंष्ट्रायांशुभवाक्याभिलाषयोः यदिमेमयाव्रतःव्रतसमूहोधृतःअनुपयुक्तत्वेननिधिवत्भवत्कृतस्तर्हिससत्यःसच्चिदानंदात्माश्रीकृष्णः
करोतुममपाणिग्रहणंकरोत्वितिशेषः व्रतानांसमूहइत्यास्मिन्नर्थेअच्प्रत्ययः यदिसत्याधृतव्रतोस्तितर्हिसव्रतःस्वफलत्वेनकृष्णंनःपतिंकरोत्वितिवा ४० आत्मनास्वलाभेन ४१ स्वकृतसेतुपरीप्स
यास्वकल्पितवर्णाश्रमलक्षणसेतुपालनेच्छया मयिस्थितः स्वेनैवकृतेनकर्मणा ४२ ४३

विदुषोविद्वांसः स्वयंवरादन्यत्रकालेअयाचितारवरमुत्तममाहुः पुरुषार्थभागिनांप्रयोजनांशभाजांप्रभूणांमध्येसअर्थार्थीतांवेलांकालंविनाह्वाययस्यात्मानमितिशेषः आह्वानमितिपाठेसोयाचितास्व
यंवरकालंविनापिस्वहूर्तिप्रभूणामाह्वानमर्हतीतिशेषः वेलेतिपाठेप्रभूणामाह्वानंविनापिसएववेलाकालःस्वयंवराख्यइत्याहुरित्यर्थः ४४ सामान्यमुक्काविशिनष्टि नरेंद्रेति राजन्यबंधोःराज्ञांवं
शेजातस्य निजधर्मवर्तिनःक्षात्रधर्ममनुवर्तमानस्य शुल्कदावेतनमदाः ४५ ४६ कन्यायाःवरपरीप्सयावरेच्छया ४७ दुर्दांताःअशक्याशिक्षाः दुरवग्रहाग्रहीतुमशक्याः ४८ ४९

श्रीभगवानुवाच ॥ अन्यत्रकालेविदुषःस्वयंवरादयाचितारंवरमाहुरुत्तमम् ॥ सहिप्रभूणांपुरुषार्थभागिनांवेलांविनाह्वाययतिक्षितिश्वर ४४ नरेंद्रया
च्ञाकविभिर्विगर्हिताराजन्यबंधोर्निजधर्मवर्तिनः॥ तथापियाचेतवसौहृदेच्छयाकन्यांत्वदीयांनहिशुल्कदावयम् ४५ राजोवाच ॥ कोन्यस्तेभ्यधिकोनाथ
कन्यावरइहेप्सितः ॥ गुणैकधाम्नोयस्यांगेश्रीर्वसत्यनपायिनी ४६ किंत्वस्माभिःकृतःपूर्वंसमयःसात्वतर्षभ ॥ पुंसांवीर्यपरीक्षार्थंकन्यावरपरीप्सया
४७ सप्तैतेगोवृषावीरदुर्दांतादुरवग्रहाः ॥ एतैर्भग्नाःसुबहुशोभिन्नगात्रानृपात्मजाः ४८ यदिमेनिगृहीताःस्युस्त्वयैवयदुनंदन ॥ वरोभवानभिमतोदुहितुर्मे
श्रियःपते ४९ श्रीशुकउवाच ॥ एवंसमयमाकर्ण्यबद्धापरिकरंप्रभुः ॥ आत्मानंसप्तधाकृत्वान्यगृह्णाल्लीलयैवतान् ५० बद्ध्वातान्दामभिःशौरिर्भग्नवीर्या
न्हतौजसः ॥ व्यकर्षल्लीलयाबद्धान्बालोदारुमयान्यथा५१ततःप्रीतःसुतांराजन्ददौकृष्णायविस्मितः ॥ तांप्रत्यगृह्णाद्भगवान्विधिवत्सदृशींप्रभुः ५२ राजप
त्न्यःस्वदुहितुःकृष्णंलब्ध्वाप्रियंपतिम् ॥ लेभिरेपरमानंदंजातश्चपरमोत्सवः ५३ शंखभेर्यानकानेदुर्गीतवाद्यद्विजाशिषः॥ नरानार्यःप्रमुदिताःसुवासःस्रग
लंकृताः ५४ दशधेनुसहस्राणिपारिबर्हमदाद्विभुः ॥ युवतीनांत्रिसाहस्रंनिष्कग्रीवसुवाससाम् ५५ नवनागसहस्राणिनागाच्छतगुणान्रथान् ॥ रथाच्छ
तगुणानश्वानश्वाच्छतगुणान्नरान् ५६ दंपतीरथमरोप्यमहत्यासेनयावृतौ ॥ स्नेहप्रक्लिन्नहृदयोयापयामासकौशलः ५७ परिबर्हंचसंगृह्यद्वारकामेत्य
सत्यया ॥ रेमेयदूनामृषभोभगवान्देवकीसुतः ५८ श्रुतकीर्तेःसुतांभद्रामुपयेमेपितृष्वसुः ॥ कैकेयींभ्रातृभिर्दत्तांकृष्णःसंतर्दनादिभिः ५९ सुतांचमद्रा
धिपतेर्लक्ष्मणांलक्षणैर्युताम् ॥ स्वयंवरेजहारैकःससुपर्णःसुधामिव ६० अन्याश्चैवंविधाभार्याःकृष्णस्यासन्सहस्रशः ॥ भौमंहत्वातन्निरोधादाहृताश्चा
रुदर्शनाः ६१ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ यथाहतोभगवताभौमोनीतायथास्त्रियः ॥
निरुद्धायास्तदाचक्ष्वविक्रमंशार्ङ्गधन्वनः १ श्रीशुकउवाच ॥ द्वारवत्यांमहाभागेनिवसत्यच्युतेनृप ॥ दीनेनोद्विग्नचित्तेनसमागम्यात्रिविष्टपात् २ १८

परिकरंवेलोष्णीषादिलक्षणं ५० ५१ ५२ ५३ गीतवाद्यानिद्विजाशिषश्चतथाप्रमुदिताअभूवन्नितिशेषः ५४ पारिबर्हंस्त्रीधननिकायं ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० भौमंह
त्वातस्यभौमस्य निरोधात्तत्कारागृहादाहृताःआनीताः ६१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ यथाकथंपृष्टंतत्सर्वं १ २

हृतेकुंडलेयस्यसहृतकुंडलःहृतकुंडलोबंधुर्मातायस्यसतथातेननरकेणहृतंअमराद्रौमेरौस्थानंयस्यसतथा ३ प्राग्ज्योतिषपुरंनरकस्यनगरम् ४ कुत्रतत्नगरमत्राह हिमाद्राविवि जलेन। अग्निनानिलेनवायुनादुर्गमंगंतुमशक्यं मुरपाशानामयुतैःअनकैःषट्सहस्रैरित्यर्थःयद्वा मुरपाशैरयुतैरसंबद्धैःपृथक्कृतैःशस्त्रदुर्गैःदुर्गमपिगिर्यादिक्रमेण ५ ६ अमंदमनल्पम् ७ ८ ९ १०

हृतच्छत्रेणशक्रेणहृतकुंडलबंधुना ॥ हृतामराद्रिस्थानेनज्ञापितोभौमचेष्टितम् २ इंद्रमाश्वास्यगोविंदःसुसंपूज्यविसृज्यच ॥ सभार्योगरुडारूढःप्रा
ग्ज्योतिषपुरंययौ ४ हिमाद्रौतुंगशिखरेजलाग्न्यनिलदुर्गमम् ॥ गिरिदुर्गैःशस्त्रदुर्गैर्मुरपाशायुतैर्वृतम् ५ ससंप्राप्यभटैर्गुप्तंदानवेंद्रपुरंमहत् ॥ गदयानिर्बि
भेदाद्रिंप्राकाराकारसंस्थितम् ६ तन्निर्भिद्यप्रविश्यांतःशस्त्रदुर्गाणिसायकैः ॥ चकर्तमौरवंपाशंचक्रेणामंदमच्छिनत् ७ क्षुरमालांतथाघोरांनिचकर्तासि
नाहरिः ॥ वायव्यास्त्रेणसलिलंवारुणास्त्रेणपावकम् ८ हरिर्निमिषमात्रेणनाशयामासभारत ॥ शंखनादेनतीव्रेणमनांसिचमनस्विनाम् ९ पांचजन्यध्व
निंकृत्वायुगांताशनिभीषणम् ॥ मुरःशयानउत्तस्थौदैत्यःपंचाशिराजलात् १० त्रिशूलमुद्यम्यसुदुर्निरीक्ष्योयुगांतसूर्यानलरोचिरुज्ज्वलः ॥ ग्रसंस्त्रिलोका
निवपंचभिर्मुखैरभ्यद्रवत्ताक्ष्यसुतंयथोरगः ११ आविध्यशूलंतरसागरुत्मतेनिरस्यवक्त्रैर्व्यनदत्सपंचभिः ॥ खंरोदसीसर्वदिशोंतरंमहानापूरयन्नंडकटा
हमावृणोत् १२ तमापतंतंत्रिशिखंगरुत्मतेचकर्तबाणद्वितयेनकेशवः ॥ मुखेषुतस्यापिशरान्समर्पयन्पुनर्गदांसोप्यमुचन्मधुद्विषे १३ तामापतं
तींगदयागदाग्रजोगदांमृधेनिर्बिभिदेसहस्रधा ॥ उद्यम्यबाहूनभिधावतोदिशःशिरांसिचक्रेणजहारलीलया १४ व्यसुःपपातांभसिकृत्तकंधरोनिकृत्तपक्षो
द्रिरिवेंद्रतेजसा ॥ पपातविष्णोःशिरसिप्रमोदिनीप्रसूनवृष्टिर्निहतेमुरेसुरे १५ तस्यात्मजाःसप्तपितुर्वधातुराश्चिकीर्षवस्तस्यपरेणप्रतिक्रियाम् ॥ ध्रुवश्च
विष्णुःश्रवणोविभावसुर्नभोवसुस्वानरुणश्चसप्तमः १६ रथान्समारुह्यनृपप्रयुक्तान्भौमप्रयुक्ताभवनान्निराक्रमन् ॥ अयुंजतासज्यशरासनान्भटाःशक्त्यृष्टि
शूलानजितेरुषोल्बणान् १७ तच्छस्त्रकूटंभगवान्समार्गणैरमोघवीर्यस्तिलशश्चकर्तह ॥ तान्योद्धमिच्छूननयद्यमक्षयंनिकृत्तशीर्षोरुभुजांघ्रिकार्मुकान् १८
ततोद्भुततरंगत्वाभटाराजपुरंमहत् ॥ हतान्मुरसुतान्सर्वान्नरकायन्यवेदयन् १९ स्वानीकपानच्युतचक्रसायकैर्हतान्निशम्याशु चुकोपभूमिजः ॥
निरीक्ष्यदुर्मर्षणमास्रवन्मदैर्गजैःपयोब्धिप्रभवैर्निराक्रमत् २० रथैरनेकसाहस्रैर्गजैश्चबहुभिर्वृतः ॥ महत्यासेनयायुक्तश्चायादायोधनंबली २१ दृष्ट्वासभार्यं
गरुडोपरिस्थितंसूर्योपरिष्टात्सतडिद्घनंयथा ॥ गृहीतकोदंडमुदारशंखकौमोदकीचक्रधरंचतुर्भुजम् २२ नीलजीमूतसंकाशंदृष्ट्वातंगजवाहनम् ॥ शंखमा
ध्मायगोविंदःसिंहनादंव्यनीनदत् २३

११ निरस्यमुक्त्वा आपूरयन्नादेनेतिशेषः १२ १३ १४ प्रमोदिनीसंतोषजननी १५ १६ भौमेनप्रयुक्ताःप्रेरिताःनिराक्रमन्निर्गताः आसज्यज्यामारोप्य १७ कूटंसमूहम् १८ १९ २० आयोधनंयु
द्धस्थानम् २१ सूर्योपरिष्टादुपरिस्थितंसतडितासहितंघनंमेघम् २२ २३

लोहेनायसानिर्मितां तेनशतघ्नीप्रयोगेणविव्यधे व्यथताडनइतिधातोःताडितोभूत् २४ २५ ततोनुतदनंतरं २६ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेविजयध्वजकृतटीकायांत्रिषष्टितमोऽ

११ वरूथिनींदैत्यपतेःसुघोरान्शरान्ववर्षाच्युतमूर्ध्निदुर्जया ॥ कृष्णेसभौमोव्यसृजच्छतघ्नींलोहायसींतेनभृशंसविव्यथे २४ अनेकबाणान्निर्मुक्तान्नरकेणस्म ६४
यन्निव ॥ चकर्तबाणैर्युगपत्तदद्भुतमिवाभवत् २५ ततोनुसैन्यंभगवान्गदाग्रजोविचित्रपत्रैर्निशितैःशरौघैः ॥ निकृत्तबाहूरुशिरोंघ्रिविग्रहंचकारतूर्णंन्नृपसा
श्वकुंजरम् २६ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेत्रिषष्टितमोध्यायः ॥६३॥ श्रीशुकउवाच ॥ यानियोधैःप्रयुक्तानिशस्त्रास्त्राणिकुरूद्वह ॥
अच्छिनत्केशवस्तीक्ष्णैःशरैरेकैकशस्त्रिभिः ॥ ऊह्यमानःसुपर्णेनपक्षाभ्यांनिघ्नतान्गजान् १ गरुत्मताहन्यमानास्तुंडपक्षनखैर्गजाः ॥ तुरंगमाश्वदुर्द्धर्षाः
पेतुरुर्व्यांगतासवः २ दृष्ट्वाविद्रावितंसैन्यंगरुडेनार्दितंस्वकम् ॥ तंभौमःप्राहरच्छक्त्यावज्रेणेवहरिर्गिरिम् ३ तयातिविद्धोगरुडोमालाविद्धइवद्विपः ॥
नर्किंचिदपिराजेंद्रचचालनरकाहवे ४। ततःकार्मुकमादायनरकःशरसंचयान् ॥ मुमोचकृष्णेतान्सर्वानच्छिनत्केशवःशरैः ५ ततोर्धचंद्रंनरकंसुसंधायश
रासने ॥ आकृष्टुकामंविज्ञायतच्चापंकेशवोच्छिनत् ६ ततःकालायसमयींगदांगुर्वींधरासुतः ॥ आददेतांक्षुरप्रेणचकर्तमधुसूदनः ७ ततोनिशातंपरशुंभौ
मःपरबलार्दनः ॥ प्राहिणोद्विष्णवेतंचचिच्छेदश्रीधरोऽसिना ८ ततःकृष्णायचिक्षेपतोमरान्पंचसप्ततिम् ॥ चकारसिंहनादंचनरकःपरवीरहा ९ तांस्तो
मरान्कुरुश्रेष्ठशरेणैकेनकेशवः ॥ चिच्छेदयौगपद्येनतदद्भुतमिवाभवत् १० शूलंभौमोच्युतंहंतुमाददेवितथोद्यमः ॥ तद्विसर्गात्पूर्वमेवनरकस्यशिरो
हरिः ॥ अपाहरद्गजस्थस्यचक्रेणक्षुरनेमिना ११ सकुंडलंचारुकिरीटभूषितंबभौपृथिव्यांपतितंसमुज्ज्वलत् ॥ हाहेतिसाध्वित्यृषयःसुरेश्वरामाल्यैर्मुकुं
दंविकिरंतईडिरे १२ हत्वाहरिर्नरकंदैत्यवर्यंमरुद्गणैःसहितोलोकपालैः ॥ समाहूतःपौरमुख्यैःसभार्यःप्राग्ज्योतिषंप्राविशद्द्रष्टुकामः १३ तत्रापश्यद्यदुश्रे
ष्ठोविचित्रंमणिपर्वतम् ॥ छत्रंचवारुणंहृद्यंसलिलस्राविभारत १४ शक्रायप्राहिणोद्भूयःकेशवोमणिपर्वतम् ॥ वरुणायतथाछत्रंप्राहिणोद्दैत्यकिंकरैः १५
तान्विसृज्यहरिर्देवान्स्वयमेवजगत्पतिः ॥ प्राविशद्भौमसदनंपुरंदरपुरोपमम् १६ ततोधराकृष्णमुपेत्यकुंडलेप्रतप्तजांबूनदरत्नभास्वरे ॥ पौत्रंचवीरंभ
गदत्तसंज्ञितंनिवेद्यमालामपिवैजयंतीम् १७ अस्तौषदित्थंविश्वेशंदेवीदेववरार्चितम् ॥ प्रांजलिःप्रणताराजन्भक्तिप्रवणयाधिया १८ पृथिव्युवाच ॥ नम
स्तेदेवदेवेशशंखचक्रगदाधर ॥ भक्तेच्छोपात्तरूपायपरमात्मन्नमोस्तुते १९ नमःपंकजनाभायनमःपंकजमालिने ॥ नमःपंकजनेत्रायनमस्तेपंकजांघ्रये २०

ध्यायः ॥ ६३ ॥ गरुडस्यपक्षाभ्यांनिघ्नताभिहतान्गजानच्छिनत् १ २ हरिरिंद्रः ३ ४ ५ आकृष्टुकामंआकर्णपूर्णमाकर्षणेच्छुं ६ नाम्नाक्षुरप्रेणशरेण ७ ८ ९ १० क्षुरनेमिनानिशितनेमिना ११
११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ भक्त्याप्रवणया सततयाधियाबुद्ध्या १८ भक्तेच्छयाउपात्तंस्वीकृतंरूपं १९ २०

वासुदेवायसर्वत्रस्थित्वाद्योतमानाय विष्णवेसच्चिदानंदरूपाय पुरुषायपूर्णषड्गुणायआदेर्ब्रह्मणोबीजायव्यंजकाय २१ अस्यप्रपंचस्यजनयित्रेउत्पादकाय ब्रह्मणेवेदादिशब्दराशिवेद्याय सर्वशब्द
वाच्यत्वेहेतुमाह अनंतेति अनंतावैवेदाइतिश्रुतेः चराचरात्मन् चराचरमात्मादेहःप्रतिमास्थानीयोयस्यसतथा परमात्मन्प्रत्यक्स्वरूप २२ सिसृक्षुःस्रष्टुकामः उत्कटस्त्वंरजोगुणंबिभर्षिउपाद
त्सेनिरोधायसंहारायसंवृतंज्ञानसंवरणकारणंतमोगुणं स्थानाय जगत्स्थित्यैसत्त्वगुणं कालःप्राणिनामदृष्टपाचकः एवंविधःकइतितत्राह प्रधानइति प्रधानःपुरुषोसिपुरुषोत्तमोसीत्यर्थः उत्तमः
पुरुषस्त्वन्यइतिस्मृतेः पुरुषत्वेपिपरिच्छिन्नत्वंनास्तीत्याह अपारइति यद्वा जगत्कारणंप्रधानपुरुषइतिकेचित्संगिरंते तदाशंकांनिवारयति प्रधानइति प्रधानशब्दवाच्यः पुरुषशब्दवाच्यश्चत्वमेव
तर्हिपरिशिष्यमाणःकइत्यत्राह अस्येति अस्यप्रपंचस्यपारःपरिशिष्यमाणःसंसारनदीपारःतीरांतरशब्दवाच्यस्त्वमित्यर्थः २३ सृष्ट्यादिकर्तात्वमित्युक्त्यैवाखंडकर्तृत्वप्रतीतावपिधात्रादिशब्दाभ्यां
विरिंचादेरपिकर्तृत्वशंकामिदानींनिवारयति अहमिति अहंनाम्नापृथिवी मीयंतइतिमात्राणिशब्दादिविषयाः मानंस्वविषयज्ञानंस्वसत्वेनत्रायंतइतिवा देवाइंद्रियाभिमानिनः कर्ताअहंकाराभिमानी

नमोभगवतेतुभ्यंवासुदेवायविष्णवे॥ पुरुषायादिबीजायपूर्णबोधायतेनमः २१ अजायजनयित्रेस्यब्रह्मणेनंतशक्तये ॥ चराचरात्मन्लोकेशपरमात्मन्नमोस्तु
ते २२ त्वंवैसिसृक्षूरजउत्कटःप्रभोतमोनिरोधायबिभर्षिसंवृतम् ॥ स्थानायसत्त्वंजगतोजगत्प्रभोकालःप्रधानःपुरुषोऽस्यपारः २३ अहंपयोज्योतिरथोनि
लोनभोमात्राणिदेवामनइंद्रियाणि ॥ कर्तामहानित्यखिलंतुकारणंत्वय्यद्वितीयेभगवन्नयंभ्रमः २४ तस्यात्मजोयंतवपादपंकजंभीतःप्रपन्नार्तिहरंप्रसादितुम्
तत्पालयैनंकुरुहस्तपंकजंशिरस्यमुष्याखिलकल्मषापहम् २५ श्रीशुकउवाच ॥ इतिभूम्यार्चितोवाग्भिर्भगवान्भक्तिनम्रया ॥ प्रसन्नःप्रददौतस्मैभग
दत्तायचाभयम् २६ राज्येनियोज्यतंवंश्येतदमात्यांश्चतत्पदे ॥ भौमावरोधकांतानांश्रेणींसंप्राविशद्धरिः २७ तत्रराजन्यकन्यानांषट्सहस्राधिकायुतम् ॥ भौ
माहृतानांविक्रम्यराजभ्योददृशेहरिः २८ तंप्रविष्टंस्त्रियोवीक्ष्यताःसर्वानवयौवनाः ॥ स्वलंकृताविचित्रांग्योनरवर्यविमोहिताः २९ मनसावव्रिरेऽभीष्टं
पतिंदैवोपपादितम् ॥ भूयात्पतिरयंमह्यंधातातमनुमोदताम् ३० इतिसर्वेश्वरेकृष्णेतानार्योहृदयंदधुः ॥ ताःप्राहिणोद्द्वारवतींसुमृष्टरुचिरांबराः ३१ ख
रैरुष्ट्रैर्महाकोशान्रथांश्चद्रविणंमहत् ॥ ऐरावतकुलेभांश्चचतुर्दंताम्मदोत्कटान् ३२

महान्महत्तत्त्वाभिमानीविरिंचःतुशब्दएवार्थे इतिशब्दःसमाप्तिवचनःमहदाद्यभिमान्यंतमखिलकारणंअद्वितीयेचत्वय्येवत्वमेवधारयसीत्यर्थः आतिथ्यवत्कदाचिन्नेत्याह भगवन्निति हेऐश्वर्यादिगुणार्णव
अयंजगद्भ्रमःचक्रभ्रमणवद्विश्वस्यपरिवर्तनंत्वन्नियतमित्यर्थः भ्रमशब्दस्यारोपार्थत्वांगीकारेअर्थक्रियानुपपत्तिरिति २४ सांप्रतंतवकिंकाविधेयमित्यत्राह तस्येति अयंपुरोवर्तीतस्यनरकस्यात्मज औरसं
पुत्रइतिजानीहीतिशेषः तर्हिकिमितिमत्प्रणामंनकरोतीत्यत्राह तवेति तवप्रपन्नार्तिहरंपादपंकजंप्राप्यत्वांप्रसादयितुंभीतस्त्रस्तइत्यन्वयः ततःकिमत्राह तदिति यतोभीतस्ततस्मात्तत्पालनंचैतदेवेत्याह
कुर्विति अनेनकिंफलंस्यादित्याशंक्यपापनिमित्तंसर्वमनर्थजातंतन्नाशेसर्वसुखंस्यादितिभावेनाह अखिलेति यद्वा प्रपन्नार्तिहरंभगवंतंप्रसादयितुंतवपादपंकजंभीतःसंचलितःप्राप्तइत्यर्थः भीतिभयसंचल
नयोरितिधातुः अतोरक्षेत्याह तदिति २५ २६ वंश्येवंशप्राप्ते तत्पदेअमात्यपदे श्रेणींपंक्तिंशालांवा २७ २८ २९ ३० ३१ ऐरावतकुलेजातानिभान् ३२

पांडुरान्श्वेतदेहान् २३॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेविजयध्वजकृतटीकायांचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ १ २ ३ गतज्वरैःनष्टसंतापैः ४ ५ उपतस्थेसमीपेतस्थौ ६ भामतेजः अस्याःअस्तीतिभामिनी चिरकालदृष्टम् ७ श्वश्र्वाःभर्तुर्मातुः ८ ९ सत्यभामामाशिषायोजयति नतेजरेति वैरूप्यंसौंदर्याभावः विप्रियंकलहः १० ११ हृद्यगंधंहृदयप्रियगंधम् १२ काम्यतेवनसंपदितिशेषः कामइतिवा १३ १४ सारंगनादितान् भृंगनादितान् १५ १६ विविधंचित्रंमुख्यंमिश्रफलंयस्मिन्सविचित्रः चित्रमालेख्यमिश्रयोरिति मिश्रमाविलमुख्ययोरितिच १७ एतस्यवृक्षस्यफ

भगदत्तायदत्त्वैकंसुप्रतीकंततोपरान्॥ पांडुरांश्चचतुःषष्टिंप्रेषयामासकेशवः २३ ॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥
॥६४॥ श्रीशुकउवाच ॥ हत्वानरकमत्युग्रंदानवंदानवांतकः॥ आरुह्यगरुडंप्रायात्प्राग्ज्योतिषपुरान्नृप १ सगच्छन्गगनेविष्णुर्वेदितुंदेवमातरम् ॥ जगा
मत्रिदशावासंसहितःसत्यभामया २ स्वर्गद्वारंगतोविष्णुर्दध्मौशंखंमहास्वनम् ॥ उपाजग्मुस्तदाकर्ण्यसार्घ्यपाद्यादिवौकसः ३ पूजितस्तैःसुरैःकृष्णो
भक्तिनम्रैर्गतज्वरैः ॥ सुरेंद्रभवनंदिव्यंप्रविवेशमनोरमम् ४ तत्रशक्रःसमंशच्यापूजयामासकेशवम् ॥ रत्नैराभरणैर्दिव्यैर्गंधमाल्यैश्चशोभनैः ५ ततःप्रा
याःपुरींमातुरदित्याःसहभार्यया ॥ दृष्ट्वोपतस्थेतंदेवीपुत्रमायांतमच्युतम् ६ ववंदेतांहरिस्तांसापूजयामासभामिनी ॥ आशीर्भिःपरमप्रीताचिरंदृष्टंयदूत्त
मम् ७ सत्यभामापिकौरव्यश्वश्र्वाःकृष्णेनचोदिता ॥ पादयोःकुंडलेतस्यानिधायप्रणनामवै ८ स्नुषामाश्लिष्यसंतुष्टासापुनर्लब्धकुंडला ॥ आनंदबाष्प
प्रचुराप्राहेदंकश्यपप्रिया ९ नतेजरानवैरूप्यंकांतेनसहविप्रियम् ॥ भूयात्कल्याणिसुव्यक्तंमत्प्रसादात्कदाचन १० ततोनुज्ञाप्यतांदेवींत्रिदशानपिकेश
वः ॥ आरुह्यप्रययौतार्क्ष्यंसहितःसत्यभामया ११ महात्मनागगनेदेवदेव्यौगरुत्मतानीयमानौविचित्रम् ॥ अपश्यतांनंदनंचारुगुप्तंशचीभर्तुर्दयितंहृद्य
गंधम् १२ वनंदृष्ट्वादिव्यगंधंसुपुष्पंकृष्णंसत्याप्राहपाणौगृहीत्वा ॥ प्रविश्यास्मिन्साधुचित्रंविहर्तुंमुहूर्तमेकाम्यतेकेशवेति १३ अथावरुह्यगरुडात्तस्यावच
नगौरवात् ॥ प्रविवेशवनंकृष्णःपालितंशक्रकिंकरैः १४ तत्रापश्यत्तरून्दिव्यान्मत्तसारंगनादितान्॥ फलभारनतान्भूरिप्रसूनरजसावृतान् १५ चलत्कि
सलयोपेतान्विहंगध्वनिशोभितान् ॥ विचरंतीतथातत्रपारिजातंमहाद्रुमम् १६ दृष्ट्वापप्रच्छगोविंदंविस्मयाकुललोचना ॥ कोनामायंतरुर्देवविचित्रो
भुवनत्रये १७ सत्यमेतस्यवृक्षस्यकृतार्थाःफलभागिनः ॥ प्रवालमूलोविपुलोजातरूपमहातनुः १८ इंद्रनीलच्छदच्छन्नोलसद्वैदूर्यवेदिकः ॥ माणि
क्यपुष्पोविविधमुक्ताफलफलान्वितः १९

लभागिनःकृतार्थाः इतिसत्यमित्यन्वयः वैचित्र्यंकथयाति प्रवालेति प्रवालोरत्नविशेषएवमूलंशिफायस्यसतथा विपुलोविस्तृतः जातरूपंसुवर्णमेवमहातनुर्यस्यसतथा १८ इंद्रनीलमेवच्छदःपत्रंइंद्रनीलच्छदःतेनछन्नःसंवृतः लसद्वैदूर्यंरत्नमेववेदिःपरिष्कृताभूमिर्यस्यसलसद्वैदूर्यवेदिकः माणिक्यरत्नान्येवपुष्पाणियस्यसमाणिक्यपुष्पः विविधानितारतम्योपेतानिमुक्ताफलान्येवफलानिविविधमुक्ताफलानितैरन्वितः १९

गोमेदरत्नान्येवपक्वानिगोमेदपक्वानितेषांप्रकारायस्यसतथा वज्ररत्नान्येवकिंजल्कानिवज्राकिंजल्कानितैरंजितोऽरुणीकृतः स्थूलाःशाखाःस्फुरंतिमरकतरत्नान्येवस्थूलशाखाःस्फुरन्मरकतस्थूलशाखाः तासांशतेनविराजितः २० २१ मंस्यंतिनिरूपयंति २२ २३ तस्मात्समुद्राज्जातानांफलानांभोक्तृभिः २४ २५ जयकांक्षिभिःजयेच्छुभिःजितयुद्धैर्वा २६ व्यलीकैःकपटवचनैः २७ [illegible]नेनिमित्तमाह

गोमेदपक्वप्रकरोवज्रार्किंजल्करंजितः ॥ स्फुरन्मरकतस्थूलशाखाशतविराजितः २० तरुरेषजगन्नाथमनोमेहरतेभृशम् ॥ नेतव्योयंपुरींवृक्षोयद्यहंतेप्रि
याप्रभो २१ छायायामुपविष्टांमामन्यपत्न्यस्तवानघ ॥ दृष्टामंस्यंतिदयितांसर्वाभ्योमांतवाच्युत २२ इत्युक्तोदेवकीपुत्रःसत्ययाप्रियकांतया ॥
प्राहनायंतरुरिंद्रेनेतव्योनंदनाद्वनात् २३ पुराक्षीरांबुधेर्जातोमथ्यमानात्सुरासुरैः ॥ शक्रायदत्तःसकलैःसदातत्फलभोक्तृभिः २४ तन्नाहार्यमना
दृत्यमयामित्रंशतक्रतुम् ॥ तरुरत्नंसरोजाक्षिधर्ममेवानुतिष्ठता २५ नीयमानेचवृक्षेस्मिन्पारिजातेशुचिस्मिते ॥ संग्रामोजायतेघोरस्त्रिदशैर्जयकां
क्षिभिः २६ इत्युक्तादेवदेवेनसत्यभामापुनर्हरिम् ॥ प्राहभीषयसेकिंमांव्यलीकैःकंसमर्दन २७ नाभ्यनंदद्दुराचाराशचीमांगृहमागताम् ॥ हेतु
र्हिवृक्षस्तस्यायंभर्तृपौरुषगर्विता २८ नेतव्यःसर्वथावृक्षःपारिजातोयमच्युत ॥ प्रियाहंतवचेन्नाथनोचेद्विरमसांप्रतम् २९ इत्युक्तःसत्ययाकृष्णस्ता
ननाहत्यरक्षकान् ॥ उत्पाट्यारोपयामासपारिजातंगरुत्मति ३० ततोनिवारयामासुर्गोविंदंवनपालकाः ॥ केचिद्द्रुततरंजग्मुर्देवेंद्रायनिवेदितुम्
३१ कृष्णकृष्णनहर्तव्यस्तरुरेषोऽमरार्चितः ॥ हरसेयदितस्यत्वंफलंसद्योनुभोक्ष्यसि ३२ प्राप्तोपिनपुरींकृष्णसहानेनमहीरुहा ॥ सद्यःपश्यसिदेवेंद्रं
पृष्ठतोऽभ्युद्यतायुधम् ३३ सुरेंद्रांतिकमासाद्यद्रुतंतेवनरक्षकाः ॥ उपविष्टंसमंशच्याशक्रंदृष्ट्वाऽब्रुवन्नृप ३४ ॥ वनरक्षकाऊचुः ॥ अवज्ञायाखिलान्देवा
निंद्राणींचत्वयासह ॥ जहारकृष्णदयितापारिजातंमहाद्रुमम् ३५ उक्ताऽस्माभिर्भृशंदेववारयद्भिर्हरिप्रिया ॥ उपालभ्याहरद्वृक्षंभर्तृपौरुषगर्विता ३६
श्रीशुकउवाच ॥ इत्याकर्ण्याप्रियंशक्रोदंडाहतइवोरगः ॥ शचींविलोक्यपार्श्वस्थांनामृष्यत्तत्पराभवम् ३७ सन्नाहोद्योगमाघोष्यसन्निपात्यचसैनि
कान् ॥ लोकपालान्समाहूयनिश्चक्रामसुरेश्वरः ३८ ऐरावतंचतुर्दंतमारुह्यवरवारणम् ॥ गृहीतवज्रंगच्छंतमनुजग्मुर्दिवौकसः ३९ वैश्वानरस्तुतुर
गमारुह्यदृढदंशितः॥ घोरांशतघ्नीमादायस्रुवपुच्छांययौरणम् ४० यमस्त्वारुह्यमहिषंदंडमादायवीर्यवान् ॥ मृत्युकालादिभिर्युक्तोयुद्धार्थीशक्रमन्वगात्
४१ निर्ऋतिश्चमहातेजाघोरमारुह्यपौरुषम् ॥ असिहस्तोमहाबाहुर्युद्धायप्रययौनृप ४२ मकरंभीषणाकारमारुह्यवरुणस्त्वरन् ॥ पाशोद्यतकरःप्रायायु
द्धायानुशचीपतिम् ४३ वायुःकृष्णमृगारूढोदंशितस्तोमरायुधः ॥ सुरेश्वरमनुप्रायाद्योद्धुंचक्रभृतासह ४४

नेति २८ विरम प्रियभाषणमितिशेषः २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ उपालभ्यभर्त्सयित्वा ३६ ३७ सन्नाहोयुद्धोद्योगार्थंविद्यमानंगोमुखं सन्निपात्यसंमेलयित्वा सैनिकान्सेनानायकान् ३८
३९ स्रुवंपुच्छेयस्याःसाताम् ४० मृत्युकालादिभिःप्रभृतिभिः ४१ ४२ ४३ चक्रभृताकृष्णेन ४४

नरवाहनोवैश्रवणः ४५ ४६ सुवर्णसुषिरैःकाहलैः ४७ क्ष्वेलितैःसिंहनादैःआस्फोटितैःभुजास्फालैः ४८ ४९ ५० ५१ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटी

ऊढांचतुर्भिःपुरुषैःशिबिकांनरवाहनः ॥ योद्धुकामस्त्वरन्प्रायाद्विष्णुनामुद्गरायुधः ४५ ईशानोवृषभंतुंगमारुह्यशितशूलभृत् ॥ वासवेनसमंप्रायाद्भूत
कोटिसमन्वितः ४६ भेरीशंखमृदंगैश्चपणवानकगोमुखैः ॥ सुवर्णसुषिरैर्दिव्यैःकांस्यतालैश्चभूरिभिः ४७ रथनेमिनिनादैश्चहयानांस्वरनिःस्व
नैः ॥ क्ष्वेलितास्फोटितैर्वीरैःसंग्रामाह्वानगर्जनैः ४८ तिष्ठतिष्ठेतिमायाहिक्वयासीतिपुनःपुनः ॥ प्रवदद्भिःसुरगणैःशतशोथसहस्रशः ४९ कंपयद्भि
श्चशस्त्रौघैःप्रेषयद्भिश्चवाहनम् ॥ पुरोहमितिगच्छद्भिःशतशोथसहस्रशः ५० घोरैर्ज्याघातनिर्घोषैःसिंहनादैश्चभूरिभिः ॥ अभिदुद्रुवुरुद्वृत्ताःसिंहंगोमायवो
यथा ५१ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ सुरानभिद्रुतान्दृष्ट्वासत्यामाहजगत्पतिः ॥ इ
मेप्राहुणिकाःप्राप्तास्तववृंदारकाइति १ तथाब्रुवाणेदेवेशेप्रेषितादेवसैनिकाः ॥ नदंतोमुमुचुःकृष्णेशरवृष्टिंकुरूद्वह २ ततःशार्ङ्गंसमादायसत्याव्यसनविक्लु
वा ॥ मुक्तांश्चिच्छेदबाणौघैस्तान्छरान्देवसैनिकैः ३ ततोवैश्रवणःश्रीमान्बहुभिर्गुह्यकैर्वृतः ॥ विस्फारयंस्तालमात्रंकार्मुकंकनकाटवि ४ स्वर्णपुंखान्शरा
न्मुञ्चन्सिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ अभिदुद्रावसमरेतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ५ तैःपंचभिःशरैःसत्यानिशितैर्मर्मभेदिभिः ॥ अर्पयामासवेगेनविशालेजठरेनृप ६ सोति
विद्धोरणेबाणैस्त्रिभिर्भल्लैर्हरिप्रियाम् ॥ अयोधयद्धनपतिःसिंहनादंव्यनीनदत् ७ तानप्राप्तानर्धचंद्रैस्त्रिभिश्चिच्छेदसाशरैः ॥ भूयोष्टभिःशरैर्देवीवत्सदंतैर्मनोज
वैः ८ विव्याधगुह्यकपतेर्ललाटेकुरुपुंगव ॥ पीडितस्तैर्भृशंबाणैःपौलस्त्यःक्रोधविह्वलः ९ संदधेनिशितान्बाणानेकविंशतिसंयुगे ॥ तानंतरेसत्यभामासाय
कैःसप्तभिर्नृप १० चिच्छेदनिमिषार्धेनत्रिधैकैकंहरिप्रिया ॥ सत्यभामाततःक्रुद्धापौलस्त्यस्यमहद्धनुः ११ अर्धचंद्रेणचिच्छेदमुष्टिदेशेद्विधानृप ॥
ततोन्यच्चापमादायसज्यंकृत्वाधनेश्वरः १२ ववर्षशरजालानिक्रोधात्सर्पइवश्वसन् ॥ सर्वांस्तान्सायकान्संख्येशरैःसन्नतपर्वभिः १३ चिच्छेदलीलयादेवी
तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततःक्रुद्धोवैश्रवणःसत्यभामांविलोक्यच १४ प्राहपश्यहनिष्यामित्वामद्यममपौरुषम् ॥ इत्युक्त्वातालमात्रेतुचापेगुह्यकसत्तमः ॥
१५ पश्यतांसर्वदेवानांमार्ष्टुकामःपराभवम् ॥ संदधेसूदितुंदेवीमर्धचंद्रंशरोत्तमम् १६ तदवेत्यमनस्तस्यक्षुरप्रेणहरिप्रिया ॥ चिच्छेदकार्मुकंतस्यमुष्टि
देशेकुरूद्वह १७ ततोमुद्गरमादायघोरंदानवभीषणम् ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंदेव्यैचिक्षेपवित्तपः १८

काायांपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ प्राहुणिकाःसंभावनयाभोजयितव्याःवृंदारकादेवाः १ २ ३ कनकाविद्धाटवीःकोटिर्यस्यतत्तथा ४ ५ विशालेजठरेविस्तृतोपचोदरे ओदन
मेवेविशेषः ६ ७ वत्सदंतैःशरविशेषैः ८ ९ अंतरेमध्ये १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८

१९ निवृत्तसंग्रामः निवृत्तयुद्धः २० २१ २२ २३ काश्यपपुत्रस्य गरुडस्य २४ २५ २६ वार्धिपतौ वरुणे २७ २८ २९ असाधारणं लोकोत्तरं ३० सायकाचि

तंमुद्गरंमहाघोरमायांतंकुरुपुंगव ॥ वामेनपाणिनाकृष्णोजग्राहोच्चैर्जहासच १९ ततोनिवृत्तसंग्रामोविदुद्रावधनेश्वरः ॥ शशंसदेवींकृष्णश्चसमाश्लिष्या
भिपूजयन् २० पलायितेधनपतौसंग्रामेकंसवैरिणा ॥ वरुणोभ्यद्रवत्कृष्णंपाशमुद्यम्यसंयुगे २१ तमायांतमभिप्रेक्ष्यताक्ष्योमकरवाहनम् ॥ अभ्यद्र
वन्महासत्त्वःशार्दूलइवगोवृषम् २२ तयोःसमभवद्युद्धंघोरंताक्ष्यजलेशयोः ॥ यथादेवासुरेयुद्धेबलिवासवयोरिव २३ तत्रकाश्यपपुत्रस्यकंठेपाशंज
लेश्वरः ॥ क्रुद्धश्चकर्षविन्यस्यसिंहःसिंहमिवौजसा २४ तंपक्षकोटयागरुडःसमुद्धृत्यजलेश्वरम् ॥ पद्भ्यांगृहीत्वामकरंचिक्षेपवरुणालये २५ कृच्छ्राद्गृही
तपाशस्तुवरुणोगतवाहनः ॥ पदातिरेवसंग्रामाद्विदुद्रावयथागतम् २६ तथागतेवार्धिपतौसंग्रामेवायुपावकौ ॥ सममेवाभ्यवर्तेतांगोविंदंकुरुसत्तम
२७ पावकःपंचभिर्बाणैर्मारुतश्चतथात्रिभिः ॥ आयोधयद्धृषीकेशंतदद्भुतमिवाभवत् २८ ततःप्रहस्यगोविंदोबाणेनैकेनपावकम् ॥ विव्याधसप्तभिश्चैवस
मीरणमरिंदमः २९ एकेनाग्निःक्षुरप्रेणगाढंवक्षसिताडितः ॥ तमसाधारणंमत्वाविदुद्रावरणाद्द्रुतम् ३० दृष्ट्वासमीरणोयुद्धादपयातंहुताशनम् ॥ सा
यकाचितसर्वांगमात्मानंचातिविह्वलः ३१ विदित्वापुंडरीकाक्षंसंग्रामेप्रत्युपस्थितम् ॥ न्यवर्ततकुरुश्रेष्ठप्राणत्राणपरायणः ३२ ततोमहिषमारुह्यदंड
मुद्यम्यभास्वरम् ॥ कृष्णमभ्यद्रवद्युद्धेयमःक्रोधारुणेक्षणः ३३ तमुद्यतमहादंडंदृष्ट्वाकमललोचनः ॥ गदांविसृज्यतद्धस्तात्पातयामासभूतले ३४ गद
याताडितेदंडेत्रस्तहस्तःपरेतराट् ॥ विदुद्रावपरावृत्यमहिषेणकुरूद्वह ३५ वैवस्वतंगतंदृष्ट्वानिर्ऋतिर्भयविह्वलः ॥ नाभ्यवर्ततगोविंदंयोद्धुंविदितत
द्बलः ३६ शंकरस्तुमहातेजास्त्रिशूलीवृषवाहनः ॥ अनेकभूतसंघातैःकृष्णमभ्यद्रवद्रणे ३७ तावुभौलोकविख्यातौबलिनौवीर्यशालिनौ ॥ चक्रातेकदनं
घोरंपरस्परजयैषिणौ ३८ ईशानोदशभिर्बाणैःकृष्णंताक्ष्यंचपंचभिः ॥ विव्याधसमरेराजन्तिष्ठतिष्ठेतिचावदत् ३९ ततःशार्ङ्गंसमादायकृष्णःपरपुरंजयः ॥
त्रिंशद्भिर्युगपद्बाणैर्विव्याधवृषवाहनम् ४० गरुडःपन्नगरिपुःपद्भ्यांद्वाभ्यांचसंयुगे ॥ पक्षाभ्यांचंचुकोटयाचमर्दयामासतंवृषम् ४१ भूयोपिकृष्णोना
राचैःपंचाशत्प्रमितैर्नृप ॥ योधयामाससमरेशंकरंलोकशंकरम् ४२ ततस्त्रिशूलमाविध्यनिशितंघोरदर्शनम् ॥ प्राहिणोद्वासुदेवायकुपितोधूर्जटिर्नृप
४३ दृष्ट्वात्रिशूलमायांतंकेशवस्तंनिवारितुम् ॥ गदांकौमोदकींगुर्वींप्राहिणोद्दैत्यमर्दनीम् ४४ तेवैकौमोदकीशूलेकृत्वानभसिसंगरम् ॥ ज्वलमानेम
हावेगेपेततुःसममंबुधौ ४५ निपात्याब्धौत्रिशूलंतद्गदाकौमोदकीपुनः ॥ आप्रसादकरंविष्णोस्त्रिशूलमपिशूलिनः ४६

तत्सर्वांगं शरसंचितसर्वावयवम् ३१ ३२ ३३ ३४ परेतराट् यमः ३५ ३६ ३७ कदनं युद्धम् ३८ ३९ ४० चंचुकोट्या तुंडकोट्या वृषं नंदिकेश्वरम् ४१ ४२ धूर्जटिः शंकरः ४३ ४४ ४५ ४६

पन्नगभूषणःसर्पालंकारःशिवःपार्ष्णिभ्यामास्फालनेनचोदयन्प्रेरयन् ४७ शूलपाणिनासाहितंनंदिनं ४८ त्रिशूलित्वंगणस्यापिसंभवतीति वृषवाहनइति ४९ ॥ इतिश्रीभागवतेम०दशमस्कंधेउत्तरार्धेवि
जयध्वजकृतटीकायांषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ १ २ ३ ४ तेतवयुक्तंन्याय्यंश्रीजित स्येतिशेषः न्याय्येसंयुक्तमितियादवः ५ सःहइतिच्छेदःसशक्रःयुद्धप्रारंभे ६ ७ गात्रंगात्राण्यवयवान्सात्वती

ततउद्यम्यनिशितंखड्गंपन्नगभूषणः ॥ कृष्णमभ्यद्रवत्संख्येपार्ष्णिभ्यांचोदयन्वृषम् ४७ तूर्णंगृहीत्वाबाहुभ्यांविषाणेतस्यनंदिनः ॥ सशूलपाणिंचिक्षेप
वैनतेयोधनुःशतम् ४८ ततोविसृज्यसंग्रामंत्रिशूलीवृषवाहनः ॥ प्रमथैःसहितःप्रायात्कुरुश्रेष्ठयथागतम् ४९ ॥ इतिश्रीभागवतेम०दशमस्कंधेउत्त०षट्ष
ष्टितमोऽध्यायः ॥६६॥ श्रीशुकउवाच ॥ ततःस्वयंदेवपतिस्तुंगमारुह्यवारणम् ॥ किरीटीबद्धतूणीरःप्रगृहीतशरासनः १ अभ्यद्रवद्रणेकृष्णंगजःकेस
रिणंयथा ॥ पारिजातकृतेराजन्पौलोम्यावचनंस्मरन् २ तमायांतमभिप्रेक्ष्यहरिःपरपुरंजयः ॥ शंखंदध्मौमहानादंदिशःसमभिपूरयन् ३ तमभिद्रुत्यदे
वेंद्रोमहद्विस्फारयन्धनुः ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनकृष्णंविव्याधसंगरे ४ हरिर्विद्धःक्षुरप्रेणदेवराजेनवक्षसि ॥ प्रहस्यसाधुशक्रोसियुक्तंतइतिचाब्रवीत् ५
भूयोपिबाणान्दशदेवराजःसंधायचापेभुजगेंद्रकल्पे ॥ आकर्णपूर्णंविनिकृष्यकृष्णेमुमोचचक्रेसहसिंहनादम् ६ तानंतरेकंसरिपुर्महात्माछित्त्वात्रिधैकेनश
रेणबाणान् ॥ विव्याधबाणैर्दशभिःसुधौतैःपुरंदरंभारतलीलयैव ७ तेशरादेवराजस्यगात्रंनिर्भिद्यसात्वति ॥ शोणिताक्ताःप्रदृश्यंतेभूयोवेगेननिर्गताः ८ पु
नश्चशक्रःकोदंडेशरान्संधायषोडश ॥ मुमोचाकृष्यगोविंदस्तांश्चकर्तशरैस्त्रिभिः ९ भूयोपिबाणैस्त्रिंशद्भिःसुरराजानमाहवे ॥ आयोधयद्धरिस्तेचममज्जुः
शक्रवक्षसि १० ततश्चुकोपदेवेंद्रोदंडाहतइवोरगः ॥ प्रेषयामासतोत्रेणतार्क्ष्यंप्रतिमहागजम् ११ सगजःप्राप्यगरुडंपाकशासनचोदितः ॥ चतुर्भिर्घट्टया
मासदंतैर्बाहुयुगांतरे १२ ततस्तुंडेनगरुडःपक्षाभ्यांचतथानखैः ॥ अर्दयामासकौरव्यगजमैरावताह्वयम् १३ शक्रस्तुवज्रमुद्यम्यघोरंदानवभीषणम् ॥
पश्यतांसर्वभूतानांप्रजहारवृषाकपिम् १४ तमागतंमधुरिपुर्वज्रंदुश्च्यवनायुधम् ॥ वामेनपाणिनाविष्णुर्जग्राहप्रजहासच १५ निरायुधःसुरपतिर्गरुडा
र्दितवाहनः ॥ व्यावर्ततरणाद्राजन्व्रीडावनतकंधरः १६ तंदृष्ट्वाभ्रष्टसंकल्पंपलायनपरायणम् ॥ सत्यभामासुरपतिंप्रहसंतीदमब्रवीत् १७ सत्यभामो
वाच ॥ एहिशक्रनिवर्तस्वमायाहिकुलिशायुध ॥ पलायनमयुक्तंहिपौलोम्यावल्लभस्यते १८ ऐश्वर्यमत्तापौलोमीभर्तृपौरुषगर्विता ॥ अवमंस्यातिसद्य
स्त्वांभार्यारणपराजितम् १९ इत्थंदेव्यागिरंशक्रःसोपालंभमुदीरिताम् ॥ निशम्याभिमुखोभूत्वाप्राहदेवींशुचिस्मिताम् २०

तिक्रियाविशेषणं सकवचंनिर्भिद्य ८ ९ आहवेयुद्धे १० तोत्रेणगजताडनचर्मणा ११ बाहुयुगांतरेवक्षसि १२ १३ १४ दुश्च्यवनायुधंइंद्रायुधं अजेयमहारार्थमायुधंसमाप्तमितिदर्श
यितुं पुनर्वचनमितिज्ञातव्यं १५ १६ १७ निवर्तस्व पुनरागच्छ मायाहि मागच्छ प्रहसंतीत्यस्यतात्पर्यंदर्शयति पौलोम्येति १८ अवमंस्यतिअवज्ञास्यति १९ २०

गतासुरावेशइंद्रःभविवाक्ति येनेति २१ तनुबलःअल्पबलःमातर्यूधस्येतिपाठःऊधस्यमूधसिजातंक्षीरंमातरिविरोधंहेपिशिताशनि याज्ञियान्नेचमांसेचपिशितंदेवभोजनमिति २२ २३ २४ भूरिबा

इंद्रउवाच ॥ येनामरासुरमहोरगयक्षसिद्धागंधर्वकिन्नरपिशाचनिशाचराद्याः ॥ सृष्टास्त्रिलोकगुरुणारणमूर्ध्नितेनकोवानयातिपरिभूतिमलंविरुध्य २१
वत्सोयथातनुबलःसकृदेत्यमातुरूधस्यपानसमयेकुरुतेविरोधम् ॥ तद्वद्वयंचनिजशैशवमप्रमेयेनाथेविरुध्यपिशिताशनिदर्शयाम २२ ॥ इतिसत्राजितः
पुत्रीमुक्त्वाभारतसत्तम॥कृतांजलिःप्रणम्याहवासुदेवंपुरंदरः२३ इंद्रउवाच ॥ नमस्तेदेवदेवेशपुंडरीकाक्षमाधव॥क्षमस्वमत्कृतंविश्वमपराधंजगत्पते २४
नमांत्वदेकशरणंशरणागतवत्सल॥भूरिबालिशमक्षांतंपरित्यक्तुंत्वमर्हसि २५ ऐरावतश्चकुलिशंपारिजातश्चपादपः ॥ देवराज्यंचभगवन्नियंचाप्यमरावती
२६ त्वदधीनमिदंविश्वमहमाज्ञाकरस्तव ॥ अत्रयद्रोचतेनेतुंनीयतांतद्यथेच्छया २७ किंतुवक्ष्यामिगोविंदमूलंत्वयिविरुध्यतः ॥ रमसेमानुषेलोकेभगवं
स्त्वमनन्यधीः २८ तत्रनीतेपारिजातेभवताकल्पपादपे ॥ तेनसाजायतेस्वर्गान्निर्विशेषावसुंधरा २९ तेनाहंयदुशार्दूलविरोधंकृतवांस्त्वयि ॥
तत्क्षंतव्यंत्वयादेवकार्याकार्यविजानता ३० श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्तोदेवराजेनदेवदेवोजनार्दनः ॥ पुरंदरंकुरुश्रेष्ठप्राहप्रहसिताननः ३१ श्रीभगवा
नुवाच ॥ अपराधस्त्वयाशक्रनकश्चिदपिचेष्टितः ॥ यत्कृतंतन्मयैवागस्त्वभेदादावयोःपरम् ३२ यत्त्वयाद्यसहस्राक्षचेष्टितंसाध्वसाधुवा ॥ मयैवतत्कृतं
सर्वंनात्रकार्याविचारणा ३३ पारिजातस्तरुश्रेष्ठोमय्यारूढेतरुर्दिवम् ॥ मन्निदेशात्सहस्राक्षस्वयमेष्यतिनंदनम् ३४ इत्युक्तोवासुदेवेनदेवराजःकुरूद्वह ॥
गोविंदंसत्यभामांचप्रसाद्यगरुडंतथा ३५ पुत्रोमेरक्षितव्यस्तेश्यालोबभित्सुरित्यपि ॥ भूयोभूयःप्रार्थयित्वाकृतानुज्ञःपुरंदरः ३६ सार्धंसकलदिक्पालै
र्लब्धवज्रःपुरंययौ ॥ पुरंदरंसादिक्पालंविसृज्ययदुनंदनः ३७ गरुडंप्राहकौरव्ययास्यामोद्वारकामिति ॥ गोविंदंसत्यभामांचपारिजातंचपादपम् ३८
गरुडःपन्नगरिपुर्लीलयैववहन्ययौ ॥ संप्रविश्यपुरींरम्यांद्वारतोरणभूषिताम् ३९ पताकामालिनींदिव्यांसिक्तसंमृष्टभूतलाम् ॥ ऊढोपायनतांबूलस्रग्गं
धकलशाक्षतैः ४० उपस्थितैर्यदुश्रेष्ठैःपूजितश्चाभिवंदितः ॥ तूर्यमंगलनिर्घोषैर्वेदस्वाध्यायनिःस्वनैः ४१ प्रविवेशसभांदिव्यांसुधर्मांवृद्धसेविताम् ॥
आहुकंवसुदेवंचबलभद्रंतथाग्रजम् ४२ अभिवाद्ययथान्यायंपूजितस्तैर्यथोचितम् ॥ उपविष्टःसभामध्येकांचनेपरमासने ४३ रराजराजशार्दूलबृहस्पतिपु
रोगमैः ॥ लोकपालैरुपासीनैर्दिविवज्रधरोयथा ४४ प्रांगणेसत्यभामायाःपारिजातंमहाद्रुमम् ॥ स्थापयामासगोविंदःसर्वतोमणिकुट्टिमे ४५

लिशंअधिकमूर्खम् २५ २६ २७ मूलंनिमित्तं अनन्यधीःतत्रैवनिरतबुद्धिः २८ २९ ३० ३१ त्वयायत्कृतंतदागःमयैवकृतंविद्धि आवयोःपरमत्यभेदात्त्वयिस्थितत्वात्त्वयैवापराधंकारयित्वापरिहरीमा
त्यर्थः एतदेवविवृणोतियत्त्वयेति ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ मणिकुट्टिमेमणिबद्धस्थाने ४५

योषित्सार्थेननिरंतरपत्न्यांसहेतिशेषः४६ ४७ ४८ ४९एकानंगादुर्गा सुभद्राचित्रातारेतिच अनुत्पन्नरजाश्यामातदृष्टावरवर्णिनी अप्रसूताभवेद्गौरीतिच ५० आनीतःप्रमदानांसार्थोयेनसतथातं ५१ ५२ ५३ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ सोयंमनुष्यलोकः पुत्रेण जय्यइतिश्रुतिविहितसदाचारोभुव्यवतीर्णैर्देवादिभिरनुष्ठेयइतिदर्शयितुं श्रीकृष्णस्यतदनुष्ठानप्रकारंशंबरासुरवधलक्षणंविक्रमंचकथयत्यस्मिन्नध्याये लोकस्यजनस्यशंसुखंकरोतीतिलोकशंकरःतं देवदेवोनारायणःईशःस्वामीयस्यसतथातं आराध्यलोकदृष्ट्याइतिशेषः १ २ ३ प्राग्रुद्रमन्युनादग्धोयःकामःभूयस्तमेवरुद्रमेवदेहोत्पत्तयेप्रत्यपद्यत ४ सएवकामःकृष्णवीर्यसमुद्भवोवैदर्भ्यांजातःउपात्तदेहः कद्दिशःवासुदेवस्यांशः प्रद्युम्नोयस्मिन्नाविष्टःसतथाअतएवतदाभि

आयांतंदेवकीपुत्रंयोषित्सार्थेनभूरिणा ॥ श्रुत्वाद्रष्टुमुपाजग्मुःसकलायादवस्त्रियः ४६ वसुदेवस्तुकौरव्यरोहिण्याद्याःस्त्रियोखिलाः ॥ आजग्मुःकेशवंद्रष्टुंजितशत्रुमनामयम् ४७ सदृष्ट्वामातरोविष्णुर्देवक्यासहसंगताः ॥ चक्रेप्रणाममाशीर्भिस्ताश्चतंप्रत्यपूजयन् ४८ रुक्मिण्याद्यास्तथासप्तमहिष्यःकृष्णवल्लभाः ॥ प्रणेमुर्देवमभ्येत्यदिव्यरूपाःस्वलंकृताः ४९ रेवतीरामदयितात्रिवक्राचयशस्विनी ॥ एकानंगाचतन्वंगीचित्राचवरवर्णिनी ५० अन्याश्चकुरुशार्दूलभोजवृष्ण्यंधकस्त्रियः ॥ आनीतप्रमदासार्थंजितशत्रुमनामयम् ५१ गोविंदंसत्यभामांचाप्यानतिममरद्रुमम् ॥ प्रीत्युत्फुल्लमुखाःसर्वेकौतुकाद्द्रष्टुमीयिरे ५२ वंसमेतायथाजोषंलाजप्रसवतंदुलैः ॥ स्पृष्ट्वामूर्ध्निमुकुंदस्यजग्मुःस्वंस्वंनिवेशनम् ५३ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ आराध्यदेवदेवेशंशंकरंलोकशंकरम् ॥ तपसातोषयित्वातंकैलासगिरिवासिनम् १ रुक्मिण्यांतनयंलेभेदग्धकामंपुनर्हरिः ॥ वीरंप्रद्युम्ननामानंरूपौदार्यगुणान्वितम् २ राजोवाच ॥ पुत्रार्थमीश्वरंदृष्ट्वास्वयंलब्धवरोहरिः ॥ अवापकीदृशंपुत्रंकिंनामानंवदस्वमे ३ श्रीशुकउवाच ॥ कामस्तुवासुदेवांशोदग्धःप्राग्रुद्रमन्युना ॥ देहोपपत्तयेभूयस्तमेवप्रत्यपद्यत ४ सएवजातोवैदर्भ्यांकृष्णवीर्यसमुद्भवः ॥ प्रद्युम्नइतिविख्यातःसर्वतोऽनवमःपितुः ५ तंशंबरःकामरूपीहृत्वातोकमनिर्दशम् ॥ सविदित्वात्मनःशत्रुंप्रास्योदन्वत्यगाद्गृहम् ६ तंनिर्जगारबलवान्मीनःसोप्यपरैःसह ॥ वृतोजालेनमहतागृहीतोमत्स्यजीविभिः ७ तंशंबरायकैवर्ताउपाजह्रुरुपायनम् ॥ सूदामहानसंनीत्वाऽवद्यन्स्वधितिनाऽद्भुतम् ८ दृष्ट्वातदुदरेबालंमायावत्यैन्यवेदयन् ॥ नारदोऽकथयत्सर्वंतस्याःशंकितचेतसः ९ बालस्यतत्त्वमुत्पत्तिंमत्स्योदरनिवेशनम् ॥ साचकामस्यवैपत्नीरतिर्नामयशस्विनी १० पत्युर्निर्दग्धदेहस्यदेहोत्पत्तिंप्रतीक्षती ११ निरूपिताशंबरेणसासूपौदनसाधने ॥ कामदेवांशिशुंबुद्ध्वाचक्रेस्नेहंसदार्भके १२

धानमेवास्याभिधानमित्याह प्रद्युम्नइति सर्वतोवर्यादिभिः पितुरनवमःकृष्णस्यपुत्रत्वेयोग्यः ५ तोकंसद्योजातंशिशुं निर्गतोदशमोदिवसोयस्मात्सनिर्दशःतं उदन्वातिसमुद्रे ६ अपरैर्मत्स्यैर्जालेनासिचा वृतः संस्यूतः मत्स्यजीविभिर्दाशैः ७ कैवर्ताःमत्स्यमारकाः कैवर्तोदाशधीवरावितिच महानसंपाकस्थानं स्वधितिनापरशुना परश्वधःकुठारःस्यात्परशुःस्वधितिस्तथा अवद्यन्अवाचन्अखंडयन् दोअवखंडनइति धातुः ८ मायावतीशंबरस्यमहानसाध्यक्षस्त्री ९ किमकथयदत्राह बालस्येति मत्स्योदरनिवेशनंमत्स्योदरप्रवेशम् १० ११ पक्वानांसूपानांमुद्गानांबाह्युपदंशानामोदनस्यचसाधनेसंस्कारे यद्वा सूपादिसाधनेअध्यक्षतयासाधनेसेकसाधनेविध्युपायनिवृत्तिषु मरणेमृतसंस्कारेयाचनेनूनमेवच सेनाग्रेयातनायांचसेचनेस्फूर्तिसेवयोरिति १२

कृष्णस्यापत्यंकार्ष्णिः विभ्रमंविकारं यद्वा देवाद्यन्यतमइतिविशिष्टभ्रमं १३ रतिरात्मनोधनैस्तंपतिमुपतस्थेअभिमुखेनतस्थौ किमात्मधनानिसुवर्णानीमिनेत्याह सव्रीडेति व्रीडयासहितोहासः
सव्रीडहासःउत्तमोविभ्रमःउत्कृष्टाशृंगारचेष्टा ईक्षणंकटाक्षनिरीक्षणंतैः १४ मातृभावंमातुःस्वभावं सुरतकामिनी १५ अधिकृतापत्नीवधूत्तमा १६ स्वांनिर्दर्शंइतिपाठः १७ मोहनशोषणद्रावणा
भिर्मायाभिः १८ कुररस्यस्त्रीकुररी उत्क्रोशःकुररोमतइति मृतप्रजानष्टापत्या १९ महामायामहासामर्थ्या २० ओष्ठमवष्टभ्यदंष्ट्रादंतैरितिशेषः २१ २२ नादमितिक्रियाविशेषणं वज्रनिष्पेषःस्फूर्ज

नातिदीर्घेणकालेनसकार्ष्णीरूढयौवनः ॥ जनयामासनारीणांवीक्षंतीनांचविभ्रमम् १३ सातंपतिंपद्मदलायतेक्षणंप्रलंबबाहुंनरलोकसुंदरम् ॥ सव्रीड
हासोत्तमविभ्रमेक्षितैःप्रीत्योपतस्थेरतिरात्मनोधनैः १४ तामाहभगवान्कार्ष्णिर्मातस्तेमतिरन्यथा ॥ मातृभावमतिक्रम्यवर्तसेकामिनीवमे १५ रति
रुवाच ॥ भवान्नारायणसुतःशंबरेणहृतोगृहात् ॥ अहंतेऽधिकृतापत्नीरतिःकामोभवान्प्रभो १६ एषत्वानिर्दशंसिंधावक्षिपच्छंबरोसुरः ॥ मत्स्योऽग्रसी
त्तदुदरादिहप्राप्तोभवान्प्रभो १७ तमिमंजहिदुर्धर्षंदुर्जयंशत्रुमात्मनः ॥ मायाशतविदंत्वंचमायाभिर्मोहनादिभिः १८ परिशोचतितेमाताकुररीवमृत
प्रजा ॥ पुत्रस्नेहाकुलादीनाविवत्सागौरिवातुरा १९ प्रभाष्यैवंददौविद्यांप्रद्युम्नायमहात्मने ॥ मायावतीमहामायासर्वमायाविनाशिनीम् २० सचशंबर
मभ्येत्यसंयुगायसमाह्वयत् ॥ अविषह्यैस्तमाक्षेपैःक्षिपन्संजनयन्कलिम् २१ सोधिक्षिप्तोदुर्वचोभिःपदाहतइवोरगः ॥ निश्चक्रामगदापाणिरमर्षात्ताम्रलो
चनः २२ गदामाविध्यतरसाप्रद्युम्नायमहात्मने ॥ प्रक्षिप्यव्यनदन्नादंवज्रनिष्पेषनिष्ठुरम् २३ तामापतंतींभगवान्प्रद्युम्नोगदयागदाम् ॥ अपास्य
शत्रवेक्रुद्धःप्राहिणोत्स्वगदांनदन् २४ सचमायांसमाश्रित्यदैतेयींमयदर्शिताम् ॥ निर्ममेशस्त्रवर्षंकार्ष्णौवैहायसोऽसुरः २५ बाध्यमानोऽस्त्रवर्षे
णरौक्मिणेयोमहारथः ॥ सत्वात्मिकांमहाविद्यांसर्वमायोपमर्दिनीम् २६ ततोगौह्यकगांधर्वपैशाचोरगराक्षसीः ॥ प्रायुंक्तशतशोदैत्यःकार्ष्णिर्व्यधमय
त्सताः २७ निशातमसिमुद्यम्यसकिरीटंसकुंडलम् ॥ शंबरस्यशिरःकायात्ताम्रश्मश्रुजहारतत् २८ आकीर्यमाणोदिविजैःस्तुवद्भिःकुसुमोत्करैः ॥
भार्ययांऽबरचारिण्यापुरंनीतोविहायसा २९ अंतःपुरवरंराजन्ललनाशतसंकुलम् ॥ विवेशपत्न्यागगनाद्विद्युतेवबलाहकः ३० तंदृष्ट्वाजलदश्यामंपीतको
शेयवाससम् ॥ प्रलंबबाहुंताम्राक्षंसुस्मितंरुचिराननम् ३१ अलंकृतमुखांभोजंनीलवक्रालकालिभिः ॥ कृष्णंमत्वास्त्रियोभीतानिलिल्युस्तत्रतत्रह
३२ उपधार्यशनैरीषद्वैलक्षण्येनयोषितः ॥ उपजग्मुःप्रमुदिताःसस्त्रीरत्नंशुचिस्मिताः ३३ अथतत्रासितापांगीवैदर्भीवल्गुभाषिणी ॥ अस्मरत्स्व
सुतंनष्टंस्नेहस्नुतपयोधरा ३४

थुस्तद्वन्निष्ठुरोनादोयथाभवतितथाव्यनदत् स्फूर्जथुर्वज्रनिष्पेषइतिहलायुधः २३ २४ दैतेयींदैत्यानांकुलेदेवतामिवाविद्यमानांवैहायसःविहायसिगगनेस्थितः २५ सत्वात्मिकांबलज्ञाननिधिविष्णु
दैवत्यांमहा[illegible]स्त्रसंज्ञां २६ गौह्यकादीन्यस्त्राणिप्रायुंक्त गुह्यकास्त्रंगौह्यकंव्यधमयदनाशयत् २७ ताम्रश्मश्रुकपिलरुचिरश्मश्रु २८ २९ बलाहकोमेघः ३० ३१ निलिल्युःनिलीनाः
३२ वैल[illegible]तलक्षणनिकरेण ३३ असितापांगीनीलरुचिरकांतनेत्रांता ३४

नरवैदूर्यः [illegible] पूरत्नमिवशोभमानइतिवा कस्यपुत्रः कयास्त्रियाधृतोगर्भइतिशेषः इयंकाकेनवालब्धा ३५ प्रकारांतरेणशंकते ममेति ३६ सारूप्यंसादृश्यं सारूप्यं केनेतितत्रा [illegible] ३७ नूनंनिश्चयः ३८ मीमांसमानायांविचारयंत्यां ३९ ४० ४१ ४२ ४३ नारीणांविभ्रमंजनयामासेति यदुक्तंनतच्चित्रंमंतव्यमित्याह यंवाइति यंदृष्ट्वात स्यप्रद्युम्नस्यमातरःहरेःपत्न्यःमनसिजार्द्रहृदाकामरसक्लिन्नमनस्कत्वेनोरुभावाःबहुविधशृंगारचेष्टायुक्ताः अंगुष्ठनखमुखमूलेनकरयुगपीडनादिविकारलक्षणलक्षिताअभूवन्नित्यन्वयः किंविशिष्टाः पितृस रूपतयापितृसारूप्येणानिजेशोऽस्मत्पतिरयमितिभावोभिप्रायोयासांतास्तथाताः तस्मिन्कामेमदनेतच्चित्रंनखलु काम्यतइतिकामस्तस्मिन्कामेअक्षविषयेचक्षुर्गोचरेकिमुइतोपिचित्रंनेत्याह रमेति र

कोन्वयंनरवैदूर्यःकस्यवाकमलेक्षणः ॥ धृतःकयावाजठरेकेयंलब्धाथकेनवा ३५ ममचाप्यात्मजोनष्टोनीतोवासूतिकागृहात् ॥ एतत्समवयोरूपोय दिजीवतिकुत्रचित् ३६ कथंत्वनेनसंप्राप्तंसारूप्यंशार्ङ्गधन्वनः ॥ आकृत्यावयवैर्गत्यास्वरहासावलोकनैः ३७ सएववाभवेन्नूनंयोमेगर्भेधृतोर्भकः ॥ अमुष्मिन्प्रीतिरधिकावामःस्फुरतिमेभुजः ३८ एवंमीमांसमानायांवैदर्भ्यांदेवकीसुतः ॥ देवकीवसुदेवाभ्यांनारदेनमहात्मना ३९ अन्यैश्चया दवश्रेष्ठैरुत्तमश्लोकआविशत् ॥ विदितार्थोपिभगवांस्तूष्णीमासजनार्दनः ४० नारदोऽकथयत्सर्वंशंबराहरणादिकम् ॥ तच्छ्रुत्वामहदाश्चर्यंकृष्णांतः पुरयोषितः ४१ देवकीवसुदेवश्चकृष्णरामौतथास्त्रियः ॥ दंपतीतौपरिष्वज्यरुक्मिणीचययुर्मुदम् ४२ नष्टंप्रद्युम्नमायांतमाकर्ण्यद्वारकौकसः ॥ अहोमृतइवायातोबालोदिष्ट्येतिचाब्रुवन् ४३ यंवैमुहुःपितृसरूपनिजेशभावातन्मातरोमनसिजार्द्रहृदोरुभावाः ॥ चित्रंनतत्खलुरमास्पदबिंबभूतेका मेस्मरेऽक्षविषयेकिमुतान्यनार्यः४४ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेशंबरदैत्यवधोनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥६८॥ श्रीशुकउवाच ॥ पौंड्र कोनामराजावैतस्मिन्कालेकुरूद्वह ॥ द्वारकांवृष्णिनिलयांनिरुध्यबहुसैनिकः १ अर्दयामासकृष्णेनविदित्वारहितांनिशि ॥ तंकामपालःशैनेयोवसुदेवोद्धवा दयः २ उग्रसेनश्चकौरव्ययेचान्येयदुपुंगवाः ॥ अर्पयामासुरायांतंकालयोग्यमिवातिथिम् ३ ॥ राजोवाच ॥ कश्चासौपौंड्रकोनामकस्मिन्देशेमहीप तिः ॥ कस्यवातनयोब्रह्मन्सर्वमेतद्वदस्वमे ४ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ अपुत्रःकाशिराजोवैकन्यांसुतनुसंज्ञिताम् ॥ प्रायच्छद्वसुदेवायराज्यशुल्कांकुरूद्व ह ५ तत्रजज्ञेमहाबाहुर्दिवाकरसमद्युतिः ॥ कुमारःपौंड्रकोनामबलवीर्यमदान्वितः ६ वसुदेवसुतस्त्वाद्यवासुदेवेतिशब्दितः ॥ जातेतस्मिन्महाराजो वसुदेवोमहाद्युतिः ७ राज्यंतस्मिन्समारोप्यसकोशबलवाहनम् ॥ उवाहकंसावरजांदेवकींदेवतोपमाम् ८

मास्पदस्यलक्ष्मीमूर्तेःश्रीकृष्णस्यबिंबादखंडलक्षणोपेताद्देहादुद्भूतेजातेआत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेः श्रीकृष्णस्यबिंबस्ययल्लक्षणंतत्सर्वमस्याबिंबस्यनिधीयतइतिश्रीकृष्णदेहप्रतिबिंबभूतइत्यर्थःबिंबोस्त्रीमं डलसमप्रतिमामुखलक्ष्मसु प्रतिरूपेप्रतिकृतौस्यान्द्विंबकापालइति अन्यनार्यःतन्मातृव्यतिरिक्ताःस्त्रियःस्मृतेपिविमुह्यंति दृष्ट्वा।किमुतदिदंसर्वंकृष्णमाहात्म्यविलासइतिसमर्थविशेषंवाइत्यनेनदर्शयति ४४ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ नयस्यस्वःपरइतीममर्थंसत्यंकर्तुंपौंड्रकवधलक्षणंविक्रमंकथयितुमुत्तराध्यायप्रारंभः तस्मिन्काले १ कृष्णरहितांविदित्वा कामपालोबलभद्रः २ अर्पयामासुःशरानितिशेषः ३ ४ राज्यमेवशुल्कंयस्यांसातथातां ५ ६ नामांतरमाह वसुदेवेति ७ ८

९ उद्विजतेभीतिंकरोति भयकरणमात्मनएवफलतीतिद्योतनायस्मरमाणइति १० द्वारकांसमेत्यापप्रच्छ ११ परशर्वर्यामपररात्रेउषःकाले १२ १३ १४ १५ बालैरज्ञैःप्रस्तोभितोऽविद्य
मानगुणेनप्रस्तुतोमूढाक्षेपमुक्तोवा १६ १७ १८ अस्मच्चिह्नानिचक्रादीनि मांशरणमेहि १९ कत्थनंव्यर्थभाषणं २० अनुअनंतरंउत्स्रक्ष्येत्याजयिष्येत्वदीयानिचिह्नानि २१ २२ स्वा

निरुद्धोभोजराजेनकंसेनानकदुंदुभिः ॥ कदाचिदपिनप्रायात्करवीरपुरीमपि ९ असह्यंमातृसापत्न्यमभ्रातृत्वंतथात्मनः ॥ स्मरमाणःसकाशीशोयदू
नुद्विजतेऽनिशम् १० सकृष्णरहितांश्रुत्वासमेत्यद्वारकांनिशि ॥ विमृद्यबलभद्रेणशैनेयेनापिनिर्जितः ११ निहतानिकसाहस्रहयकुंजरसैनिकः ॥ जगा
मपरशर्वर्यांपुरींवाराणसींनृप १२ प्रभातायांतुशर्वर्यांहरिर्बदरिकाश्रमात् ॥ आययौताक्ष्यमारुह्यद्वारकांरामपालिताम् १३ सपताकैःसार्घ्यपाद्यैर्यदुवृष्ण्यं
धकादिभिः ॥ अभिवर्णितवृत्तांतःप्राविशत्केशवःसभाम् १४ कदाचित्पौंड्रकोनामकाशिराजःप्रतापवान् ॥ वासुदेवोहमित्यज्ञोदूतंकृष्णायप्राहिणो
त् १५ त्वंवासुदेवोभगवानवतीर्णोजगत्पतिः ॥ इतिप्रस्तोभितोबालैर्मेनेस्वात्मानमच्युतम् १६ दूतस्तुद्वारकामेत्यसभायामास्थितंहरिम् ॥ कृष्णं
कमलपत्राक्षंराजसंदेशमब्रवीत् १७ वासुदेवोवतीर्णोहमेकएवनचापरः ॥ भूतानामनुकंपार्थंत्वंतुमिथ्याभिधांत्यज १८ यानित्वमस्मच्चिह्नानिमौढ्या
द्बिभर्षिभीतवत् ॥ त्यक्त्वैहिमांत्वंशरणंनोचेद्देहिममाहवम् १९ कत्थनंतदुपाकर्ण्यपौंड्रकस्याल्पमेधसः ॥ उच्चकैरुग्रसेनाद्याःसभ्याःप्रजहसुस्तदा
२० उवाचदूतंभगवान्परिहासकथामनु ॥ उत्स्रक्ष्येमूढचिह्नानियैस्त्वमेवंविकत्थसे २१ मुखंतवविधायाज्ञकंकगृध्रवटैर्वृतम् ॥ शयिष्यसेहतस्तत्रभ
विताशरणंशुनाम् २२ इतिदूतस्तदाक्षेपंस्वामिनेसर्वमाहरत् ॥ कृष्णोपिरथमारुह्यप्रायात्काशींससैनिकः २३ पौंड्रकोपितदुद्योगमुपलभ्यमहारथः ॥
अक्षौहिणीभिःसहितोनिश्चक्रामपुराद्द्रुतम् २४ तमायांतंरथोपस्थेसुवर्णगरुडेस्थितम् ॥ सुवर्णबाहुयुगलमपश्यत्पौंड्रकंहरिः २५ शंखार्यसिगदाशार्ङ्गद
धच्छ्रीवत्सलक्षितम् ॥ बिभ्राणंकौस्तुभमणिंवनमालाविभूषितम् २६ कौशेयवाससीपीतेवसानंगरुडध्वजम् ॥ आमुक्तमाल्याभरणंस्फुरन्मकरकुंडल
म् २७ दृष्ट्वातमात्मनासाम्यंकृत्रिमंवेषमास्थितम् ॥ यथानटंरंगगतंविजहासभृशंहरिः २८ क्षणेनतंकाशिपतेःसैनिकाद्दृढधन्विनः ॥ शरैराच्छादया
मासुर्मेघाःशैलमिवांभसा २९ केचिद्गजान्रथानश्वानास्थायरणमूर्द्धनि ॥ शूलैर्गदाभिःपरिघैःशक्त्यृष्टिप्रासतोमरैः ॥ असिभिःपट्टिशैर्बाणैःप्रहरन्नरयोह
रिम् ३० तस्यकाशीपतेर्मित्रंपार्ष्णिग्राहोपरोनृपः ॥ अक्षौहिणीभिस्तिसृभिरुपायान्नृपसंगरम् ३१ कृष्णस्तुतत्पौंड्रककाशिराजयोर्बलंगजस्यंदनवा
जिपत्तिमत् ॥ गदासिचक्रेषुभिरार्दयद्भृशंयथायुगांतेहुतभुक्प्रभाज्वलन् ३२

मिनेपौंड्रकाय २३ २४ २५ २६ आमुक्तमाल्याभरणंबद्धमालालंकारम् २७ २८ २९ ऋष्टिःखड्गविशेषः प्रहरन्प्राहरन् ३० पार्ष्णिग्राहंपृष्ठतोगोप्तारम् ३१ प्रभयाज्वलन् ३२

पदायोधनंयुद्धस्थानंतद्भभाविस्यन्वयः अवखंडितैरुच्छिन्नैःखंडिखंडने द्विपदःपदातयः मनस्विनांशूराणांमानवर्धनंभूतपतेराक्रीडनंश्मशानम् ३३ किमाह शौरिरितितत्राह यदिति भवान्दूतवाक्येन वासुदेवोवतीर्णोहमित्यादिलक्षणेनयन्मामाह तत्पश्येतिशेषः किंतदितितत्राह तानीति यान्युत्सृजेतिभवानाहरणेतान्यस्त्राण्युत्सृजामिमुंचामि ३४ अद्यत्वयाहंयदेववासुदेवेत्यभिधानंमृषाकृतंत त्त्वांत्याजयिष्येप्रहापयिष्यामि यदिसंयुगंनेच्छामितर्हित्वांशरणंव्रजामीति ३५ ३६ ३७ ३८ संशयिरेसंशयंचक्रिरे ३९ ४० संस्थाविधिंप्रेतक्रियां अपचितिंअनृणत्वंप्रतिक्रियांवा अर्चनायामपचि

आयोधनंतद्रथवाजिकुंजरद्विपत्खरोष्ट्रैरिपुणावखंडितैः ॥ बभौचतन्मानवहंमनस्विनामाक्रीडनंभूतपतेरिवोल्बणम् ३३ अथाहपौंड्रकंशौरिर्भोभोपौं
ड्रकयद्भवान् ॥ दूतवाक्येनमामाहतान्यस्त्राण्युत्सृजामिते ३४ त्याजयिष्येऽभिधानंमेयत्त्वयाज्ञमृषाकृतम् ॥ व्रजामिशरणंतेद्ययदिनेच्छामिसंयुगम्
३५ इतिक्षिप्त्वाशितैर्बाणैर्विरथीकृत्यपौंड्रकम् ॥ शिरोऽहरद्रथांगेनवज्रेणेंद्रोयथागिरेः ३६ तथाकाशिपतेःकायाच्छिरउत्कृत्यपत्रिभिः ॥ न्यपातयत्का
शिपुर्यांपद्मकोशमिवानिलः ३७ एवंमत्सरिणंहत्वापौंड्रकंससखंहरिः ॥ द्वारकामाविशत्सिद्धैर्गीयमानकथामृतः ॥ ३८ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ शिरःपति
तमालोक्यराजद्वारिसकुंडलम् ॥ किमिदंकस्यवावक्त्रमितिसंशयिरेजनाः ३९ राज्ञःकाशिपतेर्ज्ञात्वामहिष्यःपुत्रबांधवाः ॥ पौराःशोकहताराजन्नाथना
थेत्युपाद्रवन् ४० सुदक्षिणस्तस्यसुतःकृत्वासंस्थाविधिंपितुः ॥ निहत्यपितृहंतारंयास्याम्यपचितिंपितुः ४१ इत्यात्मनाभिसंधायसोपाध्यायोमहेश्व
रम् ॥ सुदक्षिणोऽर्चयामासपरमेणसमाधिना ४२ प्रीतोऽविमुक्तेभगवांस्तस्मैवरमदाद्विभुः ॥ पितृहंतुर्वधोपायंसवव्रेवरमीप्सितम् ४३ दक्षिणाग्निंपरि
चरब्राह्मणैःसहऋत्विजः ॥ आभिचारविधानेनसचाग्निःप्रमथैर्वृतः ४४ साधयिष्यतिसंकल्पमब्रह्मण्येप्रयोजितः ॥ इत्यादिष्टस्तथाचक्रेकृष्णायाभिचरन्नृ
प ४५ ततोग्निरुत्थितःकुंडान्मूर्तिमानतिभीषणः ॥ तप्तताम्रशिखाश्मश्रुरंगारोद्गारिलोचनः ४६ दंष्ट्रोग्रभ्रुकुटीदंतकठोरास्यःस्वजिह्वया ॥ आलिहन्सृ
क्किणीरक्तेविधुन्वन्त्रिशिखंज्वलत् ४७ पद्भ्यांतालप्रमाणाभ्यांकंपयन्धरणीतलम् ॥ सोभ्यधावद्वृतोभूतैर्द्वारकांप्रदहन्दिशः ४८ तमाभिचारदहन
मायांतंद्वारकौकसः ॥ विलोक्यतत्रसुःसर्वेवनदाहेयथामृगाः ४९ अक्षैःसभायांक्रीडंतंभगवंतंभयातुराः ॥ त्राहित्राहीतिलोकेशंवह्नेःप्रदहतःपुरम् ५० श्रु
त्वातज्जनवैक्लव्यंदृष्ट्वास्वानांचसाध्वसम् ॥ धरणीशःप्रहस्याहमाभैष्टेत्यवितास्म्यहम् ५१ सर्वस्यांतर्बहिःसोथकृत्यांमाहेश्वरींविभुः ॥ विज्ञायतद्विघा
तार्थंपार्श्वस्थंचक्रमादिशत् ५२

तिःप्रेतक्षयेनिष्कृतौव्ययइवि ४१ आत्मनामनसाइत्यभिसंधायसंकल्प्य ४२ अविमुक्तेकाश्यां अविमुक्तेश्वरनामक्षेत्रविशेषेवाप्रीतः ४३ दक्षिणाग्निमन्वाहार्यनामानंपरिचरपूजय आभिचारविधानेनक्षुद्र प्रयोगप्रकारेण ४४ अब्रह्मण्येब्राह्मणाचारविरुद्धाचारेप्रयोजितः आदिष्टःईश्वरेणेतिशेषः अभिचरन्कृत्याप्रयोगंकुर्वन् ४५ ४६ त्रिशिखंशूलमिविशेषः ४७ ४८ आभिचारदहनंकृत्याकृष्णाग्निम् ४९ अक्षैर्दुरोदरैः ५० धरणीशःभूमीशःधरणंयस्यतद्धरणितस्यप्रत्रैलोक्यस्यवा अवितास्मिरक्षितास्मि ५१ ५२

सुदर्शनंनामचक्रंअस्त्रं स्वंबिलं॰योमवा स्वाँमद्रियेदेविव्योन्निताग्रेद्वाराभ्युपाययोरितियादवः ५३ अभिचारःकृत्याग्निः ५४ तदनुसुदक्षिणदहनानंतरं अंतःप्रविष्टं कोष्ठमंतर्गृहं वरूथंरथगु
प्तिशालाम् ५५ ५६ एतच्चरित्रश्रवणादिफलमाह यइति ५७ तावुभौश्रोताश्रावयिताचब्रह्महत्या।दिभिरुपलक्षितेभ्योऽशुभेभ्यः ५८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटी
कायांएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ तीर्थयात्रायांबहुविधंपुण्यंनिमित्तंकालेततोपिविशिष्टं तत्रस्नानात्सत्पात्रत्यागात्संदर्शनात्पुण्यवतांपुण्यराशेरितरेषामप्यघक्षयाच्छुद्धांतःकरणत्वे
ननिर्मलाकृष्णविषयाभक्तिःमुक्तावानंदविशेषंमुक्तिंचददातीतिकृत्स्नालौकिकाचारंविडंबयतः कृष्णस्यतीर्थयात्रादिलक्षणंचरितंकथयत्यस्मिन्नध्याये तत्रादौतीर्थयत्रायांनिमित्तमाह अथेति कल्पक्षयइत्य

तत्सूर्यकोटिप्रतिमंसुदर्शनंजाज्वल्यमानंप्रलयानलप्रभम् ॥ स्वतेजसाखंककुभोथरोदसीचक्रंमुकुंदस्यझटित्यपूरयत् ५३ कृत्यानलःप्रतिहतःसरथांगपा
णेरस्त्रौजसान्नृपविभग्नमुखोनिवृत्तः ॥ वाराणसींप्रतिसमेत्यसुदक्षिणंतंसर्त्विग्जितंसमदहत्स्वकृतोभिचारः ५४ चक्रंचविष्णोस्तदनुप्रविष्टंवाराणसीं
साट्टसभालयापणाम् ॥ सगोपुराट्टालककोष्ठतोरणांसकोशहस्त्यश्ववरूथमंदिराम् ५५ दग्ध्वावाराणसींसर्वांविष्णुचक्रंसुदर्शनम् ॥ भूयःपार्श्वमुपातिष्ठ
त्कृष्णस्याक्लिष्टकर्मणः ५६ यएतच्छ्रावयेन्मर्त्यउत्तमश्लोकविक्रमम् ॥ समाहितोवाशृणुयात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ५७ तावुभौसर्वपापेभ्योब्रह्महत्यादिभिर्नृ
प ॥ विमुच्यदेहावसानेविष्णुलोकंप्रयास्यतः ५८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउ०एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥६९॥ श्रीशुकउवाच ॥ अथैक
दाद्वारवत्यांवसतोरामकृष्णयोः ॥ सूर्योपरागःसुमहानासीत्कल्पक्षयेयथा १ तंज्ञात्वामनुजाराजन्पुरस्तादेवसर्वशः ॥ स्यमंतपंचकंक्षेत्रंजग्मुःश्रेयोविधित्स
या २ निःक्षत्रियांमहींकुर्वन्रामःशस्त्रभृतांवरः ॥ नृपाणांरुधिरौघेणयत्रचक्रेमहाह्रदान् ३ ईजेचभगवान्रामोयत्रास्पृष्टोपिकर्मणा ॥ लोकस्यसंग्रहायैषो
यथान्योघापनुत्तये ४ महत्यांतीर्थयात्रायांतत्रागुर्भारतीःप्रजाः ॥ कृष्णःषोडशसाहस्रमहिषीशिबिकान्वितः ५ पुत्रपौत्रजनानीकैर्वारकांताकरेणुभिः ॥
नगरस्त्रीकदंबैश्चप्रियासार्थैश्चसंयुतः ६ वृष्णयश्चतथाक्रूरवसुदेवगदादयः ॥ ययुर्भारतक्षेत्रंस्वमघंक्षपयिष्णवः ७ शठप्रद्युम्नसांबाश्चसुचंद्रोद्धवसा
रणाः ॥ आहुकंकृतवर्माणंसंस्थाप्यपुररक्षणे ८ तेरथैर्देवधिष्ण्याभैर्हयैश्चतरलप्रभैः ॥ गजैर्बृहद्भिरभ्राभैर्नृभिर्विद्याधरद्युभिः ९ व्यरोचंतमहाभागाः
पथिकांचनमालिनः ॥ वेदवादित्रनिर्घोषैःशंखदुंदुभिनिःस्वनैः १० गायंतःकृष्णकृष्णेतिगोविंदेतिचसंततम् ॥ ककुभःपूरयन्नादैर्जग्मुःसर्वेकुरूद्वह ११
स्यमंतपंचकंप्राप्यक्षेत्रंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ तृणैःपर्णैस्तथाकाष्ठैश्चक्रिरेभवनानिच १२

नेनसर्वग्रासंलक्षयति १ पुरस्तादुपरागादितिशेषः स्यमंतपंचकंकुरुक्षेत्रं स्यमंतानांह्रदानांपंचकंयस्मिंस्तत्तथा २ एतदेवस्पष्टयति निःक्षत्रियामिति निषिद्धाःक्षत्रियायस्यांसातथाताम्
यत्रदेशे पत्पंचमहाह्रदांश्चक्रेतत्स्यमंतपंचकं ३ कर्मणाहत्यानिमित्तपापोत्पत्तेन अस्पृष्टोपिलोकसंग्रहायेति विकर्मणेतिकेचित्पठंति ४ भारतीःभारतखंडेविद्यमानाः ५ वारकांताःगणिका
स्तदारूढकरेणुभिः ६ ७ ८ तरलानांतरंगाणांप्रभावत्प्रभायेषांतेतथा अतिधवलप्रभाइत्यर्थः तैर्विद्याधरद्युतिभिः ९ १० ११ १२

कंबलाजिनवस्त्राणांवितानैरितिशेषः १३ अनेकइतिपदच्छेदः बहवइत्यर्थः निंदिताश्चतुर्वर्णेभ्यःपृथक्कृताः १४ शंसितव्रताःनिर्मलव्रताःस्नातकाःदंडसोदककमंडलुधराःगृहमेधिनःपंचयज्ञाधिकारिणः १५ कुब्जाःवक्रांगाःवामनाह्रस्वावयवाःपंडकाःक्लीबाःव्यंगाःहस्ताद्यवयवहीनाःकिंसाध्यमितितत्राह कर्मेति १६ कटकंवलयः १७ १८ वासांसिस्रजश्चरुक्ममालाःस्वर्णमालाःआसांसंतीतिवासःस्रग्रुक्ममालिन्यःताः १९ २० २१ २२ २३ २४ सचापलाश्चांचल्येनसहिताःअपांगदृशःकटाक्षवीक्षणानियासांतास्तथा अभिरेभिरेआलिंगनंचक्रुः २५ २६ २७ केयंकथेतितत्राह

कंबलाजिनवस्त्राणांशिबिराणिमहीभृताम् ॥ आसन्विचित्ररूपाणिशतशोथसहस्रशः १३ तत्राजग्मुर्नृपाऽनेकेब्राह्मणाश्चसहस्रशः ॥ वैश्याःशूद्राश्च
निःसंख्यायेचान्येवर्णनिंदिताः १४ ऋषयश्चमहात्मानोविख्याताःशंसितव्रताः ॥ सोपाध्यायाःसाग्निहोत्राःस्नातकागृहमेधिनः १५ अंधाश्चबधिरा
श्चैवकुब्जावामनपंडकाः ॥ व्यंगाजडाश्चमूकाश्चकर्मक्षयपरीप्सवः १६ गोविंदचरणांभोजरेणुरंजितमस्तकाः ॥ कटकांगदकेयूरहारकुंडलभूषणाः
१७ स्रग्गंधादिव्यवसनाःकलत्रैःखेचराइव ॥ तत्रस्नात्वामहाभागाउपोष्यसुसमाहिताः १८ ब्राह्मणेभ्योददुर्धेनूर्वासःस्रग्रुक्ममालिनीः ॥ रामहृदेषुवि
धिवत्पुनराप्लुत्यवृष्णयः १९ ददुःस्वर्णंद्विजाग्र्येभ्यःकृष्णेनोभक्तिरस्त्विति ॥ स्वयंचतदनुज्ञाताद्वृष्णयःकृष्णदेवताः २० भुक्त्वोपविविशुःकामंस्निग्ध
च्छायांघ्रिपाघ्रिषु ॥ तत्रागतांस्तेददृशुःसुहृत्संबंधिनोनृपान् २१ मत्स्योशीनरकौशल्यविदर्भकुरुसृंजयान् ॥ कांबोजकैकयान्मद्रान्कुंतिगांधारकेरलान् २२
अन्यांश्चैवात्मपक्षीयान्पराश्चशतशोनृपान् ॥ नंदादीन्सुहृदोगोपान्गोपीश्चोत्कंठिताश्चिरम् २३ अन्योन्यसंदर्शनहर्षरंहसाप्रोत्फुल्लहृद्वक्त्रसरोरुहश्रियः
॥ आश्लिष्यगाढंनयनैःस्रवज्जलाहृष्यत्त्वचोरुद्धगिरोययुर्मुदम् २४ स्त्रियश्चसंवीक्ष्यमिथोतिसौहृदाःसचापलापांगदृशोऽभिरेभिरे ॥ स्तनैःस्तनान्कुंकुमपं
करूषितान्निहत्यदोर्भ्यांप्रणयाश्रुलोचनाः २५ ततोभिवाद्यतेवृद्धान्यवीयैरभिवादिताः ॥ स्वागतंकुशलंपृष्ट्वाचक्रुःकृष्णकथांमिथः २६ पृथाभ्रातॄन्स्वसॄ
र्वीक्ष्यतत्पुत्रान्पितरावपि ॥ भ्रातृपत्नीर्मुकुंदंचजहौसंकथयाशुचः २७ कुंत्युवाच ॥ आर्यभ्रातरहंमन्येआत्मानमकृताशिषम् ॥ यद्वाआपत्सुमद्वार्तांना
नुस्मरथसत्तमाः २८ सुहृदोज्ञातयःपुत्राभ्रातरःपितरावपि ॥ नानुस्मरंतिस्वजनंयस्यदैवमदक्षिणम् २९ वसुदेवउवाच ॥ अंबमास्मानसूयेथादेवक्रीड
नकान्नरान् ॥ ईशस्यहिवशेलोकःकुरुतेकार्यतेथवा ३० कंसप्रतापिताःसर्वेवयंयाताद्दिशोदश ॥ एतर्ह्येवपुनःस्थानंदैवेनासादिताःस्वसः ३१ श्रीशुक
उवाच ॥ वसुदेवोग्रसेनाद्यैर्यदुभिःसेवितानृपाः ॥ आसन्नच्युतसंदर्शपरमानंदनिर्भराः ३२ भीष्मोद्रोणोंऽबिकापुत्रोगांधारीससुतातथा ॥ सदाराःपांडवाः
कुंतीसंजयोविदुरःकृपः ३३ कुंतिभोजोविराटश्चभीष्मकोनग्नजिन्महान् ॥ पुरुजिद्द्रुपदःशैब्योधृष्टकेतुश्चकाशिराट् ३४

आर्येति आर्यभ्रातर्ज्येष्ठभ्रातःवसुदेवअकृताशिषंअचीर्णपुण्यम् अस्मदापत्सुमद्वार्तांनानुस्मरथेतियत्तस्मादितिशेषः २८ तत्रकिंकारणमितितत्राह यस्येति अदक्षिणंविपरीतवृत्ति २९ देवक्रीडनकान्देवस्येश्वरस्यक्रीडोपकरणभूतान्ईशस्यवशेस्थितोलोकःकर्माणिकुरुते संगेनकार्यतेवा कार्यतेह्यवशइतिस्मृतेः ३० कंसेनप्रतापिताःसंतापंप्रापिताःएतर्हिइदानींस्वसःहेभागिनि ३१ ३२ ३३ ३४

३५ ३६ कृष्णपरिग्रहान्कृष्णाश्रयान् ३७ ३८ तुशब्दोऽवधारणार्थःचशब्दःसमाहारार्थःयस्यकृष्णस्यवदनान्निःसृतंवचःवागात्मकंशास्त्रंब्रह्मसूत्रादिलक्षणंइदंजगत्पुनात्येव यस्यपादावनेजन
पयश्चपुनाति कालाग्निनाभर्जितभगानिर्दग्धवीर्याभूःयस्यांघ्रिपद्मस्पर्शेनइद्धासमृद्धाशक्तिर्यस्याःसातथासाऽस्मदर्थेखिलार्थानभिवर्षति तंकृष्णमसकृत्पश्यथेतियस्मातस्माज्जन्मभाजइतिगतेनान्वयः ३९
इतोपियूयंजन्मभाजइत्याशेयनाह तद्दर्शनेति निरयवर्त्मनिइष्टप्रददैवविरहितमार्गे अतएवदुःखविषयेगृहेवर्ततांवर्तमानानांस्वर्गापवर्गविरमःदुःखासंभिन्नप्रदेशःस्वर्गःकर्मसाध्यप्रदेशःअपवर्गोमोक्षः
तयोर्विरामोयस्मात्सतथा मुक्तेरेवदातेत्यर्थः अपवर्गःक्रियासाध्येफलाप्राप्त्यागमोक्षयोरिति यद्वा विशेषेणरमणंयस्मात्सतथा ज्ञानादेवस्वर्गोज्ञानादेवापवर्गःइतिश्रुतेःकिमुतसंन्यासिनामितिचशब्दःएवं
विधोविष्णुःस्वयमंशावेशमंतरेणयेषांयुष्माकंगृहेआस्ते यूयंतस्यहरेर्दर्शनंचस्पर्शनंचानुपथश्चानुगमनंचप्रजल्पश्चशय्याचआसनंचअशनंचतानिइमानियस्यसयौवनस्यापिंडस्यदेहस्यसंतिसतथातस्यापिं

दमघोषोविशालाक्षोमैथिलोमद्रकेकयाः ॥ युधामन्युःसुशर्माचससुताबाह्लिकादयः ३५ राजानोन्येचराजेंद्रयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ श्रीनिकेतंवपुःशौरेः
सस्त्रीकावीक्ष्यविस्मिताः ३६ अथतेकृष्णरामाभ्यांसम्यक्प्राप्तसमर्हणाः ॥ प्रशशंसुर्मुदायुक्तास्तुष्टाःकृष्णपरिग्रहान् ३७ अहोभोजपतेयूयंजन्मभाजो
नृणामिह ॥ यत्पश्यथासकृत्कृष्णंदुर्दर्शमपियोगिनाम् ३८ यन्निःसृतंवेदमयंपुनातिपादवनेजनपयस्तुवचश्चशास्त्रम् ॥ भूःकालभर्जितभगापियदंघ्रि
पद्मस्पर्शोद्धशक्तिरभिवर्षतिनोखिलार्थान् ३९तद्दर्शनस्पर्शनानुपथप्रजल्पशय्यासनाशनसयौवनपिंडबंधः॥येषांगृहेनिरयवर्त्मनिवर्ततांचस्वर्गापवर्गविर
मःस्वयमासविष्णुः ४० नंदस्तत्रयदून्प्राप्तान्श्रुत्वाकृष्णपुरोगमान् ॥ तत्रागमद्वृतोगोपैस्तरसातद्दिदृक्षया ४१ तंदृष्ट्वावृष्णयोहृष्टास्तन्वःप्राणमिवोत्थिताः
॥ परिषस्वजिरेगाढंचिरदर्शनकातराः४२वसुदेवःपरिष्वज्यसंप्रीतःप्रेमविह्वलः ॥ स्मरन्कंसकृतान्क्लेशान्पुत्रन्यासंचगोकुले ४३ कृष्णरामौपरिष्वज्यपित
रावभिवाद्यच ॥ नकिंचनोचतुःप्रेम्णासाश्रुकंठौकुरूद्वह ४४ तावुत्संगंसमारोप्यबाहुभ्यांपरिरभ्यच ॥ यशोदाचमहाभागासुतौविजहतुःशुचः ४५
रोहिणीदेवकीचैवपरिष्वज्यव्रजेश्वरीम् ॥ स्मरंत्यौतत्कृतांमैत्रींबाष्पकंठ्यौसमूचतुः ४६ कोविस्मरेतवांमैत्रीमनुवृत्तांव्रजेश्वरि ॥ अथवाप्यैंद्रमैश्वर्यंय
स्यानेहप्रतिक्रिया ४७ एतावदृष्टपितरौयुवयोःस्मपित्रोःसंप्रीणनाभ्युदयपोषणपालनानि ॥ प्राप्योषतुर्भवतिपक्ष्महयद्वदक्ष्णोर्न्यस्तावकुत्रचभयौनस
तांपरस्तात् ४८

डस्यबंधःदृढालिंगनंयेषांतेतथा तस्माज्जन्मसाफल्यंयुष्माकमितिशेषः ४० ४१ ४२ ४३ कृष्णरामयोर्जनमोहनाविडंबंकथयति कृष्णरामाविति ४४ ४५ व्रजेश्वरींयशोदाम् समूचतुःसंभाषणंच
क्रतुः ४६ यस्याः मैत्र्याः वांयुवयोः ४७ एतौकृष्णरामौयुवयोःपित्रोःसमीपेन्यस्तौयुवयोःसंप्रीणनादीनिप्राप्यऊषतुःसंप्रीणनं संप्रीतिःअभ्युदयोजातकाद्यभिवृद्धिकर्म रसायनादिपुष्टिकरणंपो
षणम् कीदृशौअदृष्टपितरौपितशब्दास्पदास्मद्दर्शनमप्राप्तौ सतांपरस्तात्सज्जनेभ्योन्यत्राकुतश्चनभयौकुत्राचित्भययुक्तौनभवतः कुत्रचेत्युक्तंसांक्षिपातिनकारेण सत्सुभययुक्तावित्यर्थः ब्राह्मणादिसज्ज
नवधाद्बिभ्यतौ यद्वा बाल्येविडंबनार्थंसज्जनमंतरेणदुष्टेभ्योनाकुत्रचभयौनबिभ्यतावित्यर्थःतत्रदृष्टांतमाह पक्ष्मेति पद्मयथासमीपन्यस्तत्रात्पक्ष्मेत्येकवनंद्विवचनार्थे पक्ष्मणीअक्ष्णोःनेत्रयोः
कुतश्चिद्भयनिवारके तथायुवामितिशेषः ४८

गोप्यश्चिरकालाद्दृष्टंकृष्णमुपलभ्यदृष्ट्वासद्यःदृग्भिःहृदिकृतंअलंपरिरभ्यतद्भावंतस्मिन्योग्यांभक्तिमापुरित्यन्वयः कीदृशंनित्ययुजांनित्यमनोयोगिनामपिदुरापम् दुरापमित्यनेनभक्तेरेवप्राधान्यंसूचयति
यागोप्यःयत्प्रेक्षणेतादर्थ्येसप्तमी प्रेक्षणार्थंदृष्टिषुनेत्रेषुपक्ष्मणांकृतंनिमेषलक्षणंकर्मशपंति पक्ष्मकर्तारंविधिंचेत्यनेनभक्त्यातिशयोदर्शितः ४९ ५० स्वानांयदूनामर्थंचिकीर्षवःअभीष्टंकर्तुंकामाःअन्यासंगा
दन्यकार्यासक्तेश्चिरायितान्चिरादनागतान् कृपणेषुचेतोयासांतास्तथा ५१ यथायथावदवबुध्यास्मास्विदमेवविशंकये किंतदितितत्राह नूनमिति ५२ एतदेवाविवृणोति वायुरिति ५३ प्रेष्ठवियोगाद
स्माकंअनुतापइतितत्राह मयीति ५४ ममपरिच्छिन्नत्वेमद्वियोगशंकातदैवनास्तिसर्वगतत्वादितिहिशब्दसूचितंहेतुंव्यनक्ति अहंहीति आदिः कारणम् अंतः संहर्ता आद्यंतकालेवर्तमानोवा
ननूक्तशंकायाःकःपरिहारइतितत्राह अंतरमिति हेअंगनाःयथाखादिभूतानिभौतिकानांघटकविवक्षयैकवचनम् ५५ आत्मनापरमात्मनाततइतिखादीनिततानिजीवस्ततइतियोज्यम् विष्यविष्यभा
यादौपचारिकोव्यपदेशइतितत्राह उभयमिति यत्पदुक्तंशास्त्रीयंअथतस्मादुभयंजीवभूतशब्दवाच्यंतत्त्वंपरेसर्वोत्तमेअक्षरेब्रह्मणिमय्याततमितिपश्यथेत्यन्वयःअनेनेदंश्रद्धेयमितिआयातमितिज्ञायते

गोप्यश्चकृष्णमुपलभ्य।चिरादभीष्टंयत्प्रेक्षणेदृशिषुपक्ष्मकृतंशपंति ॥ दृग्भिर्हृदीकृतमलंपरिरभ्यसर्वास्तद्भावमापुरपिनित्ययुजांदुरापम् ४९ भगवांस्ता
स्तथाभूताविविक्तउपसंगतः ॥ आश्लिष्यानामयंपृष्ट्वाप्रहसन्निदमब्रवीत् ५० अपिस्मरथनःसख्यःस्वानामर्थचिकीर्षवः ॥ गतांश्चिरायितानन्यासंगात्कृ
पणचेतसः ५१ अवबुध्यथास्मासुइदमेवविशंकये ॥ नूनंभूतानिभगवान्युनक्तिवियुनक्तिच ५२ वायुर्यथाघनानीकंतृणतूलंरजांसिच ॥ संयोज्य
क्षिपतेभूयस्तथाभूतानिभूतकृत् ५३ मयिभक्तिर्हिभूतानाममृतत्वायकल्पते ॥ दिष्ट्यासीन्मयिसुस्नेहोभवतीनांमदापनः ५४ अहंहिसर्वभूताना
मादिरंतोंतरंबहिः ॥ भौतिकानांयथाखंवार्भूर्वायुर्ज्योतिरंगनाः ५५ एवमेतानिभूतानिभूतेष्वात्मात्मनाततः ॥ उभयंमय्यथपरेपश्यथाततमक्षरे
५६ श्रीशुकउवाच ॥ अध्यात्मशिक्षयागोप्यएवंकृष्णेनशिक्षिताः ॥ तदनुस्मरणध्वस्तजीवकोशास्तमध्यगुः ५७ नताःस्मतेनाथपदारविंदंयोगेश्वरैर्हृ
दिविचिंत्यमगाधबोधैः ॥ संसारकूपपतितोत्तरणावलंबंगेहंजुषामपिमनस्युदियात्सदानः ५८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेसप्तति
मोऽध्यायः ॥ ७० ॥ श्रीशुकउवाच ॥ तथानुगृह्यभगवान्गोपीनांसगुरुर्गतिः ॥ युधिष्ठिरमथापृच्छत्सर्वांश्चसुहृदोऽव्ययम् १

५६ स्त्रीणामयंउपदेशोघटपृष्ठसलिलासेकवद्व्यर्थइतितत्राह अध्यात्मेति देहमधिकृत्यवर्तमानानांपरमात्मादितस्वानांशिक्षयोपदेशलक्षणयाशिक्षिताः विद्योपादानंकारिताः तदनुस्मरणेनत
स्यकृष्णस्यनिरंतरोपासनयाजातज्ञानाग्निनाध्वस्तोदग्धःजीवकोशःलिंगशरीराभिमानोयासांतास्तथा तम् कृष्णमध्यगुःतंज्ञातवत्यः ५७ ज्ञातकृष्णतत्त्वाइदंजगुरित्याह नताःस्मेतिअसभुवी
त्यस्याशिषिप्रयोगः नताभवामेतिप्रार्थयामहे जन्मांतरेपित्वत्पादाब्जनमनमाशास्महइत्यर्थः ननुकिमस्यमाहात्म्यंयेनतन्नमनमर्थनीयमितितत्राह योगेश्वरैरिति यत्याश्रमिवत्ज्ञानदुर्बलानेत्याह
अगाधेति किमर्थंविचिंत्यमितिहेतुगर्भविशेषणमाह संसारेति संसारकूपपतितानांअस्मादुत्तरणावलंबंऊर्ध्वगमनलक्षणाधिश्रेणिहस्ताधारं किंच गेहंजुषांगेहाख्यदेहपोषणनिरतानामपिनोमनसिसदो
दियान्निरंतरमुदेतु त्वत्स्वरूपमितिशेषः ॥ ५८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहा॰दशमस्कंधेउत्त॰वि॰टीकायांसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ श्रोत्रादीनांभक्त्यतिशयजननायाविस्मरणायातीताध्यायेषुउक्तंकृष्ण
विक्रमसंक्षेपतोनुक्रामत्यस्मिन्नध्याये तत्रादावुपोद्घातंरचयति तथेति यथोपदिष्टंज्ञानंसुदृढंस्यात्तथाज्ञानोपदेशेनानुगृह्यगतिःमुक्तिलक्षणानंददत्वेनेत्याशयः अव्ययमनामयंकुशलमितिपप्रच्छ १

तस्यहरेः पादेक्षयाचरणनिरीक्षणेनहतांहसः निर्मूलपापाः २ किंविधांकथामूचुरिति तत्राह कुतइति तेजनाः कर्णपुटैःमहन्मनस्तोमुखानिःसृतंमहतांव्यासादीनांमनस्तः मनःपूर्वकंमुखकमलान्निः
सृतंगलितंत्वच्चरणांबुजासवंतवपादकमलकथामृतंकचित्कस्मिंश्चित्प्रसंगेपिअलंपिबंतिअलंबुद्धिराहित्येनसेवंते तेषामशिवःअशुभःपंथाःकुतःस्यादित्यन्वयः कीदृशोशिवमार्गइतितत्राह देहंभृतइति
देहंभृतःउदरंभराःतत्कृतमशिवमार्गप्राप्तंव्यसनंप्रेक्ष्यउच्छ्वसंतिदीर्घंश्वसंति यद्वा येदेहभृतःशरीरिणःकर्णपुटैःत्वच्चरणांबुजासवंपिबंति तत्तस्यतवकृतंचरितमुच्छ्वसंतिलोकेउपदिश्यविकासयंतिविस्तारयं
तितेषामाशिवःकुतइति ३ ननुनारायणचरणकमलामृतपायिनाममंगलंनास्तीत्यनेनान्येषामस्तीत्यायातंतत्रभवंतःकेइतितत्राह तंत्वेति तंत्वानताःस्मइत्यन्वयः यस्यपादाब्जसुधापायिनाममंगलं
नास्तितं अस्यदेवदत्तवदन्याधीनत्वेकिमेतन्नमनफलमित्यत्राहुः आत्मधाम आत्मैवधामगृहलक्षणंआश्रयोयस्यसतथातं स्वाश्रयमित्यर्थः स्वाश्रयत्वंचेतोपिमहतादेवाद्यन्यतमेननियतेनकिन्नस्या
दत्राहुःविबुधेति विबुधानामात्मागतिःस्वभावगमकंस्वामिनमाश्रयंवा स्वभावगमकत्वंकथमत्राहुःत्र्यवस्थमिति तिस्रोवस्थाजाग्रदाद्यायस्मात्सतथातं अनेनदेवानांजाग्रल्लक्षणानिमिषस्वभावं
दैत्यानांसुषुप्तिलक्षणाज्ञानस्वभावंमनुष्याणांस्वप्नलक्षणमिश्रज्ञानस्वभावंगमयतीतिज्ञातव्यं नन्ववस्थात्रयनियंतृत्वेतत्कृतंश्रमलक्षणंदुःखमनिवारितमापतेद्देवदत्तवदत्राहुः आनंदेति आनंदानांसंप्लवोम

तएवंलोकनाथेनपरिपृच्छ्यसुसत्कृताः ॥ प्रत्यूचुर्हृष्टमनसस्तत्पादेक्षाहतांहसः २ कुतोशिवस्त्वच्चरणांबुजासवंमहन्मनस्तोमुखनिःसृतंक्वचित् ॥ पि
बंतियेकर्णपुटैरलंप्रभोदेहंभृतस्तत्कृतमुच्छ्वसंतिहि ३ तंत्वात्मधामविबुधात्मगतिंत्र्यवस्थमानंदसंप्लवमखंडविकुंठबोधम् ॥ कालोपसृष्टनिगमावपनात्त
योगमायाकृतिंपरमहंसगतिंनताःस्म ४ इत्युत्तमश्लोकशिखामणिंजनेष्वभिष्टुवत्स्वच्युतकौरवस्त्रियः ॥ समेत्यगोविंदकथांमिथोऽगृणन्त्रिलोकगीतांशृणु
वर्णयामिते ५ द्रौपद्युवाच ॥ हेवैदर्भ्यच्युतोभद्रेहेजांबवतिकौशले ॥ हेसत्यभामेकालिंदिशैब्येरोहिणिलक्ष्मणे ६ हेकृष्णपत्न्यएतन्नोब्रूतवोभगवा
न्स्वयम् ॥ उपयेमेयथालोकमनुकुर्वन्स्वमायया ७ रुक्मिण्युवाच ॥ चैद्यायमाऽर्पयितुमुद्यतकार्मुकेषुराजस्वजेयभटशेखरितांघ्रिरेणुः ॥ निन्येमृगेंद्रइ
वभागमजाविर्यूथात्तच्छ्रीनिकेतचरणाब्जसमर्चनाय ८॥ सत्यभामोवाच ॥ योमेसनाभिवधतप्तहृदाततेनलिप्ताभिशापमपमार्ष्टुमुपाजहार ॥ जित्वर्क्षरा
जमथरत्नमदात्सतेननीतच्छिदादिशतमांप्रभवेपिदत्ताम् ९

होघोयस्मिन्सतथातंपूर्णानंदमित्यर्थः नन्वनुभवलक्षणसाधनाभावात्पाषाणानामपिपूर्णानंदःकिंनस्यादत्राहुःअखंडेतिअखंडःनिरंतरःअविकुंठःविमिश्रः बोधोयस्यसतथातंस्वाभिन्ननिष्कलमषज्ञा
नमित्यर्थः नन्वेवंविधस्यजननंकिमर्थमत्राहुः कालेति कालेनगुणेनोपसृष्टउत्सन्नोनिगमोवेदादिशास्त्रनिचयस्तस्यावपनायपुनरभिव्यक्तिलक्षणांकुरीकरणाययात्तांगीकृतायोगमायाकृतिःस्वरूपभूतेच्छया
देहोयेनसतथातं आकारोदेहआकृतिरितियादवः उक्तार्थंसर्वस्वेकिंप्रमाणमत्राहुः परमेति परमहंसानांवेदांतैकनिष्ठानांसंन्यासिनांगतिर्ज्ञानंयस्मिन्सतथातं भगवत्स्वरूपविषयंपरमहंसज्ञानप्रमा
णमितरेषामित्यर्थः ४ अच्युतस्यकौरवाणांचस्त्रियःसमेत्यएकत्रमिलित्वायांकथामगृणन्तांवर्णयामितत्त्वंशृणु ५ प्रश्नप्रतिवचनपूर्वकांशृण्विति नगानवदत्रेतिविवेकायाह द्रौपदीति हेषोडशस
हस्रकृष्णपत्न्यःपृथङ्नामग्रहणंबाहुल्यान्नकृतं स्वेच्छयालोकमज्ञजनमनुकुर्वन्अच्युतोभगवान्स्वयंवोयुष्मान्यथायेनविधिनाउपयेमेतंविधिमस्माकंब्रूतेत्यन्वयः ६ ७ राजसुजरासंधादि
षुमामांअशेषभटानामित्युपलक्षणं राज्ञांशेखरितःमूर्द्धसुशेखरइवअंघ्रिरेणुर्येनसतथा भागंतदर्थत्वेनक्लृप्तांशं नग्राम्यभोगेच्छयेत्यत्राह श्रीनिकेतेति श्रीत्यनेनतद्भागंसूचयाति अजानामवीनांयथा
८ सनाभेःसहोदरस्यप्रसेननाम्नोवधेनतप्तहृदासंतप्तहृदयेन मेततेनताातेनपित्रालिप्ताभिशापंकथितंमिथ्यादोषंअपमार्ष्टुंपरिहर्तुंऋक्षराजानंजांबवंतंजित्वारत्नमुपाजहार अथतेनकृष्णेनभगवतानीत

च्छित्प्राप्तभेदलक्षणापराधःसमेपितामां प्रभवेकर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुंसमर्थायआदिशतदत्तवान्रत्नंचादात् कीदृशींमामन्यस्मैवाचादत्तामपि यद्वा ऋक्षराजंजित्वारत्नमाहरत् आहृत्यचतद्रत्नंमत्पित्रेअदात्ते
नरत्नेनसहभगवतानीताच्छित्सपितातस्मैप्रभवेआदिशतेत्यन्यत्समं ९ देहविकृतिंपरिमाणतोवर्णतश्चविलक्षणदेहंकृष्णंप्रत्यक्षदृष्ट्याआज्ञायसम्यक्ज्ञात्वाअनेनश्रीकृष्णेनत्रिनवाहानिसप्तविंशतिदिनान्य
भियुध्यएनंकृष्णंनिजनाथदैवंस्वकुलस्वामिदेवताभूतंसीतापतिंपुनर्ज्ञात्वामेपिताजांबवान्अवधीरणंअवज्ञानमर्हणंअपराधपरिहारयोग्यंपूजासाधनंमांमणिनासहपादौप्रगृह्योपाहरत्कृष्णायेतिशेषः यद्वा
अवधिरवधानंनिश्चयज्ञानंयत्तस्येरणंप्रेरणंयेनसोवधीरणःदशरथपुत्रोवतीर्णोयमितिविशिष्टज्ञानजनकइत्यर्थः तं पराजितइतिवापाठः अज्ञायेतिच त्वममुष्याधुनाकीदृशीत्यत्राह अहमिति अपिमाषंमषं
कुर्याच्छंदोभंगंनकारयेदितिवचनात्त्रिनवहानीति यद्वोत्तराकारगुणस्तैर्ज्ञास्यकल्पतोगुणइत्यनेनपूर्वपरस्थानयोःगुणादेशेनरूपंसिद्धंभवति १० याहमिदानींतद्गृहमार्जनीतांमांस्वपादस्पर्शकाम्यया
तपश्चरंतींविज्ञायसख्यार्जुनेनसहोपेत्यममपाणिमग्रहीत् याकृष्णदेवताममपाणिमग्रहीत्अहंतद्गृहमार्जनीतिवा यायइतिव्यत्ययेनान्वयोवा ११ यःकृष्णःद्विपारिःसिंहःश्वयूथंविजित्यात्मनेकृप्तंबलि

जांबवत्युवाच ॥ आज्ञायदेहविकृतिंनिजनाथदैवंसीतापतिंत्रिनवहान्यमुनाभियुध्य ॥ ज्ञात्वावधीरणमुपाहरदर्हणंमांपादौप्रगृह्यमणिनाहममुष्यदासी
१० कालिंद्युवाच ॥ तपश्चरंतीमाज्ञायस्वपादस्पर्शकाम्यया ॥ सख्योपेत्याग्रहीत्पाणिंयाहंतद्गृहमार्जनी ११ मित्रविंदोवाच ॥ योमांस्वयंवरमु
पेत्यविजित्यभूपान्निन्येश्वयूथमिवचात्मबलिंद्विपारिः ॥ भ्रातॄंश्चमेऽपकुरुतःस्वपुरंश्रियोगात्तस्यास्तुमेनुभवमंघ्र्यवनेजनांभः १२ नीलोवाच ॥ सप्तो
क्षणोतिबलवीर्यसुतीक्ष्णशृंगान्पित्राकृतान्क्षितिपवीर्यपरीक्षणाय ॥ तान्वीरदुर्मदहनस्तरसानिगृह्यक्रीडन्बबंधहयथाशिशवोऽजतोकान् १३ यइत्थंवी
र्यशुल्कांमांदासीभिश्चतुरंगिणीम् ॥ पथिनिर्जित्यराजन्यान्निन्येतद्दास्यमस्तुमे १४ भद्रोवाच ॥ पितामेमातुलेयायस्वयमाहूयदत्तवान् ॥ कृष्णेकृ
ष्णायतच्चित्तामक्षौहिण्यासखीजनैः १५ तस्यमेपादसंस्पर्शोभवेज्जन्मनिजन्मनि ॥ कर्मभिर्भ्राम्यमाणायायेनतच्छ्रेयआत्मनः १६ लक्ष्मणोवाच ॥
ममापिराज्ञ्यच्युतजन्मकर्मचश्रुत्वामुहुर्नारदगीतमासह ॥ चित्तंमुकुंदेकिलपद्महस्तयावृतःस्वयंयस्तुविहायलोकपान् १७ ज्ञात्वाममतंसाध्विपिता
दुहितृवत्सलः ॥ बृहत्सेनइतिख्यातस्तत्रोपायमचीकरत् १८

मुपहारमिव स्वयंवरेभूपानुपेत्यविजित्यभ्रातॄन्अपकुरुतोऽपकुर्वतःसतःमांनिन्येस्वपुरंचागात् अनुभवंजन्मनिजन्मनिममतस्यहेरंघ्र्यवनेजनांभोस्त्वित्यन्वयः अपकरणेहेतुःश्रियइति संपदोहेतोः
श्रीःपद्मायांकांतिसंपदोरिति तस्याअंशंमामितिवा १२ अत्यधिकेबलवीर्येसुतिक्ष्णानिशृंगाणिचयेषांतेतथातान् बलशक्तिवीर्यविक्रमदुर्मदान्घ्नंतीतिदुर्मदहनःअजतोकान्छागशिशून् १३
ततःकिमकारीतितत्राह यइति दासीभिःसहमांनिन्ये १४ हेकृष्णेद्रौपदि १५ येनपादस्पर्शेनात्मनोमेतच्छ्रेयःस्यात् सपादस्पर्शोभवेत् १६ हेराज्ञिद्रौपदि यस्तुलोकपानिंद्रादीन्विहायपद्महस्तया
स्वयंवृतः तस्मिन्मुकुंदेममचित्तमासेत्यन्वयः १७ द्रौपदीस्वयंवरेद्रौपद्याःपार्थवरेच्छयामत्स्यःकृतो यथातथामेपितातत्रोपायमचीकरत् १८ इदमुपायमतोविशिनष्टि अयंत्विति तुशब्देनान्याशक्य
दर्शयति अयंमत्स्योदीर्घस्थूणशिखरेऽवलंबितोबहिराच्छन्नःव्यवहितसर्वांगःअदर्शनाद्वेधोऽसुकरइतितत्राह दृश्यतइति समस्तः परंकेवलंजलेदृश्यतेवेणुनालनिर्गतच्छायया जलेप्रतिबिंबितत्वेनच
क्षुर्विषयइत्यर्थः वदनेनाधोमुखेनजलेछायामवलोक्यवेद्धव्यइतिपार्थकृतलक्षवेधादधिकासुकरमितिविज्ञायते १९

उपाध्यायाआचार्याः पुरोहितावा २० हेपार्थेति सिद्धेकार्येभोगार्थमयिधियोयेषांतेमाद्धियः २१ व्यसृजन्मुक्तवंतः आकोट्यांधनुरग्रपर्यंतं २२ तस्यमत्स्यस्यस्वरूपावस्थि
तिनाविंदन्नज्ञातवंतः २३ मत्स्याभासंमत्स्याकारं यत्तोऽभयेनबाणानसृजत्नाच्छिनच्च तर्हिंकिंकृतमत्राह पस्पृशइति २४ २५ अभिजितिदिनमध्यमुहूर्तेसति २६ भुविजयशब्दोऽपतत्व्याप्तोभूत्
२७ दिशइतिलक्षणयादिक्षुस्थितान्नृपान्भ्रमयतीकामविकारसूचकनानाचेष्टाकुलान्कारयंती तद्रंगंतत्स्वयंवरस्थलं चलेनपादविक्षेपेणपेशलाभ्यांसुंदराभ्यां वृत्तेस्वरूपेस्वेतरवस्तु

यथास्वयंवरेराज्ञिमत्स्यःपार्थेच्छयाकृतः ॥ अयंतुबहिराच्छन्नोदृश्यतेसजलेपरम् १९ श्रुत्वैतत्सर्वतोभूपाआययुर्मत्पितुःपुरम् ॥ सर्वास्त्रशस्त्रतत्त्वज्ञाः
सोपाध्यायाःसहस्रशः २० पित्रासंपूजिताःसर्वेयथावीर्यंयथावयः ॥ आददुःसशरंचापंवेद्धुंपार्षतिमाद्धियः २१ आदायव्यसृजन्केचित्सज्जीकर्तुमनीश्व
राः ॥ आकोट्यांज्यांसमाकृष्यपेतुरेकेमुनाहताः २२ सज्यंकृत्वापरेवीराःप्राग्ज्योतिमगधेश्वरौ ॥ भीमोदुर्योधनःकर्णोनाविंदंस्तदवस्थितिम् २३
मत्स्याभासंजलेदृष्ट्वाज्ञात्वाचतदवस्थितिम् ॥ पार्थोयत्तोसृजद्बाणान्नाच्छिनत्पस्पृशेपरम् २४ राजन्येषुनिवृत्तेषुभग्नमानेषुमानिषु ॥ भगवान्धनुरादा
यसज्यंकृत्वाऽथलीलया २५, तस्मिन्संधायविशिखंमत्स्यंवीक्ष्यसकृज्जले ॥ छित्त्वेषुणाऽपातयत्तंसूर्येचाभिजितिस्थिते २६ दिविदुंदुभयोनेदुर्जयश
ब्दोपतद्भुवि ॥ देवाश्चकुसुमासारान्मुमुचुर्हर्षविह्वलाः २७ तद्रंगमाविशमहंकलनूपुराभ्यांपद्भ्यांदिशोभ्रमयतीचलपेशलाभ्याम् ॥ वृत्तेपिधायपरि
धायचकौशिकाग्र्येसव्रीडहासवदनाकबरीधृतस्रक् २८ उन्नीयवक्त्रमुरुकुंडलकुंतलत्विड्गंडस्थलंशिशिरहासकटाक्षमोक्षम् ॥ राज्ञोनिरीक्ष्यपरितःशन
कैर्मुरारेरंसेनुरक्तहृदयाविदधेस्वमालाम् २९ ततोमृदंगपटहाःशंखभेर्यानकादयः ॥ निनेदुर्नटनर्तक्योननृतुर्गायकाजगुः ३० एवंवृतेभगवतिमाये
शेनृपयूथपाः ॥ नसेहिरेयाज्ञसेनिस्पर्धिनोहृच्छयातुराः ३१ मांरथंससमारोप्यहयचतुष्टयम् ॥ शार्ङ्गमुद्यम्यसन्नद्धस्तस्थावीशश्चतुर्भुजः ३२ दा
रुकश्चोदयामासकांचनोपस्कररंरथम् ॥ मिषतांद्विषतांराज्ञिमृकाणांमृगराडिव ३३ तेन्वसज्जंतराजन्यानिषेद्धुंपथिकेचन ॥ संयत्ताउद्धृतेष्वासाग्रामसिंहा
यथाहरिम् ३४ तेशार्ङ्गच्युतबाणौघैर्नुन्नबाह्वंघ्रिकंधराः ॥ निपेतुःप्रधनेकेचिदेकेसंत्यज्यदुद्रुवुः ३५ ततःपुरींयदुपतिरत्यलंकृतांरविच्छदध्वजपटचित्र
तोरणाम् ॥ कुशस्थलींदिविभुविचाभिसंस्तुतांतदासमाविशत्तरणिरिवस्वकेतनम् ३६ पितामेपूजयामाससुहृत्संबंधिबांधवान् ॥ महार्हवासोलंकारैः
शय्यासनपरिच्छदैः ३७ दासीभिःसर्वसंपद्भिर्भटेभरथवाजिभिः ॥ आयुधानिमहार्हाणिददौपूर्णस्यभक्तितः ३८

भ्योऽव्यावृत्तरूपे कौशिकाग्र्येक्रमिकोशोत्थतंतुकृतवस्त्रश्रेष्ठे यद्वावृत्तेजघनेपरिधाय वृत्तेपीनेस्तनद्वये।पिधायवा कबर्यांधृतास्रक्मालायस्याःसातथा २८ शिशिरवत्तुषारवद्धवलोहासःस्निग्धोवा
२९ ३० हेयाज्ञसेनिद्रौपदि ३१ ईशःशिवोनेत्याह चतुर्भुजइति ३१ ३३ ग्रामसिंहाःसारमेयाःहरिंसिंहम् ३४ नुन्नाःछिन्नाःबाहवश्चांघ्रयश्चकंधराश्चयेषांतेतथा प्रधनेयुद्धे ३५ पत्युःस्वामिनःकृष्णस्य
जयभूत्याजयश्रियाअलंकृतां यथाजयलक्ष्मीरुत्कृष्टातथालंकृतांवा रविच्छदध्वजपटाश्चचित्रतोरणाश्चयस्यांसातथावा रविंछादयंतीतिरविच्छदाःआतपप्रतिष्टंभकाःचित्रानानावर्णास्तोरणाः स्वकेतनं
आत्मीयोदयशिखरिशिखरम् ३६ ३७ पूर्णस्यअन्यपालकराहितस्य ३८

दासित्वंचतपआदिपुण्यनिचयेनप्राप्तमितिज्ञापनायोक्तं सर्वेति अद्धायथार्थभूतया अद्धाप्रत्यक्षसत्ययोरिति ३९ षोडशसहस्रास्त्रियःस्वविवाहप्रकारंकथयंति भौममिति यःकृष्णःक्षितिजयेभूमंडलविज
येराज्ञोनिर्मथ्यहृतराजकन्याःज्ञात्वासगणंभौमंनिहत्यतेननरकेणरुद्धाःनिरोधलक्षणसंसृतेर्मोक्षंस्मरंतीर्नोस्मान्पादांबुजेपरिनिनायसमीपंप्रापयामास पादांबुजंसेवयितुमूढवान्वा नकामुकबुद्ध्या कुतः आ
प्तकामः ४० वयमपिभगवत्पादरजःसेवामंतरेणनान्यदैश्वर्यपदमाशास्महेइत्याहुः नवयमिति साम्राज्यमुत्तरदेशराज्यं स्वाराज्यं पूर्वदेशराज्यं भौज्यंदाक्षिणदेशराज्यं वैराज्यंपश्चिमदेशराज्यं पारमे
ष्ठ्यंचकवर्तिपदं आनंत्यंसर्वदेशाधिपत्यंवा हरेःपदंइंद्रपदंवासाम्राज्यंचक्रवर्तिपदं स्वाराज्यंस्वर्गराज्यंभौज्यमंतरिक्षराज्यं वैराज्यंपातालराज्यं अणिमादिराज्यंवा पारमेष्ठ्यंब्रह्मपदं आनंत्यंमोक्षंवा
नकामयामहेकिंतुगदाभृतोहरेःपदंकामयामहे ४१ किमर्थमत्राह एतस्येति एतस्यगदाभृतःश्रीमत्पादरजःमूर्ध्निवोढुं कीदृशंश्रियोलक्ष्म्याःकुचलिप्तकुंकुमरजोगंधाढ्यम् ४२ व्रजस्त्रियः

आत्मारामस्यतस्येमावयंवैगृहदासिकाः ॥ सर्वसंगनिवृत्त्याद्धातपसाचबभूविम ३९ महिष्यऊचुः ॥ भौमंनिहत्यसगणंयुधितेनरुद्धाज्ञात्वाथनःक्षिति
जयेहृतराजकन्याः ॥ निर्मथ्यसंसृतिविमोक्षमपिस्मरंतीःपादांबुजंपरिनिनाययआप्तकामः ४० नवयंसाध्विसाम्राज्यंस्वाराज्यंभौज्यमप्युत ॥ वैराज्यंपारमे
ष्ठ्यंवाआनंत्यंवाहरेःपदम् ४१ कामयामहएतस्यश्रीमत्पादरजःश्रियः ॥ कुचकुंकुमगंधाढ्यंमूर्ध्नावोढुंगदाभृतः ४२ व्रजस्त्रियोयद्वांछंतिपुलिंद्यस्तृणवीरु
धः ॥ गावश्चारयतोगोपैःपादस्पर्शंमहात्मनः ४३ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेएकसप्ततितमोऽध्यायः ७१ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ श्रुत्वापृथासु
बलपुत्र्यथयाज्ञसेनीमाधव्यथक्षितिपपत्न्यउतस्वगोप्यः ॥ कृष्णेखिलात्मनिहरौप्रणयानुबंधंसर्वाविसिस्म्युरलमश्रुकलाकुलाक्ष्यः १ इतिसंभाष्यमाणा
सुस्त्रीभिःस्त्रीषुनृभिर्नृषु ॥ आययुर्मुनयस्तत्रकृष्णरामदिदृक्षया २ द्वैपायनोनारदश्चच्यवनोदेवलोसितः ॥ विश्वामित्रःशतानंदोभारद्वाजोथगौतमः ३
रामःसशिष्योभगवान्वसिष्ठोगालवोभृगुः ॥ पुलस्त्यःकश्यपोत्रिश्चमार्कंडेयोबृहस्पतिः ४ द्वितस्त्रितश्चैकतश्चब्रह्मपुत्रस्तथांगिराः ॥ अगस्त्योयाज्ञव
ल्क्यश्चवामदेवादयोपरे ५ तान्दृष्ट्वासहसोत्थायप्रागासीनानृपादयः ॥ पांडवाःकृष्णरामौचप्रणेमुर्लोकवंदितान् ६ तानानर्चुर्यथासर्वेसहरामोच्युतो
र्चयत् ॥ स्वागतासनपाद्यार्घमाल्यधूपानुलेपनैः ७ उवाचसुखमासीनान्भगवान्धर्मगुप्तनुः ॥ सदसस्तस्यमहतोयतवाचोनुशृण्वतः ८ श्रीभगवानु
वाच ॥ अहोवयंजन्मभृतोलब्धकात्स्न्येंनतत्फलम् ॥ देवानामपिदुष्प्रापंयद्योगेश्वरदर्शनम् ९ किंस्वल्पतपसांनृणामर्चायांदेवचक्षुषाम् दर्शनस्पर्श
नप्रश्नप्रह्वपादार्चनादिकम् १०

यत्पादरजोवांछंति नकेवलंव्रजस्त्रियएववांछंतिपुलिंद्यादयोपीत्याहुःपुलिंद्यइति गावःगाः ४३ इतिश्रीभागवतेमहा०दशमस्कंधेउत्तरार्धेविज०टीकायांएकसप्ततितमोऽध्यायः ७१ ॥छ॥ हरेर्ज्ञानिप्रियत्वं
यज्ञस्यतदेकविषयत्वंतत्प्रीतेर्मुक्तिसाधनत्वंपुत्रमित्रादिस्नेहस्यसंसारमूलत्वमित्यादिकमध्यायद्वयेकथयति तत्रव्यासादिमुनीनांआगमनंवक्तुंपृथादिस्त्रीणांसंतोषोद्रेकंकथयति पृथेत्यादिना याःमाधव्यः
माधवपत्न्यःतासांकृष्णेप्रणयानुबंधंदृष्ट्वेतिशेषः विसिस्म्युःविस्मिताःअभवन्नित्यन्वयःसत्यादीनांभक्तिप्रवाहंदृष्ट्वावा १ इदानीमृषीणामागमनप्रकारंवक्ति इतीति २ ३ ४ द्वितस्त्रितैकताःसहोदराः
त्रितःकूपेवहितोदेवान्हवतऊतयेइतिश्रुतेः ५ प्रागुत्थायाथानर्चुः नमनादिनेतिशेषः ६ ७ धर्मगुप्धर्मगोप्त्रीतनुर्यस्यसतथा ८ तत्फलंजन्मफलं ९ नृणांयुष्मद्दर्शनादिकंदुष्प्रापमितिकिंवक्तव्य
मित्याह स्वल्पेति अर्चायामितिसप्तमीप्रथमार्थे अर्चाप्रतिमैवदेवइति चक्षुर्दर्शनंयेषांतेतथा अर्चापूजाप्रतिष्ठयोरिति १०

ननुबहिर्मुखानांनृणांतीर्थादिदर्शनादेर्जन्मनःसाफल्यंस्यात्किंसाधुदर्शनादिनेतितत्राह तइति तत्रसंनिहितास्तेदेवाअप्युरुकालेनकालक्षेपंकृत्वैवपुनंति नतुतदानीमेव तत्रकिंकारणमित्यस्येदमेवोत्तरं कलनमेवकालःज्ञानंतावदंतःकलज्ञानइतिधातुः उरुणागुरुणोपदिष्टज्ञानेनतत्स्वरूपंतन्मंत्रतदंगाचरणादिकंज्ञात्वासमुपास्यतद्दर्शनंप्राप्यतत्प्रसादेनाघक्षयइत्यतोगुरूपदेशःकारणमित्यर्थः भक्तेकि मनेनेत्यत्राह दर्शनादिति साधवःस्वदर्शनादन्यथाज्ञानमपगमयंति एवशब्दःगुरूपदेशंव्यवच्छिनत्ति ११ नन्ववद्यनिमित्तमन्यथाज्ञानंजायतेतत्राग्न्यादयःस्वदर्शनादघंक्षपयित्वाऽन्यथाज्ञानंनाशयंति ततोजन्मसाफल्यमितितत्राह नेति कस्याघंनहरंतीत्यतउक्तं भेदकृतःअन्यथाज्ञानिनःपुंसःदाहकत्वादिशक्तिदर्शनादयमेवाग्निशब्दप्रवृत्तिहेतुरित्यन्यथाज्ञानंबहिर्मुखानांजायते मतःमनोभिमानीदेवः मनोब्रह्मेत्युपास्तेतिश्रुतिः एवकारेणकियत्कालोव्यवच्छिन्नइतितत्राह मुहूर्तेति अत्रप्रतीतार्थमपहायतत्रसंनिहितदेवताकल्पनंनिष्प्रमाणकमित्यादिशंका भक्तैर्दृश्यमानंतुनद्रवंतीर्थमुच्यतेइत्यादि नापरिहर्तव्या भेदस्यान्यथाज्ञानत्वंचभिन्नस्याभेदतोदृष्टेरितिप्रमाणसिद्धं नन्वियंव्यवस्थाकुतःऋष्यादिभ्योदेवानांउत्तमत्वादित्यतः उत्तमाअपिदेवेशाअवरान्विदुषोनृणां पूजायैसंप्रयच्छंतिपरोक्ष त्वप्रियायतइत्यादेः १२ इतोपिविद्वज्जनपूजानृभिःकार्येत्याशयेनाह यस्येति यस्यपुरुषस्यत्रिधातुकेप्राधान्यात्पृथिव्यप्तेजःकृतेवातपित्तश्लेष्माकुलेवा कुणपेशववदचेतनदेहेआत्मबुद्धिःअहमितिज्ञानं

नह्यम्मयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः ॥ तेपुनंत्युरुकालेनदर्शनादेवसाधवः ११ नाग्निर्नसूर्योनचचंद्रतारकंनभूर्जलंखंश्वसनोथवाङ्मनः ॥ उपा
सिताभेदकृतोहरंत्यघंविपश्चितोघ्नंतिमुहूर्तसेवया १२ यस्यात्मबुद्धिःकुणपेत्रिधातुकेस्वधीःकलत्रादिषुभौमइज्यधीः ॥ यत्तीर्थबुद्धिश्चजलेनकर्हिचिज्जने
ष्वभिज्ञेषुसएवगोखरः १३ श्रीशुकउवाच ॥ निशम्येत्थंभगवतःकृष्णस्याकुंठमेधसः ॥ वचोदुरन्वयंविप्रास्तूष्णीमासन्भ्रमद्धियः १४ चिरंविमृ
श्यमुनयईश्वरस्येशितव्यताम् ॥ जनसंग्रहइत्यूचुःस्मयंतस्तंजगद्गुरुम् १५ ऋषयऊचुः ॥ यन्माययातत्त्वविदुत्तमावयंविमोहिताविश्वसृजामधीश्वरम् ॥
यदीशितव्यायतिगूढईहयाअहोविचित्रंभगवद्विचेष्टितम् १६ अनीहएतद्बहुधैकआत्मनासृजत्यवत्यत्तिनबध्यतेयथा ॥ भौमैर्हिभूमिर्बहुनामरूपिणीअ
होविभूम्नश्चरितंविडंबनम् १७

देहोहमित्यन्यथाज्ञानमित्यर्थः यस्य चकलत्रादिषुअसद्भार्यादिषुस्वधीः मदीयाएतेअहमेषांभर्तानान्यइतिस्वकीयत्वबुद्धिः विषयभोगलौल्यंतत्रनिमित्तं यस्यभौमेभूविकारेशिलादौइज्यधीःपूज्यबुद्धिः यश्चस्यजलेद्रवरूपेतीर्थबुद्धिःअघक्षयबुद्धिः यस्याभिज्ञेषुशास्त्रतत्वज्ञेषुकर्हिचिदपिनपूज्यत्वबुद्धिःसगोखरःगविपृथिव्यांगर्दभःनापरः गोस्पर्शनादिनाशुद्धिःस्यादितिगौश्चासौखरश्चेतिविग्रहोनसंगच्छतइ त्युक्तएवार्थः १३ अकुंठमेधसःअप्रतिहतज्ञानस्य दुरन्वयंअन्वेतुमशक्यंदुर्ज्ञेयमित्यर्थः भ्रमंतीअनवस्थाधीर्येषांतेतथा १४ मुनयःकिमकुर्वन्पुनरिरितितत्राह चिरमिति ईश्वरस्यजगन्नियंतुरीशितव्य तांविद्वज्जनान्प्रतिदास्यभावंचिरंविमृश्यअयंजनसंग्रहःउन्मार्गप्रवृत्तिरिवाचारलक्षणइतिमत्वातंजगद्गुरुमूचुरित्यन्वयः १५ अहोहरेर्विडंबनमितिकुतूहलादुत्पन्नमंदस्मितंकुर्वतःकिंस्वाश्रमगमनमुतबाल कथामाहोस्वित्तत्त्वविषयंकिंचिदूचुरित्याशंक्यतत्त्वविषयमेवेत्याह यन्माययेति तत्त्वविदुत्तमावयंयस्यमाययाविमोहिताः सभवानीहयालोकचेष्टयागूढःईशितव्यायतिअनीशवदाचरतीति यस्मादहोभ गवतोविचेष्टितंविचित्रं लोहितादिडाज्भ्यःक्यषितिक्यष्प्रत्ययः १६ चेष्टायामतर्क्यत्वमुपपादयति अनीहइति आत्मनापरप्रेरणामंतरेण यथाभूमिःभौमैःस्वविकृतैःपदार्थैर्बहुनामरूपिणीकार्यरूपे णबध्यतेयथा तथाभवान्नबध्यतइत्यन्वयः योभवाननीहः कूटस्थएतज्जगद्बहुधासृजत्यवत्यत्तीति तस्मादहोविभूम्नश्चरितं कीदृशंविडंबयतीतिविडंबनम् १७

यद्यपिलाकविडंबनशक्त्यामोहयसि तथापि कालसज्जनोपप्लवसमयेवेदपथंचाबिभार्षि वर्णाश्रमात्मावर्णाश्रमास्थापनाचार्यः १८ यतोवेदमार्गप्रणेतावतस्तवतवब्राह्मणकुलंशुक्लत्वंचकस्मादि त्यत्राह यत्रेति यत्रब्राह्मणकुलेअव्यक्तंपरंब्रह्मसुव्यक्तंव्यवधानमंतरेणउपलब्धंदृष्टंयत्तस्मात्शास्त्रयोनेःवेदप्रतिपाद्यस्यात्मनस्तवसद्धामप्रशस्तंस्थानंयतःसंभावयाति यत्तस्माद्भवान्ब्रह्मण्यगुणः ब्रा ह्मणप्रियत्वगुणलक्षणशिखामणिः १९ २० नकेवलंजन्मनएवसाफल्यमासीत् किंतुविद्यादेरपीति तत्रानिमित्तंत्वयासंगम्येति त्वंनःत्वत्संगत्याश्रेयसांसकाशात्परःपुरुषार्थइतियत् २१ २२ एकस्त्वमेवारामःक्रीडावनंयेषांतेतथा २३ अघौघंमर्षयतिनाशयतीत्यघौधमर्षंतादृशस्यतीर्थस्यगंगाशब्दवाच्यस्यास्पदंस्थिराश्रयंसुष्ठुविपक्काःपरिपाकंप्राप्ताःयोगाध्यानलक्षणाःतैःउत्सिक्तया उद्रिक्तयाभक्त्याउपस्हतःसम्यगुन्मूलितआशयःस्थानंयस्यसतथा सजीवकोशःजीवाख्यसन्निधानस्थानीयंलिंगशरीरंयेषांतेतदुत्सिक्तभक्त्युन्मूलितस्थानालिंगशरीराःभवतोगतिंस्थानंवैकुंठलक्षणम् २४ २५ उपसंगृह्यअनुज्ञामितिशेषः बभाषइदंव्यत्ययोबहुलमितिसूत्रात् बभाषेइदमितिछांदसः २६ सर्वेदेवायेषुसंनिहितास्तेसर्वेदेवास्तेभ्यः सर्वत्रदेवोदेवनंप्रकाशनंयेषांतेतथातेभ्यइतिवानिर्हारो

अथापिकालेस्वजनाभिगुप्त्यैबिभार्षिसत्त्वंखलनिग्रहाय ॥ स्वलीलयावेदपथंसनातनंवर्णाश्रमात्मापुरुषःपरोभवान् १८ ब्रह्मतेहृदयंशुक्लंतपःस्वाध्या
यसंयमैः ॥ यत्रोपलब्धंसुव्यक्तमव्यक्तंचततःपरम् १९ तस्माद्ब्रह्मकुलंब्रह्मन्शास्त्रयोनेस्त्वमात्मनः ॥ सभाजयसिसद्धामतद्ब्रह्मण्यगुणीभवान् २० अ
द्यनोजन्मसाफल्यंविद्यायास्तपसोदृशः ॥ त्वयासंगम्यसंगत्यायत्त्वंनःश्रेयसांपरः २१ नमस्तस्मैभगवतेकृष्णायाकुंठमेधसे ॥ स्वयोगमायायाच्छन्न
महिम्नेपरमात्मने २२ नयंविदंत्यमीभूपाएकारामाश्चवृष्णयः ॥ मायाजवनिकाच्छन्नमात्मानंकालमीश्वरम् २३ तस्याद्यतेददृशिमांघ्रिमघौघमर्षतीर्था
स्पदंहृदिधृतंसुविपक्वयोगैः ॥ उत्सिक्तभक्त्युपहृताशयजीवकोशाआपुर्भवद्गतिमथानुगृहाणभक्तान् २४ श्रीशुकउवाच ॥ इत्यनुज्ञाप्यदाशार्हंधृतरा
ष्ट्रंयुधिष्ठिरम् ॥ राजर्षिवर्यास्तान्गंतुंमुनयोदधिरेमनः २५ तद्वीक्ष्यतानुव्रज्यवसुदेवोमहायशाः ॥ प्रणम्यचोपसंगृह्यबभाषेदंसुयंत्रितः २६ वसुदेवउ
वाच ॥ नमोवःसर्वदेवेभ्योऋषयःश्रोतुमर्हथ ॥ कर्मणाकर्मनिर्हारोयथास्यान्नस्तदुच्यताम् २७ नारदउवाच ॥ नातिचित्रमिदंविप्रावसुदेवोबुभुत्सया॥
कृष्णंमत्वार्भकंयन्नःपृच्छतिश्रेयआत्मनः २८ सन्निकर्षोहिमर्त्यानामनादरणकारणम् ॥ गांगंहित्वायथान्योऽभस्तत्रत्योयातिशुद्धये २९ यस्यानुभूतिः
कालेनलयोत्पत्त्यादिनास्यवै ॥ स्वतोन्यस्माच्चगुणतोनकुतश्चनरिष्यति ३० तंक्लेशकर्मपरिपाकगुणप्रवाहैरव्याहतानुभवमीश्वरमद्वितीयम् ॥ प्राणा
दिभिःस्वविषयैरुपगूढमज्ञोमेनेससूर्यमिवमेघहिमोपरागैः ३१

मूलच्छदः ९७ आत्मनःस्वस्यश्रेयःशिवंनःपृच्छतीतियत्तदिदंनातिचित्रंमर्त्यस्वभावादितिशेषः २८ कोयंमर्त्यस्वभावइतितत्राह सन्निकर्षइति तत्रगंगातीरेस्थितोन्यःपृथग्जनःबालिशः शुद्धंयद्गांगंगंगासंबंधिजलंहित्वाऽन्यांभःतटाकादिस्थंजलंयथायातितथायंविचारइत्यर्थः २९ यस्यानुभूतिःस्वरूपचैतन्यं कालेनास्यजगतोलयोत्पत्त्यादिनातदंतःपातित्वेनस्वतःस्वनिमित्तेनान्य स्मात्सत्वादिगुणात्चकुतश्चनान्यतोऽधर्मतोनरिष्यतिनहिंसितंननष्टंस्यात् रिषहिंसायामितिधातुः ३० अज्ञःअज्ञानिवद्वसुदेवःस्वविषयैःस्वेनग्राह्यमाणैःप्राणादिभिरिंद्रियादिभिःप्राकृतैर्गूढंमेनइत्य न्वयः क्लेशैरविद्यास्मितरागद्वेषाभिनिवेशैः कर्मपरिपाकैः पुण्यापुण्यफलैस्त्याज्यानुभोगैः परितापेतिपाठेअध्यात्मिकाभिधेयैर्विकारैः भौतिकैर्गुणप्रवाहैः सृष्ट्यादिभिरव्याहतोऽनभिभूतोनुभवः अनु भावोमाहात्म्यंयस्यसतथातं अत्रहेतुगर्भविशेषणद्वयमाह ईश्वरमद्वितीयमिति उपरागोराहुणामेघादिभिराच्छन्नप्रकाशरूपंसूर्यमप्रकाशंमन्यतेयथातथेति ३१

प्रश्नप्रतिवचनमकृत्वर्यात्किंचित्कथनंकिंकेनसंगतमितिर्मंदाशंकापरिहर्तुमाह अथेति ३२ साधुभिः विद्वद्भिर्निरूपितः ३३ कर्मणाकर्मनिर्वापणंपंकांभसापंकप्रक्षालनमिवानुपपन्नमित्याशंक्यब्रह्मार्प णबुद्ध्यानुष्ठितंसत्तत्समर्थंभवति चिकित्सितद्रव्यमिवेत्याशयेनाह चित्तस्येति कविभिःशमोपनिष्ठता बुद्धेरितिशास्त्रचक्षुषापश्चित्तस्योपशमोभगवदेकनिष्ठालक्षणोदर्शितः सुगमोयोगउपायश्चिकित्सा लक्षणः आत्मनः परमात्मनोमुदावहः संतोषजनकोधर्मश्चाहिंसालक्षणः कर्मनिर्वापणसाधनं ३४ उक्तंनिगमयति अयमिति अयंब्रह्मार्पणबुद्ध्यानुष्ठितः स्वस्तिमंगलस्यनिष्पापस्यमोक्षस्यवाअयन माश्रयः द्विजातेस्त्रैवर्णिकस्यगृहमेधिनः गृहस्थस्य आप्तवित्तेनन्यायार्जितधनेनशुक्लेननिर्मलेन ३५ इदानींशुद्धांतःकरणस्यसंन्यासप्रकारंनिरूपयति वित्तैषणामिति बुधः संसारस्यासारतांविद्वा न्यज्ञदानैरनुष्ठितैर्वित्तैषणांवित्तेच्छांविसृजेदितिसर्वत्रयोज्यं गृहैर्गृहस्थाश्रमैःसहदारसुतैषणां आत्मनइहामुत्रलोके धीरास्त्यागशक्तिमंतःग्रामेग्राम्यविषयेत्यक्तैषणा इत्येनेनब्रह्मचारिणामपिसंन्याससंसूचय तियदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदितिविधिः ३६ तत्रातिशयितवैराग्याभावेएवंविधस्यसंन्यासानधिकारइतिस्मार्तपक्षमाहुः ऋणैरिति त्रिभिर्ऋणैर्युक्तोजातः तानृणविशेषाननिस्तीर्यगृहादित्यजन्नधःपतेत्

अथोचुर्मुनयोराजन्नाभाष्याऽऽनकदुंदुभिम् ॥ सर्वेषांशृण्वतांराज्ञांतथैवाच्युतरामयोः ३२ कर्मणाकर्मनिर्हारएषसाधुनिरूपितः ॥ यच्छ्रद्धयायजेद्विष्णुं सर्वयज्ञेश्वरंमखैः ३३ चित्तस्योपशमोयोवैकविभिःशास्त्रचक्षुषा ॥ दर्शितःसुगमोयोगोधर्मश्चात्ममुदावहः ३४ अयंस्वस्त्ययनःपंथाद्विजातेर्गृहमेधिनः ॥ यच्छ्रद्धयाप्तवित्तेनशुक्लेनेज्येतपूरुषम् ३५ वित्तैषणांयज्ञदानैर्गृहैर्दारसुतैषणाम् ॥ आत्मलोकैषणामेवंकालेनविसृजेद्बुधः ॥ ग्रामेत्यक्तैषणाःसर्वेययुर्धी रास्तपोवनम् ३६ ऋणैस्त्रिभिर्द्विजोजातोदेवर्षिपितृणांप्रभो ॥ यज्ञाध्ययनपुत्रैस्तान्यनिस्तीर्यत्यजन्पतेत् ३७ ब्रह्मचर्यसुताभ्यांवैऋषिपित्रोर्महामते ॥ यज्ञैर्देवर्णमुन्मुच्यनिर्ऋणोशरणोभवेत् ३८ वसुदेवभवान्नूनंभक्त्यापरमयाहरिम् ॥ जगतामीश्वरंभेजेसयद्वांपुत्रतांगतः ३९ इतिश्रीभागवतेमहापुराणे दशमस्कंधेउत्तरार्धेद्विसप्ततितमोध्यायः ॥ ७२ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वावसुदेवोमहामनाः ॥ तानृषीनृत्विजोवव्रेमूर्ध्नानम्योपसृत्यच १ तएव ऋषयोराजन्वृताधर्मेणधार्मिकम् ॥ तस्मिन्नयाजयन्क्षेत्रेमखैरुत्तमकल्पकैः २ तद्दीक्षायांप्रवृत्तायांवृष्णयःपुष्करस्रजः ॥ स्नाताःसुवाससोराजन्राजानःसुष्ठ्व लंकृताः ३ तन्महिष्यश्चमुदितानिष्ककंठ्यःसुवाससः ॥ दीक्षाशालामुपाजग्मुरालिप्तावस्तुपाणयः ४ नेदुर्मृदंगपटहशंखभेर्यानकादयः ॥ ननृतुर्नटनर्त क्यस्तुष्टुवुस्तत्रमागधाः ५ जगुःसुकंठ्योगंधर्व्यःसुगीतंसहभर्तृकाः ॥ तमभ्यषिंचन्विधिवदक्तमभ्यग्रमृत्विजः ६

ऋणबीजभर्जनवैराग्याग्न्यभावादितिशेषः ३७ तत्रऋणनिवारणप्रकारमाह ब्रह्मचर्येति अनेनवेदाध्ययनंसूचयति अशरणः गृहरहितः ३८ कर्मनिर्हारणप्रश्नस्यप्रतिवचनमुक्त्वाजनसंग्रहणायेदंत्वया पृष्टमस्माभिरितितदनुस्मृत्यप्रोक्तं भवतस्तज्जन्मांतरानुष्ठानशुद्धस्यनेदानींकर्तव्यमस्तीतिप्रमत्वंध्वनयंतः संबोधयंति वसुदेवेति नूनंनिश्चयः यद्यस्मात्भेजइत्यनेनालिटानद्यतनेनपरोक्षवाचिना बहू निपुरातनानिहरिभक्तिनिमित्तानिजन्मानिसूचितानि बहूनांजन्मनामंतेज्ञानवान्मांप्रपद्यतइतिस्वोक्तेः ३९ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेवि०टीकायांद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥
१ धर्मेणकल्पोक्तेनविधिना उत्तमकल्पकैः राजसूयसमैः ईषदसमाप्तोकल्पब्देश्यदेशीयरइतिसूत्रात् २ दीक्षास्याद्व्रतसंग्रहइति पुष्करस्रजः कमलबीजमालाऽवलंबिकंठाः ३ आलिप्ताश्चंदनेनेतिशेषः हिरण्यादिवस्तुपाणयः हिरण्यंरजतंवापिगृहीत्वाक्रमुकंफलं शालांविशेद्यज्ञपत्नीशपेयुस्त्वन्यथासुराइतिवचनात् ४ ५ अभ्यग्रमभ्याकुलं ६

७ होतापोतानेष्टाप्रशास्ताअध्वर्युराग्नीध्रोमैत्रावरुणइत्येवमादयोऋत्विजःषोडश दीक्षितस्त्वेक इतिसप्तदश सदस्येनवासह वृत्रहणःइंद्रस्ययज्ञे ८ जीवानामीशीस्वरूपभूताभिर्विभूतिभिः मूर्तिमतीभिः अणिमामहिमागरिमालघिमाप्राप्तिरेवच ईशित्वंचवशित्वंचतथाप्राकाम्यमेवचेतिसप्तरूपाताभिःनानाविधचेतनराशिसमुदायेनतत्तद्योग्यतानुसारेणसभाजनसमये ऽऽपेक्षिताभिः ९ द्रव्यज्ञानोपपदयोःक्रिययोर्यज्ञलक्षणयोःईश्वरं द्रव्ययज्ञदानयज्ञयोःस्वामिनमित्यर्थःकथमीजइतितत्राह अनुयज्ञेति अनुशब्दोवीप्सावचनःतंतंयज्ञंप्रति विधिनाकल्पोक्तप्रकारेणअग्निहोत्रादिलक्षणैःअग्निहोत्रेष्ट्यादिचिह्नैः प्राकृतैर्यज्ञैःसप्तक्रतुभिःवैकृतैर्यज्ञैःसौत्रामण्यादिभिरुत्तरक्रतुभिः १० यथाम्नातंयथाकथितं महांतिधनानियासांतास्तथा ११ पत्नीसंयाजःपत्नीभिःक्रियमाणः काश्चनदेवताउद्दिश्ययजनं अवभृथःसमाप्तिःकर्मस्थानंउभयत्रेष्टिविशेषाश्चभवंति तैश्चरित्वातांश्चकृत्वेत्यर्थः १२ पूजयदपूजयत् स्त्रियःस्त्रीभ्यः १३ पारिबर्हणपूजाद्रव्येणाविदर्भादींश्चापू

पत्नीभिरष्टादशभिःसोमराजमिवोडुभिः ॥ ताभिर्दुकूलवलयहारनूपुरकुंडलैः ॥ स्वलंकृताभिर्विभवैर्दीक्षितोजनसंवृतः ७ तस्यर्त्विजोमहाराजरत्नकौशेयवाससः ॥ सप्तदशविरेजुस्तेयथावृत्रहणोध्वरे ८ तदारामश्चकृष्णश्चस्वैस्वैर्बंधुभिरन्वितौ ॥ रेजतुःस्वसुतैःदारैर्जीवेशौस्वविभूतिभिः ९ ईजेऽनुयज्ञंविधिनाअग्निहोत्रादिलक्षणैः ॥ प्राकृतैर्वैकृतैर्यज्ञैर्द्रव्यज्ञानक्रियेश्वरम् १० अथर्त्विग्भ्योऽददात्कालेयथाम्नातंसुदक्षिणाः ॥ स्वलंकृतेभ्योलंकृत्यगोभूकन्यामहाधनाः ११ पत्नीसंयाजावभृथैश्चरित्वाथमहर्षयः ॥ सस्नूरामह्रदेविप्रायजमानपुरःसराः १२ स्नातोलंकारवासांसिबंदिभ्योदात्तथास्त्रियः ॥ ततःस्वलंकृतान्वर्णानाश्वभ्योन्नेनपूजयत् १३ बंधून्सदारान्ससुतान्पारिबर्हेणभूयसा ॥ विदर्भकोशलकुरून्काशिकेकेयसृंजयान् १४ सदस्यर्त्विक्सुरगणान्नृभूतसूतचारणाः ॥ श्रीनिकेतमनुप्राप्यशंसंतःप्रययुःक्रतुम् १५ धृतराष्ट्रोनुजोद्रोणोभीष्मोद्रौणिःकृपस्तथा ॥ नारदोभगवान्व्यासःसुहृत्संबंधिबांधवाः १६ बंधून्परिष्वज्ययदून्सौहृदाक्लिन्नचेतसः ॥ ययुर्विरहकृच्छ्रेणस्वदेशांश्चापरेजनाः १७ नंदस्तुसहगोपालैर्महत्यापूजयार्चितः ॥ कृष्णरामोग्रसेनाद्यैर्न्यवसद्बंधुवत्सलः १८ वसुदेवोंजसोत्तीर्यमनोरथमहार्णवम् ॥ सुहृद्वृतःप्रीतमनाइदमाहकरेस्पृशन् १९ वसुदेवउवाच ॥ भ्रातरीशकृतःपाशोनृणांयःस्नेहसंज्ञितः ॥ तंदुस्त्यजमहंमन्येसुराणामपियोगिनाम् २० अस्मास्वप्रतिकल्पोयंयत्कृतंज्ञानसत्तमैः ॥ मैत्र्यार्पिताफलावापिननिवर्तेतकर्हिचित् २१ प्रागकल्पास्तुकुशलंभ्रातर्वोनाचरेमहि ॥ अधुनाश्रीमदांधाक्षानपश्यामपुरःसतः २२ माराज्यश्रीरभूत्पुंसःश्रेयस्कामस्यमानद ॥ स्वजनान्भ्रुतबंधून्वानपश्यतिययांधदृक् २३ एवंसौहृदशैथिल्यचित्तआनकदुंदुभिः ॥ रुरोदतत्कृतांमैत्रींस्मरन्नश्रुविलोचनः २४

जयादितिशेषः १४ सदस्यर्त्विगादयःप्रययुरित्यन्वयः १५ अनुजोविदुरः १६ १७ १८ १९ २० युष्माभिर्ज्ञानेनसत्तमैरस्मासुयत्कृतंसोयंस्नेहपाशोऽप्रतिकल्पः ३१
असदृशः याचास्माभिर्युष्मास्वर्पितामैत्रीअफलावापिनिष्फलावापिकर्हिचिदपिननिवर्तेतानिवृत्त्यास्मत्तइतिशेषः २१ एतदेवविवृणोति प्रागिति हेभ्रातःप्राग्वःकुशलंनाचरेमहि कुतः अकल्पा असमर्थाः कंसेनोपद्रुतत्वात् अधुनाश्रीमदांधाक्षाःवयंपुरःसतःपुरस्थितान्नपश्यामइतिप्रदतइतिशेषः २२ ययाराज्यश्रिया २३ सौहृदेनस्नेहेनशैथिल्यंशिथिलस्वभावंप्राप्तंचित्तंयस्यसतथा २४

२५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ सुखंगुणोपसंहारार्थंसम्यक्तत्वविज्ञानेहरौभक्तिवि
धानंसुशकमितिपुनरपिहरेर्माहात्म्यंनिगद्यतेऽस्मिन्नध्याये तदर्थंवसुदेवःकृष्णरामौसंबोध्यवक्ति अथेति १ पुत्रयोःकृष्णरामयोःधाम्नस्तेजसःमाहात्म्यलक्षणस्यसूचकंवदतांमुनीनांवचःश्रुत्वातयो
र्वीर्येमाहात्म्येजातविश्रंभः पुनरंकुरितविश्वासः २ अहंवांप्रधानपुरुषौजानेवांयथाऽस्यविश्वस्यसकाशात्परौविलक्षणत्वेनोत्तमौभवतस्तथेति यद्वास्यजगतस्तत्त्वंजाने ३ तत्कथमितितत्राह यत्रेति
यत्रयस्मिंस्तिष्ठति यस्मिन्निदमितिश्रुतिः येनजातानिजीवंतीतिश्रुतिः यतोवाइमानिभूतानिइतियस्यब्रह्मचक्षत्रंचोभेभवतओदनःमृत्युर्यस्योपसेचनमितिकाठकाः यस्माइदंक्रियतइति सत्त्वत्यत्त्वाभव
दिति यथास्थितंयदाकालेइदंस्यात् तथातदाऽस्मात् ब्रह्मैवेदंविश्वमितिश्रुतिः इदंजगत्साक्षात्स्पष्टंनिर्विचारंप्रधानपुरुषेश्वरशब्दवाच्योभगवानेवस्यात्तत्सत्तायाअपितदधीनत्वात् यद्वा य

नंदस्तुसख्युःप्रियकृत्प्रेम्णागोविंदरामयोः ॥ अद्यश्वइतिमासांस्त्रीन्यदुभिर्मानितोवसत् २५ ततःकामैःपूर्यमाणःसव्रजःसहबांधवः ॥ परार्ध्याभ
रणक्षौमनानानर्घ्यपरिच्छदैः २६ वसुदेवोग्रसेनाभ्यांकृष्णार्जुनबलादिभिः ॥ आदायपारिबर्हंतंयापितोयदुभिर्ययौ २७ तदागोप्यश्चगोपाश्चमो
विंदचरणांबुजे ॥ मनःक्षिप्तंपुनर्हर्तुमनीशामथुरांययुः २८ द्रोणोभीष्मोंगराजश्चबाह्लीकविदुरादयः ॥ सपुत्रोधृतराष्ट्रश्चजग्मुःस्वंस्वंनिकेतनम् २९ अ
न्येचसर्वेराजानोदेवयात्रार्थमागताः ॥ गतेमासत्रयेभूयःस्वानेवविषयान्ययुः ३० पांडवाश्चमहात्मानःपृथाचनृपसत्तम ॥ अनुज्ञाताःकेशवेनबाष्पगद्गद
भाषिणः ३१ शक्रप्रस्थंययुःसर्वेस्वजनैःपरिवारिताः ॥ बंधुषुप्रतियातेषुवृष्णयःकृष्णदेवताः ३२ परिवार्यहृषीकेशंययुर्द्वारवतींपुरीम् ३३ ॥ इतिश्रीभागवते
महापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ अथैकदात्मजौप्राप्तौकृतपादाभिवंदनौ ॥ वसुदेवोभिनंद्याहप्रीत्यासंकर्षणा
च्युतौ १ मुनीनांवदतांश्रुत्वापुत्रयोर्धामसूचकम् ॥ तद्वीर्यजातविश्रंभःपरिष्वज्याभ्यभाषत २ कृष्णकृष्णमहायोगिन्संकर्षणसनातन ॥ जानेवामस्यय
त्साक्षात्प्रधानपुरुषौपरौ ३ यत्रयेनयतोयस्ययस्मैयद्यद्यथायदा ॥ स्यादिदंभगवान्साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरः ४ एतन्नानाविधंविश्वमात्मसृष्टमधोक्षज ॥
आत्मनानुप्रविश्यात्मन्प्राणान्जीवोबिभर्ष्यजः ५ प्राणादीनांविश्वसृजांशक्तयोयाःपरस्यताः ॥ पारतंत्र्याद्वैसादृश्याद्द्वयोःश्रेष्ठेचचेष्टितम् ६ कांतिस्तेजः
प्रभासत्ताचंद्राग्न्यर्कसविद्युताम् ॥ यत्स्थैर्यंभूभृतांभूमेर्वृत्तिर्गंधोऽर्थतोभवान् ७

त्रयस्मिन्नधिष्ठानेयेनसाधनेनयतोमृदःयस्यसंबंधेनयस्मैदेवदत्तायपद्वस्तुयथाप्रकारेणयदायस्मिन्काले ४ तदिदंकथितमेवस्पष्टत्वाय कथयति एतदिति आत्मनात्वयास्रष्टंआत्मनाअनुपहतस्वरूपेणआ
त्मन्नात्मनिप्राणानिंद्रियाणिजीवोजीवनप्रदः ५ प्राणादीनांमुख्यप्राणादीनांयाःशक्तयस्ताःपरस्यहरेर्विद्यमानाः तत्रहेतुः पारतंत्र्येति वैसादृश्याद्वैलक्षण्यात् तदुपपादयति द्वयोरिति द्वयोर्जीवे
शयोःश्रेष्ठेअतिशयेनोत्तमेहरौचेष्टितंयस्मात्तस्मादित्यर्थः यथावायोःशक्त्यातृणपर्णादीनांचालनंयथावापुरुषस्यशक्त्याशरादीनांवेगवतीगतिस्तथाप्रकृतेइतिभावः ६ पदार्थगुणानांतदधीनत्वमाह
कांतिरित्यादिना चंद्राग्न्यर्काणांसविद्युतांसखद्योतादीनांमध्येचंद्रस्ययाकांतिः अग्नेर्यत्तेजः सूर्यस्ययाप्रभा विद्युदादीनांयासत्ता भूभृतांयत्स्थैर्यं भूमेर्यावृत्तिः सस्यादीनांजीवनत्वं योगंधोगुणस्तत्सर्व
मर्थतोभिधेयत्वंयद्वाप्यान्यः ७

किंचापांयत्तर्पणं तृप्तिः प्राणनंचेष्टा द्रवत्वंस्यंदनं ताआपश्च तासांरसो गुणश्च वायोःयेओजआदयः तेसर्वेंतवाधीनप्रवृत्तिनिमित्ताःओजोवष्टंभः सहोमर्षणं बलंशक्तिःचेष्टास्पंदनम् गतिःसर्पणम् ८ यो दिशामवकाशः सत्वंयश्चस्फोटोव्योमनिआश्रयःसत्वं निर्दोषःशब्दआगमइतिवचनात् वर्णक्रमलक्षणोर्थव्यंजकःशब्दस्त्वं किंच स्फोटोवेणुदारणादौजन्योध्वनिराश्रयःशंखादिजन्यस्त्वमित्यर्थः अव स्वरातिगर्गरइतिश्रुतेः आकृतीनांब्रह्मादिप्राणिनांदेवानांयाःपृथक्कृतीःपृथक्क्रियाः अनिमेषादिलक्षणास्ताश्चत्वदधीनाः ९ इंद्रियाणांमिंद्रियमिदंद्रवणंतदनुग्राहकादेवाःसूर्यादयश्चत्वंबुद्धेरवबोधोज्ञान जननशक्तिःजीवस्यसत्यनुस्मृतिःस्मरणशक्तिश्चभवान् १० पंचभूतानांकारणंभूतादिस्तामसाहंकारः चक्षुरादींद्रियाणांकारणंतैजसाहंकारः विकल्पानांजरादिशून्यत्वेनपरमात्मव्यपदेशानांविविधाःक ल्पाःन्यायाःयेषांतेषांवादेवानांकारणंवैकारिकाहंकारः संकल्पविकल्पानांमनोवृत्तीनांवा अनुशायिनांजीवानांकारणंप्रधानंप्रकृतिस्त्वंमहदादीनांवा ११ सर्वभावानामादिस्त्वमितिनिरूप्याधुनांतका लावस्थायित्वंचतवेतिसमर्थयते नश्वरेष्विति इहनश्वरेषुनाशशीलेषुभावेषुपदार्थेषुयोऽनश्वरःअविनाशीभावस्तद्द्रव्यंत्वमसि सूक्ष्मार्थत्वान्निदर्शनेनावगमयति तथाहि द्रव्यंप्रधानंत द्विकारेषुपृथिव्यादिषुपदार्थेषुप्रलयेनश्वरेषुद्रव्यमात्रंकेवलंस्वरूपभूतंप्रधानमेवानिरूपितं तत्त्वज्ञैरितिशेषःयद्वा द्रव्यंपरमाणुतत्संयुक्तेषुघटादिपदार्थेषुनश्वरंद्रव्यमात्रंपरमाणुमात्रंनिरूपितम् परमाणुत्व वदिभिरितिशेषः १२ नन्वेवंतर्हिप्रधानादेर्नित्यत्वेनपरमात्मानियतत्वमायातमितितत्राह सत्वामिति इतिशब्दोहेत्वर्थः जगदुत्पत्त्यादिहेतवःसत्वादयोगुणायेयाश्चतेषांगुणानांवृत्तयोव्यापाराःते

तर्पणंप्राणनंचापांद्रवत्वंताश्चतद्रसः ॥ ओजःसहोबलंचेष्टागतिर्वायोस्तवेश्वर ८ दिशांत्वमवकाशोसिशब्दस्त्वंस्फोटआश्रयः ॥ नादोवर्णस्त्वमोंकार आकृतीनांपृथक्कृतीः ९ इंद्रियंत्विंद्रियाणांत्वंदेवाश्चतदनुग्रहाः ॥ अवबोधोभवान्बुद्धेर्जीवस्यानुस्मृतिःसती १० भूतानामसिभूतादिरिंद्रियाणांचतै जसम् ॥ वैकारिकोविकल्पानांप्रधानमनुशायिनाम् ११ नश्वरेष्विहभावेषुतदसित्वमनश्वरः ॥ यथाद्रव्यविकारेषुद्रव्यमात्रंनिरूपितम् १२ सत्त्वंरज स्तमइतिगुणास्तद्वृत्तयश्चयाः ॥ त्वय्यद्धाब्रह्मणिपरेकल्पितायोगमायया १३ तस्मान्नसंत्यमीभावायर्हित्वय्यविकल्पिताः ॥ त्वंचामीषुविकारेषुसन्स दाव्यावहारिकः १४ गुणप्रवाहएतस्मिन्नबुद्धास्त्वखिलात्मनः ॥ गतिंसूक्ष्मामबोधेनसंसरंतीहकर्मभिः १५

ताश्चपरेब्रह्मणितद्व्याप्तेतदव्याप्तेचदेशेव्याप्तेत्वायिअद्धाअनिर्वचनीयत्वेनकल्पिताःसमर्थिताः एतस्मिन्खल्वक्षरेगार्ग्याकाशओतश्चप्रोतश्चेत्यादिवेदांतवाक्यैः सत्वादिगुणानांप्रधानस्वरूपत्वेनतेषां तदाधारत्वकथनेप्रधानस्यतदाश्रयत्वंकिमुवक्तव्यमिति परमाणुपक्षेशुक्लवर्णेनसत्वेनाप्याः रजसापार्थिवाः सतमसावरकेणवायवीयाःपरमाणवोलक्ष्यंते इतिशब्देनादित्ववाचिनातैजसालक्षिताइति चतुर्विधागुणास्तंतुस्थानीयाःपरमाणवोयास्तद्वृत्तयःसंयोगलक्षणास्त्वयिकल्पिताःत्वत्प्रेरितत्वेनकार्यकरणक्षमत्वेनसमर्थिताइत्यर्थः किमनेनानियमेनेत्यतउक्तं योगमाययेति योगमाययास्वसमवेते च्छया १३ व्यतिरेकंदर्शयति तस्मादिति यर्हियदामीभावास्त्वय्यविकल्पिताःत्वदाधारत्वेननिरूपिताःतदातस्मादनाधारतयानसंति स्वरूपतएवनश्यंति तस्मात्तत्सत्तापित्वदधीनेत्यर्थः ए तदेवविशदयति त्वंचेति अमीषुविकारेषुविविधप्रकारेषुपदार्थेषुत्वंचत्वमेवसन्सद्भावंकुर्वन्सदाव्यावहारिकःहानादिव्यवहारनिर्वाहकःनान्यइत्यर्थः १४ नन्वेवंतर्हिकस्मादेतस्यसंसारइतितत्राह ३२ गुणेति एतस्मिन्गुणप्रवाहेसंसारेअखिलात्मनः अखंडस्वामिनःतवसूक्ष्मामतींद्रियांगतिं स्थितिं सर्वव्यापीसर्वनियामकइत्यादिलक्षणामबुद्ध्वाऽज्ञात्वातेनाबोधेनाज्ञानेनइहकर्मभिः संसरंतीत्यन्वयः तत्त्वाज्ञानात्संसारइतिभावः १५

ननुभवतुमनुष्यत्वलाभात्ज्ञानंसुलभंतस्मान्मोक्षोपिस्यादित्याशंक्यसर्वंचत्वत्प्रसादमंतरेणदुर्लभमित्याह यदृच्छयेति यदृच्छयाभगवदिच्छया तत्रोद्बुद्धयारब्धपुण्यकर्मणा नृतांमनुष्यत्वंप्राप्यइहमनुष्यश
रीरेत्वन्माययास्वार्थेप्रमत्तस्यममवयोगतम् वृथेतिशेषः अतःसुकल्पंक्षप्तंफलप्रदंज्ञानंदुर्लभमभूदितिशेषः नितरांममत्वंत्वन्मायया १६ स्वार्थेप्रमादःकीदृशइतितत्राह असाविति असौदेहोहमस्यदेहस्यान्व
यादिषुइंद्रियकलत्रादिषुममैवेतेसंतइतिसुदृढैर्ममत्वेनबध्नाति नकेवलंमामेव किंतुसर्वमिति भावेनोक्तंसर्वमिति १७ त्वदनुग्रहान्ममकिंचित्ज्ञानमुत्पन्नमितिभावेनाह युवामिति प्रधानपुरुषेश्वरौप्रकृतिजी
वेश्वरौ १८ अतःकिंतत्राह तत्तइति इंद्रियलालसेनइंद्रियाणांशब्दविषयभोगेच्छयामर्त्येमृत्युशिरस्केदेहेआत्मदृक्अहमितिदर्शनम् यत्परेपरमात्मनित्वयिअपत्यबुद्धिः पुत्रत्वज्ञानम् १९ सूतीगृह
इति अजःशुक्रशोणितसंपर्कजन्यशरीररहितः भवान्सूतीगृहेअरिष्टेअहंयज्ञोविष्णुरितिनौजगाद नन्वितियत्तस्मादनुयुगंनिजकृप्तधर्मरक्षायैनानातनूःसुरनरादिनानाविधशरीराणिविदधत्कुर्वन्त्वंपु
नःरक्षावसानेतास्तनूःजहासितिरोदधासि कथंदधातीत्यतउक्तम् गगनवदिति यथायुगंयुग्मंकार्यकारणद्वयात्मकपदार्थजातमनुअणुबृहदनुकूलत्वेननानाभवति पुनस्तद्गगनंतत्पदार्थजातस्य
कारणावशेषेस्वयमेवैकमेवभवतितथेत्यर्थः हेउरुगायभूम्नःपूर्णानंदस्यतवविभूतीर्नामायामाहात्म्यंकोवेद वेदचेत्ब्रह्मैववेत्तिवायुवानान्यःअनेनगगनादस्यविशेषोदर्शितः २० ब्रह्माद्यन्यतममंत

यदृच्छयानृतांप्राप्यसुकल्पमिहदुर्लभम् ॥ स्वार्थेप्रमत्तस्यवयोगतंत्वन्माययेश्वर १६ असावहंममैवैतेदेहेवास्यान्वयादिषु ॥ स्नेहपाशैर्निबध्नातिभवान्
सर्वमिदंजगत् १७ युवांननःसुतौसाक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरौ ॥ भूभारक्षत्रक्षपणेअवतीर्णौतथात्थिह १८ तत्तेगतोस्म्यरणमद्यपदारविंदमापन्नसंसृतिभयाप
हमार्तबंधो ॥ एतावतालमलमिंद्रियलालसेनमर्त्यात्मदृक्त्वयिपरेयदपत्यबुद्धिः १९ सूतीगृहेननुजगादभवानजोनौयज्ञइत्यनुयुगंनिजधर्मगुप्त्यै ॥
नानातनूर्गगनवद्विदधज्जहासिकोवेदभूम्नउरुगायविभूतिमायाम् २० श्रीशुकउवाच ॥ आकर्ण्येत्थंपितुर्वाक्यंभगवान्सात्वतर्षभः ॥ प्रत्याहप्रश्रयानम्रः
प्रहसन्श्लक्ष्णयागिरा २१ वचोवःसमवेतार्थंतातैतदुपमन्महे ॥ यन्नःपुत्रान्समुद्दिश्यतत्त्वग्रामउदाहृतः २२ अहंयूयमसावार्यइमेचद्वारकौकसः ॥ स
र्वेप्येवयदुश्रेष्ठविश्वंचसचराचरम् २३ आत्माह्येकःस्वयंज्योतिर्नित्योन्योनिर्गुणोगुणैः ॥ आत्मसृष्टैस्तत्कृतेषुभूतेषुबहुधेयते २४ खंवायुर्ज्योतिरापोभू
स्तत्कृतेषुयथाशयम् ॥ आविस्तारोल्पभूर्येकनानात्वंयात्यसावपि २५

रेणप्रत्यक्षंभगवतासल्लापःकस्यसुलभोऽतोवसुदेवस्यभाग्यमतिविचित्रमितिभावेनकृष्णस्यप्रतिवचनप्रकारंकथयति आकर्ण्येत्यादिना २१ समवेतार्थंश्रुतिस्मृत्युपपन्नार्थं प्रसिद्धार्थंवा २२
युष्मदादिविश्वमहमेवमदधीनमेवनान्याधीनम् सर्वंखल्विदंब्रह्मेतिश्रुतिसिद्धम् २३ मत्समोनास्तीत्याह एकइति केवलःद्वितीयवर्जितःत्वंशाकइसतउक्तम् आत्मेति आत्मशब्देनकिंदेहउच्य
तइत्यतःस्वयंज्योतिर्नित्यइति अनेनविशेषणद्वयेनजीवोपिव्यावृत्तः तस्यनित्यानभिभूतस्यस्वयंज्योतिष्ट्वाभावाद्धरेस्तद्भावात् ब्रह्मवेदाहंब्रह्मास्मीतिश्रुतेःबलमानंदओजश्चेतिवा अहमेवेत्युक्त्याऽभे
दःकिंनस्यादित्यतउक्तम् अन्यइति अहमस्मादन्योन्यविलक्षणः कुतःनिर्गुणःसत्वादिगुणनिमित्तवैपरीत्याभावात् अन्यस्यतद्भावात् कार्यतेह्यवशःकर्मसर्वःप्रकृतिजैर्गुणैरित्यादेः ननुजन्मप्राप्त
निषेधःकस्मादितितत्राह इंद्रियपूर्णेषुभूतेषुप्राणिदेहेषुबहुधेयतेयथारुचिज्ञायते जनेनेतिशेषः यथात्मानिमितैर्गुणैःपंचभूतैःतैर्विरचितेषु शेषंसमम् २४ एतदेवद्रढयति खंवायुरिति खा
दीनितत्कृतेषुवस्तुषुयथाशयंयथास्थानम् स्थितानिभवंति तथाअसौहरिरपिअल्पेष्वल्पत्वेनभूरिषुमहत्त्वेनाविस्तारः प्रकाशितावित्सारएकनानात्वंएकस्यानेकसंख्याविषयत्वंयातीत्यन्वयः अत्रा
यंभावः स्वसृष्टतत्तद्वस्तुनियमार्थंतत्तद्वस्तुपरिमाणभूतंगृह्णातीतितात्विकाः २५

 विनष्टंनामकुत्सितमाधिर्यस्यसविनष्टनामाधिः नामकुत्सनसंभाव्यप्रकाशेषुनिगद्यतइति २६ अथमंगलाचरितमारभ्यते सर्वादेवतायस्यांसान्निहिताःसातथा २७ समाश्राव्यसंबोध्य २८ २९
मेमत्तःसकाशात् कालेनविध्वस्तधर्मसेतूनाम् ३० भागोभजनंस्वीकारस्तेनगतिंशरण्यंगतास्मि ३१ पितृस्थानाद्यमलोकात् ३२ ३३ ३४ तथात्मनःस्वस्यसुतरामिष्टदैवम् ३५ तज्जलं
 पादावनिर्णिक्तजलंयस्यपादजलैराब्रह्मचतुर्मुखपर्यंतंजगत्पुनःपुनातिशुध्यति छांदसोयंप्रयोगः आदित्यःसुपथाऽकरदित्यादिष्विव ३६ अमृतभक्षणंरसायनभोजनं अमृतंव्योम्निदेवान्नेयज्ञशेषेरसायने
अयाचितेजलेजग्धौमोक्षणेहेम्निगोरसे क्लीबेनात्वमरेस्त्रीतुगुडूच्यांमद्यभिक्षयोरितियादवप्रकाशःइंद्रसेनोबलिः गोत्रंनाम्निकुलेऽचलेइति आत्मादेहेधृतौजीवेधैर्यइतिवाप्रेमविभिन्नयास्नेहप्रवृद्धयाधियाभग
वत्पदांबुजंभ्रमत्शरणंगच्छन्प्रदक्षिणंकुर्वन्वा हाशुभमितिस्मरन् हाविषादशुभार्तिष्वित‍ि बभाषेतिसंभ्रमाद्वचत्ययः बभारेतिपाठे पादांबुजंबभार गद्गदाक्षरंवचोजगादेतियोज्यम्

एवंभगवताराजन्वसुदेवउदाहृतम् ॥ श्रुत्वाविनष्टनामाधिस्तूष्णींप्रीतमनाअभूत् २६ अथतत्रकुरुश्रेष्ठंदेवकीसर्वदेवता ॥ श्रुत्वानीतंगुरोःपुत्रमात्मजा
भ्यांशुचिस्मिता २७ कृष्णरामौसमाश्राव्यपुत्रान्कंसविहिंसितान् ॥ स्मरंतीकृपणाप्राहवैक्लव्यादश्रुलोचना २८ देवक्युवाच ॥ रामरामाप्रमेयात्मन्कृ
ष्णयोगेश्वरेश्वर ॥ वेदाहंवांविश्वसृजामीश्वरावादिपूरुषौ २९ कालविध्वस्तसेतूनांराज्ञामुच्छास्त्रवर्त्तिनाम् ॥ भूमेर्भारायमाणानामवतीर्णौकिलाद्यमे
३० यस्यांशांशांशभागेनविश्वस्थित्युदयोलयः ॥ भवंतिकिलविश्वात्मंस्तंत्वाद्याहंगतिंगता ३१ चिरान्मृतसुतादानेगुरुणाकिलचोदितौ ॥ आनि
न्यथुःपितृस्थानाद्गुरवेगुरुदक्षिणाम् ३२ तथामेकुरुतंकामंयुवांयोगेश्वरेश्वरौ ॥ भोजराजहतान्पुत्रान्कामयेद्रष्टुमाहृतान् ३३ श्रीशुकउवाच ॥ एवंसंचो
दितौमात्रारामकृष्णौकुरूद्वह ॥ सुतलंसंविविशतुर्योगमायामुपाश्रितौ ३४ तस्मिन्प्रविष्टावुपलभ्यदैत्यराड्विश्वात्मदैवंसुतरांतथात्मनः ॥ तद्दर्शनाह्लादप
रिप्लुताशयःसद्यःसमुत्थायननामसान्वयः ३५ तयोःसमानीयवरासनंमुदानिविष्टयोस्तत्रमहात्मनोस्तयोः ॥ दधारपादाववनिज्यतज्जलंसवृंदआब्र
ह्मपुनद्यदंबुभिः ३६ समर्हयामासमहाविभूतिभिर्महार्हवस्त्राभरणानुलेपनैः ॥ स्रग्धूपदीपामृतभक्षणादिभिःस्वगोत्रवित्तात्मसमर्पणेनच ३७
सइंद्रसेनोभगवत्पदांबुजंभ्रमन्मुहुःप्रेमविभिन्नयाधिया ॥ बभाषहानंदजलाकुलेक्षणःप्रहृष्टरोमानृपगद्गदाक्षरम् ३८ बलिरुवाच ॥ नमोनंतायमहतेनमःकृ
ष्णायवेधसे ॥ सांख्ययोगवितानायब्रह्मणेपरमात्मने ३९ दर्शनंवांहिभूतानांदुष्प्रापमतिदुर्लभम् ॥ रजस्तमःस्वभावानांयन्नःप्राप्तंयदृच्छया ४०
दैत्यदानवगंधर्वसिद्धविद्याधरादयः ॥ यक्षरक्षःपिशाचाश्वभूतप्रमथनायकाः ४१

३७ ३८ वेधसेश्रमेणकर्त्रेसांख्ययोगयोर्ज्ञानकर्मणोर्वि
तानोविस्तारःयेनसतथातस्मै सांख्ययोगशास्त्रकारायवा दृष्टकपिलादिभ्योव्यावर्तनायाह ब्रह्मणइति नन्वमुनाव्यावृत्तिःकथमत्राह परमात्मनइति ३९ अव्यक्तस्वभावयोर्युवयोर्दर्शनम
नुग्रहसाध्यंनतुप्रयत्नसाध्यमितिभावेनाह दर्शनमिति वांदर्शनंभूतानांदुष्प्रापं हियस्मात्तस्माद्रजस्तमःस्वभावानांनोतिदुर्लभंयद्युष्मद्दर्शनंप्राप्तंतद्यदृच्छयादेवयोर्युवयोरनुग्रहोन्मुखीभूतयेच्छये
तिमन्यइतिशेषः ४० रजस्तमःस्वभावफलंप्रकटयन्नूतामसत्वंनामचूडारत्नंनिर्मलीकर्तुंदर्शनंकृतमित्याशयेनाह दैत्येति येदैत्यदानवास्तेवयंच शास्त्रंवेदादिग्रंथएवशरीरंमतिमाल्लक्षणमस्यास्ती
तिशास्त्रशरीरीर्त्वस्मिन् शास्त्रंग्रंथनिर्देशयोरिति विशुद्धसत्वधाम्निकेवलज्ञाननिधानेत्वयिनित्यनिबद्धवैराःअन्येराक्षसाश्चतादृशानिबद्धवैराइत्यतोनकोप्यस्मद्गुणोयुष्मद्दर्शनइतिशेषः ४१

४२ ननुनित्यानुसंधानलक्षणांतःकरणगुणेनाविर्भूतज्ञानगुणोस्तीतिमाशंकि यतःसुरादीनामपिनास्ति कुतोस्माकमितिभावेनाह केचनेति कचनचैद्यादयःउद्बद्धवैरेणकचिदुद्गतवैरेणभक्त्याःकेचनगो
पीजनाःकामतोभक्त्याःसन्निकृष्टाःसहवर्तमानाःसत्वसंरब्धाउद्रिक्तसत्वगुणाः प्राणात्ययेप्यनुज्झितयुष्मद्भक्तिनिश्चयाःसुरगंधर्वादयस्तथाऽनादिद्वेषसंरंभादिनाभक्तानभवंतिकिंतुनिश्चलभक्तिसिंधवः ४३
अपितथापितेयोगेशाःज्ञानोपायश्रेष्ठाःप्रायोबहुलंतवयोगमायांजगत्सृष्ट्याद्यनुसंहितस्वरूपमहात्म्यंनविदंति कथंइदमित्थमेवंभूतमितिनजानंतिवयंकुतोहेतोर्बुध्यामहइति ४४ अधुनास्वाशयंवि
ज्ञापयति तन्नइति यतोयुष्मद्भक्तिज्ञानाभ्यामनुग्रहएवंप्रार्थनीयस्तत्तस्मान्नस्तथाप्रसीद कथं यथाएकउत्तमपुत्रादिस्नेहलक्षणसंघरहितएव सत्वंश्रीनारायणएवसखायेषांतेतथातैर्युष्मद्भक्तैःसहच
रामिवर्तमानोभवामि किंकृत्वागृहांधकूपान्निष्क्रम्यनिर्गतोभूत्वा कीदृशोहंशांतःयुष्मन्निष्ठायुक्तः कथमत्राह निरपेक्षैःसंन्यासिभिःविमृग्ययोरन्वेषणीययोर्युष्मत्पदारविंदयोःधिषणाधीर्यस्यसतथा
धिषणंधिष्ण्यंगृहंवा अस्तुनिवासस्थानंकिंजीवनमत्राह विश्वेति विश्वस्यपक्षपातित्वेनशरणयोरक्षित्रोरंघ्र्योःसेवयोपलब्धाप्राप्तावृत्तिर्जीविकायस्यसतथा ४५ सत्सेवनमपियुष्माच्छिक्षयै

विशुद्धसत्त्वधाम्न्यद्धात्वयिशास्त्रशरीरिणि ॥ नित्यंनिबद्धवैरास्तेवयंचान्येचतादृशाः ४२ केचनोद्बद्धवैरेणभक्त्याकेचनकामतः ॥ नतथासत्त्वसंरब्धाः
सन्निकृष्टाःसुरादयः ४३ इदमित्थमितिप्रायस्तवयोगेश्वरेश्वर ॥ नविदंत्यपियोगेशायोगमायांकुतोवयम् ४४ तन्नःप्रसीदनिरपेक्षविमृग्ययुष्मत्पादार
विंदधिषणःस्वगृहांधकूपात् ॥ निष्क्रम्यविश्वशरणांघ्र्युपलब्धवृत्तिःशांतोयथैकउतसर्वसखैश्चरामि ४५ शाध्यस्मानीशितव्येशनिष्कामान्कुरुनः
प्रभो ॥ पुमान्यच्छ्रद्धयातिष्ठंश्चोदनायाविमुच्यते ॥ ४६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आसन्मरीचेःषट्पुत्राऊर्णायांप्रथमेंतरे ॥ देवलंजहसुर्वीक्ष्यसुताञ्छ
पितुमुद्यतम् ४७ तेनासुरीमगुर्योनिमसुनावद्यकर्मणा ॥ हिरण्यकशिपोःशापात्पुत्रास्तेयोगमायया ४८ देवक्याजठरेजाताराजन्कंसविहिंसिताः ॥
सातान्शोचत्यात्मजान्स्वांस्तइमेध्यासतेंतिके ४९ इतएतान्प्रणेष्यामोमातृशोकापनुत्तये ॥ ततःशापविनिर्मुक्तालोकंयास्यंतिविज्वराः ५० स्मरोद्गीथः
परिष्वंगःपतंगःक्षुद्रभृद्घृणी ॥ षडिमेमत्प्रसादेनपुनर्यास्यंतिमद्गतिम् ५१ इत्युक्त्वातान्समादायइंद्रसेनेनपूजितौ ॥ पुनर्द्वारावतीमेत्यमातुःपुत्रानय
च्छताम् ५२ तान्दृष्ट्वाबालकान्देवीपुत्रस्नेहस्नुतस्तनी ॥ परिष्वज्यांकमारोप्यमूर्ध्न्यजिघ्रदभीक्ष्णशः ५३ अपाययत्स्तनंप्रीतासुतस्पर्शपरिस्नुतम् ॥ मो
हितामाययाविष्णोर्यथासृष्टिःप्रवर्त्तते ५४ पीत्वामृतंपयस्तस्यापीतशेषंगदाभृतः ॥ नारायणांगसंस्पर्शप्रतिलब्धात्मदर्शनाः ५५

वभाव्यमितिभावेनाह शाधीति यस्मिञ्छासनेश्रद्धयातिष्ठन्स्थिरःसन्चोदनायाविधिनिषेधलक्षणायाःसंसृतेर्विमुच्यते ४६ शाधीतिवाक्यंश्रुतवान्कृष्णस्त्वयाधुनेदंकर्तव्यमितिवक्तुमुपक्रमते
आसन्नित्यादिना प्रथमेमनोरंतरेयेपुत्रास्तेकस्मिंश्चित्कालेसुतान्शापितुंशिक्षयितुंउद्यतंदेवलंवीक्ष्यजहसुः ४७ अमुनाअपहासलक्षणशापकर्मणानिमित्तेनदेवलेनासुरींयोनिमगुःआपुःकालनेमेः
पुत्रत्वेनइतिशेषः तेकालनेमेर्जाताःपुत्राहिरण्यकशिपोःशापेनयोगमाययादेवक्याउदरेनीताःततोजाताःकंसेनविहिंसिताइत्यन्वयः ४८ सादेवकी अधुनाकुत्र आसतइत्यतआह तइमइति ४९
ततःकिमत्राह इतइति ५० अभिज्ञानार्थं तन्नामानिनिर्दिशति स्मरइत्यादिना मद्गतिमत्स्थानम् ५१ अपृच्छतांदत्तवंतौ ५२ अजिघ्रदाघ्राणंकृतवती ५३ सुतानांस्पर्शेनपरिस्नुतंक्षारितंस्तनमित्यर्थः मा
यामहिम्ना ५४ अमृतमिवस्वादु लुप्तोपमं तस्याःदेवक्याःस्तनपयस्पगदाभृतःकृष्णस्यकृचोगेषशी नारायणस्यांगस्पर्शेनप्रतिलब्धंप्राप्तंदर्शनंआत्मज्ञानंयेषांतेतथा ५५

५६ कृष्णस्यसंसमीचीनांअबाधितांसुष्टूचितांनान्यस्येतिकृष्णसंसूचितांमायांमाहिमानम् ५७ अनेनेंद्रजालंअतिदेशेनोपसंहरति एवमिति कृष्णेनसंसूचितेयंमाया अथापिबह्वचःसंतीत्यतोवोपसं
हरतिएवमिति ५८ फलमाह यइतिअमृतवान्निर्मलकीर्त्तेः जगतोघंपापंदुःखंवाभिनत्तीतिजगदघभित् भक्तानांसत्प्रशस्तंकर्णपूरंकर्णाभरणं तस्यहरेःक्षेमधाममोक्षलक्षणंस्थानंयाति ५९ इतिश्रीभागव
तेम०दशमस्कंधेवि०टीकायांचतुःसप्ततितमोध्यायः ॥ ७४ ॥ प्रेक्षावतांभगवत्तत्वविज्ञानेऽधिकारइतिलक्षणवृत्त्यातन्माहात्म्यंकथयत्यस्मिन्नध्याये तत्रश्रुतभगवन्माहात्म्योराजाविशेषविवित्सयाशुकंपृच्छ
तिसर्वासामिति किमत्रसंशयबीजमित्यतउक्तं गोविंदेत्यनेन १ सर्वासुप्रेमवान्मय्येवप्रेमवान्इत्युक्तममुना २ एकस्यांकिमतिप्रतीयतइतिप्रश्नावकाशोनास्तीतिभावेनपरिहरति महिषीणामिति ३
कथंप्रख्यातिरितितांवक्तुमुपक्रमते कदाचिदिति तच्चरितं ४ स्वस्याःरुक्मिण्यास्तल्पेतल्पेस्थितं ५ राजन्हरिचरितमतिचित्रमितिभावेनतत्स्वरूपलक्षणमाह यइति ६ यद्गृहंरुक्मिण्यैक्लृप्तंतस्मिन्नं

तेनमस्कृत्यगोविंदंदेवकींपितरंबलम् ॥ मिषतांसर्वभूतानांययुर्धामविहायसा५६तान्दृष्ट्वादेवकीदेवीमृतागमननिर्गमम् ॥ मेनेसुविस्मितामायांकृष्णसंसूचि
तांनृप ५७ एवंविधान्यद्भुतानिकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ वीर्याण्यनंतवीर्यस्यसंत्यनंतानिभारत ५८ सूतउवाच ॥ यइदमनुशृणोति श्रावयेद्वामुरारेश्चरितम
मृतकीर्तेर्वर्णितंव्यासपुत्रैः ॥ जगदघभिदलंतद्भक्तसत्कर्णपूरंभगवतिकृतचित्तोयाति तत्क्षेमधाम ५९ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेचतुः ॥
सप्ततितमोऽध्यायः ॥७४॥ राजोवाच ॥ सर्वासांमहिषीणांतुगोविंदासक्तचेतसाम् ॥ मय्येवप्रेमवान्विष्णुरितिनिश्चितचेतसाम् १ समःसर्वासुवाकृष्ण
एकस्यांप्रेमवानुत ॥ तन्मेत्वंशंसतच्छ्रोतुंरतिरस्तिममप्रभो २ श्रीशुकउवाच ॥ महिषीणांतुसर्वासांप्रथमाभीष्मनंदना ॥ प्रेमवानधिकंतस्यामिति
प्रख्यातिरूर्जिता ३ कदाचित्प्रेमकलहःकेशवेनतयासमम् ॥ कृतस्तच्छृणुकौरव्यकात्स्न्र्येनकथयामिते ४ कर्हिचित्सुखमासीनंस्वतल्पस्थंजगद्गुरुम् ॥
पतिंपर्यचरद्भैष्मीव्यजनेनसखीजनैः ५ यएतल्लीलयाविश्वंसृजत्यत्त्यवतीश्वरः ॥ सहिजातःस्वसेतूनांगोपीथाययदुष्वजः ६ तस्मिन्नंतर्गृहेभ्राजन्मु
क्तादामविलंबिना ॥ विराजितेवितानेनदीपैर्मणिमयैरपि ७ मल्लिकादामभिर्दिव्यैर्द्विरेफकुलनादितैः ॥ जालरंध्रप्रविष्टैश्चगोभिश्चंद्रमसोरुणैः ८ पारिजा
तवनामोदवायुनोद्यानशालिना ॥ धूपैरगरवैराजन्जालरंध्रविनिर्गतैः ९ पयःफेननिभेशुभ्रेपर्यंकेकशिपूत्तमे ॥ उपतस्थेसुखासीनंजगतामीश्वरंपतिम् १०
वालव्यजनमादायरत्नदंडंसखीकरात् ॥ तेनवीजयतीदेवीउपासांचक्रईश्वरम् ११ सोपाच्युतंक्वणयतीमणिनूपुराभ्यांरेजेंगुलीयवलयव्यजनाग्रहस्ता ॥
वस्त्रांतगूढकुचकुंकुमशोणहारभासानितंबधृतयाचपरार्ध्यकांच्या १२

तर्गृहेपर्यंकेदंतविहितमंचेकशिपूत्तमेतल्पेमृदुवस्त्रप्रावरणास्तरणेसुखासीनंपतिमुपतस्थइत्यन्वयः मुक्तादाम्नांविलंबोस्यास्तीतिमुक्तादामविलंबितेन उपरिबद्धचित्रपटेनेत्यर्थः ७ अरुणैरित्यने
नचंद्रोदयकालभवागावोलक्ष्यंते ८ पारिजातानांमंदाराणांवनस्यकाननस्यामोदेनयुक्तेनवायुनाशोभिते कीदृशेन उद्यानइवशालिनामनोहरेण पारिजातवनस्यसंभजनीयस्यसेव्यस्यामो
दस्यसंबंधिनावायुनावा आगरवैरगुरुसंपृक्तैः ९ पयःफेननिभजलबुद्बुदवन्मसृणे १० किंकर्मेतितत्राह वालव्यजनमिति ११ उपाच्युतंअच्युतस्यसमीपे उन्नमदवनमतोःपादयोर्मणिनूपुराभ्यां
क्वणयती अंगुलीयाख्यवलयेनव्यजनेनचयुक्तंहस्ताग्रंयस्याःसातथा पृथक्कृतेवलयेहस्तमूलेतिवक्तव्यंनतुहस्ताग्रेति वस्त्रांतेनवस्त्रांचलेनगूढयोःकुचयोःलिप्तकुंकुमचूर्णसंबंधेनशोणस्यरक्तस्यहारस्य ३४
मुक्तादाम्नोभासायुक्तोपलक्षणेतृतीया नितंबधृतयाकटिप्रदेशवेष्टितयापराद्ध्यर्कांच्याअनर्घ्यरशनयाचयुक्ता १२

हरिःनीलनीरदकांतिः श्रीकृष्णःयालीलयाधृततनोर्भगवतः अनुरूपरूपाअनुकूलसौंदर्या अनुगुणवृत्तावा तांरुक्मीर्णी आबभाषइत्यन्वयःनिष्कंग्रैवेयकंअलककुंडलाभ्यांनिष्कालंकृतकंठेनचयुक्तवक्त्रेउ
ल्लसत्स्मितमेवसुधायस्याःसातथाताम् १३ ईप्सिता प्रार्थिता श्रीमद्भिःश्रीकटाक्षविषयैर्हेराजपुत्रि १४ वरणेगुणानाह प्राप्तानिति वाचादत्ता देववृषोपमान्देवश्रेष्ठसमानान् १५ स्ववरणांगीकारेदो
षानाहराजभ्यइति अर्थीत्यादिगुणोपेतान्नृपान्हित्वा राजभ्यइत्यादिदोषयुक्तानस्मान्कस्मात्प्राप्तेरित्यन्वयः १६ एवंविधपुरुषप्राप्तौयोषितांभयंभवतीत्याह पुंसामिति अलोकपथमीयुषांलोकविलक्षणमा
र्गवर्तिनांपुंसांपदवीमास्थिताःयोषितः प्रायःसीदंतीत्यन्वयः १७ अस्माद्दोषाच्चवयंनवरणीयाइत्याह निर्ष्किचनाइति आढ्याराजकुमार्यः १८ अयंचैकोहेतुर्लोकेविवाहेइत्याह ययोरिति ऐश्वर्याकृतिरै
श्वर्ययुक्ताकारः भवः सौंदर्यं १९ एतद्गुणागुणसर्वस्वं अदीर्घसमीक्षयाअल्पबुद्ध्या मुधावृथा २० २१ २२ स्मयनुत्तयेअहंकारनिरासाय असतांदुरात्मनांतेजोपहरताअभिमानलक्षण

तांरुक्मिणींश्रियमनन्यगतिंनिरीक्ष्ययालीलयाधृततनोरनुरूपरूपा ॥ प्रीतःस्मयन्नलककुंडलनिष्ककंठवक्त्रोल्लसत्स्मितसुधांहरिराबभाषे १३ श्रीभग
वानुवाच ॥ राजपुत्रीप्सिताभूपैर्लोकपालविभूतिभिः ॥ महानुभावैःश्रीमद्भिरूपौदार्यबलोर्जितैः १४ तान्प्राप्तानर्थिनोहित्वाचैद्यादीन्स्मरदुर्मदान् ॥ दत्ता
भ्रात्रास्वपित्राचकस्माद्देववृषोपमान् १५ राजभ्योबिभ्यतःसुभ्रुसमुद्रंशरणंगतान् ॥ बलवद्भिःकृतद्वेषान्प्रायस्त्यक्तनृपासनान् १६ अस्पष्टवर्त्मनांपुं
सामलोकपथमीयुषाम् ॥ आस्थिताःपदवींसुभ्रुप्रायःसीदंतियोषितः १७ निष्किंचनावयंशश्वन्निष्किंचनजनप्रियाः ॥ तस्मात्प्रायेणनोह्याढ्यानभजंति
सुमध्यमे १८ ययोरात्मसमंवित्तंजन्मैश्वर्याकृतिर्भवः ॥ तयोर्विवाहोमैत्रीचनोत्तमाधमयोःक्वचित् १९ वैदर्भ्येतदविज्ञायत्वयाऽदीर्घसमीक्षया ॥ वृतावयं
गुणैर्हीनाभिक्षुभिःश्लाघितामुधा २० अथात्मनोनुरूपंवैभजस्वक्षत्रियर्षभम् ॥ येनत्वमाशिषःसत्याइहामुत्रचलप्स्यसे २१ चैद्यशाल्वजरासंधदंतव
क्त्रादयोनृपाः ॥ द्विषंतिमांवरारोहेरुक्मीचापितवाग्रजः २२ तेषांवीर्यमदांधानांदृप्तानांस्मयनुत्तये ॥ आनीतासिमयाभद्रेतेजोपहरताऽसताम् २३
उदासीनावयंनूनंनस्त्र्यपत्यार्थकामुकाः ॥ आत्मलब्ध्यास्महेपूर्णानिहात्मसदृशाःक्रियाः २४ एतावदुक्त्वाभगवानात्मानंवल्लभामिव ॥ मन्यमानामविश्ले
षात्तद्दर्पघ्नउपारमत् २५ इतित्रिलोकेशपतेस्तदात्मनःप्रियस्यदेव्यश्रुतपूर्वमप्रियम् ॥ आश्रुत्यभीताहृदिजातवेपथुश्चिंतांदुरंतांरुदतीजगामह २६ पदा
सुजातेननखारुणाश्रियाभुवंलिखंत्यश्रुभिरंजनासितैः ॥ आसिंचतीकुंकुमरूषितौस्तनौतस्थावधोमुख्यतिदुःखरुद्धवाक् २७

प्रभावप्रणाशंकुर्वतामयानीतासीत्यन्वयः २३ स्वभावंसूचयति उदासीनाइति उदासीनाविषयव्यापारशून्याः खपुष्पादिवदप्रसिद्धावा नस्त्र्यपत्यार्थकामुकाःकलत्रपुत्रधनलोलुपान आत्मलब्ध्यास्व
रूपलाभेनपूर्णाअलंबुद्धयःआस्महे इहक्रियाश्चआत्मसदृशाःकर्माणिजीवकर्मतुल्यानिनभवंतिअतिमानुषाणीत्यर्थः २४ अविश्लेषान्निरंतरसाहित्येनास्थितेरात्मानंवल्लभामिवमन्वानांप्रियतमाम् २५
यदाहरिणैतादृशंदुःखकरंवचनमुक्त्वोपरतंतदादेवीआत्मनःप्रियस्यात्रिलोकेशपतेरश्रुतपूर्वमप्रियंवचनमाश्रुत्यदुरंतांचिंतांजगाम प्रत्ययारंभेप्रतिवचनोपक्रमेद्वौइतिवचनात् इतिवचनोपक्रमभीताअएतवहृ
दिजातवेपथुःउत्पन्नकंपा तल्लक्षणमाह रुदतीति २६ एतदेवविवृणोति पदेति रक्तनखप्रभयाअरुणाश्रीर्यस्यसतथातेनसुजातेनकोमलेनपदाभुवंलिखंती अंजनासितैःकृष्णैःअश्रुभिःकुंकुमरूषितौस्तनौ
आसिंचतीअधोमुखीभूत्वातस्थावित्यन्वयः २७

सुखदुःखादिभिर्विनष्टाइदंकर्तव्यमित्यपश्यंतीबुद्धिर्यस्याःसातथा श्लथद्विगलद्वलयोयस्यसतथातस्मात् केशान्प्रविकीर्यदेहश्चपपातकीदृशःबिभ्यत्संचलन्कंपमानइत्यर्थः रंभाकदली २८ हास्यंनाम शृंगारादिष्वेकोरसःतस्यप्रौढिंसमुद्रेकं करुणःकरुणारसंप्राप्तः अस्यविवरणमन्वकंपतेति २९ चतुर्भुजःकृष्णःद्वाभ्यांभुजाभ्यांउत्थाप्यद्वाभ्यांकेशान्समूह्यएकीकृत्यबद्धावक्त्रंप्रामृजतइतिद्योतनायचतुर्भुजइतिप्रत्युक्तम् ३० अश्रूणांकलयोस्तेतथा शुचोपहतौकुशौस्तनौच अनन्याविषयांअन्यस्पर्शनायोग्याम् ३१ अतदर्हांप्रेमगर्भविषादवचनायोग्याम् ३२ मामांप्रतिमाऽसूयेथाःगुणेदोषदर्शनंनकुरु तस्याःतववचःश्रोतुकामेनमयाक्ष्वेलयानर्मलक्षणलीलयाचरितंकृतम् ३३ प्रेमसहितसंरंभेणस्फुरिताधरंकंपमानाधरोष्ठंकटाक्षेणतिर्यक्दर्शनेनारुणापांगेनरक्तनेत्रप्रांतेनसुंदरभ्रुकुटीतटम् ३४ कामिवज्जनविडंबनंमयाकारीत्याशयेनाह अयमिति प्रियासहनर्मैःस्नेहगर्भपरिहासवचनैर्यामःकालावयवयोनीयतइतियदयमेवगृहस्थानांगृहेषुपरमोलाभोहीत्यन्वयः३५ द्विविधंवाक्यंइष्टसाधनावबोधकमेकमेकंदुःखपरिहारात्मकंतत्रपश्चादुक्तंदुःखविनाशकमितिभावेनाह सैवमिति ३६ पूर्वोक्तमभीष्टसाधनावबोधकत्वेनोपादेयमितिसूचयितुमाह बभाषइति ३७ देववृषोपमान्नृपान्हित्वास्मान्कस्माद्वृतवतीत्यत्राह

तस्याःसुदुःखभयशोकविनष्टबुद्धेर्हस्ताच्छ्लथद्वलयतोव्यजनंपपात ॥ देहश्चविक्लवधियःसहसैवबिभ्यद्रंभेववातविहताप्रविकीर्यकेशान् २८ श्रीशुकउवाच ॥ तद्दृष्ट्वाभगवान्कृष्णःप्रियायाःप्रेमबंधनम् ॥ हास्यप्रौढिमजानंत्याःकरुणःसोन्वकंपत २९ पर्यंकादवरुह्याशुतामुत्थाप्यचतुर्भुजः ॥ केशान्समूह्यतद्वक्त्रंप्रामृजत्पद्मपाणिना ३० प्रमृज्याश्रुकलेनेत्रेस्तनौचोपहतौशुचा ॥ आश्लिष्यबाहुनाराजन्ननन्यविषयांसतीम् ३१ सांत्वयामाससांत्वज्ञःकृपयाकृपणांप्रभुः ॥ हास्यप्रौढेर्भ्रमच्चित्तामतदर्हांसतांगतिः ३२ श्रीभगवानुवाच ॥ मामावैदर्भ्यसूयेथाजानेत्वांमत्परायणाम् ॥ त्वद्वचःश्रोतुकामेनक्ष्वेलाचरितमंगने ३३ मुखंचप्रेमसंरंभस्फुरिताधरमीक्षितुम् ॥ कटाक्षेणारुणापांगसुंदरभ्रुकुटीतटम् ३४ अयंहिपरमोलाभोगृहेषुगृहमेधिनाम् ॥ यन्नर्मैर्नीयतेयामःप्रिययाभीरुभामिनि ३५ सैवंभगवताराजन्वैदर्भीपरिसांत्विता ॥ ज्ञात्वातांपरिहासोक्तिंप्रियत्यागभयंजहौ ३६ बभाषेऋषभंपुंसामीक्षतीभगवन्मुखम् ॥ सव्रीडहासरुचिरस्निग्धापांगेनभारत ३७ रुक्मिण्युवाच ॥ नन्वेतदेवमरविंदविलोचनाहयद्वैभवान्नभवतःसदृशोविभूम्नः ॥ क्वस्वेमहिम्न्यभिरतोभगवांस्त्र्यधीशःक्वाहंगुणप्रकृतिरज्ञगृहीतपादा ३८

नन्विति यद्वा इहजीवराशौआत्मसदृशानसंति अस्माकंक्रियाश्चनेत्यस्योत्तरमाह नन्विति वाइत्ययंकृष्णोक्तवाक्यार्थारंभेवर्तते नन्वित्यनुमतार्थेभवान्यदाहसमोनास्तीतिएतदेवंननुअनुमतं कथंतत्राह नेति विभूम्नः देशतःकालतोगुणतश्चापरिच्छिन्नस्यव्याप्तस्यभवतः सदृशोन्योनास्ति किंतुभवानेव रामरावणयोर्युद्धमितिवत् मत्सदृशीत्वमसीतिनेत्याह क्वेति भगवानैश्वर्यादिगुणसामग्रीसमुद्रोभवान्क राजादिवदन्याधीनत्वंकिंनस्यादितितत्राह स्वइति अनेनस्वार्थाक्रियानास्तीत्युक्तंभवतिसत्त्वादिगुणप्रवर्तकत्वेनप्रकृतिशब्दवाच्याहंक तर्हित्रिलोक्यांकाश्चिन्मत्समःस्यादित्यतोनेतिभावेनाह त्र्यधीशइति त्रयाणांलोकानांत्रयाणांवेदानांत्रयाणांगुणानांवा ईशइत्यनेनइंद्रादिनिरासोभूदित्येतल्लोकपालविभूतिभिरित्यस्योत्तरं ब्रह्माद्यन्यतमोपिनेतिभावेनाह अन्योति अन्यैर्ब्रह्मादिभिः अनेन महानुभावैरित्यस्योत्तरं क्वाहमित्यमुनाश्रीमद्भिरित्यादेः ३८

राजभ्योबिभ्यतःसुप्तुइतियदुक्तंतदर्धांगीकारेणपरिहरति सत्यामीति । हेउरुक्रम बल्यादेरभिमानिजनशिरोरत्नराजिराजितमहापादन्याससमुद्रेऽतःशेत इतिसत्यं किंतु राजभ्योबिभ्यतइत्यसत्यं तर्हि तद्व्यर्थमुक्तंनेत्याह भयादिति राजृदीप्ताविंतिधातोःकार्येप्रकाशमानेभ्यःस्वशक्तिद्योतकेभ्यःसत्वादिगुणेभ्योभयादिवसज्जनशिक्षार्थइवशब्दः संसारावृत्तिहेतुभ्योगुणेभ्योबिभ्यज्जनःसमुद्रिक्तसुखार्थी समुद्रादिजलवासेनयथातपस्यतितथाहमिति । यद्वा पंचभूतमुद्रासहितत्वात्समुद्रेशरीरेंऽतर्हृदिशेतेयत्सत्यंतत् दीप्यत्शब्दादिगुणेभ्योभयादिवांगुष्ठमात्रः । अंगुष्ठमात्रःपुरुषइतिश्रुतेः। शरीरांतस्थस्य जीवादविशेषाज्जननादिकमपिस्यादितितत्राह उपलंभनमात्रइति । केवलचिन्मयः अतोनदहधर्माअस्यस्युरितिभावः । एकत्रस्थितयोर्जीवेशयोर्विशेषःकथमत्राह आत्मेति । आत्मातथाविधस्वभावः किंनामधेयोभवानित्यतोवाह आत्मेति । आत्मासुखमेवाददातिनाण्वपिदुःखमित्यात्मा जीवस्तुशरीरमादायशरीरांतराणिनिर्मिमीतइतितच्छब्दवाच्यः बलवद्भिःकृतद्वेषानित्यस्यतात्पर्यंवक्ति यइति यःअनित्यकेंद्रियगुणैःकृतविग्रहःसत्वंतादृङ्माहात्म्यः बलवानिंद्रियग्रामइतिस्मृतेः बलवंतिपरिवर्तनवंतिनानायोनिष्वित्यतोनित्यानींद्रियाणीत्युच्यंते नियंतुमशक्यत्वाद्बलवंतीति भवत्प्रसादादितरेषांइंद्रियजयोभवतस्तुस्वतइति पराञ्चिखानिव्यतृणात्स्वयंभूरितिश्रुतेः । प्रायस्त्यक्तनृपासनानित्यत्राह त्वत्सेवयेति तवसेवायस्याःसाहंत्वत्सेवातयात्वत्सेवयामयानृपासनंनृपपदंनृपशब्दवाच्यमात्रं मतुनृन्पांतीतिनृपालनरक्षणार्थोपेतं अंधंतमःप्रविविधुतंतत्त्यजनंकृतमित्यर्थः तस्माद्भवानेवनृपशब्दमुख्यार्थत्वात्तत्त्वज्ञैःसर्वैस्त्यक्तंदत्तंनृपासनंयस्मैसत्यक्तनृपासनः । शिशुपालादयएवत्यक्तमुज्झितंनृपासनंयैस्तेतथात्वत्सेवयाहेतुनावातेत्यक्ताः ३९ अस्पष्टवर्त्मनामित्यस्यार्थमाह त्वत्पादेति तवपादपद्ममकरंदसेविनांमुनीनांवर्त्मस्वरूपंस्फुटंस्पष्टंतथापित्वदुक्तंसत्यंनृपशुभिरज्ञानिभि

सत्यंभयादिवगुणेभ्यउरुक्रमांतःशेतेसमुद्रउपलंभनमात्रआत्मा ॥ योनित्यकेंद्रियगुणैःकृतविग्रहस्त्वंत्वत्सेवयानृपपदंविधुतंतमोंधम् ३९ त्वत्पादपद्ममकरंदजुषांमुनीनांवर्त्मस्फुटंनृपशुभिर्ननुदुर्विभाव्यम् ॥ यस्मादलौकिकमिवेहितमीश्वरस्यभूमंस्तवेहितमथोअनुमेभवंति ४९ निष्किंचनोननुभवान्नयतोऽस्तिकिंचिद्यस्मैबलिंबलिभुजोप्यहरंत्यजाद्याः ॥ नत्वाविदंत्यसुतृपोंऽतिकमाढ्यतांधाःप्रेष्ठःसतांबलिभुजामपियोंऽतरास्से ४१ त्वंवैसमस्तपुरुषार्थमयःफलात्मायद्वांछयासुमतयोविसृजंतिकृत्स्नम् ॥ तेषांविभोसमुदितोभवतःप्रसादस्त्वय्यांचयश्वरतयोःसुखदुःखिनोर्न ४२

दुर्विभाव्यंदुर्ज्ञेयंतस्मादस्पष्टमित्युच्यते । यद्वा मुनीनांवर्त्मनृपशुभिःस्फुटंदुर्विभाव्यंकिमुतववर्त्मेति अलोकपथमीयुषामित्यस्याप्ययमर्थइत्याह यस्मादिति । हेभूमन्नीश्वरस्यतवेहितमलौकिकमिवयस्मादथोतस्मात्तवेहितमनुकूलानिममईहितानिभवंति अलौकिकानीतिशेषः तवेहितमनुक्रियमाणानिममेहितान्यलौकिकानियस्मात्तस्मात्किमुतवेहितमलौकिकमितिवा ४० निष्किंचनावयमितीदंनिबोधयतःकिंचित्किंचिन्मात्रंनास्तिकिंतुसर्वमेवास्त्यतोभवानिष्किंचनइत्युच्यते नत्वनाढ्यत्वंनिष्किंचनत्वमित्याह यस्माइति सर्वप्राणिदत्तबलिभुजोप्यजाद्यायस्मैबलिंहरंति सभवान्निष्किंचनइतिविदुषांपरिषदिप्रशोभतइतिशेषः तस्मात्प्रायेणनोह्याढ्यानभजंतीत्यत्रावधारयामहे नत्वेति आढ्यतांधाःऐश्वर्यमदांधाःत्वात्वांनविदंतिनजानंतिनलभंतेचेत्यन्वयः दूरस्थत्वान्नविदंतीति नेत्याह अंतिकमितिनेदिष्ठं नेदिष्ठमंतिकतममित्यमरः अत्रहेतुरसुतृपइति स्वेंद्रियपोषणपरत्वात् अंतिकस्थत्वंस्पष्टयति बलिभुजामिति यस्त्वंबलिभुजांब्रह्मादीनामप्यंतरास्सेतिष्ठसिकिमुतेतरेषांनियंतृत्वेनेतिशेषः अत्रप्रमाणमाह प्रेष्ठइति सतांप्रियतमः प्रियोहिज्ञानिनोऽत्यर्थमहंसचममप्रियइत्यतोज्ञानिदर्शनंप्रमाणं कस्मैदेवायहविषाविधेम इमारुद्रायस्थिरधन्वनेगिरइत्यादिश्रुतिः ४१ पयोरेवसमांवित्तंइत्याद्युक्तमनुवदति त्वंवाइति वैशब्दोहेत्वर्थः त्वंफलात्मासुखात्मा परमानंदस्वरूपोवैयस्मात्तस्मात्समस्तपुरुषार्थमयोऽर्थ्यतइत्यर्थः मयट्प्रत्ययःप्रधानार्थः । सर्वस्मात्प्राधान्यस्वरूपः समस्तपुरुषैरर्थ्यमानस्वरूपइत्यर्थः येसुमतयःसम्यग्ज्ञानिनोयस्यतववांछयाअनुग्रहेच्छयाकृत्स्नंपुत्रमित्रवित्तादिसर्वंविसृजंतिमुंचंति त्यक्तसर्वैषणाइत्यर्थः अनेनप्रकृतेकिमागतमत्राह

तेषामिति हेविभोतेषांसुमतीनांभवतश्चप्रसादःपूर्णसुखलक्षणोगुणःसमुदितःसम्यगुक्तः समानोवानास्तीत्यस्यकोभिप्रायइत्यतउक्तं यश्चेति चोऽप्यर्थे यश्चकोपिनास्तीत्यर्थः ननुयुवयोःकोपिगुणः
समोनास्तिकिमत्राह त्रय्यांचेति त्रय्यांचशब्दात्स्मृतिष्वपिचतयोर्युवयोर्यश्चकोपिगुणोस्ति सकइत्यतोरतयोरित्यनेनसूचितः अग्निष्टोमेनस्वर्गकामोयजेतेतिवेदोक्तकर्मकर्तृत्वेनसुमतीनांत्रयीरतत्वं
भवतोवेदप्रतिपाद्यत्वेनचेत्येवमाकारेणसमत्वं ननुजीवस्यचेतनत्वेनज्ञानानंदादिगुणोऽस्त्येवातःकथंसमोगुणोनास्तीत्यत्राह सुखदुःखिनोरिति सुखदुःखिनोर्युवयोर्मध्येकेवलपरिपूर्णसुखोभवांस्ते
सुमतयोभवज्ज्ञानपर्यंतंदुःखिनइति ननुपश्चात्समगुणत्वमापन्नं योवानंदाद्विमुक्तःज्ञानानंदीभवतीतिश्रुतेरितीयमाशंका अल्पसंपूर्णशक्तित्वादल्पपूर्णसुखत्वतइतिस्मृतिवचनेनपरिहरणीया यद्वा
येसुमतयःकृत्स्नंविसृजंतितेषांभवतःपुंसांभवदीयपुरुषाणांयस्त्वंफलात्मापरमानंदमोक्षरूपःसमुदितःसम्यगुक्तः त्रय्यांत्रिवेदविहितमार्गेवर्तमानयोःसुखदुःखिनोःधर्माधर्मानुष्ठानेनतत्तत्फलभुजोर्विहि
तप्रतिषिद्धकर्त्रोर्यस्त्वंफलात्मानसमुदितःसत्वंमेवृतोसीत्यन्वयः ४२ भिक्षुभिःश्लाघितामुवेत्यस्योत्तरंशृणु त्वमिति न्यस्तोवाङ्मनःकायलक्षणोदंडोयैस्तेन्यस्तदंडाःतैर्मुनिभिःवाचंयमैःनि
र्जितेंद्रियग्रामैःयतिभिरित्यर्थः गदितानुभावःस्पष्टीकृतप्रभावस्त्वं अदीर्घसमीक्षयेतियदुक्तंतत्राह आत्मेति जगतामात्मास्वामीभजतामात्मदःसायुज्यमुक्तिप्रदश्चेतिदीर्घसमीक्षयानिश्चित्यमेम
यात्वमभिहितःवृतोसि हिर्हैतावधारणइतियादवः भवतःभवज्जायमानमुदीरितमुदीरणंप्रेरणंयस्यसभवद्भवदुदीरितःसचासौकालःभवद्भवदुदीरितकालःतस्यगंधेनध्वस्ताशिषःनिरस्तसंपदःअद्भचो

त्वंन्यस्तदंडमुनिभिर्गदितानुभावआत्मात्मदश्चजगतामितिमेवृतोऽसि ॥ मुक्त्वाभवद्भवदुदीरितकालगंधध्वस्ताशिषोऽब्जभवनाकपतीन्कुतोऽन्यान् ४३
सत्यंवचस्तवगदाग्रजयश्चभूपान्विद्राव्यशार्ङ्गनिनदेनजहर्थमांत्वम् ॥ सिंहोयथास्वबलिमीशपशुंस्वभागंतेभ्योभयाद्यदुदधिंशरणंप्रपन्नः ४४ यद्वांछया
नृपशिखामणयोऽगवैन्यजायंतनाहुषगदादयऐकपत्यम् ॥ राज्यंविसृज्यविविशुर्वनमंबुजाक्षसीदंतिनानुपदवींतइहास्थिताःकिम् ४५ कास्त्रीवृणीततवपा
दसरोजगंधमाघ्रायसन्मुखरितंजनतापवर्गम् ॥ लक्ष्म्यालयंत्वविगणय्यगुणालयाढ्यंमर्त्याशिषोरुभयमर्थविविक्तदृष्टिः ४६ तंत्वानुरूपमभजंजग
तामधीशमात्मानमत्रचपरत्रचकामरूपम् ॥ स्यान्मेतवांघ्रिशरणंश्रुतिभिर्भ्रमत्यायेवैभजंतिउतयांत्यनृतापवर्गम् ४७

जातोब्जःब्रह्मा सोद्भयएवपुरुषंसमुद्धृत्यामूर्छयदितिश्रुतेः भवोरुद्रःनाकपतिरिंद्रःएतान्मुक्त्वा अन्यांश्चैद्यादीन्मुक्त्वेतिकुतःकिमुवक्तव्यमित्यर्थः एषामदीर्घसमीक्षयावृतोसीत्यर्थः ४३ राज
भ्योबिभ्यतइत्येतत्प्रकारांतरेणाक्षिपति । सत्यमिति हेगदाग्रज चशब्दएवार्थे यस्त्वमेवशार्ङ्गनिनदेनभूपान्विद्राव्यमांजहर्थहृतवानासि कथमिवयथासिंहःस्वभागंपशुलक्षणंस्वबलिंस्वस्यभरणे
योग्यंहरतितथातेभ्योराजभ्योभयाद्यदुदधिंशरणंप्रपन्नइतियत्तत्तववचः सत्यंसाधुभावंत्यजतीति अस्मद्व्यामोहनार्थमुक्तमितिभावः ४४ प्रायःसीदंतियोषितइत्यत्रवाक्ति यद्वांछयेति नृपशिखा
मणयोऽगादयोयस्यतवश्रीपादनिषेवणवांछयाऐकाधिपत्यंराज्यंसाम्राज्यंविसृज्यवनंविविशुः तेराजानःसीदंतिकिंतवानुपदवींआस्थिताःकिं आस्थायनसीदंतीत्यर्थः अंबुजाक्षेत्यनेननयनयोःस्नि
ग्धंगुणंसूचयति ४५ ४६ स्थिरबुद्धित्वेनपुरुषाणांविषादाभावेपिभीरूणांस्त्रीणांसस्यादितिमंदाशंकांश्लोकद्वयेनपरिहरति केति कास्त्रीसततरमणकांक्षिणीजनतायाःजनसमूहस्यापवर्गोमोक्षो
यस्मात्सतथातं सद्भिःमुखरितंमुख्यत्वेनेरितंदत्तमुपदिष्टं प्रधानीकृतमित्यर्थः एवंविधंतवपादसरोजगंधमाघ्रायानिषेव्य पुनरत्रपरत्रचकामरूपंत्वामविगणय्यमर्त्याशिषानाशशिरस्कसंपदाकारणेनउरु
भयंगुरुतरभीतिमंतंजनंवृणीतेत्यन्वयः कीदृशंत्वां लक्ष्म्याःसकलसंपदआलयंशौर्यादिगुणानामालयंअतएवाढ्यंच यस्त्वमविशेषेणस्त्रीपुरुषाणामर्थनापिगुणरत्नाकरस्तंत्वामभजं चैद्यादीन्हित्वे
तिशेषः कथंविधंत्वामनुरूपमनुकूलसौंदर्यं जगतामधीशंजगतामीश्वराणांब्रह्मादीनामपिसंपत्प्रदं अतएवात्मानंतेषांस्वामिनं कीदृश्यहंचअर्थविविक्तदृष्टिःअर्थोयमितिविवेकीकृतदृष्टिः अव्यक्तज्ञानेत्यर्थः ३६

किंबहुनेत्याशयेनाह स्यादिति कीदृश्याःभ्रमस्याःभ्रमःतिभ्रर्मयस्याः साभ्रमतिः तस्याविपरीतज्ञानिनामशित्र्याइत्यर्थः केनेयमवगम्यतइत्यतउक्तं श्रुतिभिरिति श्रुतिप्रमाणेनासिद्धायाइतिशेषः अभ्र माभ्रमतामत्रीयावेदैरधिगम्यतइत्यादिस्मृत्याच मुखंतुवदनेमुख्यइतियादवः तीत्यत्रमितिश्रुतिः पारत्रिककामरूपत्वंदर्शयति यइति येत्वांभजंतितउतएवानृतापवर्गसंसारान्मोक्षंयांतीत्यन्वयः तमेवंवि द्वानमृतइहभवतीतिश्रुतिवैँशब्देनगृहीता ४७ नृपाणांहेयत्वेदोषांतरमाह कस्याइति हेअच्युतस्वतःपरतोवाच्युतिरहिव भवतोपदिष्टानृपाश्चेचादयःकस्याःस्त्रियःस्युः नकस्याअपिभवंतीत्यर्थः सर्वदो षेष्वधिकोदोषोयमितिभावेनाह यत्कर्णमूलमिति हेअरिकर्शन मृडोरुद्रः रुद्रविरिंचसभासुगीतायुष्मत्कथायेषांनृपाणांकर्णमूलंनोपययायात्रोपगच्छातितइतिशेषः तासांस्युरितिपाठेयासांकर्णमूलंतासां स्त्रीणां तेनृपाःस्युरित्यर्थः ४८ एतदेवस्पष्टयति त्वक्श्मश्रुरोमेति यास्त्रीतवपदाब्जमकरंदमजिघ्रतीअसेवमानासाजीवच्छवंजीवन्मृतंपुरुषंभजति तत्रनिमित्तंकाममतिरिति अस्यसंपदमाह बहिस्त्वगा दिभिःपिनद्धंबद्धं अंतर्मांसादिभिःसंवृतं ननुविग्रहोप्येतादृशःकृष्णस्यकिंनस्यादविशेषादितिचेन्न आनंदश्मश्रुरानंदकेशइत्यादिश्रुतेर्हेतोः कालात्ययापदिष्टत्वात् ४९ अहमप्येतादृशीनेत्याह अस्तीति चरणयोरनुरागःपराभक्तिरस्तीतिभक्तेःसर्वदैकप्रकारत्वंकथयति मयातवनकोप्यर्थइतिभावेनाह आत्मन्निति आत्मन्नात्मनि ममतुत्वत्तोमहानर्थोस्तीतिभावेनाह मयिचेति मयिमहाधिकारिण्या भक्तेर्नअतिरिक्ताहष्टिरनुग्रहलक्षणायस्यसतथा भक्त्यनुकूलानुग्रहइत्यर्थस्तस्यचशब्दोभक्तेरन्वयव्यतिरेकसूचकः तत्कुतइतिचेन्नयएषदेवःपरोक्ष रोमरस्तंवाएनमाहुः भक्ताइत्यादिश्रुतिसिद्धत्वात् अनेनै वतारतम्यंसूचयति अथातोभक्तिमीमांसेतिश्रुतिविहितत्वात् अन्योन्यंहेतुहेतुमद्भावंच मिलितौवाएतौभवतोयदनुग्रहश्चभक्तिश्चेतिश्रुतिसिद्धमनुवदति मिलितावन्योन्यंहेतुहेतुमद्भावोपेतौ भक्त्यनुकू

कस्यास्युरच्युतनृपाभवतोपदिष्टाःस्त्रीणांगृहेषुखरगोश्वबिडालभृत्याः ॥ यत्कर्णमूलमरिकर्शन नोपयायाद्युष्मत्कथामृडविरिंचसभासुगीता ४८ त्वक् श्मश्रुरोमनखकेशपिनद्धमंतर्मांसास्थिरक्तकृमिविड्कफपित्तवातम् ॥ जीवच्छवंभजतिकाममतिर्विमूढायातेपदाब्जमकरंदमजिघ्रतीस्त्री ४९ अस्त्वंबुजा क्षममतेचरणानुरागआत्मन्रतस्यमयिचानतिरिक्तदृष्टेः ॥ यर्ह्यस्यवृद्धयउपात्तरजोतिमात्रोमामीक्षसेतदुहनःपरमानुकंपा ५० नैवालीकंभरत्येववचस्ते मधुसूदन ॥ अंबायाइवहिप्रायःकन्यावादरतिःक्वचित् ५१ मुग्धायाश्चापिपुंश्चल्यामनोभ्येतिनवंनवम् ॥ बुधोसतींनबिभृयात्तांबिभ्रदुभयच्युतः ५२

लानुग्रहविशेषंकथयति यर्हीति यर्हियदास्यजगतोभिवृद्धयेसृष्टिलक्षणायैउपात्तंस्वीकृतंरजोतिमात्रंकेवलंरजोयेनसतथा यद्वा उपात्ताःप्रलयेमूलरजसिअतीताःसंगताःमात्राअंशायेनसतथा मूलर जोगुणोपादानवानित्यर्थः तदुतदेवमामीक्षसे हविशेषतइत्यर्थः यदास्थितिलक्षणायैउपात्तारजसोतिरिक्तामात्रासत्वलक्षणायेनसतथा तदामामीक्षसे यदातिवृद्धिरहितोवर्धनंछेदनंसंहारस्तस्मै उपात्तारजोतिक्रांतामात्रातमोलक्षणायेनसतथा अत्रेक्षणंनामतत्तत्कार्यमनुस्मृत्यरजआदिमदधीनतत्तद्गुणाभिवर्धनमभिमेतं तदुक्तं अथत्रिगुणाह्येषाप्रकृतिरगुणोवाविष्णुःसयदाह्वरजारजोस्याउ द्धर्धयतीत्यादिश्रुतौनैतत्स्वप्रयोजनमुद्दिश्येतिनःअस्मानुद्दिश्यकृतापरमकृपेतिभावः ५० भगवतिभगवदुक्तेरेवंतात्पर्यमकाश्यानिगमयति नैवेति हेमधुसूदनतेतववचःअलीकंअसत्यलक्षणंभारंनभर तिनतुबिभर्त्येव भृञ्भरणइतिधातुः कथमिवअंबायाःकन्यावादरतिरिव यथामातुःकन्याप्रदानकथायांरतिस्तात्पर्याभिनिवेशलक्षणानालीकंभवति प्रायःएवापमर्थोऽनुमतोहि समुच्चयेनुमत्यां चाप्येवसाम्येवधारणइतियादवः क्वापिमातुरतिरलीकंभरातितववचःक्वाप्यलीकंनभवत्येवैतदुक्तं क्वचिदिति क्वचित्क्वापि ५१ इदानींकृष्णस्यनियतदारत्वमात्मनोनियतपातिव्रत्यंचव्यनयंतीदेवीपुं श्चलीममर्थवादयति मुग्धायाइति अस्यार्थआचार्यैकोत्रलिख्यते यामसतींबुधोनबिभृयात् यांचतांबिभ्रदृष्टादृष्टच्युतोभवतितस्याःअपिपुंश्चल्यास्त्वयिमनोनवंनवमभ्येतीति मूर्छयामोहिन्यामूढत्वंयुवयो रपि तत्रवत्रसुलभमुपलब्धमितिमंदाशंका अमुग्धैवतुमुग्धेवत्वदुःखादुःखितेवच श्रीर्दर्शयेद्धारिश्चैवनैवैतौमोहदुःखिनावित्यादिस्मृत्यापरिहर्तव्या ५२

भगवत्योक्तंभगवताकिमनुमतंविमतामितिविकल्पंपरिहरति साध्विति एतद्वचः मलंभिताप्रस्तोभिता अन्वर्थमनुकूलार्थम् ५३ हेकामिनिर्ईश्वरियंयंकामंकामयसेसर्वेत्वयिनित्यदासंतिहियस्मात्तस्मा त्कांविभूतिंकामयसेनकामपीत्यर्थः यद्वायंयंकामंकामयसेतान्मयिकामयस्व तेषामभावाद्वच्मीत्याह संतीति तस्मात्प्रियवचनमुक्तंकामयति ५४ भर्तुःस्नेहःपातिव्रत्यंचाभीष्टसंपत्प्राप्तौनिमित्तं तच्चवास्तीत्याह उपलब्धमिति उपलब्धंदृष्टं तत्रहेतुर्यद्वाक्यैरिति मयिसंलग्नाधीर्नोपकर्षितांअन्यत्रननीतायद्यस्मान्नित्यमुक्तत्वादावयोःदांपत्यंनित्यम् ५५ तत्रमुक्तिमंतरेणदांपत्यापेक्षयास्मद्भजनमयुक्त मित्याशयेनाह यइति ५६ ननुतर्हिसंपदर्थेभगवद्भजनंयुक्तंहीतितत्राह मामिति सतःसत्यस्यमोक्षस्यपातिंयेसंपल्लक्षणभोगाः कथंतेषांभोगानांनिरयेसत्त्वामितितत्राह मात्रात्मकत्वादिति मात्रात्मः कत्वात्तेषांभोगानांशब्दादिविषयैर्विनाभूतत्वान्निरयेसुसंगमःसुलभःसंगमइत्यर्थः ५७ सर्वभक्तेषुत्वमेवमुख्यभक्तेत्याशयेनाह दिष्ट्येति हेगृहेश्वर्ययुतेदेवित्वयामय्यनुवृत्तिःभक्तिःकृतेतियत्तद्दिष्ट्यात्वदन्ये षांभवमोचनीवा असावनुवृत्तिःखलैःसुदुष्करादुराशिषःदुष्टेच्छायाःपत्यासहदुर्वाक्यायाःवा असुंभरायाःस्वप्राणपोषणपरायाः विक्रांतिजुषःजारलक्षणव्याजसेवमानायाःस्त्रियःसुतरांसुदुष्करादिष्ट्या

श्रीभगवानुवाच ॥ साध्वेतच्छ्रोतुकामैस्त्वंराजपुत्रिप्रलंभिता ॥ मयोदितंयदन्वर्थंसर्वंतत्सत्यमेवहि ५३ यंयंकामयसेकामंमयिकामयकामिनि ॥ संतिह्येकांतभक्तायास्तवकल्याणिनित्यदा ५४ उपलब्धंपतिप्रेमपातिव्रत्यंचतेनघे ॥ यद्वाक्यैश्चाल्यमानायानधीर्मय्यपकर्षिता ५५ येमांभजंतिदांपत्येतप साव्रतचर्यया ॥ कामात्मानोपवर्गेशंमोहितामममायया ५६ मांप्राप्यमानिन्यपवर्गसंपदंवांछंतियेसंपदएवतत्पतिम् ॥ तेमंदभाग्यानिरयेपियेस्युर्मात्रात्म कत्वान्निरयेसुसंगमः ५७ दिष्ट्यागृहेश्वर्ययुतेमयित्वयाकृतानुवृत्तिर्भवमोचनीखलैः ॥ सुदुष्करासौसुतरांदुराशिषोह्यसुंभरायाविक्रांतिजुषःस्त्रियः ५८ नत्वादृशीं प्रणयिनींगृहिणींगृहेषुपश्यामिमानिनियया स्वविवाहकाले ॥ प्राप्तान्नृपानविगणय्यरहोरहोमेप्रस्थापितोद्विजउपस्थितसत्कथस्य ५९ भ्रातुर्विरूपक रणंयुधिनिर्जितस्यप्रोद्वाहपर्वणिचतद्वधमक्षगोष्ठ्याम् ॥ दुःखंसमुत्थमसहास्मदयोगभीत्यानैवाब्रवीःकिमपितेनवयंजितास्ते ६० दूतस्त्वयात्मलभनेसुवि विक्तमंत्रःप्रस्थापितोमयिचिरायतिशून्यमेतत् ॥ मत्वाजिहासुरिदमंगमनन्ययोग्यंतिष्ठेस्ततस्त्वयिवयंप्रतिनंदयामः ६१ श्रीशुकउवाच ॥ एवंसौरतसं लापैर्भगवान्देवकीसुतः ॥ स्वरतोरमयारेमेनरलोकंविडंबयन् ६२ तथान्यासामपिस्त्रीणांगृहेषुगृहवानिव ॥ आस्थितोगृहमेधीयान्धर्माल्लोकगुरुर्जुष न् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गृहंमंगलमंदिरंच ऐश्वर्ययुतश्चादिष्ट्यागृहैश्वर्ययुतःतस्मिन्नितिवा ५८ श्लोकत्रयेणदेव्याःपूर्वोक्तांभक्तिंलालयति मत्वादृशीमित्यादिनाउपस्थितासमीपंप्रापितात्वत्सत्कथा यस्यसतथातस्यरहोर हःअतिरहसि ५९ विरूपकरणंकेशवपनं प्रोद्वाहपर्वणिविवाहलक्षणोत्सवदिवसेअक्षगोष्ठ्यांद्यूतविशेषक्रीडायां तस्यभ्रातुर्वधं अस्मदयोगभीत्याअस्मद्विरहभयेन ६० आत्मलभनेस्वलाभार्थंसुष्ठुविवि क्तमंत्रःस्पष्टीकृतरहोवचनःचिरायतिविलंबनंकुर्वतिसति एतज्जगच्छून्यंअसदमंगलंमत्वाऽनन्ययोग्यंअन्यपुरुषसंगायोग्यमिदंअंगंजिहासुस्त्यक्तुमिच्छुरितियावत् ६१ देव्यागुणानशेषानायुषापिवक्तुंनशक्याइ तिसंक्षिपतीत्याह श्रीशुकइति सौरतसंलापैःसुरतसंबंधिमिथोभाषणैः नरलोकंमनुष्यजनंविडंबयन्अनुकुर्वन् ६२ इदमन्यत्रातिदिशति तथेति गृहवान्गृहस्थइवआस्थितःउद्वतःप्रकाशितः आङुउद्व मनइतिसूत्रम् ॥ ६३ ॥ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ७ ॥

अध्यायद्वयेनलोकविडंबनानुचरितंकथयति तेनसतांज्ञानाभिवृद्धिरसतामन्यथेति तत्रादावेकैकस्यांदशदशपुत्राआसन्नित्यादिकथयति एकैकशइति सर्वात्मसंपदाअन्यूनदेहादिस्वभावसमृद्ध्या १ अन
पगंअपगमरहितम् २ एवमपिपराजयःस्त्रीणामेवेत्याह चार्विति ३ स्मायःमंदस्मितंतेनयुक्तोवलोकःस्मायावलोकः तस्यलवेनाल्पेनदर्शितेनभावेनस्पंदनलक्षणक्रिययाहारिणामनोहरेणभ्रुवो
मंडलवलयेनप्रहिताःसौरतमंत्राः सुरतवर्धनमंत्राः एतैःशौंडैःपटुत्वमाप्तैःकामबाणैःकरणैःसंभोगसाधनैः यस्यहरेरिंद्रियंरेतोलक्षणंविमथितुंआलोडयितुंस्रावयितुंवा वशीकृतकामत्वेनदृढवीर्यत्वात् ४
याःपत्न्यःपक्ष्मकटाक्षैःस्थूणांतरेणस्तंभव्यवधानेनस्वीप्सितंसुतरामभीष्टंकृष्णमैक्षन्अपश्यन्ताइतिशेषः केनउच्यतेलक्ष्म्याःकांत्याएकधामप्रधानगृहंचसरसंसस्नेहंप्लुतंदीर्घीकृतंसृतंवावीक्षणंदर्शनंलक्ष्म्ये
कधामसरसप्लुतवीक्षणंतेन स्वभवनेष्वधिरूढंउत्तुंगमंचारूढंअपिसंभावनार्थं सतीःसत्यःस्थूणांतरेकिमर्थंवीक्षणमित्यतउक्तं नवसंगमेति ५ सुरतादन्यत्रकालेतासांलीलाविशेषमाह रामाइति रामाः

श्रीशुकउवाच ॥ एकैकशस्ताःकृष्णस्यपुत्रान्दशदशाबलाः ॥ अजीजनन्ननवमान्पितुःसर्वात्मसंपदा १ गृहादनपगंवीक्ष्यराजपुत्र्योच्युतंस्थितम् ॥
आत्मनोऽमंसतप्रेष्ठंनतत्तत्त्वविदःस्त्रियः २ चार्वब्जकोशवदनायतचारुनेत्रसप्रेमहाससरसवीक्षितवल्गुजल्पैः ॥ संमोहिताभगवतोनमनोविजेतुंस्वैर्विभ्रमैः
समशकन्वनिताविभूम्नः ३ स्मायावलोकलवदर्शितभावहारिभ्रूमंडलप्रहितसौरतमंत्रशौंडैः ॥ पत्न्यस्तुषोडशसहस्रमनंगबाणैर्यस्येंद्रियंविमाथितुंकर
णैर्नशेकुः ४ याःस्वीप्सितंस्वभवनेष्वधिरूढमुच्चैर्लक्ष्म्येकधामसरसप्लुतवीक्षणेन ॥ ऐक्षन्सतामपिपर्तिचसतीःकटाक्षैःस्थूणांतरेणनवसंगमलज्जयै
व ५ रामागृहेविहरतःपुरतःकराभ्यांबद्धेक्षणाःस्वदयितस्यमुदाहसंत्यः ॥ गात्रांतराण्यपिदधुर्निजपूरुषस्यक्लेशावहान्यपितदंगजभंगभीताः ६
तासांयादशपुत्राणांकृष्णस्त्रीणांपुरोदिताः ॥ अष्टौमहिष्यस्तत्पुत्रान्प्रद्युम्नादीन्गृणंतितान् ७ चारुदेष्णःसुदेष्णश्चचारुदेहश्चवीर्यवान् ॥ सुचारुश्चारु
गुप्तश्चभद्रचारुस्तथापरः ८ चारुचंद्रोतिचारुश्चचारुमान्दशमोहरेः ॥ प्रद्युम्नप्रमुखाजातारुक्मिण्यानवमाःपितुः ९ भानुःसुभानुःस्वर्भानुःप्रभानुर्भा
नुमांस्तथा ॥ चंद्रभानुर्बृहद्भानुरतिभानुस्तथाष्टमः १० स्वर्भानुःप्रतिभानुश्चसत्यभामात्मजादश ॥ सांबःसुमित्रःपुरुजिच्छतजिच्चसहस्रजित् ११ विज
यश्चित्रकेतुश्चवसुमान्द्रविणःक्रतुः ॥ जांबवत्याःसुताह्येतेसांबाद्याःपितृसंमताः १२ भानुश्चंद्रोश्वसेनश्चचित्रगुर्वेगवान्वृषः ॥ आमःशंकुर्वसुःश्रीमान्कुंतिर्ना
ग्नजितेःसुताः १३ श्रुतःकविर्वृषोवीरःसुबाहुर्भद्रएकलः ॥ शांतिर्दर्शःपूर्णमास्यःकालिंद्याःसोमकोपरः १४

स्त्रियःगृहेविहरतःस्वदयितस्यकराभ्यांपुरतोबद्धेक्षणाः मुदारोमांचहेतुहर्षेणहसंत्यःसाट्टहासंकुर्वंत्यः निजपूरुषस्यनिजभर्तुःक्लेशावहानिक्लेशाकराण्यपिगात्रांतराणिविषयेभ्यःस्पर्शयोग्येभ्यो
गात्रेभ्योऽन्यत्गात्राण्यपिदधुःवस्त्रादिनापिहितानिचक्रुरित्यन्वयःकीदृश्यःतस्यांगजस्याश्लेषलक्षणकामस्यभंगेभीताअपीति ६ इदानींतासांपृथक्पृथक्पुत्रान्वक्तुमुपक्रमते तासामिति दशदश
पुत्रायासांताःदशपुत्राः तासांतासांकृष्णस्त्रीणांमध्येयाःपुरोदिताःपूर्वोक्ताःअष्टौमहिष्यस्तासांतान्पुत्रान्प्रद्युम्नादीन्गृणंतितत्रत्याइतिशेषः ७ प्रद्युम्नादन्येकिंनामानइतितत्राह चारुदेष्णइ
त्यादिना ८ ९ एवंक्रमेणसत्यभामादिसुताननुक्रामति भानुरित्यादिना एकःशत्रुःचंद्रस्यस्वर्भानूराहुरिवअपरःलोकस्यभानुःसूर्यइवस्वःस्वर्गपुरोस्थितः १० ११ १२ नाग्नजितेःनग्नजित्पुत्र्याःनीलायाः
१३ वृषविशेषणंवीरइतिअपरःसोमकोपिकालिंद्याःसुतः १४

माद्र्याःलक्ष्मणायाः १५ १६ रोहिण्याःभद्रायाः १७ भोजकटेपुरेस्थितस्यरुक्मिणःपुत्र्याम् १८ एतेषांमातरःकृष्णभार्याणांषोडशसहस्राणि १९ अरेःकृष्णस्यपुत्रायप्रद्युम्नाय तंकृष्णं रंध्रमवसरं २० द्विषोःशत्रुभूतयोःवैवाहिकींविवाहसंबंधिनीम् अतीतकथानेदानींवक्तुंशक्येतिनेत्याह अनागतमिति विप्रकृष्टंदूरस्थंव्यवहितंमूर्त्तद्रव्यांतरितम् २१ अर्धांगीकारेणपरिहरति यद्यपीति व्यतरद्दत्तवान् भागिनेयाय सहोदर्याःपुत्रायेतिसूचितं प्रियंइष्टं तदेवआचष्टे कुर्वन्निति इदंदानेकारणम् २२ ननुततःपरंवैरंमुक्तवान्किंनततोधिकमभूत्कथमत्राह तदेवेति श्रीशैलनिलयंश्रीपर्वतवासिनंमल्लिकार्जुननामानमित्यर्थः २३ छंदयामासअभीष्टंदत्तवान् वशाभिप्रायपोश्छंदइति २४ शत्रुसंघानांमनसेतिशेषः अजेयाच्छेद्यत्वेतथास्तौमित्युक्त्वा तस्यकृष्णभाक्तिंद

प्रघोषोगात्रवान्सिद्धोबलःप्रबलउर्ध्वगः ॥ माद्र्याःपुत्रामहाशक्तिःसहओजोपराजितः १५वृकोर्हकोनिलोनीलो वह्नेनोन्नादएवच ॥ महाशापोवनोवाह्निर्मित्रविंदात्मजाःक्षतिः १६ संग्रामजिद्बृहत्सेनःशूरःप्रहरणोरिजित् ॥ जयःसुभद्रोभद्राश्वोवामआयुश्चसप्तकः ॥ दीप्तिमांस्ताम्रपत्राद्यारोहिण्यास्तनयाहरेः १७ प्रद्युम्नाश्चानिरुद्धोभूद्रुक्मवत्यांमहाबलः ॥ पुत्र्यांचरुक्मिणोराजन्नाम्नाभोजकटेपुरे १८ एतेषांपुत्रपौत्राश्चबभूवुःकोटिशोनृप ॥ मातरःकृष्णजातानांसहस्राणिचषोडश १९ ॥ राजोवाच ॥ कथंरुक्म्यरिपुत्रायप्रादाद्दुहितरंयुधि ॥ कृष्णेनपरिभूतस्तंहंतुंरंध्रंप्रतीक्षते २० एतदाख्याहिमेब्रह्मन्द्विषोर्वैवाहिकींक्रियाम् ॥ अनागतमतीतंचवर्तमानमतींद्रियम् ॥ विप्रकृष्टंव्यवहितंसम्यक्पश्यंतियोगिनः २१ श्रीशुकउवाच ॥ यद्यप्यनुस्मरन्वैरंरुक्मीकृष्णावमानितः ॥ व्यतरद्भागिनेयायसुतांकुर्वन्स्वसुःप्रियम् २२ तदेवानुस्मरन्वैरंरुक्मीकृष्णावमानितः ॥ तोषयामासतपसाश्रीशैलनिलयंहरम् २३ तपसाराधितोरुद्रोरुक्मिणावरदर्षभः ॥ वरेणच्छंदयामाससचवव्रेदृढंधनुः २४ अजेयंशत्रुसंघानामच्छेद्यंत्रिदशैरपि ॥ तथेतिकार्मुकंदत्वावाक्यंचोवाचशंकरः २५ यदाविरुध्यसेविष्णौतदेतत्कार्मुकंनृप ॥ हित्वातदात्वामामेवप्रतिपत्स्यतिनान्यथा २६ इत्युक्त्वाकार्मुकंदत्त्वाशंकरोनव्यदृश्यत ॥ सोपिलब्धवरोराजाप्राप्यभोजकटंपुरम् २७ तेनचापेनसकलान्नृपान्प्रख्यातपौरुषान् ॥ वशेचकारसंग्रामेरुक्मीकृष्णमृतेनृप २८ विरोद्धुंवासुदेवेनरुक्मीनैवाकरोन्मनः ॥ धनुर्लोभान्महाराजमैत्रीमप्यकल्मषाम् २९ यद्यप्यनुस्मरन्वैरंगिरिशस्यस्मरन्वचः ॥ वृतःस्वयंवरेसाक्षादनंगोंगयुतस्तया ३० राज्ञःसमेतान्निर्जित्यजहारैकरथोयुधि ॥ अनिरुद्धोरुक्मवत्यांतस्यांजज्ञेमहारथः ३१ जहारयंचित्रलेखाबाणपुत्र्याप्रचोदिता ॥ सहस्रबाहुर्बाणश्चयत्कृते द्विभुजोभवत् ३२ रुक्मिण्यास्तनयांराजन्कृतवर्मसुतोबली ॥ उपयेमेविशालाक्षःकन्यांचारुमतींकिल ३३ दौहित्रायानिरुद्धायपौत्रींरुक्म्यददाद्धरेः ॥ रोचनांबद्धवैरोपिस्वसुःप्रियचिकीर्षया ३४ जानन्नधर्मंतद्योगंस्नेहपाशानुबंधनः ॥ तस्मिन्नभ्युदयेराजन्रुक्मिणीरामकेशवौ ३५

र्शयितुंवक्ति वाक्यंचेति २५ २६ २७ २८ तर्हिबंधुमैत्रींनिर्दुष्टात्माकार्षीत्किंनेत्याह मैत्रीमिति अपितुबंधुकृत्याकरणेनकल्मषमकरोत् २९ मैत्र्यकरणेविरोधाकरणेचानिमित्तमाह यदीति अनंगश्चेत्किमवलोक्यवृतइत्यतउक्तमंगयुतइति ३० ३१ यमनिरुद्धं ३२ कृतवर्मणःसुतःपुत्रः ३३ रुक्मीस्वदौहित्रायहरेःपौत्रायानिरुद्धायेतिशेषःस्वपौत्रीमदात् ३४ तस्मिन्नभ्युदयेअनिरुद्धविषयेविवाहेप्रवृत्तेसति ३७

३६ बलंबलभद्रं तद्व्यसनीद्यूतक्रियापरः ३७ पराजयेपणंग्लहम् ३८ कलिंगःदंतवक्रःत्वांजितवान्‌त्वानशिक्षतअग्रेइतिभावः ३९ ४० अर्बुदंदशकोटिधनम् ४१ ४२ ४३ आकाशसरस्वती
किमाहेवितत्राह बलेनेति ४४ तामाकाशवाणीं ४५ ४६ अष्टपदेनअक्षफलकेन ४७ ४८ ४९ हरेःश्यालेरुक्मिणिनिहतेसाति ५० भार्ययासहानिरुद्धंवरंरथंआरोप्यरामादयोदशार्हकाःसिद्धाखिला
र्थाःसंपन्नसमस्ताभीष्टाः तत्रहेतुःमधुसूदनेति ५१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्त०वि०टीकायांषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ७ ॥ यथापूर्वमुक्तंतथाअत्यवासयत् अतीतान्यकरोत् प

पुरंभोजकटंजग्मुःसांबप्रद्युम्नकादयः ॥ तस्मिन्प्रवृत्तउद्वाहेकालिंगप्रमुखान्नृपाः ३६ दृप्तास्तेरुक्मिणंप्रोचुर्बलमक्षैर्विनिर्जय ॥ अनक्षज्ञोबलोराजन्नपित
द्व्यसनीमहान् ३७ इत्युक्तोबलमाहूयतेनाक्षैरुक्म्यदीव्यत ॥ शतंसहस्रमयुतंरामस्तत्राददेपणम् ३८ तंतुरुक्म्यजयत्तत्रकालिंगःप्राहसद्बलम् ॥ दंता
न्संदर्शयन्नुच्चैर्नामृष्यत्तद्धलायुधः ३९ ततोलक्षंरुक्म्यगृह्णाद्ग्लहंतदंजयद्बलः ॥ जितवानहमित्याहरुक्मीकैतवमाश्रितः ४० मन्युनाक्षुभितःश्रीमा
न्समुद्रइवपर्वणि ॥ जातारुणाक्षोतिरुषान्यर्बुदंग्लहमाददे ४१ तंचापिजितवान्रामोधर्मेणच्छलतोब्रवीत् ॥ रुक्मीजितंमयात्रेमेवदंतुप्राश्निकाइति ४२
तथेत्याहकालिंगोपिदंतान्संदर्शयन्सीरिणः ॥ ततःकोपपरीतात्मातूष्णीमासीद्धलायुधः ४३ तदाऽब्रवीन्नभोवाणीबलेनैवजितोग्लहः ॥ धर्मतोवचनेनैव
रुक्मीवदतिवैमृषा ४४ तामनादृत्यवैदर्भोदुष्टराजन्यचोदितः ॥ संकर्षणंपरिहसन्बभाषेकालचोदितः ४५ नैवाक्षकोविदायूयंगोपालावनगोचराः ॥
अक्षैर्दीव्यंतिराजानोबाणैश्चनभवादृशाः ४६ रुक्मिणैवमधिक्षिप्तोराजभिश्चोपहासितः ॥ क्रुद्धःपरिघमुद्यम्यजघ्नेतंनर्मसंसदि ४७ कालिंगराजंतरसा
गृहीत्वादशमेपदे ॥ दंतानपातयत्क्रुद्धोयोऽहसद्विवृतैर्द्विजैः ४८ अन्येनिर्भिन्नबाहूरुशिरसोरुधिरोक्षिताः ॥ राजानोदुद्रुवुर्भीताबलेनपरिघार्दिताः ४९
निहतेरुक्मिणिश्यालेनाब्रवीत्साध्वसाधुवा ॥ रुक्मिणीबलयोराजन्स्नेहभंगभयाद्धरिः ५० अथोऽनिरुद्धंसहभार्ययावरंरथंसमारोप्यययुःकुशस्थलीम् ॥
रामादयोभोजकटाद्दशार्हकाःसिद्धाखिलार्थामधुसूदनाश्रयाः ५१ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥७६॥ श्रीशुकउ
वाच ॥ तथातामिर्वरस्त्रीभिरिममाणोजनार्दनः ॥ दिनानिहतसापत्न्यःशुवहून्यत्यवासयत् १ राजोवाच ॥ तासांषोडशसाहस्रमहिषीणांजनार्दनः ॥ तृ
प्तिंकथंचकारैकोमानुषंदेहमाश्रितः २ श्रीशुकउवाच ॥ हंततेकथयिष्यामिश्रोतॄणांविस्मयावहम् ॥ यथाचकारबह्वीनामेकस्त्वप्तिंजनार्दनः ३ नरकंनिह
तंश्रुत्वातथोद्वाहंचयोषिताम् ॥ कृष्णेनैकेनबह्वीनांतद्दिदृक्षुःस्मनारदः ४ चित्रंबतैतदेकेनवपुषायुगपत्पृथक् ॥ गृहेषुद्व्यष्टसाहस्रंस्त्रियएकउदावहत् ५
इत्युत्सुकोद्वारवतींदेवर्षिर्द्रष्टुमागमत् ॥ पुष्पितोपवनारामंद्विजालिकुलनादितम् ६

थात्यवासयत् तथातवकथयामीतिवा १ २ ३ नरकंनिहतंश्रुत्वातथाएकेनकृष्णेमबह्वीनांयोषितांचोद्वाहंश्रुत्वानारदस्तद्दृष्टांतादिदृक्षुरभूदित्यन्वयः ४ ततःकिमितितत्राह चित्रमितिएकःएकेनवपुषापृ
थक्‌गृहेषुद्व्यष्टसाहस्रंस्त्रियएकस्मिन्मुहूर्तेउदावहदितियत्तदिदंविचित्रमाश्चर्यमितिच ५ संतोषादुत्सुकोभूत्स देवर्षिः कृष्णचेष्टितंद्रष्टुंद्वारवतीमागमदित्यन्वयः कीदृशंद्वारवतीनामपुरंपुष्पिता
उपवनारामायस्मिंस्तत्‌द्विजानामलीनांपक्षिणांकुलेननादितम् ६

उत्फुल्लेंदीवरादिभिः छुरितेषुमिश्रितेषुसरस्सुहंसादिभिरुच्चैः ह्लुतस्वरेण कूजितं यद्वा सामान्यतउक्तंनारदागमनंविशिनष्टि पुष्पितेत्यादिना प्रथमतोद्विजादिनादितंपुष्पितोपवनारामंमाप पश्चादुत्फुल्लेंदी
वरादिभिः छुरितेषुसरस्सुहंसादिभिरुच्चैः कूजितंस्थलमाप ७ ततः पश्चात्स्फाटिकराजतैः स्फाटिकादिनिर्मितैः नवभिः नूतनैः प्रासादलक्षणैर्जुष्टंस्थलमाप कीदृशैर्महामरकतप्रख्यैः इंद्रनीलविहितसोपानैः स्व
र्णरत्नानिसुवर्णश्रेष्ठानिपरिच्छदायेषांतानियथा अत्युत्तमसुवर्णजलविचित्रितानीत्यर्थः तैः ८ किंच विभक्तैः विभक्तरथ्यापथैः रथमार्गैश्चत्वरैरापणैश्चशोभितांतथः परंशालाभिः सभाभिरतिरुचिरां सुराल
यैः देवगृहैश्चमनोरमांगोमयचंदनोदकादिनासंसिक्तामार्गाश्चांगणानिचवीथयश्च गृहपंक्तिपुरोमार्गाश्चसंसिक्तमार्गांगणवधियः ताश्चगेहानिचास्याः संतीतिसंसिक्तमार्गांगणवीथिगेहिनीतां पतंत्यः विवरणा
वरणेकुर्वंत्यः पताकायेषांतेपतत्पताकाः तेचध्वजाः पतत्पताकध्वजास्तैः वारितः स्तंभितआतपोयत्रसातथातां एवंविधायांतस्यांकुशस्थल्यामंतर्भागेहरेः पुरंसर्वसंपदापूर्णंस्थानमस्तीतिशेषः सर्वधिष्ण्यपैः

उत्फुल्लेंदीवरांभोजकह्लारकुमुदोत्पलैः ॥ छुरितेषुसरस्सूच्चैः कूजितंहंससारसैः ७ प्रासादलक्षैर्नवभिर्जुष्टंस्फाटिकराजतैः ॥ महामरकतप्रख्यैः स्वर्णरत्नप
रिच्छदैः ८ विभक्तरथ्यापथचत्वरापणैः शालासभाभीरुचिरांसुरालयैः ॥ संसिक्तमार्गांगणवीथिगेहिनींपतत्पताकाध्वजवारितातपाम् ९ तस्यामंतःपुरंश्री
मदार्चितंसर्वधिष्ण्यपैः ॥ हरेः स्वकौशलंयत्रत्वष्ट्राकात्स्न्येंनदर्शितम् १० तत्रषोडशभिः सद्मसहस्रैः समलंकृतम् ॥ विवेशैकतमंशौरेः पत्नीनांभवनंमह
त् ११ विष्टब्धंविद्रुमस्तंभैर्वैदूर्यफलकोत्तमैः ॥ इंद्रनीलमयैः कुड्यैर्जगत्या चाहतत्विषा ॥ … मरकतोत्तमैः १२ वितानैर्निर्मितैस्त्वष्ट्रा मुक्तादामविलंबिभिः ॥ दांतैरासनपर्यंकैर्म
ण्युत्तमपरिष्कृतैः १३ दासीभिर्निष्ककंठीभिः सुवासोभिरलंकृतम् ॥ पुंभिः सकंचुकोष्णीषसुवस्त्रमणिकुंडलैः १४ रत्नप्रदीपनिकरद्युतिभिर्निरस्तध्वांतं
विचित्रवलभीषुशिखंडिनोंग ॥ नृत्यंतियत्रविहितागुरुधूपमक्षैर्निर्यांतमीक्ष्यघनबुद्धयउन्नदंतः १५ तस्मिन्समानगुणरूपवयः सुवेषदासीसहस्रयुतयाऽनुस
वंगृहिण्या ॥ विप्रोददर्शचमरव्यजनेन रुक्मदंडेनसात्वतपतिंपरिवीजयंत्या १६ तंसन्निरीक्ष्यभगवान्सहसोत्थितः श्रीपर्यंकतः सकलधर्मभृतांवरिष्ठः ॥
आनम्यपादयुगलंशिरसाकिरीटजुष्टेनसांजलिरवीविशदासनेस्वे १७ तस्यावनिज्यचरणौतदपः स्वमूर्ध्ना बिभ्रज्जगद्गुरुतरोपिसतांपतिर्हि ॥ ब्रह्मण्यदेवइ
तियद्गुणनामयुक्तंतस्यैवयच्चरणशौचमशेषतीर्थम् १८ संपूज्यदेवऋषिमादिऋषिः पुराणोनारायणोनरसखोविधिनोदितेन ॥ वाण्याभिभाष्यमितयामृतक
ल्पयाचप्राहप्रभोभगवतः करवामकिंते १९

समस्तैः ब्रह्मादिभिरार्चितं धिष्ण्यंगृहं मध्यगृहपतिर्ब्रह्मा परितः पतयइंद्रादयः यत्रपुरेत्वष्टाविश्वकर्मणा ९ १० ततः परितः कृष्णस्यपत्नीनांषोडशभिः सद्मसहस्रैः गृहसहस्रैः संदर्शनीयतयालंकृतं भवनानामे
कतमं भवनम् ११ कीदृशंतद्गृहमत्राह विष्टब्धमिति मूलेअग्रेचफलकोत्तमानियेषांतेतथातैः जालैः गवाक्षैः १२ मुक्तादामविलंबिभिः अवलंबमानमौक्तिकमालैः दांतैर्गजदंतनिर्मितैः १३ १४ अक्षैर्ग ३९
वाक्षैः निर्यांतंनिर्गतंविहितागुरुचूर्णधूपंदृष्ट्वाशिखंडिनोमयूराः १५ चामरव्यजनेनचामराख्यव्यजनेन तस्मिन्भवनेआविवेशउपविष्टः १६ १७ भोपरीक्षित्नैतच्चित्रमित्याह ब्रह्मण्यदेवइतीति यस्यच
रणशौचजलमशेषाणिस्तीर्थंपवित्रीकृतानिकरोतीतिअशेषतीर्थं यद्वाऽशेषाणितीर्थानियस्मिन्सचतस्यहरेः ब्रह्मण्यदेवइतियत्तद्गुणनामतस्यवैयुक्तमित्यवधारयेत्यर्थः १८ शास्त्रोदितेनविधिनासंपूज्य १९

तत्र नारदः प्रतिवक्ति नेति त्वयिअद्भुतंनैवमानादिदानामितिशेषः स्वैरावतारः स्वेच्छावतारइतिसुष्ठुविदाम २० अथदृष्टंतवांघ्रियुगलंध्यायंश्चरामि यथास्मृतिःस्यात्तथानुगृहाण २१ २२ अक्षाभिरक्षैःदी व्यंतंदेवनक्रियांकुर्वंतम् २३ अविदुषेवपूर्वंगृहेनारदागमनमजानतेवहरिणाभवान्कदायातइत्यसौनारदःपृष्टः २४ २५ २६ क्वापिगृहेब्राह्मणदत्तावशेषितमन्नम् २७ असिचर्मभ्यांशिष्यवर्त्मसुचरंतंशि ष्यान्शिक्षयंतम् २८ २९ वारमुख्याभिरबलाभिरावृतंवेष्टितम् ३० ददतमितिपाठःददंतमितिपाठेदददानइत्यस्यधातोःशत्रादेशः ३१ ३२ ३३ ३४ कालेमासेविष्णुक्तप्रकारेणउपनायनंउपनयनं स्व

नारदउवाच ॥ नैवाद्भुतंत्वयिविभोखिललोकनाथेमैत्रींजनेषुदधतश्चदमंखलानाम् ॥ निःश्रेयसायजगतांस्थितिरक्षणाभ्यांस्वैरावतारउरुगायविदामसुष्ठु २० दृष्टंतवांघ्रियुगुलंजनतापवर्गंब्रह्मादिभिर्हृदिविचिंत्यमगाधबोधैः ॥ संसारकूपपतितोत्तरणावलंबंध्यायंश्चराम्यनुगृहाणयथास्मृतिःस्यात् २१ ततोन्यदाविशद्गेहंकृष्णपत्न्याःसनारदः ॥ योगेश्वरेश्वरस्यांगयोगमायांविवित्सया २२ दीव्यंतमक्षैस्तत्रापिप्रियया चोद्धवेनच ॥ पूजितःपरयाभ क्त्याप्रत्युत्थानासनादिभिः २३ पृष्टश्चाविदुषेवासौकदायातोभवानिति ॥ क्रियतेकिंनुपूर्णानामपूर्णैरस्मदादिभिः २४ अथापिब्रूहिनोब्रह्मन्जन्मैतच्छो भनंकुरु ॥ सतुविस्मितउत्थायतूर्णमन्यदगाद्गृहम् २५ तत्राप्यचष्टगोविंदंलालयंतंशिशून्सुतान् ॥ ततोन्यस्मिन्गृहेपश्यन्मज्जनायकृतोद्यमम् २६ जुह्वंतंचवितानाग्नीन्यजंतंपंचभिर्मखैः ॥ भोजयंतंद्विजान्क्वापिभुंजानमवशेषितम् २७ क्वापिसंध्यामुपासीनंजपंतंब्रह्मवाग्यतम् ॥ एकत्रचासिचर्मभ्यां चरंतंशिष्यवर्त्मसु २८ अश्वैर्गजैरथैःक्वापिविचरंतंगदाग्रजम् ॥ क्वचिच्छयानंपर्यंकेस्तूयमानंचबंदिभिः २९ मंत्रयंतंचकस्मिंश्चिन्मंत्रिभिश्चोद्धवादिभिः॥ जलक्रीडारतंक्वापिवारमुख्याबलावृतम् ३० कुत्रचिद्द्विजमुख्येभ्योददतंगाःस्वलंकृताः ॥ इतिहासपुराणानिशृण्वंतंमंगलानिच ३१ हसंतंहास्यकथयाक दाचित्प्रियया गृहे ॥ क्वापिधर्मंसेवमानमर्थकामौचकुत्रचित् ३२ ध्यायंतमेकमात्मानंपुरुषंप्रकृतेःपरम् ॥ शुश्रूषंतंगुरून्क्वापिकामैर्भोगैःसपर्यया ३३ कु र्वंतंविग्रहंकैश्चित्संधिंचान्यत्रकेशवम् ॥ कुत्रापिसहरामेणचिंतयंतंसतांशिवम् ३४ पुत्राणांदुहितॄणांचकालेविध्युपनायनम् ॥ दारैर्वरैस्तत्सदृशैःकल्प यंतंविभूतिभिः ३५ प्रस्थापनोपनयनैरपत्यानांमहोत्सवान् ॥ वीक्ष्ययोगेश्वरेशस्ययेषांलोकाविसिस्मिरे ३६ यजंतंसकलान्देवान्क्वचित्क्रतुभिरूर्जि तैः ॥ पूर्तयंतंक्वचिद्धर्मंकूपारामालयादिभिः ३७ चरंतंमृगयांक्वापिहयमारुह्यसैंधवम् ॥ घ्नंतंतीर्थेपशून्मेध्यान्परीतंयदुपुंगवैः ३८ अव्यक्तलिंगप्रकृति ष्वंतःपुरगृहादिषु ॥ क्वचिच्चरंतंयोगेशंतत्तद्भावबुभुत्सया ३९ अथोवाचहृषीकेशंनारदःप्रहसन्निव ॥ योगमायाबलंवीक्ष्यमानुषीमीयुषोगतिम् ४०

गृहंप्रत्यानयनंब्राह्मणीकारणंकल्पयंतंपुत्राणांदारैःसहदुहितॄणांवरैःसहयोगंकल्पयंतम् ३५ प्रस्थापनंपरगृहंप्रतिदुहितॄप्रेषणंउपनयनंस्वगृहंप्रत्यानयनं येषामितिषष्ठीद्वितीयार्थे लोकाःप्राणिकर्माणिवी क्ष्यविसिस्मिरेतानिकुर्वंतंकर्मणामाचरणंवीक्ष्येतिवा ३६ कूपादिभिःपूर्तयंतंपूताख्यधर्ममाचरंतम् ३८ सैंधवंसिंधुदेशभवं तीर्थेशास्त्रेविहितान्पात्रेप्राप्तेवायज्ञेवा ३८ अव्यक्तलिंगप्रकृतिंअस्पष्टलक्षणस्व भावं देषांतेषांभावानांपदार्थानांबुभुत्सयास्वभावजिज्ञासया ३९ मानुषींरतिंमनुष्यक्रीडाम् ४०

४० ७७

आत्मनित्त्हृदयेनिर्भांतस्यप्रकाशितस्यभवतःपादयोर्निषेवया ४१ आप्लुतानितिपाठेयशसातीर्थेनस्नातानित्यर्थः ४२ लोकानुकारिचरितदर्शनेननारदस्यान्यथाज्ञानंनिवारयन्नितितत्त्वमुपदिशति ब्रह्मन्निति इमंलोकमास्थितः तंधर्मंकर्तारंअनुमोदकःअनुज्ञाता ४३ उपसंहरति इतीति इतिशब्दआदिवचनः ४४ ४५ इत्यर्थधर्मकामेषुअवहितात्मनाकृष्णेन ४६ ४७ साक्षान्मोक्षहेतुत्वात् भगवच्चरितमिदंबुभूषुभिरभ्यसनीयमाश्वसनीयंनतुविटवृत्तवदुपेक्षणीयमितिभावेनाह यानीतिअंगविष्णुरात विश्वविलयोद्भववृत्तिषुहेतुर्हरिः यानिअनन्यविषयाणिकर्माणिचकारयस्तुतानिगायतिशृणोतिअनुजानातिवा तस्यपुंसोपवर्गमार्गेभगवतिभक्तिर्भवतिहियस्मात्तस्मादवश्यंमुमुक्षुणासेव्यानीति ४८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ राज्ञांदैनंदिननित्यानियमप्रकारंकथयत्यस्मिन्नध्याये तत्रादौमाधवीनांग्राम्यधर्मलौल्यातिशयंकथयति अथेत्यादिना १ वयांसिकोकिलादीनि बांदिनःकृष्णंबोधयंतीवोपत

नारदउवाच ॥ विदामयोगमायांतेदुर्दर्शामपियोगिनाम् ॥ योगेश्वरात्मन्निर्भातभवत्पादनिषेवया ४१ अनुजानीहिमांदेवलोकांस्तेयशसाप्लुतान् ॥ पर्यटामितवोद्गायन्लीलांभुवनपावनीम् ४२ श्रीभगवानुवाच ॥ ब्रह्मन्धर्मस्यवक्ताहंकर्तारमनुमोदकः ॥ शिक्षयंस्तंलोकमिममास्थितःपुत्रमाखिदः ४३ श्रीशुकउवाच ॥ इत्याचरंतंसद्धर्मान्प्राक्स्टष्टान्गृहमेधिनाम् ॥ तमेवसर्वगेहेषुसंतमेकंददर्शह ४४ कृष्णस्यानंतवीर्यस्ययोगमायामहोदयम् ॥ मुहुर्दृष्ट्वाऋषिरभूद्विस्मितोजातकौतुकः ४५ इत्यर्थधर्मकामेषुकृष्णेनावहितात्मना ॥ सम्यक्सभाजितःप्रीतस्तमेवानुस्मरन्ययौ ४६ एवंमनुष्यपदवीमनुवर्तमानोनारायणोखिलभवायगृहीतशक्तिः ॥ रेमेचषोडशसहस्रवरांगनानांसव्रीडसौहृदनिरीक्षणहासजुष्टः ४७ यानीहविश्वविलयोद्भववृत्तिहेतुःकर्माण्यनन्यविषयाणिहरिश्चकार ॥ यस्त्वंगगायतिश्रृणोत्यनुमोदतेवाभक्तिर्भवेद्भगवतिह्यपवर्गमार्गे ४८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्त०सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥७७॥ श्रीशुकउवाच ॥ अथोषस्युपवृत्तायांकुक्कुटान्कूजतोशपन् ॥ गृहीतकंठ्यःपतिभिर्माधव्योविरहातुराः १ वयांस्यरूरुवन्कृष्णंबोधयंतविबंदिनः ॥ गायत्स्वलिष्वदभ्रेषुमंदारवनवायुभिः २ मुहूर्तंतंतुवैदर्भीनामृष्यदपिशोभनम् ॥ परिरंभणविश्लेषात्प्रियबाह्वंतरंगता ३ ब्राह्मेमुहूर्तेउत्थायवार्युपस्पृश्यमाधवः ॥ दध्यौप्रसन्नकरणआत्मानंतमसःपरम् ४ एकंस्वयंज्योतिरनन्यमव्ययंस्वसंस्थयानित्यनिरस्तकल्मषम् ॥ ब्रह्माख्यमस्योद्भवनादिहेतुभिःस्वलक्षणैर्लक्षितभावनिर्वृतिम् ५ अथाप्लुतोंभस्यमलेयथाविधिक्रियाकलापंपरिधायवाससी ॥ चकारसंध्योपगमादिसत्तमोहुतानलोब्रह्मजजापवाग्यतः ६

स्युःनित्योद्बुद्धत्वादिवेति मंदारवनवायुभिःपारिजातवनवायुभिःसह २ तंमुहूर्तोपलक्षितकालम् प्रियस्यकृष्णस्यबाह्वंतरंवक्षस्थलम् ३ नित्यप्रसन्नांतःकरणःआत्मानंस्वयमेव ४ इतरवस्तुभ्यआत्मानंव्यावर्तयति एकमिति एकंमुख्यंस्वरूपभेदशून्यंवा आदित्यादिज्योतिभ्यःपरंविलक्षणम् परंज्योतीरूपंसंपद्येतिश्रुतिः अनन्यंअन्याधीनस्वभावरहितंनअन्यःस्वतंत्रोयस्मात्सतथावंवा अद्वयंअसदृशंस्वसंस्थयास्वव्यवस्थयास्वमहिम्नास्वाकारेणवा नित्यनिरस्तदोषं किंतस्यनामधेयमत्राह ब्रह्माख्यमिति स्वलक्षणैःस्वरूपलक्षणैःव्यावर्तकधर्मैःअस्यजगतःउद्भवनादिहेतुभिःसृष्ट्यादिहेतुभिर्लक्षिताभावनिर्वृतिःस्वरूपानंदोयस्यसतथातम् यदेषआकाशआनंदोनस्यात्इतिश्रुतेः ५ संध्योपगमादिसंध्योपासनादिकंक्रियाकलापंचकार ब्रह्मजजाप नियतस्वाध्यायाध्ययनंकृतवान् गायत्रींवा जप्तवान् ६

सआत्मनःकलाःस्वसंनिधानविशेषोपेतान् आत्मवान् स्वाधीनप्रयत्नः स्वाधीनमनावा ७ साध्वीनांपादबंधनादिक्रियानपेक्षाणाम् गृष्टीनांप्रथमप्रसूतानाम् ८ बद्वंबद्वंद्वंद्वयंद्वयंएकैकस्मैविप्राय ९ गोविप्र
देवताःवयोवृद्धांश्च गुरुभूतान्यश्वत्थादीनिनमस्कृत्य एतत्सर्वंकीदृशमत्राह आत्मेति आत्मनःसंभूतिंसन्निधेःप्रतिमाम् मंगलानितिलादीनि १० नरलोकस्यमुक्तामुक्तस्यभूषणंअलंकारभूतम् ११
आदर्शंदर्पणम् गवादींश्चप्रेक्ष्यदेवताःप्रतिष्ठिताः कामिनामर्थिनांकामान्काम्यान्पदार्थान्किंबहुनासर्वान्कामैःपृथक्पृथक्प्रतोष्यसंतोषंजनयित्वा स्वयमपिप्रत्यनंदत संतुष्टोभूदित्यन्वयः १२ द्र
व्यसंविभागक्रममाह संविभज्येति विप्रादीनुद्दिश्यस्रगादिभिस्तृतीयाचद्वितीयार्थे प्रायुंक्तस्वयंस्वीचकार १३ तावत्तदा १४ १५ स्त्रीणांमनः १६ यन्निविष्टानांयत्रसभायामुपविष्टानांअ

उपस्थायार्कमुद्ध्यंतंतर्पयित्वात्मनःकलाः ॥ देवानृषीन्पितॄन्वृद्धान्विप्रानभ्यर्च्यचात्मवान् ७ धेनूनांरुक्मशृंगीणांसाध्वीनांमौक्तिकस्रजाम् ॥ पयस्विनी
नांगृष्टीनांसवत्सानांसुवाससाम् ॥ ८ ददौरूप्यखुराग्राणांक्षौमाजिनतिलैःसह ॥ अलंकृतेभ्योविप्रेभ्योबद्वंबद्वंदिनेदिने ९ गोविप्रदेवतावृद्धान्गुरुभू
तानिसर्वशः ॥ नमस्कृत्वात्मसंभूतिंमंगलानिसमस्पृशत् १० आत्मानंभूषयामासनरलोकविभूषणम् ॥ वासोभिर्भूषणैःस्वीयैर्दिव्यस्रगनुलेपनैः ११
अवेक्ष्याज्यंतथादर्शंगोवृषद्विजदेवताः ॥ कामिनांसर्ववर्णानांपौरांतःपुरचारिणाम् ॥ प्रादात्कामान्पृथक्कामैःप्रतोष्यप्रत्यनंदत १२ संविभज्याग्रतोविप्रान्स्र
क्तांबूलानुलेपनैः ॥ सुहृदःप्रकृतीर्दारान्प्रायुंक्तचततःस्वयम् १३ तावत्सूतउपानीयस्यंदनंपरमाद्भुतम् ॥ सुग्रीवाद्यैर्हयैर्युक्तंप्रणम्यावस्थितोग्रतः १४
गृहीत्वापाणिनापाणिंसारथेरथमारुहत् ॥ सात्यक्युद्धवसंयुक्तःपूर्वाद्रिमिवभास्करः १५ ईक्षितोंतःपुरस्त्रीणांसव्रीडप्रेमवीक्षितैः ॥ कृच्छ्राद्विसृष्टोनिरगा
ज्जातहासोहरन्मनः १६ सुधर्माख्यांसभांसर्वैर्वृष्णिभिःपरिवारितः ॥ प्राविशद्यन्निविष्टानांनसंत्यंगषडूर्मयः १७ तत्रोपविष्टःपरमसानेविभुर्बभौस्वभासा
ककुभोवभासयन् ॥ वृतोनृसिंहैर्यदुभिर्यदूत्तमोयथोडुराजोदिवितारकागणैः १८तत्राथमंत्रिणोराजन्नानाहास्यरसैर्विभुम् ॥ उपतस्थुर्नटाचार्यानर्तक्यस्तांड
वैःसमम् १९ मृदंगवीणामुरजवेणुतालतलस्वनैः ॥ ननृतुर्जगुस्तुष्टुवुश्चसूतमागधवंदिनः २० तत्रस्थाब्राह्मणाःकेचिदासीनाब्रह्मवादिनः ॥ पूर्वेषांपुण्य
यशसांराज्ञांचाकथयन्कथाः २१ तत्रैकःपुरुषोराजन्नागतोऽपूर्वदर्शनः ॥ विज्ञापितोभगवतेप्रतीहारैःप्रवेशितः २२ सनमस्कृत्यकृष्णायपरेशा
यकृतांजलिः ॥ राज्ञामावेदयद्दुःखंजरासंधोपरोधजम् २३ येतुदिग्विजयेतस्यसन्नतिंनाययुर्नृपाः ॥ प्रसह्यरुद्धास्तेनासन्नयुतेद्वेगिरिव्रजे २४ ॥ राजानऊ
चुः ॥ कृष्णकृष्णाप्रमेयात्मन्प्रपन्नभयभंजन ॥ वयंत्वांशरणंयामोभवभीताःपृथग्धियः २५ लोकोविकर्मनिरतःकुशलेप्रमत्तःकर्मण्ययंत्वदुदितेभवद
र्चनेस्वे ॥ यस्तावदस्यबलवानिहजीविताशांसद्यश्छिनत्त्यनिमिषायनमोस्तुतस्मै २६

शनपानादिषडूर्मयोनसंतिनबाधंते १७ नृसिंहैःपुरुषश्रेष्ठैः १८ नानाविधैःहास्यैःहसनविषयैरसैःरागजनकवचनैः १९ नटादयोननृतुःसूतादयोजगुः २० गानानंतरंकःप्रसंगइत्यत्राह
तत्रस्थाइति ष्ठागतिनिवृत्तिवाचिनाशयित्वमुपतिष्ठत्वंवासूच्यते अत्रतयोःकोविवक्ष्यतइत्यतउक्तम् आसीनाइति २१ तत्रतस्यामवस्थायाम् २२ जरासंधेनकृतोपरोधोनिरोधः
तस्माज्जातम् २३ गिरिव्रजेनगरे २४ पृथग्धियःयथार्थज्ञानशून्याः २५ अयथार्थज्ञानीकिंकरोतिकिंचतस्यफलमितितत्राह लोकइति उक्तार्थोयम् २६

भगवानत्रकिमर्थमवतीर्णइतितत्राह कालइति चशब्दएवार्थेसमुच्चयेवा सतांरक्षणाय खलानांदुष्टानांनिग्रहाय इदंजगत्अस्मिन्जगतिकलयाऽवतीर्णोभगवानितिकिंवदंती एतद्द्वयंविनानान्यत्
कार्यंकिंनाकिमपि कुतः कालःतत्तत्कालेतत्तत्कार्यसाधनसमर्थत्वात् कः खलःकोवासन्निति विशिनष्टि काश्चिदिति हेईशकाश्चिज्जनस्त्वदीयांनिदेशमतियातिअतिक्रामतिसखलःकिंसुकृतमृच्छति किं
स्वित्त्वदीयंनिदेशमतियातिलंघयति सोऽसन्किंसुकृतमृच्छतीतिवयंनविद्मः एकःसुखच्छेदकंलोकंएकःसुखकरंऋच्छतीतिभवान्वेत्तीतिवाक्यार्थः अतिस्यादाधिकार्थोक्तौप्रशंसायामतिक्रमइति २७ स्व
र्गादिसुखस्यनिर्विषयत्वेनराज्यसुखात्परंनकिमपीतिकेषांचित्प्रवादस्तत्राह स्वप्नायितमिति । स्वप्नायितंस्वप्नवत्क्षणिकं तदपिनस्वाधीनमित्याह परतंत्रमिति । तत्रतन्नित्यमित्याशयश्चतन्मरणव
द्योपेतेनमृतकेनशवकल्पेनशरीरेणराज्यधुरंवहामइत्यस्यान्यत्किंसुखमस्तीतितर्हितद्धानौबह्वायासात्क्लेशःस्यादितितत्राह हित्वेति यदनीहलभ्यंनिवृत्तिमार्गस्थैःसाध्यमात्मानिसुखंतद्धित्वाकृपणावयं
क्लिश्यामहे एवंविधंज्ञानमस्तिचेत् किमितिक्लेशइत्यतउक्तं तवेति २८ किमिदानीमावश्यकंतद्वदकिंबहुसिद्धानुवादेनेतितत्राह तन्नइति । वियुंक्ष्वावियोजय अयुतमतंगजवीर्यंअयुतगजपराक्रमं

कालोभवान्जगदिदंकलयावतीर्णःसद्रक्षणायखलनिग्रहणायचान्यत् ॥ कश्चित्त्वदीयमतियातिनिदेशमीशकिंवाजनःसुकृतमृच्छतितन्नविद्मः २७
स्वप्नायितंनृपसुखंपरतंत्रमीशशश्वद्भयेनमृतकेनधुरंवहामः ॥ हित्वायदात्मनिसुखंतदनीहलभ्यंक्लिश्यामहेतिकृपणास्तवमाययेति २८ तन्नोभ
वान्प्रणतशोकहरांघ्रियुग्मोरुद्धान्वियुंक्ष्वमगधाधिपकर्मपाशात् ॥ योभूभुजोयुतमतंगजवीर्यमेकोबिभ्रद्रुरोधभवनेमृगराडिवावीः २९ योवैत्वया
द्विनवकृत्वउदात्तचक्रोभग्नोमृधेखलुभवंतमनंतवीर्यम् ॥ जित्वानृलोकनिरतंसतुरुढदर्पोयुष्मत्प्रजाःक्षिपतिचाशुचताद्विधेहि ३० इतिमागधसंरुद्धाभवद्द
र्शनकांक्षिणः ॥ प्रपन्नाःपादमूलंतेदीनानांशंविधीयताम् ३१ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ राजदूतेब्रुवत्येवंदेवर्षिःपरमद्युतिः ॥ बिभ्रत्पिंगजटाभारंप्रादुरासीद्यथा
रविः ३२ गायन्गिरामधुरयाप्रियकर्माणिजन्मच ॥ द्रावयन्नघसंघांश्चलोकान्निरमयन्भृशम् ३३ तंदृष्ट्वाभगवान्कृष्णःसर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥ ववंदउत्थि
तःशीर्ष्णाससभ्यःसानुगोमुदा ३४ सभाजयित्वाविधिवत्कृतासनपरिग्रहम् ॥ बभाषेसूनृतैर्वाक्यैःश्रद्धयातर्पयन्मुनिम् ३५ अपिस्विदद्यलोकानांत्रया
णामकुतोभयम् ॥ ननुभूयान्भगवतोलोकान्पर्यटतोगुणः ३६ नहितेऽविदितंकिंचिल्लोकेष्वीश्वरकर्तृषु ॥ अथपृच्छामहेयुष्मान्पांडवानांचिकीर्षितम्
३७ नारदउवाच ॥ दृष्टामयातेबहुशोदुरत्ययामायाविभोविसृजश्चमायिनः ॥ भूतेषुशश्वन्नरतःस्वशक्तिभिर्वह्नेरिवच्छन्नरुचोरुचोद्भुताः ३८ तवेहितं
कोर्हतिसाधुवेदितुंस्वमाययेदंसृजतोनियच्छतः ॥ योविद्ययानात्मतयावसीयतेतस्मैनमस्तेस्वविलक्षणात्मने ३९

बिभ्रत् २९ उदात्तंउन्नतंचक्रंसैन्यंयस्यतउदात्तचक्रः आशुचआश्वेव तस्यप्रतिक्रियाम् ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ अद्यत्रयाणांलोकानामकुतोभयमपिभयंनास्तिहि लोककुशला
कुशलजिज्ञासयापर्यटतोभवतोमहान्गुणोभवतीत्याह नन्विति ३६ पक्षिवत्पर्यटताऽज्ञेनमयाकिंप्रयोजनमत्राह नहीति ईश्वरःकर्तायेषांतथातेषु अथतस्मात् ३७ मायामाहात्म्यानि मायिनःनित्याव्या
हतमाहात्म्यस्य दारुषुछन्नरुचःवह्नेरुचइवतवरुचोप्यद्भुताअचिंत्याः ३८ वह्नेरुचोमथनादिनाव्यज्यंतेनतथातवरुचइतिभावेनाह तवेति । कुतोनिर्वेदनमितितत्राह यइति । योभवानविद्ययाऽज्ञानेनात्म ४१
तयाअस्वामितयावसीयतेनिश्चीयतेशरीरिभिरितिशेषः । इतियदतोवेदनंदुःशकमित्यर्थः । तर्हितत्सत्यंकिंनेत्याह स्वेति । स्वतोविलक्षणस्वरूपाय तस्मात्स्वामित्वमेवसत्यमिति तत्राज्ञानमेवकारण
मित्यर्थःस्वरूपवोविरुद्धलक्षणस्वामिनेकदाप्यनुपहतस्वामिनइत्यर्थंइतिवा ३९

अज्ञानंमांकदापिनस्पृशेत्अस्तुतज्ज्ञानमेवनित्यंप्रज्वलितंभूयादितिप्रार्थयते जीवस्येति । अज्ञानतःसंसरतोजीवस्यानर्थवहाच्छरीरतोविमोक्षणंनजायतइतियत्तस्मादेतद्देहहानायलीलावतारैस्त्वंस्वयशः
प्रदीपकंज्ञानंप्रज्वालयेस्तदर्थमहंशरणंप्रपद्यइत्यन्वयः । अनेनलीलावतारविषयाज्ञानंदूरीकृत्यतत्त्वज्ञानमेवविकसितंकुर्वित्युक्तंभवति ४० यतस्त्वत्प्रसादादस्मदादेर्विज्ञानंतत्रार्किंचिदपिविज्ञाप्यंनपश्यामि
अथापितथापिअशेषपुरुषार्थप्राप्तौभगवद्भक्तेःमुख्यहेतुत्वेपिनरदेवानांविडंबनंयज्ञकरणम् ४१ पारमेष्ठ्येनउत्तमकल्पेनब्रह्मपदप्राप्तिहेतुनावा ४२ ४३ अंत्यावसायिनःअंत्यजातयोपि ईक्षादर्शनमभि
मर्शनंस्पर्शनादिलक्षणंचैषांइतीक्षाभिमर्शिनः ४४ उक्तमेवस्फोरयति यस्येति हेअमलयशःमंगलकीर्त्तन यस्यतवाथकल्याणमतएवामलंनिर्दोषंयशःविश्वंपुनाति ननु मितत्वेयशसोविश्वपुनानत्वं
कथमित्यतउक्तं दिवीत्यादि घटांतरदीपवत्अस्पष्टस्यापिकथमित्यतउक्तं दिशांवितानमितिदिशामंतेषुविशेषेणतानोविस्तारोयस्यतत्तथा तथापिनचोरवदित्याह प्रथितामिति । अथजन्मप्रभृ
तिश्रीमत्पादलक्षणास्पदंगतातवपादरजोवहोर्मिर्मंदाकिनीच विश्वंपुनाति अतस्तवमाहात्म्यंकिंवक्ष्यामीत्यतोनमोनमइत्युपरमामीतिवाक्यार्थः ४५ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेवि

जीवस्ययत्संसरतोविमोक्षणंनजायतेनर्थवहाच्छरीरतः ॥ लीलावतारैःस्वयशःप्रदीपकंप्रज्वालयेस्त्वंतदहंप्रपद्ये ४० अथाप्याश्रावयेब्रह्मन्नरदेववि
डंबनम् ॥ राज्ञःपैतृष्वसेयस्यभक्तस्यचचिकीर्षितम् ४१ यक्ष्यतित्वांमखेंद्रेणराजसूयेनपांडवः ॥ नृपतिःपारमेष्ठ्येनतद्भवाननुमोदताम् ४२
तस्मिन्देवक्रतुवरेभवंतंवैसुरादयः ॥ दिदृक्षवःसमेष्यंतिराजानश्चयशस्विनः ४३ श्रवणात्कीर्तनाद्ध्यानात्पूयंतेंत्यावसायिनः ॥ तवब्रह्ममयस्येशकि
मुतेक्षाभिमर्शिनः ४४ यस्यामलंदिवियशःप्रथितंरसायांभूमौचतेभुवनमंगलदिग्वितानम् ॥ मंदाकिनीचतवपादरजोवहोर्मिःश्रीमत्पदास्पदगताथपु
नातिविश्वम् ४५ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्यदेवर्षेरुद्धवोब्रवी
त् ॥ सभ्यानांमतमाज्ञायकृष्णस्यचमहामतिः १ उद्धवउवाच ॥ यदुक्तमृषिणादेवसाचिव्यंयक्ष्यतस्त्वया ॥ कार्यंपैतृष्वसेयस्यरक्षाचशरणैषिणाम् २
यष्टव्यंराजसूयेनदिक्चक्रजयिनाविभो ॥ अतोजरासुतवधउभयार्थोमतोहिमे ३ अस्माकंचमहानर्थोह्येतेनैवभविष्यति ॥ यशश्चतवगोविंदराज्ञोबंधा
द्विमुच्यतः ४ सर्वैर्दुर्विषहोराजानागायुतसमोबले ॥ बलिनामपिचान्येषांभीमसेनबलंविना ५ द्वैरथेसतुजेतव्योनशताक्षौहिणीयुतः ॥ ब्रह्मण्योभ्य
र्थितोविप्रैर्नप्रत्याख्यातिकर्हिचित् ६

जय०टीकायांअष्टसप्ततितमोध्यायः ॥ ७८ ॥ एकांतभक्तानांभक्त्यतिशयजननायहरेर्बंधुकृत्याचरणलक्षणमाहात्म्यंकथयति । तत्रादौकृष्णकटाक्षसूचिततत्कार्यविशेषउद्धवःस्वांनीतिंवक्ति इतीति १
तद्भवाननुमोदतामितिदेवर्षिणायदुक्तंतस्यायमभिप्रायःहेदेवत्वयायक्ष्यतःयागंकरिष्यतःपैतृष्वसेयस्ययुधिष्ठिरस्यसाचिव्यंसाहाय्यंकार्यंकर्तव्यमिति किंचशरणैषिणांराज्ञांरक्षाचकार्या २ कार्यद्वय
साधनोपायंवक्ति यष्टव्यमिति । तेनराज्ञाराजसूयेनयज्ञेनयष्टव्यं नकृष्यादिनेवयागमात्रेणतथापीत्थंकृत्वनेभाव्यमित्याह दिक्चक्रेति । दिङ्मंडलंजितवता तत्रामृत्वाजरासंधःकरंनददातीति
यदतोजरासुतवधउभयेषामर्थःप्रयोजनं ३ युधिष्ठिरकार्यसिद्धवत्कृत्वास्वकार्यमभिष्टौति अस्माकमिति एतेनजरासंधवधेन विमुच्यतःविमोचयतः ४ दुर्बलैर्दुर्विषहोस्तुबलिनांसुविषहइत्यतउक्तं बलि
नामिति तर्हिद्वंद्वदुःखसाध्यंनेत्याह भीमसेनेति ५ द्वैरथेद्वंद्वयुद्धे तत्रोपायमाह ब्रह्मण्यइति ६

तीक्ष्णश्चैवप्रचंडश्चवृकोनामानलोमतः सपांडवस्यजठरेतेनभीमोवृकोदरइति । हनननिश्चयेकोहेतुरित्यतउक्तं तवेति त्वयासहगंतव्यंतदर्थमित्यर्थः ७ तत्कुतइतितत्राह निमित्तमात्रमिति । कालइत्या
ख्यरूपंसंज्ञारूपमस्यास्तीति कालाख्यारूपीतस्य ८ हेकृष्णतत्रेदंकर्मलोकक्षेमकरमितिभावेनाह गायंतीति राज्ञांदेव्यःमहिष्यःचशब्दाद्देव्यःगृहेषुतेतवइदंकर्मगायंति इदमिकिंतत्राह स्वशत्रुवि
ति आत्मनःस्वामिनोनिरोधान्मोक्षणं कथंगायंतीत्यतोलुप्तोपमामाह गोप्यइति चशब्दोयथावचनःगोप्यःयथाकुंजरपतेः गजेंद्रस्यनक्राद्विमोक्षणंनक्राख्यवधंच यद्वा कुवलयापीडस्यात्मविमोक्षणं
शरीरवियोगलक्षणंमरणं चाणूरादिस्वशत्रुवधंच जनकात्मजायाः सीतायाःरावणबंधाद्विमोक्षणं रावणाख्यशत्रुवधंच मुनयोवाल्मीक्यादयः वयंच तथापित्रोःदेवकीवसुदेवयोःकंसविहितशृंखला
याः विमोक्षणं कंसाख्यशत्रुवधंगायामस्तथेत्यर्थः देव्योदेवस्त्रियोगृहेषुविमानेषुस्थित्वामोक्षणमित्यादिवा ९ किंबहुनोक्तेनायंजरासंधवधोनेकप्रयोजनोपेतइत्याह जरासंधेति भूभारहरणार्थत्वेना

ब्रह्मवेषधरोभूत्वातंभिक्षेतवृकोदरः ॥ हनिष्यतिनसंदेहोद्वैरथेतवसन्निधौ ७ निमित्तमात्रमीशस्यविश्वसर्गनिरोधयोः ॥ हिरण्यगर्भःशर्वश्चकाला
ख्यारूपिणस्तव ८ गायंतितेविशदकर्मगृहेषुदेव्योराज्ञांस्वशत्रुवधमात्मविमोक्षणंच ॥ गोप्यश्चकुंजरपतेर्जनकात्मजायाःपित्रोश्चलब्धशरणामुन
योवयंच ९ जरासंधवधःकृष्णभूर्यर्थायोपकल्पते ॥ प्रायःकालविपाकेनतवचाभिमतःक्रतुः १० श्रीशुकउवाच ॥ इत्युद्धववचोराजन्सर्वतोभद्र
मच्युतः ॥ देवर्षिर्यदुवृद्धाश्चरामश्चप्रत्यपूजयन् ११ अथादिशत्प्रयाणायभगवान्देवकीसुतः ॥ भृत्यान्दारुकजैत्रादीननुज्ञाप्यगुरून्विभुः १२ सनिर्ग
म्यावरोधात्स्वात्स्वसुतान्सपरिच्छदान् ॥ संकर्षणमनुज्ञाप्ययदुराजंचशत्रुहा ॥ सूतोपनीतंस्वरथमारुहद्गरुडध्वजम् १३ ततोरथद्विपभटसादिनायकैःक
रालयापरिवृतआत्मसेनया ॥ मृदंगभेर्यानकशंखगोमुखैःसंघुष्टयावैककुभोनिराक्रमत् १४ प्रियाश्चकाञ्चनशिबिकाभिरच्युतंसहात्मजाःपतिमनुसु
व्रताययुः ॥ वरांबराभरणविलेपनस्रजःसुसंवृतांनृभिरसिचर्मपाणिभिः १५ नरोष्ट्रगोमहिषखराश्वतर्यनःकरेणुभिःपरिजनवारयोषितः ॥ स्वलंकृ
ताःपटकुटिकंबलांबराद्युपस्कराययुरधियुज्यसर्वशः १६ बलंबृहद्ध्वजपटछत्रचामरैर्वरायुधाभरणकिरीटवर्मभिः ॥ दिवांशुभिस्तुमुलरवंबभौरवेर्यथा
र्णवःक्षुभिततिमिंगिलोर्मिभिः १७ अथोमुनिर्यदुपतिनासभाजितःप्रणम्यतंहृदिनिदधद्विहायसा ॥ निशम्यतद्व्यवसितमाहृतार्हणोमुकुंदसंदर्शननि
र्वृतेंद्रियः १८ राजदूतमुवाचेदंभगवान्प्रेमयागिरा ॥ माभैष्टदूतभद्रंवोघातयिष्यामिमागधम् १९ इत्युक्तःप्रस्थितोदूतोयथावदवदन्नृपान् ॥ तेपिसंदर्शनं
शौरेःप्रत्यैक्षंतमुमुक्षवः २० आनर्तसौवीरमरूंस्तीर्त्वाविनशनंहरिः ॥ नदीर्गिरीनतीयायपुरग्रामव्रजाकरान् २१

वतीर्णत्वात्तत्रकालांतरेदुर्योधनादिभारावरोपणहेतुत्वेनाभिमतःक्रतुरित्याहप्रायइति १० सर्वतोभद्रंसर्वप्रकारेणभद्रम् ११ १२ १३ ततःकिमभूदितितत्राह ततइति ककुभःदिशःसंघुष्टयासं
घोषयंत्या १४ प्रियाश्चाच्युतंपतिंअनुययुः वस्त्रैःसुसंवृताः असिचर्मपाणिभिःनृभिःपरिवृताः १५ ततोबहिर्नरोष्ट्रादिभिःपरिवृताः परिजनयुतवारयोषितश्च पटकुट्यःवस्त्रनिर्मितमंदिराणि पटकुटि
कंबलांबराणिआदिर्येषांतेतथा तेचउपस्कराःपरिकरायेषांतेतथा अधियुज्यसंयुज्यआरोप्यवा १६ रवेरंशुभिःदिवादिनंयथाभातिबृहद्ध्वजपटादेरुदाहरणमिदं क्षुभिततिमिंगिलोर्मिभिरर्णवोयथोतिन
रोष्ट्रादेर्निदर्शनम् १७ हरेर्व्यवसितंनिश्चितंनिशम्यागात् १८ प्रेमस्नेहंयातीतिप्रेमयासोमपाप्यब्दवद्रूपंनेपम् १९ २० विनशनंकुरुक्षेत्रं आकरंरत्नाद्युत्पत्तिस्थानम् २१

दृषद्वतींचक्रनदीम् २२ २३ २४ २५ रमाश्रीरालयाभूःतयोरालयंश्रीधराश्रयमित्यर्थः विस्मृतःलोकेविद्यमानःविविधभ्रमोयेनसतथा २६ प्रेमजलेनआनंदाश्रुजलेनाकुलेनेत्रेंद्रियेयस्यसतथा २७
२८ उपसमीपेसमेत्यमंत्रणशीलाः २९ ३० पर्यस्तःपरिवृतः ३१ ३२ चंदनांबुसंसिक्तवर्त्मकुरुराजधामददर्शेत्यन्वयः प्रतिसद्मप्रतिगृहम् ३३ ३४ उच्छ्रितवीक्षितेनसमनिरीक्षणेन ३५ उडुप

ततोदृषद्वतींतीर्त्वामुकुंदोथसरस्वतीम् ॥ पांचालानथमत्स्यांश्चशक्रप्रस्थमथागमत् २२ तमुपागतमाकर्ण्यप्रीतोदुर्दर्शनंनृणाम् ॥ अजातशत्रुर्निरगा
त्सोपाध्यायःसुहृद्वृतः २३ गीतवादित्रघोषेणब्रह्मघोषेणभूयसा ॥ अभ्ययात्सहृषीकेशंप्राणाःप्राणमिवागतम् २४ दृष्ट्वाविक्लिन्नहृदयःकृष्णंस्नेहेनपांडवः॥
चिराद्दृष्टंप्रियतमंसस्वजेस्मपुनःपुनः २५ दोर्भ्यांपरिष्वज्यरमालयालयंमुकुंदगात्रंनृपतिर्हताशुभः ॥ लेभेपरांनिर्वृतिमश्रुलोचनोहृष्यत्तनुर्विस्मृतलोक
विभ्रमः २६ तंमातुलेयंपरिरभ्यनिर्वृतोभीमःस्मयन्प्रेमजलाकुलेंद्रियः॥ यमौकिरीटीचसुहृत्तमंमुदाप्रवृद्धबाष्पाःपरिरेभिरेच्युतम् २७ अर्जुनेनपरिष्व
क्तोयमाभ्यांचाभिवादितः॥ ब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्यवृद्धेभ्यश्चयथार्हतः २८ मानिनोमानयामासकुरुसृंजयकेकयान् ॥ सूतमागधगंधर्वाबंदिनश्चोपमं
त्रिणः २९ मृदंगशंखपटहवीणापणववेणुभिः॥ ब्राह्मणाश्चारविंदाक्षंतुष्टुवुर्ननृतुर्जगुः ३० एवंसुहृद्भिःपर्यस्तःपुण्यश्लोकशिखामणिः ॥ संस्तूयमानो
भगवान्विवेशालंकृतंपुरम् ३१ संसिक्तवर्त्मकरिणांमदगंधतोयैश्चित्रध्वजैःकनकतोरणपूर्णकुंभैः॥ मृष्टात्मभिर्नवदुकूलविभूषणस्रग्गंधैर्नृभिर्युवतिभिश्चवि
राजमानम् ३२ उद्दीप्तदीपावलिभिःप्रतिसद्मजालनिर्यातधूपरुचिरंविलसत्पताकम् ॥ मूर्धन्यहेमकलशैरजतोरुशृंगैर्जुष्टंददर्शभवनैःकुरुराजधाम ३३
प्राप्तंनिशम्यनरलोचनपानमात्रमौत्सुक्यविश्लथितकेशदुकूलबंधाः॥ सद्योविसृज्यगृहकर्मपतींश्चतल्पेद्रष्टुंययुर्युवतयःस्मनरेंद्रमार्गे ३४ तस्मिन्सुसं
कुलइभाश्वरथद्विपाद्भिःकृष्णंसभार्यमुपलभ्यगृहाधिरूढाः॥ नार्योविकीर्यकुसुमैर्मनसोपगुह्यसुस्वागतंविदधुरुच्छ्रितवीक्षितेन ३५ ऊचुःस्त्रियःपथिनि
रीक्ष्यमुकुंदपत्नीस्तारायथोडुपसहाःकिमकार्यमूभिः ॥ यच्चक्षुषांपुरुषमौलिरुदारहासलीलावलोककलयोत्सवमातनोति ३६ तत्रतत्रोपसंगम्यपौरामं
गलपाणयः॥ चक्रुःसपर्यांकृष्णायश्रेणीमुख्याहतैनसः ३७ अंतःपुरजनैःप्रीत्यामुकुंदःफुल्ललोचनैः॥ ससंभ्रमैरभ्युपेतःप्राविशद्राजमंदिरम् ३८ पृथा
विलोक्यभ्रात्रेयंकृष्णंत्रिभुवनेश्वरम् ॥ प्रीतात्मोत्थायपर्यंकात्सस्नुषापरिषस्वजे ३९ गोविंदंगृहमानीयदेवदेवेशमादृतः॥ पूजायांनाविदत्कृत्यंप्रमोदो
पहतोनृपः ४० पितृष्वसुर्गुरुस्त्रीणांकृष्णश्चक्रेभिवादनम् ॥ स्वयंचकृष्णयाराजन्भगिन्याचाभिवादितः ४१ श्वश्र्वासंचोदिताकृष्णाकृष्णपत्नीःसुवर्च
सः॥ आनर्चरुक्मिणींसत्यांभद्रांजांबवतींतथा ४२ कालिंदींमित्रविंदांचशैब्यांनाग्नजितींसतीम् ॥ अन्याश्चाभ्यागतायास्तावासःस्रङ्मंडनादिभिः॥
४३ सुखंनिवासयामासधर्मराजोजनार्दनम् ॥ ससैन्यंसानुगामात्यंसभार्यंचनवंनवम् ४४

सहाःउडुपेनचंद्रेणसहिताःताराः अमूभिःकिंशुभमकारि ३६ श्रेणीमुख्याःनगरप्रधानाः ३७ ३८ भ्रात्रेयंभ्रातुःपुत्रम् ३९ ४० भगिन्यासुभद्रयाच ४१ श्वश्र्वापृथया ४२ ४३ ४४

४५ येनमयेनदिव्यासभाराज्ञआहृताभगवदाज्ञयानिर्मायदत्ता ॥ ४६ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांनवसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥
राजसूययज्ञार्थायपांडवानांदिशांजयोजरासंधवधश्चश्रीनारायणप्रसादायत्तइतितन्माहात्म्यत्वेनप्रतिपादयत्यस्मिन्नध्याये तत्रादौयुधिष्ठिरःआगतंश्रीकृष्णंस्वचिकीर्षितंविज्ञापयति एकदेति १
आभाष्यअभिमुखीकृत्य एतेषांसर्वेषांश्रोत्रादींद्रियतृप्तिजनकंइदंवक्ष्यमाणंवचनमुवाच हेत्यनेनकर्तव्यतांसूचयति २ पावनीःशुद्धिकरीःभवतःविभूतीःसन्निधानविशेषस्थानेंद्रादिदेवताःयष्टुका
मः ३ तत्कार्यंभवदनुग्रहेणैतद्दुःसाधनमित्याह त्वत्पादुकेति अभद्रनशनेअशुभविध्वंसनसमर्थे परिचरंतिनित्यंपूजयंति व्यवहिताश्चेतिछंदसिव्यवधानेप्युपसर्गाणांक्रियायोगःसिद्धः प्रद्यान्वस्य
महतोमहनीत्यादौ अनेनभागवतस्यवेदतुल्यत्वेनाध्येयत्वादौतात्पर्यंदर्शयति भवापवर्गसंसारत्यागंविदंति ननुतर्हिनानेनाभीष्टसिद्धिरितितत्राह आशासतइति यदितेसेवकाःआशासतेआशिष
ऐहिकासिद्धीःकामयंते तर्हिताअपिविंदंति अन्येअनुपासकानोभयंविदंवीतिभयंविंदंतीतिशेषः ४ यतोभवच्चरणसेवाफलमनुभवसिद्धमतोलोकोपिप्रत्यक्षप्रमाणोस्यमाहात्म्यंदृग्विषयंकरोत्वि

तर्पयित्वाखांडवेनवह्निंपांडवसंयुतः ॥ मोचयित्वामयंयेनराज्ञोदिव्यासभाहृता ४५ उवासकतिचिन्मासान्राज्ञःप्रियचिकीर्षया ॥ विहरन्रथमारुह्यफा
ल्गुनेनभटैर्वृतः ॥ इतिश्रीभा०म०द०उ०नवसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ एकदातुसभामध्येआस्थितोमुनिभिर्वृतः ॥ ब्राह्मणैःक्ष
त्रियैर्वैश्यैर्भ्रातृभिश्चसमन्वितः १ आचार्यैःकुलवृद्धैश्चज्ञातिसंबंधिबांधवैः ॥ सर्वेषामेवचैतेषामाभाष्येदमुवाचह २ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ क्रतुराजेनगो
विंदराजसूयेनपावनीः ॥ यक्ष्येविभूतीर्भवतस्तत्संपादयनःप्रभो ३ त्वत्पादुकेअविरतंपरियेचरंतिध्यायंत्यभद्रनशनेसुधियोगृणंति ॥ विंदंतियेकमल
नाभभवापवर्गमाशासतेयदितआशिषईशनान्ये ४ तद्देवदेवभवतश्चरणारविंदसेवानुभावमिहपश्यतुलोकएषः ॥ येत्वांभजंतिनभजंत्यपिवोभयेषां
निष्ठांप्रदर्शयविभोकुरुसृंजयानाम् ५ नब्रह्मणःस्वपरभेदमतिस्तवस्यात्सर्वात्मनःसमदृशःस्वसुखानुभूतेः ॥ संसेवयासुरतरोरिवतेप्रसादःसेवानुरूपउद
योनविपर्ययोत्र ६ श्रीभगवानुवाच ॥ सम्यग्व्यवसितंराजन्भवताशत्रुकर्शन ॥ कल्याणीयेनतेकीर्तिर्लोकाननुभविष्यति ७ ऋषीणांपितृदेवानांसु
हृदामपिनःप्रभो ॥ सर्वेषामेवभूतानामीप्सितःक्रतुराडयम् ८ विजित्यनृपतीन्सर्वान्कृत्वाचजगतींवशे ॥ संभृत्यसर्वसंभारानाहरस्वमहाक्रतुम् ९ एतेतु
भ्रातरोराजन्लोकपालांशसंभवाः ॥ वशेस्मितवताताहंदुर्जयोयोऽकृतात्मभिः १०

त्याह तदिति अपिकृष्णत्वमपिभजदभजतामुभयेषामपिजयलक्षणोत्कर्षव्यवस्थापयेत्याह येत्वामिति निष्ठोत्कर्षेव्यवस्थायांनाशेंतेव्रतयाद्वयोरितियादवः अनुभावःप्रभावेस्यादिति ५ सर्वसमस्यहरेर्वै
षम्यंमयापाद्यतइतिबिभ्यदिवपरिहरति नेति ब्रह्मणःपूर्णस्यसर्वात्मनः सर्वस्वामिनःन नुपरापूर्वेषांसख्यावृणक्तीत्यादिकथमित्यत्राह समदृशइति यथावस्तुदर्शिनः स्वरूपसुखस्यानुभातिरनुभवःपूर्णानंदो
हमितियस्यसतथातस्य अयमपिस्वपरबुद्ध्यभावेहेतुः नन्वसुराणांदुःखोदयःसुराणांसुखोदयइत्ययंविशेषःकस्मादत्राह संसेवयेति उदयतीत्युदयः अतोत्रजगतिविपर्ययोनाविषमोनोदेति ६ येनव्यवसि
तेनक्रतुराजेनअनुभविष्यति सत्वयाऽनुवर्त्यते ७ नकेवलंतवाभीष्टोयमृष्यादीनांसर्वेषामपिहृदयंगमइत्याह ऋषीणामिति ८ तत्रेत्थंभावमाह विजित्येति सर्वसंभारान्संभृत्यसंपाद्यआहरस्वकुरुष्व ९
सांप्रतंसर्वजयेदुःशकोनेतिभावेनाह एतइति लोकपालांशैःसंभवोयेषांतेतथा योहंअकृतात्मभिःअनुत्पादितमत्प्रसादैः १०

भवतोदुर्जयत्वेनाकिमस्माकमितितत्राह नेति मत्परंमद्भक्तंविभूतिभिरुपस्करसंपद्भिः ११ विष्णोस्तेजसाप्रभावेणउपबृंहितान्परिपूरितान् १२ १३ यक्ष्यतेयष्टुकामाय १४ अत्रादिग्विजये
जरासंधोजितोमारितोवेतितत्प्रसंगोनाकर्णितइतिराज्ञोहार्दांशंकांपरिहरन्त्रिदिग्विजयारंभागेवतद्वधोवृत्तइतिनात्रप्रसक्तइतिवृत्तंतद्धननमनुवदति श्रुत्वेति ननु दिशांजयादनंतरंतद्वधःकिंनस्याद्यथा
स्थितमन्यथानूद्यतेकिमर्थमितिचेन्न निर्णयग्रंथविरोधात् ननुपूर्वापराभावेकिंप्रमाणंप्रयोजनमितिचेदुच्यते पूर्वाःकथाःपरंब्रूयुःपराः पूर्वंतथैवच । मोहनार्थायदुष्टानांसर्वत्र्व्यत्यासइष्यत इत्यादिवाक्यम्
किंच जरासंधंनिहत्यैवपांडवैस्तुदिशोजिताइत्यादिस्पष्टवचनम् भगवतएवजरासंधमजितंश्रुत्वातज्जयःकथमितिध्यायतोयुधिष्ठिरस्यउद्धवोयमुपायमुवाच तमाहहरिरित्यन्वयः १५ हेतिसूचित
मितिहासंस्पष्टयाति भीमसेनइत्यादिना ब्राह्मलिंगधराःब्राह्मणलक्षणानिबिभ्राणाः यतोयत्र १६ आतिथ्यवेलायांआतिथ्यपूजासमये आदित्येदिनमध्यंगाहमानइत्यर्थः १७ १८ दुर्मर्षंदुःसहं

नकश्चिन्मत्परंलोकेतेजसायशसाश्रिया ॥ विभूतिभिर्वाविभवैर्देवोपिकिमुपार्थिवाः ॥ ११ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ निशम्यभगवद्गीतंप्रीत्युत्फुल्लमुखांबु
जः ॥ भ्रातॄन्दिग्विजयेऽयुंक्तविष्णुतेजोपबृंहितान् १२ सहदेवंदक्षिणस्यामादिशत्सहसृंजयैः ॥ दिशिप्रतीच्यांनकुलमुदीच्यांसव्यसाचिनम् ॥ प्रा
च्यांवृकोदरंराजन्कैकेयैःसहमद्रकैः १३ तेविजित्यनृपान्वीरानाजन्हुर्दिग्भ्यओजसा ॥ अजातशत्रवेभूरिद्रविणंनृपयक्ष्यते १४ श्रुत्वाऽजितंजरासंधंनृपतेर्ध्या
यतोहरिः ॥ आहोपायंतमेवाद्यउद्धवोयमुवाचह १५ भीमसेनोऽर्जुनःकृष्णोब्रह्मलिंगधरास्ततः ॥ जग्मुर्गिरिव्रजंतातबृहद्रथसुतोयतः १६ तेगत्वाति
थ्यवेलायांगृहेषुगृहमेधिनाम् ॥ ब्रह्मण्यंसमयाचंतराजन्याब्रह्मलिंगिनः १७ राजन्विद्ध्यतिथीनस्मानर्थिनोगृहमागतान् ॥ तन्नःप्रयच्छभद्रंतेयद्वयंकाम
यामहे १८ किंदुर्मर्षंतितिक्षूणांकिमकार्यमसाधुभिः ॥ किंनदेयंवदान्यानांकःपरःसमदर्शिनाम् १९ योऽनित्येनशरीरेणसतांगेयंयशोध्रुवम् ॥ नाचिनो
तिस्वयंकल्पःसवाच्यःशोच्यएवसः २० हरिश्चंद्रोरंतिदेवउंछवृत्तिःशिबिर्बलिः ॥ व्याधःकपोतोबहवोह्यध्रुवेणध्रुवंगताः ॥ २१ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ स्व
रैराकृतिभिस्तांस्तुप्रकोष्ठैर्ज्याहतैरपि ॥ राजन्यबंधून्विज्ञायदृष्टपूर्वानचिंतयत् २२ राजन्यबंधवोह्येतेब्रह्मलिंगानिबिभ्रति ॥ ददामिभिक्षितंतेभ्यआ
त्मानमपिदुस्त्यजम् २३ बलेर्नुश्रूयतेकीर्तिर्विततादिक्ष्वकल्मषा ॥ ऐश्वर्याद्भ्रंशितस्यापिविप्रव्याजेनविष्णुना २४ श्रियंजिहीर्षतेंद्रस्यविष्णवेद्विजरूपि
णे ॥ जानन्नपिमहींप्रादाद्वार्यमाणोपिदैत्यराट् २५ जीवताब्राह्मणार्थायकोन्वर्थःक्षत्रबंधुना ॥ देहेनपतमानेननेहतांविपुलंयशः २६ इत्युदारमतिःप्राहकृ
ष्णार्जुनवृकोदरान् ॥ हेविप्रावृियतांकामोददाम्यात्मशिरोपिवः २७ श्रीकृष्णउवाच ॥ युद्धंनोदेहिराजेंद्रद्वंद्वशोयदिमन्यसे ॥ युद्धार्थिनोवयंप्राप्ताराज
न्यानान्नकांक्षिणः २८ असौवृकोदरःपार्थस्तस्यभ्राताऽर्जुनोह्ययम् ॥ अनयोर्मातुलेयंमांकृष्णंजानीहितेरिपुम् २९

परःशत्रुः परोरिपरमात्मनोरिति १९ आचिनोति संचिनोतिउपार्जितंकरोतिवाच्योनिंद्यः २० अध्रुवेणशरीरेण २१ २२ २३ श्रूयतेकिंश्रूयतएवहीतियोज्यम् इंद्रस्याश्रियंबलाज्जिहीर्षताहर्तुकामेनावि
ष्णुना ऐश्वर्याद्भ्रंशितस्य २४ वार्यमाणःशुक्रेणेतिशेषः २५ यःक्षत्रबंधुःपतमानेनदेहेनविपुलंयशोनेहतांनेहतेनापादयति तेनब्राह्मणार्थायजीवताक्षत्रबंधुनाकोन्वर्थोभवति नकोपीतिविचिंत्य
२६ २७ द्वंद्वशोयुद्धंद्वंद्वयुद्धम् २८ वीप्सां त्रीन्प्रतिस्पष्टयन्निर्दिशति असाविति २९

३० ३१ अतुल्यः नातिसत्वः नप्रशस्तपराक्रमः ३२ ३३ ३४ रंगिणोरंगगतयोः मंडलंवल्गतोर्वा ३५ अन्योन्ययोःपरस्परसंगतयोः सकटिपादकरोरुजत्रून्प्रतिनिपात्यमानेअर्कस्यगुल्मस्यशाखे दीप्तसंध्योःप्रकाशितसंधिस्थानयोः ३७ अयःस्पर्शैःस्वमुष्टिभिर्व्यपिष्टांविपेषतुःजघ्नतुरित्यर्थः प्रहतयोःसतोर्निर्घातवज्रवन्निष्ठुरः ३८ ३९ जरयाराक्षस्याकृतशरीरशकलसंधानात् जन्मतद्विघटनान्मरणंचजानन् ४० भीमस्यारिवधोपायंसंज्ञयादर्शयामास केसंज्ञेत्याह विटपमिति ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायाम

४४ एवमावेदितोराजाजहासोच्चैःसमागधः ॥ आहचामर्षितोमंदायुद्धंतर्हिददामिवः ३० नत्वयाभीरुणायोत्स्येयुधिविक्लवचेतसा ॥ मथुरांस्वपुरींत्यक्त्वासमुद्रं ८०

शरणंगतः ३१ अयंतुवयसाऽतुल्योनातिसत्वोनमेसमः ॥ अर्जुनोनभवेद्योद्धाभीमस्तुल्यबलोमम ३२ इत्युक्त्वाभीमसेनायदत्त्वासमहतींगदाम् ॥ द्वितीयांस्वयमादायनिर्जगामपुराद्बहिः ३३ ततःसमबलौवीरौसंसक्काावितरेतरौ ॥ जघ्नतुर्वज्रकल्पाभ्यांगदाभ्यांरणदुर्मदौ ३४ मंडलानिविचित्राणि सव्यंदक्षिणमेवच ॥ चरतोःशुशुभेयुद्धंनटयोरिवरंगिणोः ३५ ततश्चटचटाशब्दोवज्रनिष्पेषसन्निभः ॥ गदयोःक्षिप्तयोराजन्दंतयोरिवदंतिनोः ३६ तेवै गदेभुजजवेननिपात्यमानेअन्योन्ययोःसकटिपादकरोरुजत्रून् ॥ चूर्णीबभूवतुरुपेत्ययथार्कशाखेसंयुध्यतोर्द्विरदयोरिवदीप्तसंध्योः ३७ इत्थंतयोःप्रहतयोर्गदयोर्नृवीरौक्रुद्धौस्वमुष्टिभिरयःस्पर्शैर्व्यपिष्टाम् ॥ शब्दस्तयोःप्रहरतोर्घनयोरिवासीन्निर्घातवज्रपरुषस्तलताडनोत्थः ३८ तयोरेवंप्रहरतोःसमशिक्षाबलौजसोः ॥ निर्विशेषमभूद्युद्धमक्षीणजवयोर्नृप ३९ शत्रोर्जन्ममृतीविद्वान्जीवितंचजराकृतम् ॥ पार्थमाप्याययत्स्वेनतेजसाचिंतयद्धरिः ४० संचिंत्यारिवधोपायंभीमस्यामोघदर्शनः ॥ दर्शयामासविटपंपाटयन्निवसंज्ञया ४१ तद्विज्ञायमहासत्वोभीमःप्रहरतांवरः ॥ गृहीत्वापादयोःशत्रुंपातयामासभूतले ४२ एकंपादंपदाक्रम्यदोर्भ्यामन्यंप्रगृह्यसः ॥ गुदतःपाटयामासशाखामिवमतंगजः ४३ एकपादोरुवृषणकटिपृष्ठस्तनांसके ॥ एकबाह्वक्षिभ्रूकर्णेशकलेददृशुःप्रजाः ४४ हाहाकारोमहानासीन्निहतेमगधेश्वरे ॥ पूजयामासतुर्भीमंपरिरभ्यजयाच्युतौ ४५ सहदेवंतत्तनयंभगवान्भूतभावनः ॥ अभ्यषिंचदमेयात्मामागधानांपतिंप्रभुः ॥ मोक्षयामासराजन्यान्संरुद्धामागधेनये ४६ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ श्रीशुकउवाच ॥ अयुतेद्वेशतान्यष्टौलीलयायुधिनिर्जिताः ॥ विनिर्गतागिरिद्रोण्यांमलिनोमलवाससः १ क्षुत्क्षामाःशुष्कवदनाःसंरोधपरिकर्शिताः ॥ ददृशुस्तेघनश्यामंपीतकौशेयवाससम् २ श्रीवत्सांकंचतुर्बाहुंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ चारुप्रसन्नवदनंस्फुरन्मकरकुंडलम् ३ पद्महस्तंगदाशंखरथांगैरुपलक्षितम् ॥ किरीटहारकटककटिसूत्रांगदान्वितम् ४ भ्राजद्वरमणिग्रीवंनिवीतंवनमालया ॥ पिबंतइवचक्षुर्भ्यांलिहंतइवजिह्वया ५ जिघ्रंतइव ४४ नासाभ्यामीहंतइवचेतसा ॥ प्रणेमुर्हतपाप्मानोमूर्धभिःपादयोर्हरेः ६

शीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ जरासंधरोधादिलक्षणतपसाप्रसन्नोभगवान्यज्ञानसाध्यंस्वरूपंदर्शितवान् तदुपासकानांभक्त्यतिशयजननार्थंकृतमितिकृत्वातन्माहात्म्यंकथयत्यस्मिन्नध्याये तत्रादौतत्स्वरूपंनिर्दिशति अयुतेति गिरिद्रोण्यांनिरुद्धास्ततोविनिर्गताः १ २ ३ ४ निवीतंपर्यासितम् ५ चेतसाआलिंगनार्थंमीहंतःचेष्टमानाइव ६

७ ८ ९ राज्यच्युतिःकथमनुग्रहोऽभूदित्यत्राह राज्येति कुतोनविंदतेइतितत्राह त्वन्मायामोहिताइति चलाःक्षणिकाःसंपदोनित्याःशश्वद्रूपामन्यंतेयत्तस्मात् १० एतमर्थंनिदर्शय
ति मृगतृष्णामिति मृगतृष्णांअंबरप्रदेशसंसृष्टदिवाकरकरनिकरंदृष्ट्वाउदकाशयंजलाधारंजलपूरमित्यर्थः एवमयुक्तामनोयोगाकुशलाःअज्ञावैकारिकींविकारोपेतांअनित्य इमांमायां गोअश्वमहिमेत्याच
क्षतइतिश्रुतेर्महिमानंसंपल्लक्षणंवस्तुप्रतिहतिरहितंनित्यंचक्षतेपश्यंति ११ अस्याःजगत्याःयेवयंपुरःस्थितंमृत्युंत्वामगणय्यस्थिताः १२ तेचवयंकालेनाश्रियोविचालिताअभूम तत्तस्माद्भव
तोनुकंपयाचरणौस्मरामहे १३ रजोभुवारजोगुणोत्पन्नेनशश्वत्पततादेहेनराज्यंनोपासितव्यमितिस्पृहयामहेप्रेत्यपरत्रक्रियाफलंस्वर्गादिकंतदपिनकामयामहे कीदृशंकर्णरोचनंश्रवणसुखजनक

कृष्णसंदर्शनाह्लादध्वस्तसंरोधनक्लमाः ॥ प्रशशंसुर्हृषीकेशंगीर्भिःप्रांजलयोनृपाः ७ राजानऊचुः ॥ नमस्तेदेवदेवेशप्रपन्नार्तिहराव्यय ॥ प्रपन्नान्पाहि
नःकृष्णनिर्विण्णान्घोरसंसृतेः ८ नैवनाथाभ्यसूयामोमागधंमधुसूदन ॥ अनुग्रहोयद्भवतोराज्ञांराज्यच्युतिर्विभो ९ राज्यैश्वर्यमदोन्नद्धानश्रेयोविंद
तेनृपाः ॥ त्वन्मायामोहितानित्यामन्यंतेसंपदश्चलाः १० मृगतृष्णांयथाबालामन्यंतउदकाशयम् ॥ एवंवैकारिकींमायामयुक्तावस्तुचक्षते ११ व
यंपुराश्रीमदनष्टबुद्धयोजिहीर्षयास्याइतरेतरस्पृधः ॥ घ्नंतःप्रजाःस्वाअपिनिर्घृणाःप्रभोमृत्युंपरंत्वामगणय्यदुर्मदाः १२ तएवकृष्णाद्यगभीररंहसादुरं
तवीर्येणविचालिताःश्रियः ॥ कालेनतन्वभवतोनुकंपयाविनष्टदर्पाश्चरणौस्मरामहे १३ अथोनराज्यंमृगतृष्णरूपितंदेहेनशश्वत्पततारजोभुवा ॥ उ
पासितव्यंस्पृहयामहेविभोक्रियाफलंप्रेत्यचकर्णरोचनम् १४ तन्नःसमादिशोपायंयेनतेचरणाब्जयोः ॥ स्मृतिर्यथानविरमेदपिसंसरतामिह १५ कृ
ष्णायवासुदेवायहरयेपरमात्मने ॥ प्रणतक्लेशनाशायगोविंदायनमोनमः १६ श्रीशुकउवाच ॥ संस्तूयमानोभगवन्राजभिर्मुक्तबंधनैः ॥ तानाहकरुण
स्तातशरण्यःश्लक्ष्णयागिरा १७ श्रीभगवानुवाच ॥ अद्यप्रभृतिभूपालामय्यात्मन्यखिलेश्वरे ॥ सुदृढाजायतेभक्तिर्बाढमाशंसितंतथा १८ दिष्ट्या
व्यवसितंभूपाभवंतऋतभाषिणः ॥ श्रियैश्वर्यमदोन्नाहंपश्यतोन्मादनंनृणाम् १९ हैहयोनहुषोवेनोरावणोनरकोपरे ॥ श्रीमदाद्ध्वंसितास्थानाद्दे
वदैत्यनरेश्वराः २० संचिंतयतविज्ञायदेहाद्युत्पाद्यमंतवत् ॥ मांयजंतोऽध्वरैर्युक्ताःप्रजाधर्मेणरक्षयथ २१ संतन्वंतःप्रजातंतून्सुखदुःखेभवाभवौ ॥
प्राप्तंप्राप्तंचसेवंतोमच्चित्ताव्यचरिष्यथ २२ उदासीनाश्चदेहादावात्मारामाधृतव्रताः ॥ मय्यावेश्यमनःसम्यङ्मामंतेब्रह्मयास्यथ २३ इत्यादिश्यनृपान्कृ
ष्णोभगवान्भुवनेश्वरः ॥ तेषांन्ययुंक्तपुरुषान्स्त्रियोमज्जनकर्मणि २४ सपर्यांकारयामाससहदेवेनभारत ॥ नरदेवोचितैर्वस्त्रैर्भूषणैःस्रग्विलेपनैः २५

मापातरमणीयमित्यर्थः १४ येनोपायेन १५ १६ १७ बाढमभिमतमाशंसितमाकांक्षितंचजायते बाढंत्वभिमतेभृशइतिच १८ भवतांव्यवसितंदिष्ट्यामंगलंतत्रहेतुः भवंतऋ
ति ऋतभाषिणःब्रह्मवादिनःयथार्थवादिनोवा अनुभावयतिश्रियेति यूयंश्रियैश्वर्यमदानामुन्नाहमभिवृद्धिमुन्मदनंबुद्धिभ्रंशकरंपश्यत १९ कान्पश्यामइतितत्राह हैहयेति ध्वंसिताःभ्रंशिताः
२० शिक्षयति संचिंतयतेति उत्पाद्यंउत्पत्तियोग्यंअंतवन्नाशवत् २१ भवाभवौमंगलामंगले २२ अत्मारामत्वंविवृणोति मयीति २३ २४ २५

भोगैःस्रक्चंदनादिलक्षणैर्धनैर्वा २६ ग्रहाआदित्यादयः २७ प्रीणय्यप्रीतिंजनयित्वा २८ कृतानिकार्याणि २९ प्रकृतिभ्यःविश्वस्तभृत्येभ्यः ३० ३१ खांडवप्रस्थमिंद्रप्रस्थं दुर्हृदांशत्रूणाम् ३२शांतं मृतं प्राप्तमनोरथोऽभूदितिशेषः ३३ ३४ ३५ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्त०विजयध्वजकृतटीकायामेकाशीतितमोऽध्यायः ॥८१॥ श्रोतॄमनोहरंक्षमाजनकंवीरवर्यिवर्धनंहरेःसमवृत्तिनिदर्शनंशिशुपालवधंनिगदत्यस्मिन्नध्याये तत्रादौयुधिष्ठिरोभगवंतंस्तुत्वातदनुज्ञयाराजसूयप्रारंभणंवक्ति एवमित्यादिना १ यस्यतवत्रिलोकगुरवःब्रह्मादयः २ ईशमानिनांईश्वरोहमहंभोगीत्याद्यभिमानवतां दीनानामात्मतत्त्वज्ञानाभावात्कोष्ठगत्याकृपणानामनुशासनंदुर्मार्गप्रवृत्तित्यागेनसन्मार्गवर्तनम् ३ प्रेक्षावतइवहरेरनुशासनादिप्रवृत्तिःस्वप्रयोजनोद्देशपूर्विकेत्यकृतार्थत्वप्रसंगइतितत्राह नहीति तेजःप्रभावलक्षणाप्रभा कर्मभिःशुभाशुभलक्षणैः नकर्मणावर्धतेनोकनीयानितिश्रुतेः एकस्यापिसमाधिकसद्भावेतौकिंनस्यातामितितत्राह अद्वितीयस्येति अस्यापिपरिच्छिन्नत्वेकथामिति मंदाशंकांपरिहर

भोजयित्वावरान्नेनसुस्नातान्समलंकृतान् ॥ भोगैश्वविविधैर्युक्तांस्तांबूलाद्यैर्नृपोचितैः २६ तेपूजितामुकुंदेनराजानोमृष्टकुंडलाः ॥ विरेजुर्मोचिताः क्लेशात्प्रावृडंतेयथाग्रहाः २७ रथान्सदश्वानारोप्यमणिकांचनभूषितान् ॥ प्रीणय्यसूनृतैर्वाक्यैःस्वदेशान्प्रत्ययापयत् २८ तएवंमोक्षिताःकृच्छ्रात्कृष्णेनसुमहात्मना ॥ ययुस्तमेवध्यायंतःकृतानिचजगत्पतेः २९ जगदुःप्रकृतिभ्यस्तेमहापुरुषचेष्टितम् ॥ यथान्वशासद्भगवांस्तथाचक्रुरतंद्रिताः ३० जरासंधंघातयित्वाभीमसेनेनकेशवः ॥ पार्थाभ्यांसंयुतःप्रायात्सहदेवेनपूजितः ३१ तेगत्वाखांडवप्रस्थंशंखान्दध्मुर्जितारयः ॥ हर्षयंतःस्वसुहृदोदुर्हृदांचासुखावहाः ३२ तच्छ्रुत्वाप्रीतमनसइंद्रप्रस्थनिवासिनः ॥ मेनिरेमागधंशांतंराजाचाप्तमनोरथः ३३ अभिवाद्याथराजानंभीमार्जुनजनार्दनाः ॥ सर्वमाश्रावयांचक्रुरात्मनायदनुष्ठितम् ३४ निशम्यधर्मराजस्तुकेशवेनानुकंपितः ॥ आनंदाश्रुकणान्मुंचन्प्रेम्णानोवाचकिंचन ३५ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंयुधिष्ठिरोराजाजरासंधवधात्प्रभो ॥ कृष्णस्यचानुभावंतंश्रुत्वाप्रीतस्तमब्रवीत् १ युधिष्ठिरउवाच ॥ यस्यत्रिलोकगुरवःसर्वलोकमहेश्वराः ॥ वहंतिदुर्लभंलब्ध्वाशिरसैवानुशासनम् २ सभवानरविंदाक्षदीनानामीशमानिनाम् ॥ धत्तेनुशासनंभूमंस्तदत्यंतविडंबनम् ३ नह्येकस्याद्वितीयस्यब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ कर्मभिर्वर्द्धतेतेजोह्रसतेचयथारवेः ४ नचतेऽजितभक्तानांममाहमितिमाधव ॥ त्वंतवेतिचनानाधीःपशूनामिववैकृता ५ इत्युक्त्वायाज्ञियेकालेवव्रेयुक्तान्सऋत्विजः ॥ कृष्णानुमोदितःपार्थोब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः ६ द्वैपायनोभरद्वाजःसुमंतुर्गौतमोऽसितः ॥ वसिष्ठश्च्यवनःकण्वोमैत्रेयःकवषस्त्रितः ७

ति ब्रह्मणइति बहिस्तथाऽस्तु अंतःपरिच्छिन्नइतितत्राह परमात्मनइति आत्मनोजीवात्परत्वेनपूर्णत्वेनमीयमानस्यपरमात्मनइत्यर्थः रवेःप्रभामंदोष्णत्वादिविशेषःकालोपाधिकोनस्वाभाविकइतिभवत्येवंनिदर्शनं हरेस्तूक्तविशेषणसामर्थ्यात्सोपिनेत्यवगमयितव्यं ४ हरेरद्वितीयत्वंकिंपुनर्न्यायेनाह नचेति हेअजितमाधवलक्ष्मीपते तेतवभक्तानांपुत्रादौममेतिदेहादावहमितिदेहादिरेत्वमितितदीयक्षेत्रादौतवेतिनानाधीर्नास्तिचशब्दःसर्वत्रेश्वरसत्तांपश्यतामित्यस्मिन्नर्थेवर्ततेकीदृशीनानाधीःयथापशूनांसंस्काररहितानांबुद्धिर्वैकृताविविधप्रकारास्वार्थेताद्वत् ५ याज्ञियेयज्ञकरणयोग्ये युक्तान्कल्पोक्तन्यायवेदिनः ६ ७ ४५

८ ९ उपहूतामुनयः यथान्येअनुपहूताअपितत्राजग्मुःतत्रद्रोणादयोप्युपहूताः १० ११ यत्रयज्ञकरणमभीष्टतमंतद्देवयजनंस्वर्णलांगलैःसुवर्णलांगलैःसुवर्णमयहलैः कृष्टोच्छिरूयसंशोध्यशालांकृत्वा
तत्रयथान्यायंनृपंदीक्षायांचक्रुरित्यन्वयः १२ वरुणस्ययज्ञे वरुणं अनूक्तंसमात्तस्यतात्पर्यात्पुनरुक्तंकरोति इंद्रादयइति १३ १४ १५ १६ प्रचेतसंवरुणं सूत्येसोमाभिषवसंबं
धिन्यहनि पशुसंज्ञपनदिवसेवा १७ अग्रार्हणार्हअग्रपूजास्वीकारयोग्यंविमृशंतःविचारयंतः १८ अनैकांत्यान्नानाबुद्धित्वात्सर्वेषांगुणानामेकत्वानियमाद्वाअच्युतःगुणतःस्वरूपतोवानक्षीणः
श्रैष्ठ्यंगुणज्येष्ठ्योग्याग्रपूजनं गुणाःश्रुताःसुविरुद्धाश्चदेवेसंतीत्यादिश्रुतिवाक्यंहिनासूचयति सात्वतःतंत्रप्रणेतारएतेषांपतिःस्वामीगतिश्च इदंचाग्रपूजायोग्यत्वेलिंगम् १९ इंद्रोवैसर्वेषांश्रेष्ठः अग्निर्वैदे

विश्वामित्रोवामदेवःसुमतिर्जैमिनिःक्रतुः ॥ पैलःपराशरोगर्गोवैशंपायनएवच ८ अथर्वाकश्यपोधौम्योरामोभार्गवआसुरिः ॥ वीतिहोत्रोमधुच्छंदा
वीरसेनोकृतव्रणः ९ उपहूतास्तथाचान्येद्रोणभीष्मकृपादयः ॥ धृतराष्ट्रःसहसुतोविदुरश्चमहामतिः १० ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्रायज्ञ
दिदृक्षवः ॥ तत्रेयुःसर्वराजानोराज्ञांप्रकृतयोनृप ११ ततस्तद्देवयजनंब्राह्मणाःस्वर्णलांगलैः ॥ कृष्ट्वातत्रयथान्यायंदीक्षयांचक्रिरेनृपम् १२ हैमःकि
लोपकरणोवरुणस्ययथापुरा ॥ इंद्रादयोलोकपालाविरिंचभवसंयुताः १३ सगणाःसिद्धगंधर्वाविद्याधरमहोरगाः ॥ मुनयोयक्षरक्षांसिखगाःकिन्नरचार
णाः १४ राजानश्चसमाहूताराजपत्न्यश्चसर्वशः ॥ राजसूयंसमीयुःस्मराज्ञःपांडुसुतस्यवै १५ मेनिरेकृष्णभक्तस्यसूपपन्नमविस्मिताः ॥ अयाजय
न्महाराजयाजकादेववर्चसः १६ राजसूयेनविधिवत्प्रचेतसमिवामराः ॥ सूत्येहन्यवनीपालान्याजकान्सदसस्पतीन् १७ अपूजयन्महा
भागान्यथावत्सुसमाहिताः ॥ सदस्याग्रार्हणार्हंवैविमृशंतःसभासदः १८ नाध्यगच्छन्ननैकांत्यात्सहदेवस्तदाब्रवीत् ॥ अर्हतिह्यच्युतःश्रैष्ठ्यंभगवान्सा
त्वतांपतिः १९ एषवैदेवताःसर्वादेशकालधनादयः ॥ यदात्मकमिदंविश्वंक्रतवश्चयदात्मकाः २० अग्निराहुतयोमंत्राःसांख्यंयोगश्चयत्परः ॥ एकएवा
द्वितीयोसावैतदात्म्यमिदंजगत् २१ आत्मनात्माश्रयःसभ्याःसृजत्यवतिहंत्यजः ॥ विविधानीहकर्माणिजनयन्व्यनपेक्षया २२ ईहतेयदयंसर्वंश्रेयोधर्मा
दिलक्षणम् ॥ तस्मात्कृष्णायमहतेदीयतांपरमार्हणम् २३ एवंचेत्सर्वभूतानामात्मनश्चार्हणंभवेत् ॥ सर्वभूतात्मभूतायकृष्णायानन्यदर्शिने २४ देयं
शांतायपूर्णायदत्तस्यानंत्यमिच्छता २५ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्त्वासहदेवोभूत्तूष्णींकृष्णानुभाववित् ॥ तच्छ्रुत्वातुष्टुवुःसर्वेसाधुसाध्वितिसत्तमाः
२६ श्रुत्वानुजेरितंराजाज्ञात्वाहार्दंसभासदाम् ॥ समर्हयद्धृषीकेशंप्रीतःप्रणतविह्वलः २७

वानांमुखमित्यादेःइंद्रादिषुसत्स्वस्यकथंसंभवोभवतीतितत्राह एषवाइति योदेवानामितिश्रुतिंवाइत्यनेनगृह्णाति अचेतनमपितदधीनसत्ताकमित्याह देशेति किंबहुनासर्वमपितद्व्याप्तमित्याह यदात्म
कर्मिति तात्पर्यात्पुनरुक्तंकरोति क्रतवइति २० सांख्यंयथार्थज्ञानं योगःकर्मलक्षणः यःपरोविषयोयस्यसतथा उपसंहरति एकइति एतदात्माधीनम् २१ हेसभ्याः एतदात्म्यविवरणमात्मेतिउ
क्तार्थसमर्थनंसृजतीत्यादि २२ फलहेतुत्वाच्चायमेवात्रयोग्यतमइत्याह यदयमिति २३ एतत्पृष्टोसर्ववृक्षस्यादिविभावेनाह एवंचेति स्वस्मादन्यस्यास्वातंत्र्यंनपश्यतीत्यनन्यदर्शीतस्मै देवैःसहवर्ततइ
तिसहदेवोदेवव्रतोपिग्राह्यः भारतेवद्वचनादग्रपूजादानासुक्तेः २४ २५ सत्तमाःसतांश्रेष्ठाः २६ २७

भा.द.उ. २८ २९ ३० ३१ ईशःकालोदुरत्ययःइतिश्रुतिःसत्यवतीअबाधितार्था तदुपपादयति वृद्धानामिति ३२ मामनूध्वंहेसर्वेसदसस्पतयः किंबालभाषितंतदाह कृष्णइति ३३ ३४ अतिव्रज्याति वि० अ०
क्रम्य कुलकर्मणिएतेइत्याह गोपइति ३५ एतदेवविवृणोतिवर्णेति ३६ यदोर्वंशेजातत्वात्कथंकुलाभावइतितत्राह ययातिनेति ३७ अब्रह्मवर्चसःगायत्रीजपसंबंधतेजोरहिताः ब्रह्मवेदस्तत्संबंधवचो
४६ युक्तान्देशान्वा समुद्रमित्यादिनादाशसाम्यमापादयति ३८ शिवारुतंसृगालशब्दितम् ३९ ४० कुतोनिर्गमनमितितत्राह निंदामिति ४१ ४२ ४३ स्ववचनंसत्यंकर्तुंतावत्ततःपूर्वमेवकृष्णःक्षुरांतच ८२

तत्पादाववनिज्यापःशिरसालोकपावनीः ॥ सभार्यःसानुजामात्यःसकुटुंबोवहन्मुदा २८ वासोभिःपीतकौशेयैर्भूषणैश्चमहाधनैः ॥ अर्हयित्वाश्रुपूर्णा
क्षोनाशकत्समवेक्षितुम् २९ इत्थंसभाजितंवीक्ष्यसर्वेप्रांजलयोजनाः ॥ नमोजयेतिनेमुस्तंखात्पेतुःपुष्पवृष्टयः ३० इत्थंनिशम्यदमघोषसुतःस्वपीठा
दुत्थायकृष्णगुणवर्णनजातमन्युः ॥ उत्क्षिप्यबाहुमिदमाहसदस्यमर्षात्संश्रावयन्भगवतेपरुषाण्यभीतः ३१ ईशोदुरत्ययःकालइतिसत्यवतीश्रुतिः ॥
वृद्धानामपियद्बुद्धिर्बालवाक्यैर्विभिद्यते ३२ यूयंपात्रविदांश्रेष्ठामामनूध्वंबालभाषितम् ॥ सदसस्पतयःसर्वेकृष्णोयत्संमतोर्हणे ३३ तपोविद्याव्रतधरा
न्ज्ञानविध्वस्तकल्मषान् ॥ परमर्षीन्ब्रह्मनिष्ठान्लोकपालांश्चपूजितान् ३४ सदसस्पतीनतिक्रम्यगोपोयंकुलपांसनः ॥ यथाकाकःपुरोडाशंसपर्यांकथ
मर्हति ३५ वर्णाश्रमकुलापेतःसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ स्वैरवर्तीगुणैर्हीनःसपर्यांकथमर्हति ३६ ययातिनैषांहिकुलंशप्तंसद्भिर्बहिष्कृतम् ॥ वृथापानरतं
मत्तंसपर्यांकथमर्हति ३७ ब्रह्मर्षिसेवितान्देशान्हित्वैतेऽब्रह्मवर्चसः ॥ समुद्रंदुर्गमाश्रित्यबाधंतेदस्यवःप्रजाः ३८ एवमादीन्यभद्राणिबभाषेनष्टमंगलः ॥
नोवाचकिंचिद्भगवान्यथासिंहःशिवारुतम् ३९ भगवन्निंदनंश्रुत्वादुःसहंतत्सभासदः ॥ कर्णौपिधायनिर्जग्मुःशपंतश्चेदिपंरुषा ४० निंदांभगवतःशृण्व
न्तत्परस्यजनस्यच ॥ ततोनापैतियःसोपियात्यधःसुकृताच्च्युतः ४१ ततःपांडुसुताःक्रुद्धामत्स्यकैकेयसृंजयाः ॥ उदायुधाःसमुत्तस्थुःशिशुपालजिघांस
वः ४२ ततश्चैद्यस्त्वसंभ्रांतोजगृहेखड्गचर्मणी ॥ भर्त्सयन्कृष्णपक्षीयान्राज्ञःसदसिभारत ४३ तावदुत्थायभगवांस्तान्निवार्यस्वयंरुषा ॥ शिरःक्षुरांत
चक्रेणजहारापततोरिपोः ४४ शब्दःकोलाहलोप्यासीच्छिशुपालेहतेमहान् ॥ तत्रातातायिनोभूपादुद्रुवुर्जीवितैषिणः ४५ चैद्यदेहोत्थितंज्योतिर्वासुदेव
मुपाविशत् ॥ पश्यतांसर्वभूतानामुल्केवभुविखाच्च्युता ४६ जन्मत्रयानुगुणितवैरसंरब्धयाधिया ॥ ध्यायंस्तन्मयतांयातोभावोहिभवकारणम् ४७ व
र्णितंतदुपाख्यानंमयातेबहुविस्तरम् ॥ वैकुंठवासिनोर्जन्मविप्रशापात्पुनःपुनः ४८

क्रेणक्षुरधारसुदर्शनेनरिपोःशिरोजहारेत्यन्वयः ४४ ४५ ज्योतिर्जयचैतन्यात्मकं खाद्आकाशाच्च्युतोल्काभुवीव ४६ जन्मत्रयेनुगुणितेनसंवर्धितेनवैरेणशत्रुभावेनविशिष्टेनत्वरेणज्ञानेनसंरब्धयासमुद्रि
क्तयाधियाध्यायंस्तन्मयतांद्वेषमयतांअसुरोभगवत्प्रधानतांजयोयातःतथाहि भावोभक्तिर्भवकारणंमांसस्यकारणंभवति ४७ तयोरुपाख्यानंवैकुंठवासिनोर्जयविजययोर्विप्रशापात्पुनःपुनर्जन्म ४८

भगवतेऽग्रपूजासमर्पणेनयुधिष्ठिरःकृतकृत्यःकिमुतऋत्विगादिभ्योपियथाविहितदक्षिणामदादितितत्राह ऋत्विग्भ्यइत्यादिना एकराट्चक्रवर्त्ती ४९ ५० राजसूयावभृथविहितकर्मणा ब्रह्मणांविप्राणां क्षत्राणांमंडलेश्वराणांसभामध्ये स्वराडिंद्रः ५१ ५२ बंधुभूतशिशुपालावधलक्षणंहरेःकर्मनपुण्यसाधनंकिंतुतद्विपरीतकारणमितिमंदाशंकांपरिहरन्फलमाह इदमिति ॥ ५३ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ अमेनानंतरातीताध्यायोक्तमेवप्रश्नपूर्वकंविस्तृत्यकथयति अजातशत्रोरित्यादिना १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ऋत्विजश्चसदस्या

ऋत्विग्भ्यःससदस्येभ्योदक्षिणांविपुलामदात् ॥ सर्वान्संपूज्यविधिवच्चक्रेवभृथमेकाराट् ४९ साधयित्वाक्रतुंराज्ञःकृष्णोयोगेश्वरेश्वरः ॥ हत्वाचचेदिपंतत्रविजहारयथासुखम् ५० राजसूयावभृथ्येनस्नातोराजायुधिष्ठिरः ॥ ब्रह्मक्षत्रसभामध्येशुशुभेसुरराडिव ५१ राज्ञासभाजिताःसर्वेसुरमानवखेचराः ॥ कृष्णंक्रतुंचशंसंतःस्वधामानिसुदाययुः ५२ यइदंकीर्त्तयेद्विष्णोःकर्मचैद्यवधादिकम् ॥ राज्ञांमोक्षविधानंचसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५३ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेशिशुपालवधोनामद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ राजोवाच ॥ अजातशत्रोस्तंदृष्ट्वाराजसूयमहोदयम् ॥ सर्वेमुमुदिरेब्रह्मन्देवायेचसमागताः १ दुर्योधनंवर्जयित्वाराजानऋषयःसुराः ॥ इतिश्रुतंनोभगवंस्तत्रकारणमुच्यताम् ॥ २ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ पितामहस्यतेयज्ञेराजसूयेमहात्मनः ॥ बांधवाःपरिचर्यायांतस्यासन्प्रेमबंधनाः ३ भीमोमहानसाध्यक्षोधनाध्यक्षःसुयोधनः ॥ सहदेवस्तुपूजायांनकुलोद्रव्यसाधने ४ सतांशुश्रूषणेजिष्णुःकृष्णःपादावनेजने ॥ परिवेषणेद्रुपदजाकर्णोदानेमहामनाः ५ युयुधानोविकर्णश्चहार्दिक्योविदुरादयः ॥ बाह्लीकपुत्राभूर्याद्यायेचसंतर्दनादयः ६ निरूपितामहायज्ञेनानाकर्मविशारदाः ॥ प्रवर्ततेस्मराजेंद्रराज्ञःप्रियचिकीर्षया ७ ऋत्विक्सदस्यबहुवित्सुसुहृत्तमेषुस्विष्टेषुसूनृतमहार्हणदक्षिणाभिः ॥ चैद्येचसात्वतपतेश्चरणंप्रविष्टेचक्रुस्ततस्त्ववभृथस्नपनंद्युनद्याम् ८ मृदंगशंखपणवसतूर्यानकगोमुखाः ॥ वादित्राणिविचित्राणिनेदुरारान्महोत्सवे ९ नर्तक्योननृतुर्हृष्टागायकायूथशोजगुः ॥ वीणावेणुतलोन्नादस्तेषांसदिवमस्पृशत् १० चित्रध्वजपताकाग्रैरिभेंद्रस्यंदनार्दिभिः ॥ स्वलंकृतैर्भटैर्भूपानिर्ययूरुक्ममालिनः ११ यदुसृंजयकांबोजाःकुरुकोशलकैकयाः ॥ कंपयंतोभुवंसैन्यैर्यजमानपुरःसरैः १२ सदस्यर्त्विग्द्विजश्रेष्ठाब्रह्मघोषेणभूयसा ॥ देवर्षिपितृगंधर्वास्तुष्टुवुःपुष्पवर्षिणः १३ स्वलंकृतानरानार्योगंधस्रग्भूषणांबरैः ॥ विलिंपंतोभिषिंचंतोविजन्हुर्विविधैरसैः १४ तैलगोरसगंधोदहरिद्रासांद्रकुंकुमैः ॥ पुंभिर्लिप्ताःप्रलिंपंत्योविजन्हुर्वारयोषितः १५ गुप्तानृभिर्निरगमन्नुपलब्धुमेतद्देव्योयथादिविविमानवरैर्नृदेव्यः ॥ तामातुलेयसखिभिःपरिषिच्यमानाःसव्रीडहासविकसद्वदनाविरेजुः १६

श्चबहुविदश्चतेतथातेषुसुहृत्तमेषुस्विष्टेषुसुपूजितेषुसत्सु ततःकालव्यवधानमंतरेण ८ आराद्दूरेसमीपेच ९ १० ११ १२ १३ रसैश्चहरिद्रादिरागजलैः १४ एतदेवाह तैलेत्यादिना १५ नृदेव्यःराज्ञः ए तदुपालब्धुंचक्षुर्विषयंस्थलंनिरगममित्यन्वयः देव्यःदेवस्त्रियः मातुलेयैःसखिभिश्च १६

दतीभिःजलसेचनपात्रैः मलधियांविषयाविष्टानां रुचिरैर्भूषणैःसमेताः १७ १८ पत्नीसंयाजावभृथ्याख्येष्टिभिश्चरित्वाकृत्वा १९ २० अहते अधौते २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ यस्मिन्पुरंविश्वसृजाकृष्णेनतस्मिन्ताभिःश्रीभिःसहद्रुपदराजसुतापतिमुपतस्थइत्यन्वयः ३२ ३३ स्वचक्षुषास्वदृष्टिभूतेन ३४ ३५ वालव्यजनसंकुलैःचामरस्तिभि

तादेवरानुतसखीन्सिषिचुर्दृतीभिःक्लिन्नांबराविवृतिगात्रकुचोरुमध्याः ॥ औत्सुक्यमुक्तकबरच्यवमानमाल्याःक्षोभंदधुर्मलधियांरुचिरैःसमेताः १७ स सम्राड्रथमारूढःसदश्वंरुक्ममालिनम् ॥ व्यरोचतस्वपत्नीभिःक्रियाभिःक्रतुराडिव १८ पत्नीसंयाजावभृथ्यैश्चरित्वातेतमृत्विजः ॥ आचांतंस्नापयां चक्रुर्गंगायांसहकृष्णया १९ दिविदुंदुभयोनेदुर्नरदुंदुभिभिःसमम् ॥ मुमुचुःपुष्पवर्षाणिदेवर्षिपितृमानवाः २० सस्नुस्तत्रततःसर्वेवर्णाश्रमयुताजनाः ॥ अथराजाऽहतेक्षौमेपरिधायस्वलंकृतः २१ ऋत्विक्सदस्यविप्रादीनानर्चाभरणांबरैः ॥ बंधूञ्ज्ञातीन्नृपान्मित्रान्सुहृदोन्यांश्चसर्वशः २२ अभीक्ष्णं पूजयामासनारायणपरोनृपः २३ सर्वेजनाःसुररुचोमणिकुंडलस्रगुष्णीषकंचुकदुकूलमहार्घ्यहाराः ॥ नार्यश्चकुंडलयुगालकवृंदजुष्टवक्त्रश्रियःकनक मेखलयाविरेजुः २४ अथर्त्विजोमहाशीलाःसदस्याब्रह्मवादिनः ॥ विप्रक्षत्रियविट्शूद्राराजानोयेसमागताः २५ देवर्षिपितृभूतानिलोकपालाः सहानुगाः ॥ पूजितास्तमनुज्ञाप्यस्वधामानिययुर्मुदा २६ हरिदासस्यराजर्षेराजसूयमहोदयम् ॥ नैवातृप्यन्प्रशंसंतःपिबन्मर्त्योयथामृतम् २७ ततो युधिष्ठिरोराजासुहृत्संबंधिबांधवान् ॥ प्रेम्णानिवासयामासकृष्णंचत्यागकातरः २८भगवानपितत्रांगन्यवात्सीत्तत्प्रियंकरः ॥ प्रस्थाप्ययदुवीरान्स्वान्सा

रोराजासुहृत्संबंधिवांधवान् ॥ प्रेम्णानिवासयामा सकृष्णंचत्यागकातरः २८ भगवानपितत्रांगगन्यवात्सीत्तत्प्रियंकरः ॥ प्रस्थाप्ययदुवीरान्स्वान्सां

बार्दीश्चकुशस्थलीम् २९ इत्थंराजाधर्मसुतोमनोरथमहार्णवम् ॥ सुसमृद्धंसमुत्तीर्यकृष्णेनासीद्गतज्वरः ३० एकदांतःपुरेतस्यवीक्ष्यदुर्योधनःश्रियम् ॥ अतप्यद्राजसूयस्यमहित्वंचाच्युतात्मनः ४१ यस्मिन्नरेंद्रदितिजेंद्रसुरेंद्रलक्ष्म्योनानाविभांतिकिलविश्वसृजोपकॢप्ताः ॥ ताभिःपतिंद्रुपदराजसुतोपतस्थे यस्यांविषक्तहृदयःकुरुराजएषः ३२ यस्मिंस्तदामधुरिपोर्महिषीसहस्रंश्रोणीभरेणशनकैःक्वणदंघ्रिशोभम् ॥ वक्षःसुचारुकुचकुंकुमशोणहारंश्रीमन्मुखं चचलकुंतलकुंतलाढ्यम् ३३ सभायांमयकॢप्तायांक्वापिधर्मसुतोविराट् ॥ वृतोनुजैर्बंधुभिश्चकृष्णेनापिस्वचक्षुषा ३४ आसीनःकांचनेसाक्षादासनेमघवा निव ॥ पारमेष्ठ्याश्रियाजुष्टःस्तूयमानश्चबंदिभिः ३५ उपास्यमानोविप्रेंद्रैर्नानादेशसमागतैः ॥ दोधूयमानोधवलैर्वालव्यजनसंकुलैः ॥ रराजराजशा र्दूलोदिविदेवपतिर्यथा ३६ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ तत्रदुर्योधनोराजापरीतो भ्रातृभिःप्रियैः ॥ किरीटमालीन्यविशदसिहस्तःक्षिपन्रुषा १

तवायुभिः दोधूयमानःवीज्यमानः ३६ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधे उत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ७ ॥ द्वित्रेष्वध्यायेषुशाल्ववधमाहात्म्यंकथयाति तत्रादौभूभारहरणहेतुदुर्योधनस्यतेजःक्षतिंचवंक्ति तत्रेत्यादिना तत्रसभायाम् १

आचितंनिचितंव्याप्तमितिहलायुधः २ पुरःअग्रतःस्फाटिकमणि निबद्धाम् ३ ४ योगेश्वरेणश्रीकृष्णेनानुज्ञातः साम्नासांत्ववचनेन ५ ६ ७ आत्मनास्वेनैवईहितंचेष्टितंआत्मानिमनसिस्मर
न्भद्रमितिशेषः तत्रकथांतरंवक्तुंनारदागमनमाह तदेति ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ रुक्म्यादीन्राज्ञःसमाजंसंमेलनम् आनृण्यंऋणाभावकरणम् १६ शिशुपालद्रुम

स्थलेप्यमृह्णाद्वस्त्रांतंहरिनीलोपलाचिते ॥ स्थलंपुष्करिणींमत्वासर्वेतंजहसुर्जनाः २ आगच्छन्नेवमुर्वीशःपुरःपुष्करिणींक्वचित् ॥ विलोक्यस्फाटिकांभू
मिमन्वानोव्यपतज्जले ३ जहासभीमस्तंदृष्ट्वास्त्रियोभूपाश्चकेचन ॥ निवार्यमाणाअप्यंगराज्ञाकृष्णानुमोदिताः ४ अजातशत्रुराकर्ण्यवस्त्रस्रग्भूषणादि
कम् ॥ संप्रेष्याह्वापयामाससाम्नायोगेश्वरेणच ५ तदनादृत्यसत्कारंव्रीडावनतकंधरः ॥ जाज्वल्यमानहृदयोनजगामतदंतिकम् ६ सव्रीडितोवाग्व
दनोरुषाज्वलन्निष्क्रम्यतूर्णींप्रययौगजाह्वयम् ॥ हाहेतिशब्दःसुमहानभूत्तदाअजातशत्रुर्विमनाइवाभवत् ७ बभूवतूर्ष्णींभगवान्भुवोभरंजिहीर्षुरात्मे
हितमात्मनिस्मरन् ॥ तदाविरासीज्जगदीशसन्निधौमुनिःसुराराधितपादपंकजः ८ उपेत्यनारदःसर्वैःसदस्यैरभिपूजितः ॥ कृष्णेनाभ्यर्चितःसम्यगुपविष्टोनृ
पांतिके ९ उवाचधर्मराजस्तंप्रणिपत्ययथाविधि ॥ भवान्सर्वत्रगोब्रह्मन् सर्वकालेष्वसंगतः १० नृपाणांशौर्ययुक्तानांसर्वमंडलवासिनाम् ॥ इदानींकतमःशू
रोनित्योद्योगेनवर्त्तते ११ इतितेनोदितांवाणीमाकर्ण्यमुनिरब्रवीत् १२ नारदउवाच ॥ भग्नदर्पान्नृपाःसर्वेकृष्णेनाप्रतिमौजसा ॥ वसंतिविषयेस्वेस्वेनष्टचेष्टा
गतश्रियः १३ एकएवमहोत्साहःक्षत्रियाणांदुराग्रही ॥ जातःशाल्वेषुनृपतिर्बहुपादातिवाहनः १४ भ्रातर्युपरतेयुद्धेविष्णुनालोकजिष्णुना ॥
ब्रह्मदत्तसुतेहंसेयमुनायांमहात्मना १५ कृष्णद्विडेत्यराज्ञोसौरुक्म्यादीन्कुंडिनेपुरे ॥ समाजंकारयामासभ्रातुरानृण्यकांक्षया १६ शिशुपालद्रुमसुखै
र्दंतवक्त्रपुरःसरैः ॥ पराजितेषुसंग्रामेजरासंधादिषुप्रभो १७ शाल्वःप्रतिज्ञामकरोच्छृण्वतांसर्वभूभुजाम् ॥ अयादवींक्ष्मांकरिष्येपश्यंतुममपौरुषम्
१८ इतिमूढःप्रतिज्ञायतपसेप्राविशद्वनम् ॥ गतेतस्मिन्बहून्वर्षान्प्रतीक्ष्यतदुपागमम् १९ तदनंतरजोमात्यैरभिषिक्तोनृपार्थिभिः ॥ तपस्तस्वासनृ
पतिर्देवंपशुपतिंप्रभुम् २० आराधयामासवनेपांसुमुष्टिंसकृद्ग्रसन् ॥ संवत्सरांतेभगवान्संतुष्टःसउमापतिः २१ वरेणच्छंदयामासशाल्वंशरणमागतम्
॥ देवासुरमनुष्याणांगंधर्वोरगरक्षसाम् २२ अभेद्यंकामगंवव्रेसयानंवृष्णिभीषणम् ॥ तथेतिगिरिशादिष्टोमयःपरपुरंजयः २३ पुरंनिर्माययशाल्वायप्रा
दात्सौभमयस्मयम् ॥ सलब्ध्वाकामगंयानंतमोधामदुरासदम् २४ आययौस्वंजनपदंसमग्रबलवाहनम् ॥ इदानींराजपुत्राणांसएवोद्योगवान्नृप २५

दुर्मुखैःसहजरासंधादिषुसत्सु १७ १८ १९ तस्यशाल्वस्यानंतरजोऽनुजः २० २१ छंदयामास तृप्तमकरोत् २२ अयस्मयंअयोमयम् अयस्मयादीनिच्छंदसीतिपाणिनिः नीलरश्मिपुं
जात्मकत्वात्तमोधामेत्युच्यते २४ २५

२६ २७ सूनृतैःसूनृताभिः २८ २९ स्वसैनिकान्स्वसेनानायकान् ॥ ३० ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्त०विजयध्वजकृतटीकायांचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ ७ ॥ तथामहोत्सवसमेतत्वेन शाल्वःसंक्रुद्धोभूदितिशेषः १ २ आगत्यचांतरिक्षेतंविमानमावसंस्तस्मिन्विमानेस्थितःयुयुधेइत्यन्वयः ३ संप्रहारप्रकारमाह पुरीमिति अट्टालोऽट्टः तोलिकावीथिकायद्दपंक्ति मध्यपद्धतिरित्यर्थः ४ विहायसआकाशादासारोवेगवान्वर्षस्तत्सहिताःशर्कराःक्षुद्रपाषाणाः चक्रवातोमंडलवायुः ५ शंसुखम् ६ ७ ८ ९ १० उष्णागावोयस्यसउष्णगुःसूर्यः

इतिधर्मसुतःश्रीमान्श्रुत्वातन्नारदोदितम् ॥ पार्श्वेभगवतःशौरेःशनैर्मुखमवैक्षत २६ निशम्यतद्वासुदेवोधैर्यसारोनिराकुलः ॥ किंचित्प्रहस्यास्तुनामेत्याहसाहिमहात्मता २७ पूजयित्वाऋषिंसम्यक्सूनृतैर्गीर्भिरच्युतः ॥ चिराभिलषितःसोपिप्राप्तःसाध्वित्यचिंतयत् २८ उग्रसेनंयदुपतिंयुयुधानं चमाधवः ॥ अक्रूरंकृतवर्माणमन्यांश्चयदुपुंगवान् २९ प्रेषयामासरक्षायैद्वारवत्याःस्वसैनिकान् ३० ॥ इतिश्रीभा०म०द०उ०चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ तथावसतिगोविंदेशक्रप्रस्थेमहात्मनि ॥ ससानुजेचैवनृपेकृतकृत्येयुधिष्ठिरे १ आकर्ण्यशाल्वःसंक्रुद्धोदमघोषसुतं हतम् ॥ जरासंधंचसुहृदंराजसूयंक्रतुंकृतम् २ ययौद्वारावतींशाल्वोवैरंवृष्णिकृतंस्मरन् ॥ तमावसन्नंतरिक्षेयुयुधेभरतर्षभ ३ पुरींबभंजोपवनान्युद्यानानिचसर्वशः ॥ सगोपुराणिद्वाराणिप्राकाराट्टालतोलिकाः ४ विहायसोविमानाग्र्यान्निपेतुःशस्त्रवृष्टयः ॥ शैलाद्रुमाश्चाशनयःसर्पाआसारशर्कराः ॥ प्रचंडश्चक्रवातोभूद्रजसाच्छादितादिशः ५ इत्यर्द्यमानासौभेनकृष्णस्यनगरीभृशम् ॥ नाभ्यपद्यतशंराजन्त्रिपुरेणयथामही ६ प्रद्युम्नोभगवान्वीक्ष्यमध्यमानानिजाःप्रजाः ॥ माभैष्टेत्यभ्यधाद्वीरोवाचःपित्रोरनुस्मरन् ७ सात्यकिश्चारुदेष्णश्चसांबोक्रूरःसहानुजैः ॥ हार्दिक्योभानुविंदश्चगदश्चशुकसारणौ ८ अपरेचमहेष्वासारथयूथपयूथपाः ॥ निर्ययुर्दंशितागुप्तारथनागाश्वपत्तिभिः ९ ततःप्रववृतेयुद्धंशाल्वानांयदुभिःसह ॥ यथासुराणांविबुधैस्तुमुलंरोमहर्षणम् १० तांचसौभपतेर्मायांदिव्यास्त्रैरुक्मिणीसुतः ॥ क्षणेननाशयामासनैशंतमइवोष्णगुः ११ विव्याध पंचविंशत्यास्वर्णपुंखैरयोमुखैः ॥ शाल्वस्यध्वजिनीपालंशरैःसन्नतपर्वभिः १२ शतेनाताडयच्छाल्वमेकैकेनास्यसैनिकान् ॥ विव्याधदशभिर्नेतॄन्वाहनानित्रिभिस्त्रिभिः १३ तदद्भुतंमहत्कर्मप्रद्युम्नस्यमहात्मनः ॥ दृष्ट्वातंपूजयामासुःसर्वेऽस्यपुरवासिनः १४ बहुरूपैकरूपंतद्दृश्यतेनचदृश्यते ॥ मयमायाकृतंयानंदुर्विभाव्यंजनैरभूत् १५ क्वचिद्भूमौक्वचिद्व्योम्निक्वचिगिरिमूर्ध्निक्वचिज्जले ॥ अलातचक्रवद्भ्राम्यत्सौभंतद्दुरवस्थितम् १६ यत्रयत्रोपलक्ष्येतससौभस्यसैनिकः ॥ शाल्वस्ततस्ततोऽमुंचन्शरान्सात्वतयूथपाः १७ शरैरग्न्यर्कसंस्पर्शैराशीविषदुरासदैः ॥ पीड्यमानःपुरानीकःशाल्वोमुह्यत्परेरिति १८ ४८

११ १२ १३ अस्यप्रद्युम्नस्य १४ १५ दुरवस्थितंनैकत्रस्थितमभूदितिशेषः १६ तस्यसौभस्यसैनिकःसेनासहितःशाल्वःयत्रयत्रोपलक्ष्येत सात्वतयूथपाः ततःशरानमुंचन्नित्यन्वयः १७ इतिपरैःशरैःप्रपीड्यमानःपुरस्थितानीकः १८

शाल्वस्यानीकपाः सेनानायकाःतेषांशस्त्राणामाघैः १९ २० रथिनिप्राणसंदिग्धेसारथीरथमाहरेत् जीवयेद्युद्धतःसाधुयुद्धकर्मविशारदइतियुद्धधर्मवित् २१ अपसर्पणंअपसरणं २२ कुतोसाध्वि त्यतस्तदाह नेति मद्विना २३ धर्मसाधनाद्युद्धादपगतोहंपितृभ्यांपृष्टःतत्रपित्रोःगात्मनामयाकृतमक्षमंकिंनुकथंनुवक्ष्यइत्यन्वयः २४ किंचेदंदुःसहमित्याह व्यक्तमिति जामयःसहोदर्यःकथंकथयं तीतितत्राह क्लैब्यमिति हेवीरमृधेन्यैःसहकथंक्लैब्यंगतस्तत्कथ्यतामिति २५ कोयंधर्मइतितत्राह सूतइति १६ उपसृष्टउपद्रुतः २७ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउ० विजयध्वजकृतटीकायांपंचा

शाल्वानीकपशस्त्रौघैर्वृष्णिवीराभृशार्दिताः ॥ नतत्यजूरणंस्वंस्वंलोकद्वयजिगीषवः १९ शाल्वामात्योद्युमान्नामप्रद्युम्नात्प्राक्प्रपीडितः ॥ आसाद्यगद याग़ुर्व्याव्याहत्यव्यनदद्बली २० प्रद्युम्नंगदयाशीर्णवक्षस्थलमरिंदमम् ॥ अपोवाहरणात्सूतोधर्मविद्दारुकात्मजः २१ लब्धसंज्ञोमुहूर्त्तेनकार्ष्णिःसारथि मब्रवीत् ॥ असाध्विदमहोसूतयद्रणान्मेऽपसर्पणम् २२ नयदूनांकुलेजातःश्रूयतेरणविच्युतः ॥ विनामत्क्लीबचित्तेनसूतेनप्राप्तकिल्बिषात् २३ किंनु वक्ष्येभिसंगम्यपितरौरामकेशवौ ॥ युद्धात्सम्यगपक्रांतःपृष्टस्तत्रात्मनाक्षमम् २४ व्यक्तंमेकथयिष्यंतिहसंत्योभ्रातृजामयः ॥ क्लैब्यंकथंगतोवीरसहा न्यैःकथ्यतांमृधे २५ सूतउवाच ॥ धर्मंविजानतायुष्मत्कृतमेतन्मयाविभो ॥ सूतःकृच्छ्रगतंरक्षेद्रथिनंसारथिंरथी २६ एतद्विदित्वातुभवान्मयापवाहो हितोरणात् ॥ उपसृष्टःपरेणेतिमूर्च्छितोगदयाहतः २७ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इतिसूतोदितांवाणीमाकर्ण्ययदुनंदनः ॥ पुनरात्तप्रहरणःसूतमाहरणांगणे १ पश्यसूतद्युमानेषदंशितोधृतकार्मुकः ॥ नयमांद्युमतःपार्श्वंवीरस्ये त्याहसारथिम् २ आद्रवंतंस्वसैन्यानिद्युमंतंरुक्मिणीसुतः ॥ प्रतिहत्यरुषाविध्यन्नाराचैरष्टभिःस्मयन् ३ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्सूतमेकेनचाहनत् ॥ द्वा भ्यांचकेतुधनुषीद्युमतोन्येनवैशिरः ४ गदःसात्यकिरक्रूरःसांबश्चशुकसारणौ ॥ वसुदेवोग्रसेनौचजघ्नुःसौभपतेर्बलम् ५ पेतुःसमुद्रेबहवःशाल्वेयाभिन्न कंधराः ॥ एवंयदूनांशाल्वानांनिघ्नतामितरेतरम् ६ रणंत्रिनवरात्रंतुतुमुलंरोमहर्षणम् ॥ इंद्रप्रस्थंगतःकृष्णआहूतोधर्मसूनुना ७ राजसूयेनिवृत्तेचशि शुपालेरणेहते ॥ अलक्षयद्दुःशकुनान्घोरान्संग्रामशंसिनः ८ कुरुवृद्धाननुज्ञाप्यमुनींश्चब्राह्मणैःसह ॥ अन्वीयमानःसामात्यैःपांडवैर्निर्ययौपुरात् ९ स गत्वाकिंचिदध्वानंस्थापयित्वापुरौकसः ॥ पृथासुताननुज्ञाप्यप्रणतानश्रुलोचनान् १० सुवर्णशिबिकारूढैरवरोधवधूजनैः ॥ गजाश्वरथपादातिसह सैरपिसंयुतः ॥ अन्वीतराजकटकःप्रतस्थेपश्चिमामुखः ११ शाल्वोपिकुरुशार्दूलविमानेनखचारिणा ॥ अपावृत्यरणाद्राष्ट्रंस्वमेवाभ्यर्दितोययौ १२ गच्छमानस्यशाल्वस्यसांबोमिद्रुत्यपृष्ठतः ॥ शाल्वामात्यंक्षेमधूर्तिंबाणैर्निन्येयमक्षयम् १३

शीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ यदूनंदयतीतियदुनंदनः एषद्युमान् दंशितोरणांगणेआस्तेइतिशेषः ततःकिंतत्राह नयेति १ २ ३ ४ ५ ६ त्रिनवरात्रंसप्तविंशद्रात्रं अस्मिन्नवसरेकृष्णागमनंवक्ति इंद्रप्रस्थमिति ७ ८ ९ १० ११ रणादपावृत्यरणंविहायेत्यर्थः १२ १३

 अखिलात्समस्तप्रकृतिजनात्वल्लभंप्रियतमं १४ ससज्जसंगतः १५ १६ १७ १८ सालःप्राकारः प्रतोलीविशिखारथ्येतिहलायुधः प्रतोलिरेवप्रतोलिका प्रस्तरापूर्णदीर्घिकापाषाणपूरितपारि
खां गंतुमितिशेषः १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ सव्यंहस्तं २९ ३० सख्युर्भार्याशिशुपालस्यसंकल्पाजायारुक्मिणी ३१ ३२ अपुनरावृत्तिमरणंयमगृहंवा ३३ ३४ यस्यत

 सेनापतिंविविंदाख्यंशाल्वस्याखिलवल्लभम् ॥ निरुध्यपथिगच्छंतंप्रद्युम्नःप्राहरच्छरैः १४ प्रद्युम्नेनातिविद्धोसौगृहीत्वाखड्गचर्मणी ॥ ससज्जरौक्मिणेयेन
तदभूद्रणमद्भुतम् १५ मंडलानिविचित्राणिचरतस्तस्यसंगरे ॥ कृपाणेनयदुश्रेष्ठःशिरःकायादपाहरत् १६ विभ्रष्टमार्गासासेनाहतप्रवरयूथपा ॥
विदुद्रावयथाकामंप्राणत्राणपरायणा १७ देवोपिद्वारकामेत्यवेगेनगरुडध्वजः ॥ ददर्शनगरींभग्नप्रासादाट्टालगोपुराम् १८ विशीर्णतोरणांरुग्णतुंगसा
लप्रतोलिकाम् ॥ विध्वस्तोपवनोद्यानांप्रस्तरापूर्णदीर्घिकाम् १९ निःस्वाध्यायवषट्कारामालोक्यद्वारकांपुरीम् ॥ अपृच्छत्स्कृतवर्माणंकिमेतादिति
दुर्मनाः २० तेनोक्तंसर्वमाकर्ण्यशाल्वराजविचेष्टितम् ॥ प्रतिजज्ञेयदुपतिःशृण्वतांसर्वसात्वताम् २१ अनुद्रुत्यतमद्यैवसौभंहत्वादुरात्मकम् ॥ सौभंनि
पात्यजलधौप्रवेक्ष्येद्वारकामिति २२ सरथंशैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः ॥ युक्तंबहुप्रहरणमग्रावस्थितदारुकम् २३ आरुह्यभगवान्विष्णुर्गरुडध्वजमु
त्तमम् ॥ प्रययौसौभपदवींमनोमारुतरंहसा २४ तथागत्वासुदूरंतमंभोधेःकुक्षिमाश्रितम् ॥ ददर्शसौभंतन्मध्येशाल्वंचसमलंकृतम् २५ शाल्वश्चकृष्ण
मालोक्यहतप्रायबलेश्वरः ॥ प्राहरत्कृष्णसूतायशक्तिंभीमांदृढांमृधे २६ तामापतंतींनभसिमहोल्कामिवरंहसा ॥ भासयंतींदिशःशौरिःसायकैःशतधा
च्छिनत् २७ तंचषोडशभिर्बाणैर्विद्ध्वासौभंचखेचरम् ॥ अविध्यच्छरसंदोहैःखंसूर्यइवरश्मिभिः २८ शाल्वःशौरेस्ततःसव्यंसशार्ङ्गंशार्ङ्गधन्वनः ॥ बिभे
दन्यपतद्धस्ताच्छार्ङ्गमासीत्तदद्भुतम् २९ हाहाकारोमहानासीद्यदूनांतत्रपश्यताम् ॥ विनद्यसौभराडुच्चैरिदमाहजनार्दनम् ३० यत्त्वयायुधिदुर्बुद्धेभ्रातरौ
मेमहाबलौ ॥ निहतौहंसडिभकौयमुनायांदुरात्मना ॥ यद्भूयोमूढनःसख्युर्भार्याप्यपहृतात्वया ३१ यज्ञमंदसभामध्येदमघोषसुतःसखा ॥ व्यापादितःक्षत्रि
याणांपश्यतांहतचेतसाम् ३२ तंत्वाद्यनिशितैर्बाणैरपराजितमानिनम् ॥ नयाम्यपुनरावृत्तिंयदितिष्ठेर्ममाग्रतः ३३ इतितेनोदितांवाणीमाकर्ण्यमधुसूदनः ॥
प्राहार्दितोबाणगणैःपुनरात्तशरासनः ३४ वृथात्वंकत्थसेमंदनयस्यास्त्यतिकौतुकम् ॥ पौरुषंदर्शयत्वंनःशूराणांफल्गुभाषणम् ३५ इत्युक्त्वाभगवान्शा
ल्वंगदयाभीमवेगया ॥ तताडजत्रौसंरब्धःसचकंपेवमन्नसृक् ३६ ततःशाल्वःसमुत्पत्यखड्गेनानकदुंदुभेः ॥ उत्कृत्यशिरआदायखस्थंसौभंसमाविशत् ३७

वातिकौतुकमितिव्याख्यातंवीर्यंनास्ति सत्वंवृथाकत्थसेपौरुषंअस्तिचेद्दर्शयशूराणांचभाषणंफल्गुमितंवीर्यप्रकटनंवह्नित्यर्थः यद्वा शूराणांपौरुषंदर्शयभाषणंफल्गुतुच्छंविकत्थनमित्यर्थः ३५ ३६
शाल्वस्यशक्तिप्रकटनायतन्मायाप्रकारमाह ततइति ३७

श्रीकृष्णः शाल्वसृष्टांमायांअवलोक्यकिमकरोदत्राह ततइति ततोवसुदेवशिरोहरणानंतरंमुहूर्तकालंतत्रयुद्धेअनुतिष्ठत्अन्वतिष्ठत्अन्ववर्तत कीदृशः प्रकृतौचिदानंदघनस्वभावेउपस्थितोपिशाल्वमा यांजानन्नपिप्रकृतावुपप्रकृतिसमीपेस्थितःअजानन्निव पुनःकिंचकारेतिवत्राह ततोमुहूर्तान्महानुभावःअपरिमितप्रभावः सहरिः स्वजनस्यस्वभक्तजनस्यानुकूलात्संगतःवचनप्रसंगात् तद्वसुदेवशिरोहर णमबुध्यत कथंतदत्राह आसुरीमिति शाल्वेनप्रकृतांप्रयुक्तां मूलबलमाह मयइति मयेनासुररक्षणोदितामुपदिष्टामित्यर्थः तदुक्तं जानन्शाल्वकृतांमायामजानान्निवकेशवः अन्ववर्ततकिंचित्विति बुद्धा किंकृतमत्राह प्रकृताविति कृतीच्छेदनइतिधातोः बुद्धामायाःप्रकृतौनिर्मूलनेसम्यक्स्थितोभूदितिशेषः ततस्तामाहरद्धिभुरितिवचनात् अज्ञानप्रकटनंकस्मादत्राह प्रकृताविति प्रकृतिनिर्मितशरीरस्थ त्वादसुरजनमोहनार्थत्वाच्च एवमेवतुसर्वत्रपरमात्मासनातनः विद्धश्चरुधिरस्रावीकथंचिदजयत्परं इत्यादिदर्शयेद्विष्णुर्मोहयन्माययाजगदिति चिदानंदघनस्वभावइत्येतत्कुतइतिचेन्न चिदानंदघन स्यास्यकुतोवेधादिसंभवेदित्यस्मात्स्वजनानुसंगतइतीदमपिसद्गतेःइतिसिद्धं यदचरस्तन्वावावृधानोबलानींद्रप्रब्रुवाणोजनेषु मायेत्सातेयानियुद्धान्याहुर्नाद्यशत्रुंननुपुराविवित्सइत्यादिश्रुतिसिद्धोयमि त्यर्थः तथाहि हेइंद्र तन्वावावृधानः स्वरूपेणभृशंवर्धमानस्त्वंबलानिवीर्याणिविक्रमलक्षणानिअचरःअकृतेतिपरस्वजनेषुप्रब्रुवाणःव्याकुर्वाणोवर्तसइतिविशेषः तस्मात्स्वभावरहस्यंस्वजनाजानंती

ततोमुहूर्तात्प्रकृतावुपस्थितस्तत्रानुतिष्ठन्स्वजनानुसंगतः ॥ महानुभावस्तदबुध्यतासुरींमायांसशाल्वप्रकृतांमयोदिताम् ३८ नतत्रदैत्यंनपितुःकलेवरं प्रबुद्धआत्मातदपश्यदच्युतः ॥ स्वप्नेयथाचांबरचारिणंरिपुंसौभस्थमालोक्यनिहंतुमुद्यतः ३९ एवंवदंतिराजर्षेऋषयःखेचरान्विताः ॥ यत्स्ववाचो विरुध्यंतेतन्नूतंतेस्मरंतितु ४० क्वशोकमोहौस्नेहोवाभयंवायेऽज्ञसंभवाः ॥ क्वचाखंडितविज्ञानज्ञानैश्वर्येश्वरोजितः ४१ यत्पादसेवार्जितयात्मविद्ययाहिन्वं त्यनाद्यात्मविपर्ययग्रहम् ॥ लभंतआत्मीयमनंतमैश्वरंकुतोनुमोहःपरमस्यसद्गतेः ४२ इतितैर्वदितांवाणिमाकर्ण्यकमलेक्षणः ॥ ससौभंहंतुमारेभेशा ल्वंकुरुकुलोद्वह ४३ ततोनिशातमादायचक्रंकृष्णःसुदर्शनम् ॥ आग्नेयास्त्रेणाभिमंत्र्यप्राहिणोत्सौभनाशनम् ४४

त्यर्थः शाल्वादिशत्रुणाक्रियमाणानियानियुद्धानिआहुःपुराणादौएतानित्वामुद्दिश्यसामयोदितामाया इत् इंद्रजाललक्षणैवत्वंपुराप्रथमतामुहूर्तंशत्रुसुखत्रोटनान्मायांनावीवित्सेनेज्ञातवानासि अद्याधुना विवित्से ननुपश्चात्सासिद्धाभूदित्यर्थः ३८ एतदेवस्पष्टयति नेति अच्युतःज्ञानच्युतिरहितः तत्पितुःकलेवरंचनापश्यत्प्रबुद्धःमायामितिशेषः आत्मापरमात्मानिदर्शयति स्वप्नइति यथास्वप्नेकारितुर गादीन्पश्यतिततःप्रबुद्धः तान्पदार्थान्नपश्यति बुद्ध्वाकिंकृतमत्राह अंबरचारिणमिति ३९ तद्द्रष्टृणामृष्यादीनामपिज्ञानलोपोनास्तिकिंपुनःहरेरितिभावेनाह एवमिति कथंवदंतीत्यत्राह यत्स्ववाचइ ति स्वस्यस्वतंत्रस्यहरेर्वाचोवेदलक्षणायन्मोहादिकंहरिविषयंप्रतिविरुध्यंतेविरोधवंत्योभवंति हरेर्मोहादिकंनसहंतइत्यर्थः अजस्यावक्रचेतसइतिश्रुतेः नूनंतांकिंकाउपक्रमादिवेदतात्पर्यलिंगकोविदा स्तेवैदिकास्तन्मोहादिकंस्मरंतिनुकिंनैवस्मरंतीत्यर्थः येषांस्ववाचोविरुध्यंतेहरेर्मोहादिवादिन्यःपरस्पराविरोधिन्यःस्युःतेशास्त्रप्रणेतारःतादृशीर्वाचः स्मरंतिपुराणादौनैवेतिवा ४० प्रत्युतविपरी तमेववदंतीत्याहक्वेति येशोकादयोऽज्ञानतःसंभवायेषांतेतथा ४१ तदेवद्रढयति यत्पादेति आत्मविद्ययापरमात्मज्ञानेनअनादिकालेनआत्मविपर्ययग्रहंमनसिस्थितमन्यथाज्ञानंहिन्वंति नाशयंति नतावदेव किंतु हरितत्त्वंचजानंतीत्याह लभंतइति आत्मीयमात्मनः परमात्मनोविद्यमानंतमैश्वरमीश्वरत्वंलभंतेजानंति यद्वा स्वयोग्यमैश्वरमीश्वरानुग्रहीतमनंतंमोक्षंलभंतेप्राप्नुवंति ४२ ४३ ४४

आब्रह्मसदनंब्रह्मसदनंब्रह्मलोकपर्यंतम् ४५ ४६ सौभंनामपुरम् ४७ ४८ अनंतैरनेकसंख्यैःहरिःसिंहः ४९ ५० शिरोमणिंकिरीटं रुरोजबिभेद हप्रसिद्धं शतंसहस्रमयुतंनियुतंप्रयुता
र्बुदे न्यर्बुदंशंखवृंदेचानिखर्वखर्वमर्बुदमितियादवः ५१ ५२ ५३ पुरुमायिनःअनेकशतमायावतः ५४ ५५ ५६ ५७ सानंदंआनंदसहितंइत्यर्थेविषयानंदःनस्वरूपानंदइत्यर्थःस्यात्सो
नुपपन्नः विज्ञानमानंदंब्रह्मेतिश्रुतेः ५८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ नृगस्यकृकलासशरीरान्मोक्षकरणमाहात्म्यं

५० तन्नारायणहस्ताग्र्यान्मुक्तमाग्नेयमंत्रितम् ॥ जज्वालाब्रह्मसदनंज्वालामालातिभीषणम् ४५ ततोवैमानिकाःसर्वेतेविहायविहायसम् ॥ सुदर्शनोष्मणा ८६
तप्तादुद्रुवुःसर्वतोदिशम् ४६ तदर्कशतसंकाशंसौभंभित्त्वाद्विधापुरम् ॥ भूयोनारायणकरंप्रापभूपसुदर्शनम् ४७ ततःसमुद्रेन्यपतत्पुरंविच्छिन्नबंधनम् ॥
गदापाणिर्दुराधर्षःशाल्वोपिप्रत्यदृश्यत ॥ तांप्रेषयामासगदांकृष्णमुद्दिश्यदुर्मतिः ४८ ततोरथंदैत्यबलोपनीतंसंस्थायशाल्वोबहुशस्त्रसंचयम् ॥ अवा
किरन्कृष्णशिरस्यनंतैर्महायुधैश्च्यवनदद्रिरिर्यथा ४९ तांगदांप्रेषितांतेनछित्त्वाबाणैस्त्रिधाहरिः ॥ पांचजन्यमुपाध्मायसिंहनादंव्यनीनदत् ५० तंशस्त्र
पूगैःप्रहरंतमोजसाशाल्वंशरैःशौरिरमोघविक्रमः ॥ विद्ध्वाऽच्छिनद्वर्मधनुःशिरोमणिंरथंचशत्रोर्गदयारुरोजह ५१ तत्कृष्णहस्तेरितयाविचूर्णितः
पपाततोयेगदयासहस्रधा ॥ विसृज्यतंभूतलमास्थितोगदामुद्यम्यशाल्वोच्युतमभ्यगाद्द्रुतम् ५२ आधावतोभीमगदस्यबाहुंभल्लेनछित्त्वाथरथांगमद्भुत
म् ॥ वधायशाल्वस्यलयार्कसन्निभंबिभ्रद्बभौसार्कइवोदयाचलः ५३ जहारतेनैवशिरःसकुंडलंकिरीटयुक्तंपुरुमायिनोहरिः ॥ वज्रेणवृत्रस्ययथापुरंदरोब
भूवहाहेतिवचस्तदानृणाम् ५४ तस्मिन्निपतितेपापेसौभेचाब्धौनिपातिते ॥ देवदुंदुभयोनेदुर्ववर्षुःपुष्पवृष्टयः ५५ स्तूयमानोमुनिगणैःसूतमागधबं
दिभिः ॥ आजगामवृतःसैन्यैःपुरींद्वारवतींहरिः ५६ संप्रविश्यपुरींरम्यांपताकाखंडमंडिताम् ॥ अलंकृतामलंकारैःसिक्तसंमृष्टचत्वराम् ५७ पूजितोयदु
भिर्वृद्धैःपौरजानपदैस्तथा ॥ रमयन्व्यष्टसाहस्रमहिषीःप्रेमविह्वलाः ॥ उवासदेवकीपुत्रःसानंदंकुरुनंदन ॥ ५८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधे
उत्तरार्द्धेशाल्ववधोनामषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ उपविष्टंसुधर्मायांकदाचित्क्षत्रियैर्वृतम् ॥ विज्ञापयद्वेत्रपाणिर्द्वास्थोऽभ्येत्यज
नार्दनम् १ शक्रप्रस्थाद्द्विजःकश्चिदागत्यद्वारितिष्ठति ॥ प्रवेशितव्योवादेवनवेतियदुसत्तम २ प्रवेशयेतिकृष्णेनद्वास्थेनोक्तेनसत्वरः ॥ प्रवेशितःप्रण
म्याहब्राह्मणःपुरुषोत्तमम् ३ धर्मजोधार्तराष्ट्रेणमूढेनाधर्मचारिणा ॥ अक्षैःपराजितोयातःसभार्यःसानुजोवनम् ४ ब्राह्मणेनोदितांवाणीमित्याकर्ण्यसुदुः
श्रवाम् ॥ क्रोधोद्विग्नमनास्तूर्णमुत्तस्थेहरिरासनात् ५ सरथंदारुकानीतमारुह्यसहसत्वरया ॥ महत्यासेनयासार्धंययौयत्रपृथासुताः ६ ५०

हरेःब्राह्मणप्रियत्वंचार्थवादरूपेणकथयत्यस्मिन्नध्याये तत्रादौयुधिष्ठिरस्यराज्यभ्रंशेनवनवासनिमित्तंवक्तुमुपक्रमते उपविष्टमित्यादिना १ २ कृष्णेनप्रवेशयेत्युक्तेनद्वास्थेनप्रवेशितः ३ ४
इतिवाणींसुदुःश्रवांश्रोतुमशक्यांकर्णदुःसहामित्यर्थः ५ ६

अनुशोचत् अन्वशोचत् शुचप्रकाशइतिधातोःशोकंप्रकाशयन्ननुसत्यशोकः ७ अनुभुक्तानिअनुभूतानिअन्योन्यव्यसनानि ८ हेतुवाक्यैःइतिहासविषयैःवचनैः ९ सत्यभामयाद्रौपदींसमाश्वास्येत्यतः
सत्यभामासमन्वितइत्युक्तम् १० ११ अन्यान्भूकंटकान् १२ १३ विचिन्वंतःअन्वेषणंकुर्वंतः सत्वंप्राणिनम् १४ कृकंकलासयतिनर्त्तयतीतिकृकलासः शिरःप्राग्रं

वनेवसंतंराजानंब्राह्मणैःपरिवारितम् ॥ दृष्ट्वानुशोचत्सुभृशंसानुजंयदुनंदनः ७ व्यसनान्यनुभुक्तानिवर्णयित्वापरस्परम् ॥ उषित्वातत्रतांरात्रिंपांडवैःसह
केशवः ८ हेतुवाक्यैःसमाश्वास्यधर्मराजंयुधिष्ठिरम् ॥ भीमसेनार्जुनौचैवयमौचयदुनंदनः ९ पांचालींद्रौपदींसाध्वींसत्यभामासमन्वितः ॥ आश्वा
स्यताननुज्ञाप्यब्राह्मणांश्चसहस्रशः १० सुभद्रामभिमन्युंचरथमारोप्यमाधवः ॥ आजगामवनाद्राजन्पुरींद्वारवतींप्रभुः ११ सप्रविश्यपुरींदिव्यां
पार्थविश्लेषदुर्मनाः ॥ उवासपालयन्पृथ्वींधर्मेणान्यांश्चकालयन् १२ एकदोपवनंराजन्जग्मुर्यदुकुमारकाः ॥ विहर्तुंसांबप्रद्युम्नचारुभानुगदादयः ॥
१३ क्रीडित्वासुचिरंतत्रविचिन्वंतःपिपासिताः ॥ जलंनिरुदकेकूपेददृशुःसत्वमद्भुतम् १४ कृकलासंगिरिनिभंवीक्ष्यविस्मितचेतसः ॥ तस्यचोद्धरणेय
त्नंचक्रुस्तेकृपयान्विताः १५ चर्मभिस्तंतथापाशैर्बद्ध्वापतितमर्भकाः ॥ नाशक्नुवन्समुद्धर्तुंकृष्णायाचख्युरुत्सुकाः १६ तत्रगत्वारविंदाक्षोभगवान्विश्वभा
वनः ॥ वीक्ष्योज्जहारवामेनतंकरेणसलीलया १७ सउत्तमश्लोककराभिमृष्टोविहायसद्यःकृकलासरूपम् ॥ संतप्तचामीकरचारुवर्णःस्वर्गोचितालंकरणांबर
स्रक् १८ भूत्वामुकुंदस्यपदारविंदंननाममूर्ध्नापतितोधरण्याम् ॥ पप्रच्छविद्वानपितस्यकर्मजनेषुविख्यापयितुंमुकुंदः १९ श्रीभगवानुवाच ॥ कस्त्वंमहाभा
गवरेण्यरूपोदेवोत्तमंत्वांगणयामिनूनम् ॥ दशामिमांत्वंकतमेनकर्मणासंप्रापितोह्यतदर्हःसुभद्रः २० आत्मानमाख्याहिविवित्सतांनोयन्मन्यसेंऽगक्षममत्र
वक्तुम् २१ इतिस्मराजासंपृष्टःकृष्णेनानंतमूर्तिना ॥ प्रतीतःप्रणिपत्याहकिरीटेनार्कवर्चसा २२ नृगउवाच ॥ नृगोनामनरेंद्रोहमिक्ष्वाकुतनयःप्रभो ॥ दा
निष्वाख्यायमानेषुयदितेकर्णमस्पृशम् २३ किंनुतेऽविदितंनाथसर्वभूतात्मसाक्षिणः ॥ कालेनाव्याहतदृशोवक्ष्येथापितवाज्ञया २४ यावंत्यःसिकताभूमे
र्यावंत्योदिवितारकाः ॥ यावंत्योवर्षधाराश्चतावतीरददास्मगाः २५ पयस्विनीस्तरुणीःशीलरूपगुणोपपन्नाःकपिलाहेमशृंगीः ॥ न्यायार्जितारूप्यखुराः
सवत्सादुकूलमालाभरणाददावहम् २६ स्वलंकृतेभ्योगुणशीलवद्भ्यःसीदत्कुटुंबेभ्यऋतव्रतेभ्यः ॥ तपःश्रुतब्रह्मवदान्यवद्भ्यःप्रादांयुवभ्योद्विजपुंगवेभ्यः ॥
२७ गोभूहिरण्यायतनाश्वहस्तिनःकन्याःसदासीस्तिलरूप्यशय्याः ॥ वासांसिरत्नानिपरिच्छदान्रथानिष्टंचयज्ञैश्चरितंचपूर्तैः २८ कस्यचिद्द्विजमुख्य
स्यभ्रष्टागौर्ममगोधने ॥ संपृक्ताऽविदुषासाचमयादत्ताद्विजातये २९

कृकंविदुरितिच १५ १६ १७ १८ १९ २० विवित्सतांज्ञातुकामानां यद्यदि २१ २२ तवकर्णमस्पृशंवर्हिज्ञातुंयोग्यइत्यर्थः २३ अन्यथापिज्ञातुंशक्यइत्याह किंन्विति २४ सिकतारजांसि
अददास्मअददाम् दादानइतिधातुःसुडागमश्छांदसः २५ २६ २७ २८ भ्रष्टाअभ्यस्तदेशंविहायान्यदेशंगता संपृक्तासंकुलिता अविदुषाअजानता २९

तस्यागोःस्वामीपूर्वतनोनाथःअन्यःप्रतिग्रहीताममेतिप्रतिगृह्याब्रवीत् ३० विवदमानौविप्रतिपद्यमानौ भासनोपसंभाषाज्ञानदत्नविमत्युपमंत्रणेषुवदइत्यत आत्मनेपदम् भ्रमःसंभ्रमः ३१ ३२
३३ अपाक्रमत्अपगतवान् ३४ याम्यैर्यमस्यविद्यमानैः ३५ भुंक्ष्वभोक्ष्यसे ३६ तवदानस्यधर्मस्यअंतंनास्तितज्जन्यलोकान्पश्यइत्युक्तोहंप्राक्अशुभंभुंजेइत्यवदम् इत्युक्तेसयमःतर्हि
पतेतिमांप्राह ३७ ३८ ३९ देवगतिंस्वर्गं ४० यत्रक्वापियोनिविशेषेसतःसंभवतः ४१ सर्वभावायसंपूर्णैश्वर्याय सर्वोत्पादनकर्त्रेवा अखंडलीलायेतिवा ४२ ४३ परिजनंपारितउपासमानंजनम् ४४

तांनीयमानांतत्स्वामीदृष्ट्वोवाचममेतितम् ॥ ममेतिप्रतिग्राह्याहनृगोमेदत्तवानिति ३० विप्रौविवदमानौमामूचतुःस्वार्थसाधकौ ॥ भवान्दाताऽपहर्तेति
तच्छ्रुत्वामेऽभवद्भ्रमः ३१ अनुनीतावुभौविप्रौधर्मकृच्छ्रंगतेनमे ॥ गवांलक्षंप्रगृह्णीतांदास्याम्येषाप्रदीयताम् ३२ भवंतावनुगृह्णीतांकिंकरस्याविजान
तः ॥ समुद्धरतमांकृच्छ्रात्पतंतंनिरयेऽशुचौ ३३ नान्यांप्रतीच्छेवैराजन्नित्युक्त्वास्वाम्यपाक्रमत् ॥ नान्यंगवामप्ययुतमिच्छामीत्यपरोययौ ॥ ३४ त
तोऽहंकालयोगेनभृतःपरममायया ॥ एतस्मिन्नंतरेयाम्यैर्दूतैर्नीतोयमक्षयम् ३५ यमेनपृष्टस्तत्राहंदेवदेवजगत्पते ॥ त्वंपूर्वमशुभंभुंक्ष्वउताहोनृपतेऽशु
भम् ३६ नांतंदानस्यधर्मस्यपश्यलोकांश्चभास्वतः ॥ पूर्वमेवाशुभंभुंजइतिप्राहपतेतिसः ३७ तावदद्राक्षमात्मानंकृकलासंपतन्प्रभो ॥ ब्रह्मण्यस्य
वदान्यस्यतवदासस्यकेशव ३८ स्मृतिर्नाद्यापिविध्वस्तातवसंदर्शनार्थिनः ॥ देवदेवजगन्नाथगोविंदपुरुषोत्तम ३९ नारायणहृषीकेशपुण्यश्लोका
च्युताव्यय ॥ अनुजानीहिमांकृष्णयातुंदेवगतिंप्रभो ४० यत्रक्वापिसतश्चेतोभूयान्मेत्वत्पदास्पदम् ४१ नमस्तेसर्वभावायब्रह्मणेऽनंतशक्तये ॥
कृष्णायवासुदेवायगोपानांपतयेनमः ४२ इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यपादौस्पृष्ट्वास्वमौलिना ॥ अनुज्ञातोविमानाग्र्यमारुहत्पश्यतांनृणाम् ४३ कृष्णः
परिजनंप्राहभगवान्देवकीसुतः ॥ ब्रह्मण्यदेवोधर्मात्माराजन्याननुशिक्षयन् ४४ दुर्जरंबतब्रह्मस्वंभुक्तमग्नेर्मनागपि ॥ तेजीयसोपिकिमुतराज्ञामी
श्वरमानिनाम् ४५ नाहंहालाहलंमन्येविषंयस्यप्रतिक्रिया ॥ ब्रह्मस्वंहिविषंप्रोक्तंनास्यप्रतिविधिर्भुवि ४६ हिनस्तिविषमत्तारमग्निरद्भिःप्रशाम्यति ॥
कुलंसमूलंदहतिब्रह्मस्वारणिपावकः ४७ ब्रह्मस्वंदुरनुज्ञातंभुक्तंहंतित्रिपूरुषम् ॥ प्रसह्यातिबलाद्भुक्तंदशपूर्वान्दशापरान् ४८ राजानोराजलक्ष्म्या
श्वनात्मपातंप्रचक्षते ॥ निरयेयेऽभिमन्यंतेब्रह्मस्वंसाधुबालिशाः ४९ गृह्णंतियावतःपांसून्रुदतामश्रुबिंदवः ॥ विप्राणांहृतवित्तानांवदान्यानांकुटुंबि
नाम् ५० राजानोराजकुल्याश्चतावंतोब्दानिरंकुशाः ॥ नरकेतुविपच्यंतेब्रह्मदायापहारिणः ५१ स्वदत्तांपरदत्तांवाब्रह्मवृत्तिंहरेतयः ॥ षष्टिर्वर्षसह
स्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः ५२

अग्नेरपिदुर्जरंजीर्णींकर्तुमशक्यम् मनागल्पमपि किंपुनरन्यस्येत्यर्थः ४५ प्रतिविधिःप्रतिक्रियानास्ति ४६ ब्रह्मस्वाख्यारणिजन्यपावकः ४७ दुरनुज्ञातंअनुज्ञांविनाभुक्तंअननुज्ञातंवा प्रसह्य
अविचार्य ४८ राज्यलक्ष्म्याराजश्रियःपातंनिरयेआत्मपातंचनप्रचक्षतेनपश्यंति येब्रह्मस्वंसाधुमन्यंतेतेबालिशाः ४९ ५० ५१ ५२

यद्ब्रह्मस्वंजग्ध्वाऽल्पायुषोभवंति ५३ द्रुह्यतद्रोहंनकुरुत ५४ ५५ ५६ सर्वलोकानांपावनःशुद्धिकर्त्ता ५७ ५८ ५९ ६० ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांसप्ताशी
तितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ भगवच्छिक्षितकेशाविष्टस्यशेषावतारस्यबलभद्रस्यहरिमाहात्म्याविनाभूतंमाहात्म्यंवर्णयत्यनेनप्रारिप्सितेनाध्यायत्रयेण तत्रप्रथमेयमुनामदहरणलक्षणंविक्रमंवक्तुंबल
स्यगोकुलगमनंवक्ति द्वितीयेद्विविदवधलक्षणंतृतीयेकौरवगर्वनिर्वापणार्थंतत्पुराकर्षणलक्षणंवक्तुंदुर्योधनसुताहरणंवक्ति १ पितरौयशोदानंदौगोपौ २ इतिसमाप्ताभिवादनादिकर्माणंतंराममंकमा

नमेब्रह्मधनंभूयाद्यज्जग्ध्वाल्पायुषोनृपाः ॥ पराजिताश्च्युताःस्थानाद्भवंत्युद्वेजितानृपाः ५३ विप्रंकृतागसमपिनैवद्रुह्यतमामकाः ॥ घ्नंतंबहुशपंतंवानम
स्कुरुतनित्यशः ५४ यथाहंप्रणमेविप्रान्सर्वकालंसमाहितः ॥ तथानमतयूयंचयोऽन्यथामेसदंडभाक् ५५ ब्राह्मणार्थोह्यपहृतोहर्तारंपातयत्यधः ॥ अजा
नंतमपिह्येनंनृगंब्राह्मणगौरिव ५६ एवंविश्राव्यभगवान्मुकुंदोद्वारकौकसः ॥ पावनःसर्वलोकानांविवेशनिजमंदिरम् ५७ श्रीशुकउवाच ॥ सद्भिःसमा
गमोराजन्कदाचिन्नाफलोभवेत् ॥ विमुक्तोनरकाद्राजानृगःसाधुसमागमात् ५८ साधूनांदर्शनंस्पर्शंकीर्तनंस्मरणंतथा ॥ तीर्थानामिवपुण्यानांसर्व
मेवहिपावनम् ५९ एतच्छ्रुत्वात्वयासंतःसदोपास्याःपरंतप ॥ ब्रह्मस्वंनैवहर्तव्यंयदीच्छासिपरांगतिम् ६० इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधे
उत्तरार्द्धे नृगाख्यानेसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ बलभद्रःकुरुश्रेष्ठभगवान्रथमास्थितः ॥ सुहृद्दिदृक्षुरुत्कंठःप्रययौनंदगोकुलम्
१ परिष्वक्तश्चिरोत्कंठैर्गोपैर्गोपीभिरेवच ॥ रामोभिवाद्यपितरावाशीर्भिरभिनंदितः २ चिरंनःपाहिदाशार्हसानुजोजगदीश्वर ॥ इत्यारोप्यांकमालिंग्य
नेत्रैःसिषिचतुर्जलैः ३ गोपवृद्धांश्चविधिवद्यविष्ठैरभिवादितः ॥ यथावयोयथासख्यंयथासंबंधमात्मनः ४ तमुपेत्याथगोपालाहास्यहस्तग्रहादिभिः ॥
विश्रांतंसुखमासीनंपप्रच्छुःपर्युपासिताः ५ पृष्टश्चाकथयत्स्वेषुप्रेमगद्गदयागिरा ॥ कृष्णेकमलपत्राक्षेसंन्यस्ताखिलराधसः ६ कच्चिन्नोबांधवाराम
सर्वेकुशलमासते ॥ कच्चित्स्मरथनोरामयूयंदारसुतान्विताः ७ दिष्ट्याकंसोहतःपापोदिष्ट्यामुक्ताःसुहृज्जनाः ॥ निहत्यनिर्जित्यरिपून्दिष्ट्यादुर्गंसमा
स्थिताः ८ गोप्योहसंत्यःपप्रच्छूरामसंदर्शनादृताः ॥ कच्चिदास्तेसुखंकृष्णःपुरस्त्रीजनवल्लभः ९ कच्चित्स्मरतिवाबंधून्पितरंमातरंचसः ॥ अपिवास्म
रतेऽस्माकमनुसेवांमहाभुजः १० मातरंपितरंभ्रातॄन्पतीन्पुत्रान्स्वसॄरपि ॥ यदर्थेजहिम्दाशार्हदुस्त्यजान्स्वजनान्प्रभो ११ तानःसद्यःपरित्यज्यगतःसंछि
न्नसौहृदः ॥ कथंनुतादृशंस्त्रीभिर्नश्रद्धीयेतभाषितम् १२

रोप्यनेत्रैश्चक्षुर्नाडीनिर्गतैः नेत्रंनाड्यांतरोर्मूलइतियादवः ३ यविष्ठैःकनिष्ठैः ४ हास्येनमंदस्मितेनहस्तग्रहेणआदिशब्देनपरिरंभणादिकंग्रह्यते ५ संन्यस्ताखिलराधसः समर्पितसमस्तसंपदः ६ ७
८ रामसंदर्शनेनादृताःजातबहुमानाः ९ अस्माकमनुसेवांस्मरतेनवा १० यस्यकृष्णस्यार्थेदृढस्नेहान्निमरुंमात्रादीन्स्वजनान्जहिम्अत्याक्ष्म छांदसप्रयोगः ११ स्त्रीभिस्तादृशंगुडजिह्विकालक्षणं
भाषितंकथंनुनश्रद्धयितश्रद्धेयमेवेत्यर्थः १२

अस्मदन्यानैवश्रद्दधतइत्याहुः कथामिति परास्त्रियःअस्मदन्यास्त्रियः अन्यत्रउत्तमस्त्रियः अनवस्थितात्मनःचंचलमनसःअन्यत्रसंगरहितस्य कृतघ्नस्यअनुपकारिणःअन्यत्रकारिणःविनाशिनःकृष्णस्य
पुमधीनस्यान्यत्रपूर्णानंदस्यमुधावचः कथंनगृह्णंति अन्यत्रवचःमुधाकथंनगृह्णंतिसार्थमेवगृह्णंतीत्यर्थः वैचित्रानानाविधाःकथाःवाक्यप्रबंधायस्यसतथातस्य उभयत्रसमं कीदृशयःसुंदरस्मिता
वलोकेनउच्छ्वसितेनोद्भवेनस्मरेणआतुराःअन्यत्रनिरंतरस्मरणपरवत्यः १३ हरयेप्रेम्णाकंपंत्योमिथोजल्पंति किंनइति हेगोप्यःअपराःकथाःकथयतस्तस्यकृष्णस्य कथयानःकिंप्रयोजनं तस्यकृष्ण

कथंनुगृह्णंत्यनवस्थितात्मनोवचःकृतघ्नस्यमुधापरास्त्रियः ॥ कृष्णस्यवैचित्रकथस्यसुंदरस्मितावलोकोच्छ्वसितस्मरातुराः १३ किंनस्तत्कथयागोप्यः
कथाःकथयतापराः॥ यात्यस्माभिर्विनाकालोयदितस्यतथैवनः १४ श्रीशुकउवाच ॥ इतिप्रहासितंशौरेर्जल्पितंचानुवीक्षितम् ॥ गतिंप्रेमपरिष्वंगंस्मरंत्यो
रुरुदुःस्त्रियः १५ संकर्षणस्ताःकृष्णस्यसंदेशैर्हृदयंगमैः ॥ सांत्वयामासभगवान्नानानुनयकोविदः १६ द्वौमासौतत्रचावात्सीन्मधुंमाधवमेवच॥रामःक्षपासुभ
गवान्गोपीनांरतिमावहन् १७ पूर्णचंद्रकरामृष्टेकौमुदीगंधवायुना ॥ यमुनोपवनेरेमेसेवितेस्त्रीगणैर्वृतः १८ वरुणप्रेषितादेवीवारुणीवृक्षकोटराद् ॥ पतंती
तद्वनंसर्वंसौरभेणाध्यवासयत् १९ तंगंधंमधुधारायावायुनोपहृतंबलः ॥ आघ्रायोपगतस्तत्रललनाभिःपपौसमम् २० नेदुर्दुंदुभयोव्योम्निववृषुःकुसुमैर्मु
दा ॥ गंधर्वामुनयोरामंतद्वीर्यैरीडिरेमुदा २१ उपगीयमानचरितोवनिताभिर्हलायुधः ॥ वनेषुव्यचरत्क्षीबोमाहेंद्रइववारणः २२ शुभैककुंडलोमत्तोवैज
यंत्याचमालया ॥ बिभ्रत्स्मितमुखांभोजंस्वेदप्रालेयभूषितम् २३ सचाजुहावयमुनांजलक्रीडार्थमीश्वरः ॥ निजवाक्यमनादृत्यमत्तइत्यापगांबलः
२४ अनागतांहलाग्रेणकुपितोविचकर्षह ॥ पापेत्वंमामवज्ञाययन्नायासिमयाहुता २५ नेष्येत्वांलांगलाग्रेणशतधाकामचारिणीम् ॥ एवंनिर्भर्त्सिताभी
तायमुनायदुनंदनम् २६ उवाचचकितावाचंपतित्वापादयोर्नृप २७ यमुनोवाच ॥ रामराममहाबाहोनजानेतवविक्रमम् ॥ यस्यैकांशेनविधृताजग
तीजगतःपते २८ परंभावंभगवतोभगवन्मामजानतीम् ॥ मोक्तुमर्हसिविश्वात्मन्प्रपन्नांभक्तवत्सल २९ ततोव्यमुंचद्भगवान्याचितोयमुनांबलः ॥ विज
गाहजलंस्त्रीभिःकरेणुभिरिवेभराट् ३० कामंविहृत्यसलिलादुत्तीर्णायासितांबरे ॥ भूषणानिविचित्राणिददौकांतिमतींस्रजम् ३१ वसित्वावाससीनीले
मालामाधायकांचनीम् ॥ रेजेस्वलंकृतस्ताभिर्माहेंद्रइववारणः ३२

स्यचस्माभिर्विनाकालोयाति तथातर्हितेनविना नःकालोपियातीत्यन्वयः १४ शुकःस्त्रीणांधैर्यशिथिलंवचनंवज्रधारोपमामितिलोकसिद्धमित्याशयेनाह इतीति इत्थमुक्ताःशौरेःकृष्णस्यप्रहसित
दिचस्मरंत्योरुरुदुरित्यन्वयः १५ १६ मधुमाधवंवसंततुं १७ कौमुदीकुमुद्वतीतस्याःगंधेनसंपृक्तेनवायुनासेविते १८ अध्यवासयत्संस्कारोपेतमकरोत् १९ २० ईडिरेतुष्टुवुः २१ क्षीबःमद्यपानम
त्तः २२ स्वेदप्रालेयेनघर्महिमजलेनभूषितम् २३ २४ हेपापे आहुताआह्वता २५ २६ २७ २८ भावमभिप्रायंमाहात्म्यंवा २९ ३० असितांबरेनीलवस्त्रे ददौयमुनेतिशेषः ३१ ३२

आकृष्टेनवर्त्मनामार्गेणदृश्यते ३३ एकानिशेवव्रजस्त्रीणांमाधुर्यैःसौंदर्यैःकर्णरम्यवचनैःआक्षिप्तमाकृष्टंचित्तंयस्यसतथातस्य ३४ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकाया
मष्टाशीतितमोध्यायः ८८ अनंतस्यशेषस्य तेनविष्णुनाप्रमेयस्याज्ञेयस्य १ २ सख्युर्नरकस्यअपचितिंनिष्कृतिम् ३ ४ वेलयासमुद्रजलाभिवृद्ध्याकूलान्नीचभूमीःसमुद्रतीरनिकटवर्तिदेशान् अनाश

अद्यापिदृश्यतेराजन्यमुनाकृष्टवर्त्मना ॥ बलस्यानंतवीर्यस्यवीर्यंसूचयतीवहि ३३ एवंसर्वानिशायाताएकेवरमतोव्रजे ॥रामस्याक्षिप्तचित्तस्यमाधुर्यैर्व्रज
योषिताम् ३४ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेअष्टाशीतितमोऽध्यायः ८८ ॥ राजोवाच ॥ भूयोऽहंश्रोतुमिच्छामिरामस्याद्भुतकर्मणः ॥
अनंतस्याप्रमेयस्ययदन्यत्कृतवान्प्रभुः १॥ श्रीशुकउवाच ॥ नरकस्यसखाकश्चिद्द्विविदोनामवानरः ॥ सुग्रीवसचिवःसोथभ्रातामैंदस्यवीर्यवान् २ स
ख्युःसोपचितिंकुर्वन्वानरोराष्ट्रविप्लवम् ॥ पुरग्रामाकरान्घोषानदहद्वह्निमुत्सृजन् ३ क्वचित्सशैलानुत्पाट्यतैर्देशान्समचूर्णयत् ॥ आनर्तान्सुतरामेत्यय
त्रास्तेशक्रहाहरिः ४ क्वचित्समुद्रमध्यस्थोदोर्भ्यामुत्क्षिप्यतज्जलम् ॥ देशान्नागायुतप्राणोवेलाकूलानमज्जयत् ५ आश्रमानृषिमुख्यानांकृत्वाभग्नवनस्प
तीन् ॥ अदूषयच्छकृन्मूत्रैरग्नीन्वैतानिकान्खलः ६ पुरुषान्योषितोदृप्तःक्ष्माभृद्द्रोणीगुहासुसः ॥ निक्षिप्यचाप्यधाच्छैलैःपेशस्कारीवकीटकम् ७ तंदे
शंविप्रकुर्वन्वैधर्षयंश्चकुलस्त्रियः ॥ श्रुत्वासुललितंगीतंगिरिंरैवतकंययौ ८ तत्रापश्यद्यदुपतिंरामंपुष्करमालिनम् ॥ सुदर्शनीयसर्वांगंललनायूथमध्यग
म् ९ गायंतंमदिरांपीत्वामदविह्वललोचनम् ॥ विभ्राजमानंवपुषाप्रभिन्नमिववारणम् १० दुष्टःशाखामृगःशाखामारूढःकंपयन्द्रुमान् ॥ चक्रेकिलकिला
शब्दमात्मानंसंप्रदर्शयन् ११ तस्यधार्ष्ट्यंकपेर्वीक्ष्यतरुण्योजातिचापलम् ॥ हास्यप्रियाविजहसुर्बलदेवपरिग्रहाः १२ ताहेलयामासकपिर्भ्रूक्षेपैःसंमु
खादिभिः ॥ संदर्शयन्गुदंतासांरामस्यचनिरीक्षतः १३ तंग्राव्णाप्राहरत्क्रुद्धोबलःप्रहरतांवरः ॥ सवंचयित्वाग्रावाणंमदिराकलशंकपिः १४ गृहीत्वाहेल
यामासधूर्तस्तंकोपयन्भृशम् ॥ भृशंनिर्भिद्यकलशंवासांस्यास्फालयन्बलात् १५ कदर्थीकृत्यबलवान्विप्रचक्रेमदोद्धतः ॥ तस्याप्यविनयंदृष्ट्वादेशांश्च
तदुपद्रुतान् १६ क्रुद्धोमुसलमादत्तहलंचारिजिघांसया ॥ द्विविदोपिमहावीर्यःशैलमुत्पाट्यपाणिना १७ अभ्येत्यतरसातेनबलंमूर्धन्यताडयत् ॥ तंतु
संकर्षणोमूर्ध्निपतंतमचलंरुषा १८ प्रतिजग्राहभगवान्मुसलेनाहनच्चतम् ॥ मुसलाहतमस्तिष्कोविरेजेरक्तधारया १९ गिरिर्यथागैरिकयाप्रहारंनान्वचिं
तयत् ॥ पुनरन्यंसमुत्पाट्यकृत्वानिष्पत्रमोजसा २० तेनाहनत्सुसंक्रुद्धस्तंबलःशतधारुजत् ॥ ततोन्यमुत्पाट्यजघ्नेतंचापिशतधाच्छिनत् २१

यदित्यर्थः ५ वैतानिकान्यज्ञसंबंधिनः ६ क्ष्माभृद्द्रोणीगुहासुपर्वतनितंबगुहासु ७ ८ ९ प्रभिन्नंमदजलस्राविणम् १० ११ कपिजातिचापलंदृष्ट्वा १२ हेलयामासअवज्ञातांश्चक्रे संमुखादिभिःपुरःस्थि
त्यादिभिः १३ १४ १५ १६ १७ १८ गैरिकयागिरिधातुरसधारया १९ २० अरुजत्चूर्णयामास २१

२२ २३ २४ २५ सकंटकाःवनस्पतयोयस्मिन्सतथा २६ जगतोव्यतिकरंनाशमावहतिकरोतीतिजगद्व्यतिकरावहस्तम् २७ ॥ २८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृत टीकायामेकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ७ ॥ समितिशब्देनसंगरसभेगृह्येतेउभेअपिशस्त्रेणवाचाजयतीतिसमितिंजयः खश्प्रत्ययोमुमागमोनुस्वारः समितिःसंगरसभयोरित्यभिधानम् १ अकामांकुमारकामविधुराम् २ अस्मत्प्रसादोपचिताः संवर्धिताः अतएवनोमहींभुंजते दत्तामस्माभिरितिशेषः ३ निगृहीतंबद्धं शीर्णदंताः भग्नदंताः४ ५ एतेइत्यवलोक्यसांबंबद्धुमारेभिरे असंगताःवि

एवंयुध्यन्भगवताभग्नेभग्नेपुनःपुनः ॥ आकृष्यसर्वतोवृक्षान्निर्वृक्षमकरोद्वनम् २२ ततोमुंचच्छिलावर्षंबलस्योपर्यमर्षितः ॥ तत्सर्वंचूर्णयामासलीलया मुसलायुधः २३ सबाहूतालसंकाशौमुष्टीकृत्यकपीश्वरः ॥ आसाद्यरोहिणीपुत्रंदोर्भ्यांवक्षस्यरूरुजत् २४ यादवेंद्रोपितंदोर्भ्यांत्यक्त्वामुसललांगले ॥ जत्रावताडयत्क्रुद्धःसोपतद्रुधिरंवमन् २५ चकंपेतेनपततासकंटकवनस्पतिः ॥ पर्वतोनृपशार्दूलवायुनानौरिवांभसि २६ जयशब्दोनमःशब्दःसाधुसाध्वितिचांबरे ॥ सुरसिद्धमुनींद्राणामासीत्कुसुमवर्षिणाम् २७ एवंनिहत्यद्विविदंजगद्व्यतिकरावहम् ॥ संस्तूयमानोभगवाञ्जनैःस्वपुरमाविशत् ॥ २८ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेवि०द्विविदवधोनामएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ दुर्योधनसुतांराजन्लक्ष्मणांसमितिंजयः ॥ स्वयंवरस्थामहरत्सांबोजांबवतीसुतः १ कुरवःकुपिताऊचुर्दुर्विनीतोऽयमर्भकः ॥ कदर्थीकृत्यनःकन्यामकामामहरद्बलात् २ बध्नीतेनंदुर्विनीतंकिंकरिष्यंतिवृष्णयः ॥ येस्मत्प्रसादोपचितांदत्तांनोभुंजतेमहीम् ३ निगृहीतंसुतंश्रुत्वायद्येष्यंतीहवृष्णयः ॥ भग्नदर्पाःशमंयांतिशीर्णदंताइवाहयः ४ इतिकर्णःशलोभूरिर्यज्ञकेतुःसुयोधनः ॥ सांबमारेभिरेबद्धुंकुरुवृद्धानुमोदिताः ५ दृष्ट्वानुधावतःसांबोधार्तराष्ट्रान्महारथः ॥ प्रगृह्यरुचिरंचापंतस्थौसिंहइवैकलः ७ तेतंजिघृक्षवःक्रुद्धास्तिष्ठतिष्ठेतिवादिनः ॥ आसाद्यधन्विनोबाणैःकर्णमुख्याःसमाकिरन् ८ सोऽतिबद्धःकुरुश्रेष्ठकुरुभिर्यदुनंदनः ॥ नामृष्यत्तत्परिभवंदंडाहतइवोरगः ९ विस्फार्यसुमहच्चापंसर्वान्विव्याधसायकैः ॥ कर्णादीन्सहयाग्रण्यांस्तावद्भिर्युगपत्पृथक् १० चतुर्भिश्चतुरोवाहानेकैकेनचसारथीन् ॥ रथिनश्चमहेष्वासांस्तस्यतत्तेऽभ्यपूजयन् ११ तंतुतेविरथंचक्रुश्चत्वारश्चतुरोहयान् ॥ एकस्तुसारथिंजघ्नेचिच्छेदान्यःशरासनम् १२ तेतथाविरथंकृत्वाकृच्छ्रेणकुरवोयुधि ॥ कुमारंगृह्यकन्यांचस्वपुरंजयिनोऽविशन् १३ तच्छ्रुत्वानारदोक्तेनराजन्संजातमन्यवः ॥ कुरून्प्रत्युद्यमंचक्रुरुग्रसेनप्रचोदिताः १४

नाभूताः ६ एकलःअपुरुषद्वितीयः ६ जिघृक्षवःग्रहीतुकामाः ८ ९ हयानामग्रण्यंअग्रणीभवंकर्मतेनसहवर्ततइतिसहयाग्रण्यास्तान्यावंतः ; तावद्भिःशरैः १० एतदेवविवृणोति चतुर्भिरिति सांबस्यतत्कर्मसंदृश्यकुरवःकिमकुर्वन्नत्राह महेष्वासाइति ११ अत्रसांबस्यपराजयोनास्तीतिभावेनाह चत्वारइति १२ गृह्यगृहीत्वाजयिनोजेतुकामाएवनतुलब्धजयाइतितात्पर्यार्थः १३ नारदोक्तेननारदवचनेन १४

कलिविरोधम् १५ १६ १७ १८ १९ २० परस्परंशिवंसुखमनामयंआरोग्यमविक्लवंधाष्टर्यंयुक्तम् २१ २२ अधर्मेणअबध्नीतबंधनमकार्ष्ट मृष्येसहेयम् २३ २४ आरुरुक्षतिआरो
ढुमिच्छति २५ यौनेयेनयोनिनिमित्तेनसंबंधोयेषांतेतथा ततःकिमत्राह सहइति २६ अस्मद्दत्तेत्युक्तंविवृणोति चामरेति मह्यंमहनीयंआसनंभुंजंति भजंति अन्योपद्रवमंतरेणरक्षंति भु
जोनवनइतिपाणिनिः २७ दातॄणामस्माकंमतीपैः विरोधिभिः दत्तैरमृतैःक्षीरादिरसैःविषात्मनापरिणतैः दातॄणांमरणप्रदत्वेनप्रतीपैः २८ अवरुंधीतप्राप्नोति सिंहग्रस्तउरणःअविर्यथाकवलंनगृह्णाति

सांत्वयित्वातुतान्रामःसंक्रुद्धान्वृष्णि पुंगवान् ॥ नैच्छत्कुरूणांवृष्णीनांकलिकलहशंकितः १५ जगामहास्तिनपुरंरथेनादित्यवर्चसा ॥ ब्राह्मणैःकुलवृ
द्धैश्चवृतश्चंद्रइवग्रहैः १६ गत्वागजाह्वयंरामोबाह्योपवनमाश्रितः ॥ उद्धवंप्रेषयामासधृतराष्ट्रायशांतये १७ सोऽभिवंद्यांबिकापुत्रंभीष्मंद्रोणंचबा
ह्लिकम् ॥ दुर्योधनंचविधिवद्ब्रवीद्राम मागतम् १८ तेऽपिप्रीताःसमाकर्ण्यप्राप्तंरामंसुहृत्तमम् ॥ तमर्चयित्वाभिययुःसर्वेमंगलपाणयः १९ तंसंगम्ययथा
न्यायंगामर्घ्यंचन्यवेदयन् ॥ तेषांयेतत्प्रभावज्ञाःप्रणेमुःशिरसाबलम् २० बंधून्कुशलिनःश्रुत्वापृष्ट्वाशिवमनामयम् ॥ परस्परमथोरामोबभाषेऽविक्लवंव
चः२१उग्रसेनःक्षितीशेशोयद्वआज्ञापयत्प्रभुः ॥ तदव्यग्रधियःश्रुत्वाकुरुध्वंमाविलंबितम्२२ यद्यूयंबहवस्त्वेकंजित्वाऽधर्मेणधार्मिकम्॥ अबध्नीताथतन्मृ
ष्येबंधूनामिष्टकाम्यया२३ वीर्यशौर्यबलोन्नद्धमात्मशक्तिसमंवचः ॥ कुरवोबलदेवस्यनिशम्योचुःप्रकोपिताः २४ अहोमहच्चित्रमिदंकालगत्यादुरत्ययम्॥
आरुरुक्षत्युपानद्वैशिरोमुकुटसेवितम् २५ एतेयौनेयसंबंधाःसहशय्यासनाशनाः ॥ वृष्णयस्तुल्यतांनीताअस्मद्दत्तनृपासनाः २६ चामरव्यजनेशंख
मातपत्रंचपांडुरम् ॥ किरीटमासनंमह्यंभुंजंत्यस्मदुपेक्षया २७ अलंयदूनांनरदेवलांछनैर्दातृप्रतीपैःफणिनामिवामृतैः ॥ येऽस्मत्प्रसादोपचिताहिया
दवाआज्ञापयंत्यद्यगतत्रपाबत २८ कथमिंद्रोपिकुरुभिर्भीष्मद्रोणार्जुनादिभिः ॥ अदत्तमवरुंधीतसिंहग्रस्तइवोरणः २९ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ जन्मबंधु
श्रियोन्नद्धमदास्तेभरतर्षभ ॥ आश्राव्यरामंदुर्वाक्यैरव्यांपुरआविशन् ३० दृष्ट्वाकुरूणांदौःशील्यंश्रुत्वावाच्यातिवाच्यताम् ॥ अवोचत्कोपसंरब्धो
दुष्प्रेक्ष्यःप्रहसन्मुहुः ३१ नूनंनानामदोन्नद्धाःशांतिंनेच्छंत्यसाधवः ॥ तेषांहिप्रशमोदंडःपशूनांलकुटोयथा ३२ अहोयदून्सुसंरब्धान्कृष्णंचकुपितंशनैः॥
सांत्वयित्वाहमेतेषांशममिच्छन्निहागतः ३३ तइमेमंदमतयःकलहातिरताःखलाः ॥ तस्मात्तंमामवज्ञायदुर्भाषांमानिनोऽब्रुवन् ३४ नोग्रसेनःकिलवि
भुर्भोजवृष्ण्यंधकेश्वरः ॥ शक्रादयोलोकपालायस्यादेशानुवर्तिनः ३५ सुधर्माक्रम्यतेयेनपारिजातोऽमरांघ्रिपः ॥ आनीयभुज्यतेसोऽसौनाकिलाध्यास
नार्हकः ३६ यस्यपादयुगंसाक्षाच्छ्रीरुपास्तेऽखिलेश्वरी ॥ सनार्हतिकिलश्रीशोनरदेवपरिच्छदान् ३७

सिंहग्रस्तमितिपाठे कवलमादातुंनशक्तः २९ अव्यामुपवनेस्थितंरामम् ३० वाच्यातिवाच्यतांअपवादातिशयितांअपवादताम् ३१ प्रशमःशांतिकरः लकुटःयष्टिः ३२ ३३ ३४ ३५ सो
ऽसौकृष्णः ३६ ३७

श्रद्धामहेआकांक्षामहे सर्वैरुपासितंनिषेवितंतीर्थंभागीरथीअस्याअपितीर्थशुद्धिकरं अस्यक्रूऽगस्य ३८ ३९ अनुशासिताशिक्षाकरः ४० ४१ ४२ ४३ ४४ कुटुंबीनामितिदीर्घश्छांदसः
४५ क्रीडनकान्क्रीडासाधनानि ४६ अंतेजगत्संहारे परिशिष्यमाणोऽद्वितीयः शेषे ४७ जगद्बिभ्रतःतेकोपोऽखिलशिक्षार्थं सत्वंस्थित्यादितत्परः । सद्भिरत्रहलधरेयथोचितंग्राह्यमनु
चितमंतर्यामिविषयमितितात्पर्यमवगंतव्यम् ४८ विश्वस्यप्रपंचस्यानुग्रहार्थंकर्मविक्रमलक्षणोव्यापारोयस्यसतथा तस्यसंबुद्धिःहेविश्वकर्मन् ४९ संविग्नैर्भयसंभ्रांतैःवेपमानानांकंपमानानां अंगो

यस्यांघ्रिपंकजरजोऽखिललोकपालमौल्युत्तमैर्धृतमुपासिततीर्थतीर्थम् ॥ ब्रह्माभवोहमपियस्यकलाकलांशाःश्रद्धामहेसुचिरमस्यनृपासनंक्व ३८ भु
ज्यतेकुरुभिर्दत्तंभूखंडंवृष्णिभिःकिल ॥ उपानहःकिलवयंस्वयंतुकुरवःशिरः ३९ अहोऐश्वर्यमत्तानांमत्तानामिवमानिनाम् ॥ असंबद्धागिरोरुक्षाःकःस
हेतानुशासिता ४० अद्यनिष्कौरवींपृथ्वींकरिष्यामीत्यमर्षितः ॥ गृहीत्वाहलमुत्तस्थौदहन्निवजगत्त्रयम् ४१ लांगलाग्रेणनगरमुद्विदार्यगजाह्वयम् ॥
विचकर्षसगंगायांप्रहरिष्यन्नमर्षितः ४२ जलयानमिवाघूर्णंगंगायांनगरंपतत् ॥ आकृष्यमाणमालोक्यकौरवाजातसंभ्रमाः ४३ तमेवशरणंजग्मुः
सकुटंबाजिजीषवः ॥ सलक्ष्मणंपुरस्कृत्यसांबंप्रांजलयोऽब्रुवन् ४४ रामरामाखिलाधारप्रभावंनविदामहे ॥ मूढानांनःकुटुंबीनांक्षंतुमर्हस्यधीश्वर ४५
स्थित्युत्पत्तिलयानांत्वमेकोहेतुर्निराश्रयः ॥ लोकान्क्रीडनकानीशवहतस्तेवदंतिहि ४६ त्वमेवमूर्ध्नीदमनंतलीलयाभूमंडलंबिभर्षिसहस्रमूर्धन् ॥
अंतेचयःस्वात्मनिरुद्धविश्वःशेषेऽद्वितीयःपरिशिष्यमाणः ४७ कोपस्तेऽखिलशिक्षार्थंनद्वेषान्नचमत्सरात् ॥ बिभ्रतोभगवान्सत्वंस्थितिपालनतत्परः ॥
४८ नमस्तेसर्वभूतात्मन्सर्वशक्तिधराव्यय ॥ विश्वकर्मन्नमस्तेस्तुत्वांवयंशरणंगताः ४९ एवंप्रपन्नैःसंविग्नैर्वेपमानायनैर्बलः ॥ प्रसादितःसंप्रसन्नोमा
भैष्टेत्यभयंददौ ५० दुर्योधनःपारिबर्हंकुंजरान्षष्टिहायनान् ॥ ददौद्विदशसाहस्रान्नियुतानितुरंगमान् ५१ रथानांषट्सहस्राणिरौक्माणांसूर्यवर्चसाम् ॥
दासीनांनिष्ककंठीनांसहस्रंदुहितृवत्सलः ५२ प्रतिगृह्यतुतत्सर्वंभगवान्सात्वतर्षभः ॥ ससुतःसस्नुषःप्रायात्सुहृद्भिरभिवंदितः ५३ ततःप्रविष्टःस्वपुरीं
हलायुधःसमेत्यबंधूननुरक्तचेतसः ॥ शशंससर्वंयदुपुंगवानांमध्येसभायांकुरुषुस्वचेष्टितम् ५४ अद्यापिवःपुरंह्येतत्सूचयद्रामविक्रमम् ॥ समुन्नतंदाक्षि
णतोगंगायांनुदृश्यते ५५ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नागानांअयनैराश्रयैः ५० ५१ रौक्माणिहेममयितान्याभरणान्येषांसंतीतिरौक्मिणस्तेषाम् ५२ ५३ ५४ रामविक्रमोजलरेखावत्नश्वरोन किंतुसर्वचक्षुर्विषयइत्याह अद्यापीति रामविक्रमंसूचयत्गं
गायांदक्षिणतःसमुन्नतंदृश्यतइत्यन्वयः ५५ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यमेवैषवृणुतेतेनलभ्यइत्यादिश्रुत्यर्थंदृढीकरणायहरेर्भक्तिप्रियत्वमाहात्म्यंवक्ति तत्रश्रुतदेवबहुलाश्वविषयमितिहासंशुकोवदति वृष्णिष्विति भक्तिमंतरेणान्यमर्थमनाकांक्षमाणःपूर्णार्थइत्युच्यते कृष्णविषयगाथारचनात्कविरलंपटःशब्दादिविषयेच्छारहितः १ मिथिलायांनगर्यांगृहाश्रमेस्थितःसभार्यइत्यर्थः अनीहयाअप्रयत्नेनागताहार्यः प्राप्तप्राप्तव्यः प्राप्तभोज्योवा नितरांवर्तितासहस्रनामा दिजपक्रियायेनसतथा नित्यंनामनिकामयोरितियादवः २ ननुप्रयत्नाभावेकथंशरीरयात्रास्येत्यत्राह यावदिति । अनुदिनंयावन्मात्रमुपनमतिदैवात्प्राप्तंभवति अयंततोधिकंनाकांक्षते तर्हिकेनालंबुद्धिरत्राह तपसेति ३ यथाश्रुतदेवः ४ ततःकिमायातमत्राह तयोरिति नियतैरेकांतभक्तैः ५ ६ मुनीनांनामानिनिर्दिशति नारदइत्यादिना ७ तउपतस्थुःनिषेवयांचक्रुः ८ ९ सेवाफलमाह तेभ्य

श्रीशुकउवाच ॥ वृष्णिष्वासीद्यदुश्रेष्ठःश्रुतदेवइतिश्रुतः ॥ कृष्णैकभक्त्यापूर्णार्थःशांतःकविरलंपटः १ सउवासविदेहेषुमिथिलायांगृहाश्रमे ॥ अनीहयागताहार्योनिवर्तितजपक्रियः २ यावन्मात्रंत्वहरहर्दैवादुपनमत्ययम् ॥ नाधिकंतपसातुष्टःक्रियाश्चक्रेयथोचिताः ३ तथातद्राष्ट्रपालोभूद्बहुलाश्वइतिश्रुतः ॥ मैथिलोनिरहंमानउभावप्यच्युतप्रियौ ४ तयोःप्रसन्नोभगवान्दारुकेणाहृतंरथम् ॥ आरुह्यसहितोविप्रैर्नियतैर्ब्रह्मवादिभिः ५ सहितःसात्वतश्रेष्ठोमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ कदाचित्कौरवश्रेष्ठविदेहान्प्रययौप्रभुः ६ नारदोवामदेवोऽत्रिःकृष्णोरामोसितोऽरुणिः ॥ अहंबृहस्पतिःकण्वोमैत्रेयश्चपराशरः ॥ वसिष्ठःकश्यपश्चैवभरद्वाजोथगौतमः ७ तत्रतत्रसमायांतंपौराजानपदान्विताः ॥ उपतस्थुःसार्घ्यहस्ताल्लोकाःसूर्यमिवोदितम् ८ आनर्तधन्वकुरुजांगलटंकमत्स्यपांचालकुंतिमधुकैकयकोशलार्णाः ॥ अन्येचतन्मुखसरोजमुदारहाससिग्धेक्षणंनृपपपुर्दृशिभिर्नृनार्यः ९ तेभ्यःस्ववीक्षणविनष्टतमिस्रदृग्भ्यःक्षेमंत्रिलोकगुरुरर्थदृशंचयच्छन् ॥ शृण्वन्दिगंतधवलंस्वयशोऽशुभघ्नंगीतंसुरैर्नृभिरयाच्छनकैर्विदेहान् १० तेऽच्युतंप्राप्तमाकर्ण्यपौराजानपदानृप ॥ अभ्ययुर्मुदितास्तस्मैगृहीतार्हणपाणयः ११ दृष्टातमुत्तमश्लोकंप्रीत्युत्फुल्लाननाशयाः ॥ उद्धृतांजलिभिर्नेमुःश्रुतपूर्वंयथामुनीन् १२ स्वानुग्रहायसंप्राप्तंसत्यभूतंजगद्गुरुम् ॥ मैथिलःश्रुतदेवश्चपादयोःपेततुःप्रभोः १३ निमंत्रयेतांदाशार्हमातिथ्येनसहद्विजैः ॥ मैथिलःश्रुतदेवश्चयुगपत्संनतांजली १४ भगवांस्तदभिप्रेत्यतयोःप्रियचिकीर्षया ॥ उभयोराविशद्गेहंरुपाभ्यांतदलक्षितः १५ श्रोतुमप्यसतांदूरान्जनकःस्वगृहागतान् ॥ आनीतेष्वासनाग्र्येषुसुखासीनान्महामनाः १६ प्रवृद्धभक्त्युरुत्कर्षहृदयास्राविलेक्षणः ॥ नत्वातदंघ्रीन्प्रक्षाल्यतदपोलोकपावनीः १७

इति स्ववीक्षणेनदर्शनेनविनष्टंतमिस्रंयस्याःसातथा विनष्टतमिस्रानिरस्ताज्ञानादृक्ज्ञानंयेषांतेतथातेभ्यः तेभ्यःपौरेभ्यःक्षेमंयच्छन्अर्थदृशमपरोक्षज्ञानंचददन् एकस्मिन्दिगंतेप्यनन्यथागीयमानत्वाद्दिगंतधवलम् १० ११ स्वधृतांजलिरितिपाठेकेमूर्ध्निधृतांजलिपुटैरित्यर्थः १२ सत्यभूतंनिर्दोषानंदज्ञानघनं १३ निमंत्रयेतांभोजनार्थंक्षणंकृतवंतौ आतिथ्येन अतिथियोग्येनकर्मणा १४ तदलक्षितः ताभ्यांरूपाभ्यामलक्षितः अज्ञातरूपद्वयइत्यर्थः १५ अथबहुलाश्वःईश्वरंपूजयांचक्रइत्यन्वयः । वार्तत्वाकीदृशान्श्रोतुमपिदूरान्कर्णाविषयान् १६ अतिवृद्धभक्त्युत्कर्षहृदयश्चास्राविलेक्षणश्चसतथा अस्रंनेत्रजलम् १७

कैःसाधनैरत्राह गंधेति १८ आमृजन्संवाहनंकुर्वन् १९ सुहृदितियदथतस्मात् २० दर्शनहेतुमाह स्ववचइति । भवान्प्रियोहिज्ञानिनोऽत्यर्थमहंसचममप्रियइति यत्स्ववचस्तदृतंकर्तुंअस्मद्दृग्गो
चरोभूदित्यन्वयः भक्तेनापिकृतज्ञेनभाव्यमितिभावेनाह यदेति आत्मास्वामीअनंतः अंतत्रयहीनः अरजाः सात्विकः स्वमेकांतभक्तानांप्रियइतियदायस्माचस्मात् २१ एवंवित्उक्तार्थज्ञःकोनुपुरुषः
५५ त्वचरणांभोजंविसृजेत् कृतज्ञश्चेन्नमुंचतीत्यर्थः एकांतभक्तप्रियोऽर्यीकिंददातीतितत्राह निष्किंचनानामिति २२ लोकोपकारायावतारोनतुस्वार्थायेत्याह यइति तच्छांत्यैसंसारोन्मूलनायत्रैलो ११
क्यस्यविकृतान्विरोधिनोपहंतीतित्रैलोक्यविकृतापहः विकृतंदुष्कृतं २३ शांतंसुखपूर्तिस्तपःज्ञानंनिर्दोषपूर्णानंदज्ञानं ईयुषेप्राप्तवते २४ राज्ञास्वगृहनिवासायभगवंतंप्रार्थयते दिनानी
त्यादिना २५ मिथिलायांविद्यमानानांनरयोषितां २६ तत्रश्रुतदेवेनकिंनुकृतमत्राह श्रुतदेवइति स्वगृहान्प्राप्तमच्युतंमत्वाज्ञात्वा २७ तृणपीठेकटे अवनिजेप्रक्षालयामास २८ २९ सिद्धार्ह

सकुटुंबोवहन्मूर्ध्निपूजयांचक्रईश्वरम् ॥ गंधमाल्यांबराकल्पधूपदीपार्घ्यगोवृषैः १८ वाचामधुरयाप्रीणन्निदमाहान्नतर्पितान् ॥ पादावंकगतौविष्णोरा
मृजञ्छनकैर्मुदा १९ राजोवाच ॥ भवान्वैसर्वभावानामात्मासाक्षीसुहृद्विभुः ॥ अथनस्त्वत्पदांभोजंस्मरतांदर्शनंगतः२० स्ववचस्तदृतंकर्तुमस्मद्दृग्गो
चरोभवान् । यदाह्येकांतभक्तानामात्माऽनंतोऽरजाःप्रियः २१ कोनुत्वच्चरणांभोजमेवंविद्विसृजेत्प्रभो ॥ निष्किंचनानांशांतानांमुनीनांयस्त्वमात्मदः २२
योऽवतीर्ययदोर्वंशेनृणांसंसरतामिह ॥ यशोवितेनेतच्छांत्यैत्रैलोक्यविकृतापहः २३ नमस्तुभ्यंभगवतेकृष्णायाकुंठमेधसे ॥ नारायणायऋषयेस्व
शांततपईयुषे २४ दिनानिकतिचिद्भूमन्गृहेनोनिवसद्विजैः ॥ समेतःपादरजसापुनीहीदंनिमेःकुलम् २५ इत्युपामंत्रितोराज्ञाभगवाँल्लोकभावनः ॥ उ
वासकुर्वन्कल्याणंमिथिलानरयोषिताम् २६ श्रुतदेवोऽच्युतंप्राप्तंस्वगृहान्जनकोयथा ॥ मत्वामुनीश्वसंतुष्टोधुन्वन्वासोननर्तह २७ तृणपीठेसशि
ष्यांस्तानास्वतेषूपवेश्यसः ॥ स्वागतेनाभिवंद्यांघ्रिंसभार्योऽवनिजेमुदा २८ तदंभसामहाभागआत्मानंस्वगृहान्वयम् ॥ स्नापयांचक्रउद्धर्षोलब्धसर्व
मनोरथः २९ सिद्धार्हणोशीरशिवामृतांभसामृदासुरभ्यातुलसीकुशांबुजैः ॥ आराधयामासयथोपपन्नयासपर्ययासत्वविवर्धमानया ३० सतर्कया
मासकुतोममापतद्गृहांधकूपेपतितस्यसंगमः ॥ यःसर्वतीर्थास्पदपादरेणुभिःकृष्णेनचाध्यात्मनिकेतभूसुरैः ३१ सूपविष्टान्कृतातिथ्यान्श्रुतदेवउपस्थि
तः ॥ सभार्यःस्वजनापत्यउवाचांघ्र्यभिमर्शनम् ३२ ॥ श्रुतदेवउवाच ॥ अद्यनोदर्शनंप्राप्तःपरःपरमपूरुषः ॥ यइदंशक्तिभिःसृष्ट्वाविभजत्यात्मसत्तया ३३

णंसर्षपःउशीरंवालव्यजनं जयावा शिवाश्रेयसी अमृताप्रसिद्धा एताभिर्युक्तेन जलेन सुरभ्यासुगंधयामृदा सत्वेनात्मशक्त्याविवर्धमानया ३० सर्वतीर्थानामास्पदपादरेणुभिः आश्रयचरणरे
णुभिः सहकृष्णेनअध्यात्मापरमात्मानिकेतोनिलयःआश्रयोयेषांतेअध्यात्मनिकेताः तैर्भूसुरैर्ब्राह्मणैश्चयःसंगमःसगृहांधकूपेपतितस्यममकुतोऽपतत् तस्मात्त्वत्पुण्यादभूदितितर्कयामासअ ५५
चिंतयदित्यन्वयः ३१ अंघ्र्यभिमर्शनंपादसंमर्दनंकुर्वन् ३२ किमाहेत्याशंक्यकृष्णनामावेदांतप्रतिपाद्यःसाक्षात्श्रीनारायणएवनदेवदत्तादिष्वेकइतिभावेनाह अद्येति यःसत्वादिगुणसृष्टाभिः
शक्तिभिर्महदादिभिरिदंजगत्सृष्ट्वात्मसत्तयाब्रह्मअव्यतिरिक्तेनविविधाकारेणविभजतितत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशदितिश्रुतेः सएवंपरमपुरुषःश्रीकृष्णःअद्यनोदर्शनंप्राप्तोनान्यइतिशेषः ३३

ननुसन्घटःसन्पटइतिसदनुविद्धतयाप्रतीतेःब्रह्मव्यतिरिक्तंजगन्नास्तीत्याशंक्यसदृष्टांतंपरिहरति यथेति यथाशयानःस्वपन्पुरुष आत्मनःपरमात्मनःमाययाइच्छयाप्रबोधितेनस्वमनोगतकारितुरगादि संस्कारेणैवपरंस्वव्यतिरिक्तंस्वाप्नंलोकंसृष्ट्वाअवरुध्यस्वविषयीकृत्वाअवभासतेपृथक्प्रकाशते तथा भवान्जगतिस्थितोपि ततोव्यतिरिक्तमात्मानंप्रकाशयतिष्ठतीत्यर्थः ३४ अलौकिकसिद्धवस्तुसत्तायां किंप्रमाणमितितत्राह शृण्वतामिति यःस्वकथांशृण्वतांगदतांहृदिस्वइत्यनेनश्रवणवचनेप्रमाणत्वेनज्ञातव्यइतिदर्शितं शश्वद्दर्शिनामभिनंदतांसंवसतामप्मलात्मनांनृणांनित्यंहृदिस्थइत्यनेनप्रत्य क्षप्रमाणंदर्शितमिति ३५ नन्वेवंतर्हिकस्मान्माहशानांतज्ज्ञानाभावइत्याशंक्योपासनाभावादुपासनंचकर्मप्रतिबद्धमितिभावेनाह हृदिस्थइतिउपासकैरपिनस्वप्रयत्नेनज्ञेयः किंतु स्वप्रसादेनैवेत्याशयेनाह आत्मेति आत्मनांजीवानांशक्तिभिः प्रयत्नादिलक्षणाभिःअग्राह्योनज्ञेयः मुह्यंतियंसूरयइत्यादिस्वोक्तिस्मारयति हिशब्देनदेवदत्तवच्छरीरीचेत्कथमग्राह्यइत्यत्राह अर्थाकारइति अर्थ्यतइत्यर्थ आनंदःऋगताविति धातुःपद्वाअर्थशब्देनज्ञानंच ज्ञानानंददेहइत्यर्थः अर्थोवस्तुअप्रविहतंतदाकारइतिवा कुतएवमंगीकारइत्यत्राह अगुणात्मकइति सत्त्वादिगुणनिर्मितदेहवान्नभवतिएवं

यथाशयानःपुरुषोमनसाचात्ममायया ॥ सृष्ट्वालोकंपरंस्वाप्नमवरुध्यावभासते ३४ शृण्वतांगदतांशश्वदर्शिनामभिनंदताम् ॥ नृणांसंवसतांनित्यंहृदिस्थोयोऽमलात्मनाम् ३५ हृदिस्थोप्यथदूरस्थःकर्मविक्षिप्तचेतसाम् ॥ आत्मशक्तिभिरग्राह्योह्यर्थाकारोगुणात्मकः ३६ नमोस्तुतेध्यात्मविदांपरात्मने सर्वात्मनेस्वात्मविभक्तमूर्तये ॥ सकारणाकारणलिंगमीयुषेस्वमाययासंवृतदृष्टयेनमः ३७ सत्वंशाधिस्वभृत्यान्नःकिंदेवेशकरवामते ॥ एतदंतोनृणांक्लेशो यद्भवानक्षगोचरः ३८ श्रीशुकउवाच ॥ तदुक्तमित्युपाकर्ण्यभगवान्प्रणतार्तिहा ॥ गृहीत्वापाणिनापाणिंप्रहसंस्तमुवाचह ३९ श्रीभगवानुवाच ॥ ब्रह्मंस्तेऽनुग्रहार्थायसंप्राप्तान्विद्ध्यमून्मुनीन् ॥ संचरंतिमयालोकान्पुनंतःपादरेणुभिः ४० देवाःक्षेत्राणितीर्थानिदर्शनस्पर्शनार्चनैः ॥ लोकान्पुनंतिकालेन तदप्यर्हत्तमेक्षया ४१ ब्राह्मणाजन्मतःश्रेष्ठाःसर्वेषांप्राणिनामिह ॥ तपसाविद्ययातुष्ट्याकिमुमत्कथयापुनः ४२ नब्राह्मणान्मेदयितंरूपमेतच्चतुर्भुजम् ॥ सर्ववेदमयोविप्रःसर्वदेवमयोह्यहम् ४३ दुष्प्रज्ञाअविदित्वैनमवजानंत्यसूयवः ॥ गुरुंमांविप्रमात्मानमर्चादाविज्यदृष्टयः ४४ चराचरमिदंविश्वंभावयेचास्यदैवतम् ॥ मद्रूपाण्येभिरेतस्यांधत्तेविप्रोमदीक्षया ४५

विधस्त्वमस्माकंदर्शनंप्राप्तइतिपूर्वेणान्वयः ३६ एवंविधत्वान्ममनमनमंतरेणत्वदुपासनंदुःसाध्यमितिभावेनाह नमइति अध्यात्मविदांपरमात्मादितत्त्वज्ञानिनां परमात्मनेअशेषपुरुषार्थ दात्रे सर्वात्मनेसर्वव्यापिने स्वात्मविभक्तमूर्तयेस्वात्मनैवविभक्तस्वरूपाय सकारणंजगदकारणंलिंगं अकारणंकारणांतरशून्यस्वरूपंप्रधानमेवंद्वेईयुषेव्याप्तवतेस्वमायपास्वसामर्थ्येनअसंवृतदृष्टये अव्यवहितज्ञानाय ३७ यद्यदाभवानक्षगोचरःस्यात्एतदंतोऽयमवधिर्यस्यसतथा नृणांक्लेशःपरिश्रमः ३८ ३९ ब्रह्मन्तपस्विन् ४० देवादिभ्योयच्छुद्धत्वंतदर्हत्तमा नांपूज्यानांब्राह्मणादीनामीक्षयादर्शनेन अपिशब्दोऽवधारणार्थः ४१ ४२ ब्राह्मणभक्तिजननार्थंअर्थवादमाह नब्राह्मणादिति ब्राह्मणस्योत्तमत्वेहेतुमाह सर्वेति एवमप्यावयोर्विशेषोस्ती तिहिशब्देनाह ४३ असूयवःगुणेषुदोषाविष्करणशीलाःदुष्प्रज्ञाएवंगुरुंविप्रंमत्सन्निधानपात्रंअविदित्वाअवजानंति आत्मानंमामर्चादौअवजानंतिकथंअर्चैवहरिरितिदृष्टयः ४४ ब्राह्मणपूजया सर्वमपिपूजितंस्यादितिभावेनाह चराचरमिति इदंचराचरंविश्वंभावयेकल्पयेब्रह्मणीतिशेषः अस्यब्राह्मणस्यदैवतमहमितिशेषः विप्रस्यसर्ववेदमयत्वमुक्तंस्पष्टयति मद्रूपाणीति विप्रोमदीक्षयामत्प

तिपादकत्वज्ञानेनएतस्यांसर्वेवेदायत्पदमामनंति इत्यादिश्रुत्या वायुनावैगौतमसूत्रेणायंचलोकः परश्चलोकः सर्वाणिचभूतानिसदृद्धानिभवंतीतिश्रुतिसिद्धैरेभिश्चराचरैःसहमद्रूपाणिधत्ते ४५ प्रतिपादनच्छलेनफलितमाह तस्मादिति ४६ ४७ मत्केषुप्रसादलक्षणस्नेहवान् ४८ ॥ ॥ इतिश्रीभागवतमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥

शिवंभजंस्तामसायन्यतमंविष्णुंनिषेवमाणःसात्विकएव।शिवस्याप्यन्यापरिहार्यापत्तिसमुच्छित्तिकरोनारायणः किमुतेतरेषामित्यर्थसारंवृकसुराख्यायिकयाख्यापयति तत्रराजा आख्यायिकामुत्थापयितुंपृच्छति देवासुरेति दिगंबरत्वेनलोकदृष्ट्याशिवमशुद्धवत्प्रतीयमानंनिर्धनंवा शिवोलोकेपद्मरागेहरेकालेशिवेजलइत्यतःपद्मरागराहित्येननिर्धनत्वंलक्ष्यते अशिवमकीलंअनर्गलंसर्ववरप्रदमित्यर्थः लक्ष्मीपतिमित्यनेनधनित्वमुपलक्षयति तथापि तद्भक्ताधनिनोनभवंति १ एतद्धनित्वाधनित्वसंदेहेतन्निरासप्रयत्नोघटतेतदभावेव्यर्थइत्यत्राह संदेहइति नचायमौपचारिकइत्याह महानिति संदेहबीजांतरमाह विरुद्धेति श्मशानेपिशाचगणैःपरिवृतत्वेनाटनशीलंरुद्रस्य इंद्रादिदेवैःपरीतत्वेनावस्थानंहरेः असुरादीनामपिवरदानेच्छवत्त्वेनगतित्वमाश्रयत्वंईशानस्य देवादीनांसमृद्धिंचिकीर्षुत्वेनहरेः तथाचात्रप्रभ्वोःसमर्थयोर्विषयेमहानस्माकंसंदेहोस्ति हियस्मात्तन्निरसनप्रयासःसार्थकइत्यर्थः २ जीवानांत्रैविधंकेनाप्यनभिभूतंप्रमितंदेवासुरमनुष्येष्वित्यनेनसूचितं तत्रशिवःस्वल्पसंपृ

तस्माद्ब्रह्मऋषीनेतान्ब्रह्मञ्छ्रद्धयार्चय ॥ एवंविदार्चितोस्म्यद्धानान्यथासुविभूतिभिः ४६ श्रीशुकउवाच ॥ सइत्थंप्रभुणादिष्टःसहकृष्णान्द्विजो
त्तमान् ॥ आराध्यैकांतभावेनमैथिलश्चापतुर्गतिम् ४७ एवंस्वभक्तयोराजन्भगवान्भक्तभक्तिमान् ॥ उषित्वादिश्यसन्मार्गंपुनर्द्वारवतीमगात् ४८
॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेएकनवतितमोऽध्यायः ॥९१॥ राजोवाच ॥ देवासुरमनुष्येषुयेभजंत्यशिवंशिवम् ॥ प्रायस्तेधनिनोब्रह्मन्नतु
लक्ष्मीपतिंहरिम् १ एतद्वेदितुमिच्छामिसंदेहोत्रमहान्हिनः ॥ विरुद्धशीलयोःप्रभ्वोर्विरुद्धांभजतांगतिम् २ श्रीशुकउवाच ॥ शिवःशक्तियुतःशश्वत्त्रि
लिंगोगुणसंवृतः ॥ वैकारिकस्तैजसश्चतामसश्चेत्यहंत्रिधा ३ ततोविकाराअभवन्षोडशामीषुपंचसु ॥ उपाधावन्विभूतीनांसर्वासामश्नुतेगतिम् ४ ह
रिस्तुनिर्गुणःसाक्षात्पुरुषःप्रकृतेःपरः ॥ ससर्वदृगुपद्रष्टातंभजन्निर्गुणोभवेत् ५

क्तसत्वेनबहुलेनतमसाराजसास्पृष्टत्वेनतदनुसृतस्वभावत्वेनहरिनियतप्रकृतिबद्धत्वेनतत्तत्प्राणिस्वभावसेवानुगुणफलदानक्षमत्वेनावशइवतादृशंफलंवितरति हरिस्तुस्वाधीनसत्त्वादिगुणत्वेनतत्प्रवर्तकत्वेनतच्छक्त्यनुपहतशक्तित्वेनप्रकृतिपरत्वेनतन्निर्मितशरीरराहितत्वेनतत्स्व भावेनकूटस्थत्वेननित्यनिर्दोषज्ञानानंदतनुत्वेनस्वसेवकेभ्यःस्वानुगुणंफलंप्रयच्छतीतिभावेनपरिहरति शिवइत्यादिना शक्तियुतःप्रकृतिसंबद्धःअतएवशश्वत् त्रीणिलिंगानिवैकारिकादीनियस्यसतथा ननु प्रकृतेरेकत्वेनतत्संबंधेनैकविध्यमेवोचितं नत्रैविध्यं अन्यथा चातुर्विध्यंकिंनस्यादित्यतउक्तं गुणसंवृतइति गुणानांत्रित्वात्तत्संबंधेनत्रित्वंयुक्तंनचातुर्विध्यादिकंसूचितं त्रैविध्यंस्पष्टयति वैकारिकइति अहंअहंकारात्मकोरुद्रः ३ ततःअहंकारात्षोडशविकाराअभवन्नितिशेषःपंचभूतानिदशेंद्रियाणिएकंमनः ननु किमायातंप्रकृतइतितत्राह अमीष्विति योभूतानांमध्ये अमीषुपंचस्वाकाशादिष्वधिष्ठानप्रकारेषुनिधाय्य शिवमुपाधावत्सेवमानोभवति सपुरुषस्तस्मात्सर्वासांविभूतीनांगतिंसेवानुसारेणफलमश्नुते अत्रग्रंथबाहुल्यभयात् विशेषविशदीकरणादुपरम्यते ४ तुशब्देनसत्त्वादिगुणराहित्यमेवनतुज्ञानादिगुणराहित्यंविवक्ष्यते तथात्वेसर्वदृगित्याद्यनुपपन्नंस्यात् हरिरविनश्वरंअनंतकालीनंफलंददाति रुद्रस्त्वनित्यंदुःखोदर्कंददातीत्यादिविशेषंवा दर्शयति उपद्रष्टा साक्षीसर्वेभ्योद्रष्टृभ्योऽधिकद्रष्टा नान्योवा नान्योऽतोस्तिद्रष्टेतिश्रुतेः ५

नधनित्वंफलंददातीत्यस्यकथंपरिहारआगतःतंवक्तुमुपक्रमते निवृत्तेष्विति ६ भूभारहरणायप्रवृत्तेनधर्मकथनंक्कोपयुज्यतइत्यत्राह नृणामिति अनेन नकेवलमवतारप्रयोजनंभूभारहरणमपितु
नृणांसंसारनिर्मूलनलक्षणानिःश्रेयसंचेत्युक्तंभवति ७ अनुग्रहंकर्तुंशनैःयावत्यावत्प्रेमवर्धते तावत्तावद्धरिष्ये धनस्यमदहेतुत्वादेतद्धरणं तत्फलमाह ततइति अस्याधनस्यस्वजनाःदुःखदुःखि
तंदुःखातिशयोपेतंएनमधनंत्यजंति ८ ततोधनाभावात्सयदाधनेहया वितथोद्योगोनिर्विण्णःस्यात्तदा मत्परैःकृतमैत्रस्यतस्यानुग्रहंमुक्तिलक्षणंकारिष्यइत्यन्वयः ९ यतोहंभजमानस्यधनंहरिष्या
मि अतस्तत्परमंब्रह्मवेदांतवेद्यंसूक्ष्मंनित्याव्यक्तंचिन्मात्रं प्रकृतिप्राकृतवैकृतज्ञानशून्यं सत्प्रशस्तंअनंतकंअंतत्रयवर्जितंसुदुराराध्यंमांहित्वा अन्यान्भजते परंब्रह्मत्वादयः सुदुराराध्यत्वेहेतवः १०
अन्योपासकास्तेमद्ध्यानतस्त्वान्देवानपिजहतीतिभावेनाह ततइति यतोमामवज्ञायान्यानुपासतेअतएवदोषात् ११ देवेषु के शापप्रसादसमर्थास्तत्रापि सद्यःशापप्रसादाः कइतितत्राह शापेति

निवृत्तेष्वश्वमेधेषुराजायुष्मत्पितामहः ॥ शृण्वन्भगवतोधर्माानपृच्छदिदमच्युतम् ६ सआहभगवांस्तस्मैप्रीतःशुश्रूषवेप्रभुः ॥ नृणांनिश्रेयसार्थाय
योऽवतीर्णोयदोःकुले ॥ ७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यस्याहमनुगृह्णामिहरिष्येतद्धनंशनैः ॥ ततोऽधनंत्यजंत्यस्यस्वजनादुःखदुःखितम् ८ सयदावित
थोद्योगोनिर्विण्णस्याद्धनेहया ॥ मत्परैःकृतमैत्रस्यकरिष्येतदनुग्रहम् ९ तद्ब्रह्मपरमंसूक्ष्मंचिन्मात्रंसदनंतकम् ॥ अतोमांसुदुराराध्यंहित्वाऽन्यान्भजतेपु
नः १० ततस्तआशुतोषेभ्योलब्धराज्यश्रियोद्धताः ॥ प्रमत्तावरदान्देवान्विस्मरंत्यवजानते ११ श्रीशुकउवाच ॥ शापप्रसादयोरीशाब्रह्मविष्णुशिवाद
यः ॥ सद्यःशापप्रसादोंऽगशिवोब्रह्माचनाच्युतः १२ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ वृकासुरायगिरिशोवरंदत्वापसंकटम् १३ वृकोनामासुरःपुत्रः
शकुनेःपथिनारदम् ॥ दृष्ट्वाशुतोषंपप्रच्छदेवेषुत्रिषुदुर्मतिः १४ सआदिदेशगिरिशमुपाधावस्वसिद्धये ॥ सोऽल्पाभ्यांगुणदोषाभ्यामाशुतुष्यतिकुप्यति १५
दशास्यबाणयोस्तुष्टःस्तुवतोर्बंदिनोरिव ॥ ऐश्वर्यमतुलंदत्वाततआपसुसंकटम् १६ इत्यादिष्टस्तमसुरउपाधावत्स्वगात्रतः ॥ केदारआत्मक्रव्येणजुह्वान
ग्निमुखंहरम् १७ देवोपलब्धिमप्राप्यनिर्वेदात्सप्तमेऽहनि ॥ शिरोऽजिहीर्षुरसिनातत्तीर्थक्लिन्नमूर्धजः १८ तदामहाकारुणिकःसधूर्जटिर्यथावयमग्निरिवो
त्थितोनलात् ॥ निगृह्यदोर्भ्यांभुजयोर्न्यवारयत्तत्स्पर्शनाद्भूयउपाकृताकृतिः १९ तमाहचांगालमलंवृणीष्वमेयथानिकामंवितरामितेवरम् ॥ शिवेन
जीवेनतृणांप्रपद्यतामहोत्वयात्माभृशमर्द्यतेवृथा २० देवात्सवव्रेपापीयान्वरंभूतभयावहम् ॥ यस्यपुंसःकरंशीर्ष्णिधास्येसम्रियतामिति २१ तच्छ्रु
त्वाभगवान्रुद्रोदुर्मनाइवभारत ॥ ओमितिप्रहसंस्तस्मैददौवरमृतंयथा २२

१२ शिवःसद्यःशापप्रसादइत्येतत्कथमित्यत्रइतिहासंवाक्ति अत्रेति १३ १४ १५ १६ अग्निमुखमुद्दिश्य जुह्वान्निति च्छांदसः जुह्वन् होमंकुर्वन् १७ देवोपलब्धिं देवदर्शनं असिना शिरोहर्तु
कामोऽभूत् १८ करचरणाद्यवयवी उपाकृताकृतिःउत्पन्नस्वरूपः १९ यथानिकामंनितरांकाममनतिक्रम्यनृणांयत्प्रियतमंवस्तुसजीवः जीवनंप्राणधारणंतेनजीवेनप्रपद्यतांप्रपन्नोभवतुभवा
नितिशेषः केनेत्यतउक्तंशिवेनमयेति किंचजीवोसुधाहरणतत्परः अनेनपूर्वमायुःपरीक्षेतपश्चाल्लक्षणमादिशेदितिवचनात् जीवनंसर्वस्मादभीष्टमित्युक्तंभवति किंचातइति तत्राह अहोइति
आत्माशरीरं अर्द्यतेहिंस्यते अहोयस्मात्तस्मात् २० २१ ओमित्युक्त्वा प्रहसन् आत्मनोदैन्यमप्रकाशयन् २२

अबिभेत्भीतवान् २२ उपसृष्टःउपद्रुतःदिवोंतमवसानं यावदस्तिभूमेःकोष्ठानांविवराणांअवसानंच यावत्भुवोधरमधःस्थलंपातालंचयावत्तावत्पर्यंतंपराधावत् २४ तल्लोकवासिनःशून्यमायाः किमत्राह अजानंतइति प्रतिविधिंप्रतिक्रियां २५ २६ दारकोबालब्रह्मचारी २७ २८ आत्माशरीरं २९ पुंभिरर्थितं ३० ३१ तस्यरुद्रस्यवाक्यं पैशाच्यंकर्मश्मशानाटनलक्षणं ३२ ३३ जगद्गुरौजगद्गिरणशीले ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० आख्यायिकाकथनादिफलमाह यइति अव्याकृतानित्यशक्तिसमुद्रस्य संसृतिभिःपुत्रमित्रादिबंधलक्षणाभिः ४१

सतद्वरपरीक्षार्थंशंभोःशीर्ष्णिवृकासुरः ॥ स्वहस्तंदातुमारेभेसोबिभेत्स्वकृताच्छिवः २३ तेनोपसृष्टःसंत्रस्तःपराधावत्सवेपथुः ॥ यावदंतंदिवोभूमेः कोष्ठानामधरंभुवः २४ अजानंतःप्रतिविधिंतूष्णीमासन्सुरेश्वराः ॥ ततोवैकुंठमगमद्भास्वरंतमसःपरम् २५ यत्रनारायणःसाक्षाद्न्यासिनांपरमागतिः ॥ शांतानांन्यस्तदंडानांयतोनावर्ततेगतः २६ तंतथाव्यसनंदृष्ट्वाभगवान्वृजिनार्दनः ॥ दूरात्प्रत्युदितोभूपदारकोयोगमायया २७ मेखलाजिनदंडाक्षैस्तेजसाग्निरिवज्वलन् ॥ अभिवादयामासचतंकुशपाणिर्विनीतवत् ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शाकुनेयभवान्व्यक्तंश्रांतःकिंदूरमागतः ॥ क्षणंविश्रम्यतांपुंसआत्मायंसर्वकामधुक् २९ यदिनःश्रवणायालंयुष्मद्व्यवसितंविभो ॥ भण्यतांपुरुषःसाधोपुंभिःस्वार्थंसमीहते ॥ ३० ॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंभगवतापृष्टोवचसामृतवर्षिणा ॥ गतक्लमोऽब्रवीत्तस्मैयथापूर्वमनुष्ठितम् ३१ श्रीभगवानुवाच ॥ एवंचेत्तर्हितद्वाक्यंवयंनश्रद्दधीमहि ॥ योदक्षशापात्पैशाच्यंप्राप्तःप्रेतपिशाचराट् ३२ रुषाक्रांतशरीरोऽसौनसत्यंवदतेहरः ॥ क्रोधयुक्तेकुतःसत्यंमूढोऽसित्वंमहासुर ३३ यदिवस्तत्रविश्रंभोदानवेंद्रजगद्गुरौ ॥ तर्ह्यंगापिस्वशिरसिहस्तन्यासःप्रदर्श्यताम् ३४ यद्यसत्यंवचःशंभोःकथंचिद्दानवर्षभ ॥ तदैनंजह्यसद्वाचंनचवक्ताऽनृतंपुनः ३५ इत्थंभगवतश्चित्रैर्वचोभिःसुपेशलैः ॥ भिन्नधीर्विस्मृतःशीर्ष्णिस्वहस्तंकुमतिर्व्यधात् ३६ अथापतद्भिन्नशिरावज्राहतइवक्षणात् ॥ जयशब्दोनमःशब्दःसाधुशब्दोभवद्दिवि ३७ मुमुचुःपुष्पवर्षाणिहतेपापेवृकासुरे ॥ देवर्षिपितृगंधर्वामोचितःसंकटाच्छिवः ३८ मुक्तंगिरिशमभ्याहभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ अहोदेवमहादेवपापोऽयंस्वेनपाप्मना ३९ हतःकोनुकुतश्चापिजंतुर्वैकृतकिल्बिषः ॥ क्षेमीस्यात्किमुविश्वेशेकृतपापोजगद्गुरौ ४० यएवमव्याकृतशक्त्युदन्वतःपरस्यसाक्षात्परमात्मनोहरेः ॥ गिरीशमोक्षंकथयेच्छृणोतिवाविमुच्यतेसंसृतिभिस्तथारिभिः ४१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेवृकासुरवधोनामद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ सरस्वत्यास्तटेराजनृषयःसत्रमासत ॥ वितर्कःसमभूत्तेषांत्रिष्वधीशेषुकोमहान् १ तस्यजिज्ञासयातेवैभृगुंब्रह्मसुतंनृप ॥ तज्ज्ञप्त्यैप्रेषयामासुःसोऽभ्यगाद्ब्रह्मणःसभाम् २

॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांद्विनवतितमोध्यायः ॥ ९२ ॥ ७ ॥ विष्णोःसमोऽधिकोस्तीति संशयनिरासायतस्य भक्तानुकंपित्वप्रकटनायच मुमुक्षुभिःक्षमागुणएवापाद्यस्तत्प्रसादजनकइतिद्योतनायचतस्मिन्निरतिशयभक्तिजननायचास्याध्यायस्यप्रारंभः तत्रादौमुनीनांसत्रसमयेजिज्ञासाप्रकारंवक्ति सरस्वत्याइति वितर्कोजिज्ञासा त्रिषुब्रह्मादिषुअधीशेषुअधिकेश्वरेषुच महानुत्तमः १ तस्याधिकस्यवाङ्मयनेनलोकसंशयनिरासायमंदाधिकारिणां दृढनिश्चयाय नस्वार्थं परिज्ञातवेदांतार्थत्वात्स्वेषामिति निर्धारयति २

५७

३ आत्मनःस्वस्पात्मनिमनस्पात्मजायभृगवेउत्थितंमन्युमशीशमत्शांतंकृतवान् प्रभुःसमर्थःप्रभुःभृगोःपितृत्वेनस्वामी ४ महेश्वरइतिसांकेतिकंनाम अन्वर्थायीकारेप्रकृतानुपपत्तेः भ्रातरंमुदेतिभ्रातृ
शब्दप्रयोगाच्च ५ श्मशानवासित्वेनाशुभाचारइतिमत्वा ६ ७ ८ ९ तेतुभ्यं निषीदोपविश आगसमपराधं १० अहमेवगतंगतिः आश्रयोयेषांवेमद्व्रतास्तान् तीर्थकारिणाशुद्धिकारिणा तीर्थ
शास्त्रेष्वंभसिपावनइतियादवः ११ असुरजनमोहनार्थमाह अद्येति अद्याहंलक्ष्म्याःश्रियएकांतेननियमेनभाजनंपात्रमासं भूतिर्लक्ष्मीः भूतिःश्रीजन्मभस्मस्विति च नित्यकृतवासापिअद्यप्रभृति
वत्स्यतिस्पष्टवासंकरिष्यति भवतानित्यशक्तेनपादेनज्ञानेनहतंनष्टंअंहोयस्मिंस्तत्तथा नित्यसत्ताज्ञानात्मकत्वेनदोषरहितमिविवा तस्मिन्नितितथाबाह्यार्थः कथायादिवाक्यार्थः १२ श्रियासहि

नतस्मैब्रह्मणेस्तोत्रंचक्रेसत्वपरीक्षया ॥ तस्मैचुक्रोधभगवान्प्रज्वलन्स्वेनतेजसा २ सआत्मन्युत्थितंमन्युमात्मजायात्मनःप्रभुः ॥ अशीशमद्यथावह्निं
शमयेद्वारिणाप्रभुः ४ ततःकैलासमगमत्सतंदेवोमहेश्वरः ॥ परिरब्धुंसमारेभेउत्थायभ्रातरंमुदा ५ नैच्छत्तमशुभाचारइतिदेवश्चुकोपह ॥ शूलमु
द्यम्यतंहंतुमारेभेतिग्मलोचनः ६ पतित्वापादयोर्देवीसांत्वयामासतांगिरा ॥ इतिकुच्छ्रात्ततोमुक्तःकैलासाद्व्रजताचलात् ७ मुनिर्जगामवैकुंठंयत्र
देवोजनार्दनः ॥ शयानंश्रियउत्संगेपदावक्षस्यताडयत् ८ ततउत्थायभगवान्सहलक्ष्म्यासतांगतिः ॥ स्वतल्पादवरुह्याशुननामशिरसामुनिम् ९
आहतेस्वागतंब्रह्मन्निषीदात्रासनेक्षणम् ॥ अजानतामागसंनःक्षंतुमर्हसिमानद १० पुनीहिसहलोकंमांलोकपालांश्चमद्गतान् ॥ पादोदकेनभवतस्ती
र्थानांतीर्थकारिणा ११ अद्याहंभगवन्लक्ष्म्याआसमेकांतभाजनम् ॥ वत्स्यत्युरसिनोभूतिर्भवत्पादहतांहसि १२ श्रीवत्सामिनिनामापिजायतांपादल
क्षणः ॥ १३ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंब्रुवाणेवैकुंठेभृगुस्तत्सार्द्रयागिरा ॥ निर्वृतस्तर्पितस्तूर्ष्णीभक्त्युत्कंठोऽश्रुलोचनः १४ पुनःस्वसत्रमासाद्यमुनी
नांब्रह्मवादिनाम् ॥ स्वानुभूतमशेषेणराजन्भृगुरवर्णयत् १५ तंनिशम्याथमुनयोविस्मितामुक्तसंशयाः ॥ भूयांसंश्रद्दधुर्विष्णुंयतःशांतिर्यतोऽभय
म् १६ धर्मःसाक्षाद्यतोज्ञानंवैराग्यंचचतुर्विधम् ॥ ऐश्वर्यंचाष्टधायस्माद्यशश्चात्ममलापहम् १७ मुनीनांन्यस्तदंडानांशांतानांसमचेतसाम् ॥ अकिं
चनानांसाधूनांयमाहुःपरमांगतिम् १८ सत्त्वंयस्यप्रियामूर्तिर्ब्राह्मणास्त्विष्टदेवताः ॥ भजंत्यनाशिषःशांतायंवानिपुणबुद्धयः १९ त्रिविधामूर्तयस्तस्य
राक्षसाअसुराःसुराः ॥ गुणास्तन्माययासृष्टास्तत्त्वंतत्रार्यदर्शनम् २० ॥ श्रीशुकउवाच ॥ इत्थंसारस्वताविप्रान्नृणांसंशयनुत्तये ॥ पुरुषस्यपदांभोज
सेवयातद्गतिंगताः २१

तवत्सम्उरःश्रीवत्सं उरोवत्संचवक्षश्चभुजांतरमुदीर्यतइतिउत्पलमालाभिधानं पादलक्षणःपादांकःश्रीवत्समिति नामजायतामित्यन्वयः १३ १४ १५ भूयांसमत्युत्तमंयतोयस्माद्धरेःशांतिर्मोक्षोभं
गलंवा पुंसइतिशेषः १६ एकांतभक्तानांधर्मादिष्वनपेक्षालक्षणंवैराग्यमात्मनोमनसोमलनाशनं १७ १८ यस्यहरेःसत्वंगुणः प्रियामूर्तिःप्रेष्ठप्रतिमा यस्येष्टदेवताब्राह्मणाः अनाशिषोनिष्कामाः
१९ तत्रत्रेषुगुणेषु सत्वंनामगुणः आर्यंसर्वपूज्यंश्रीहरिंदर्शयतीत्यार्यदर्शनस्तद्विषयज्ञानोत्पादकः २० यत्फलावसायि तदेवप्रमाणपदवीमध्यास्ते इतिभावेनफलमाह इत्थमिति सारस्वताःसरस्वतीती
रवासिनः इत्थंनृणांसंशयनिरासायप्रवृत्ताः पुरुषस्यहरेः मतिज्ञानंतेनवैकुंठंगताः २१

आख्यानफलमाह इतीति मुनितनयस्यपद्मगर्भपीयूषंमुखकमलोदरनिःसृतंसुधाधारोपचितंपरस्यपुंसःसुश्लोकैराकलितमित्येतदाख्यानंश्रवणपुटैरभीक्ष्णंपिबन्योवर्तते अथसपांथःपथिकः इदंसुखसाधनम दोवेतिपरिभ्रमणेनेतस्ततःपर्यटनेनप्राप्तंपरिश्रमंजहातीत्यन्वयः २२ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ यदनंतनिगमनिकरनिरू पितगुणगणाकरंब्रह्मतदेवकृष्णनाम्नावतीर्णंनान्यदित्यतोमुमुक्षुभिरत्रभक्तिःइतरत्रविरक्तिमूलाकर्तव्येतिविधीयतेऽस्मिन्नध्याये तत्रनारदनारायणसंवादलक्षणमितिहासमुत्थापयितुंशुकंपरीक्षित्पृच्छ ति ब्रह्मन्नित्यादिना हेब्रह्मन्पूर्णकाम सर्वेवेदायत्पदमामनंतीतिश्रूयते तत्रश्रुतयःसाक्षादामनंत्युतलक्षणयावा तत्रनप्रथमइत्याह कथमितिसाक्षात्चरंतिवर्ततेवाचकत्वेनेतिशेषः तस्यकानुपपत्ति रत्राह अनिर्देश्यइति यत्तदद्रश्यमितिश्रुतेः नाद्वितीयइत्याह निर्गुणइति केवलोनिर्गुणश्चेतिश्रुतेः गुणैः प्रवर्तमानस्यकथंनिर्गुणत्वमुपपद्यतइत्यत्राह सदसतइति निर्गुणेगुणसमर्पकत्वेनश्रुतीनांसंच रणंकथमितिदौर्घट्यमापादयितुंशक्यते यादृग्वस्तुतादृशावेदकत्वेनकोपिविरोधइतितत्राह गुणवृत्तयइति गुणार्पकत्वेनगुणवृत्तिर्यासांतास्तथा तुविग्रीवोवपोदरःसुबाहुरंधसोमदे गुणाःश्रुताःसुवि रुद्धाश्चदेवेइत्यादिश्रुतेःअतएवनःसंशयंछिंधीतिवाक्यशेषः १ श्रुतयःसत्वादिगुणराहित्येननिर्गुणेज्ञानानंदादिगुणगणमणिमालालंकृतविग्रहेब्रह्मणिसाक्षाद्वर्तंतइतिपरिहारमभिप्रेत्यपीठिकामारचयति बुद्धीति बुद्ध्यादिसर्जनेनकिंप्रयोजनमत्राह मात्रार्थमिति मात्रापरिच्छेदेदेशेप्रवृत्तौकर्णभूषणइत्यतोमात्राप्रवृत्तिःशब्दानामितिशेषः तदर्थं मनसाअग्रेसंकल्पयत्यथवाचाव्याहरतीतिश्रुतेः किमतोत्राह

इत्येतन्मुनितनयस्यपद्मगर्भपीयूषंभवभयभित्परस्यपुंसः ॥ सुश्लोकैःश्रवणपुटैःपिबन्नभीक्ष्णंपांथोऽथभ्रमणपरिश्रमंजहाति ॥ २२ ॥ इतिश्रीभागवते महापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ राजोवाच ॥ ब्रह्मन्ब्रह्मण्यनिर्देश्येनिर्गुणेगुणवृत्तयः ॥ कथंचरंतिश्रुतयःसाक्षात्सदसतःपरे १ श्रीशुकउवाच ॥ बुद्धींद्रियमनःप्राणान्जनानामसृजत्प्रभुः ॥ मात्रार्थंचभवार्थंचआत्मनेकल्पनायच २ सैषाह्युपनिषद्ब्राह्मीपूर्वेषांपूर्वजैर्धृता ॥ श्रद्धयाधा रयेद्यस्तांक्षेमंगच्छेदकिंचनः ३

भवार्थंचेति भवोभद्रेहरेप्राप्ताविस्यतो भवोभद्रंकल्याणंपुण्यमितियावत् तदर्थं स्वाध्यायप्रवचनेएवेतिनाकोमौद्गल्यः तद्धितपस्तद्धितपइतिश्रुतिः चशब्दौसमुच्चयार्थौ बुद्ध्यादींद्रियपूर्विकाशाब्दीप्रवृत्तिर पिनस्वर्गादिविषया किंतुपरमात्मविषयैव पुण्यसाधनमित्यभिप्रायेणाह आत्मनइति संध्यकरणात्सदसद्विलक्षणएवात्मा तमात्मानमुद्दिश्यशब्दराशेःप्रवृत्तिरितिभावः ततःपरमप्रयोजनमाह कल्प नायेति कल्पनायपरमात्मज्ञानाय सत्येनलभ्यस्तपसाह्येषआत्मासम्यग्ज्ञानेनब्रह्मचर्येणनित्यमितिश्रुतेः चशब्देनमोक्षायेतिसूचयति तमेवंविद्वानमृतइहभवतिज्ञानेनामृतीभवतीतिश्रुतेः अनेनवक्तृविवक्षापू र्विकाशब्दप्रवृत्तिरित्यतोबुद्धींद्रियादिमतएवसुप्रयुक्तशब्देनज्ञातपरब्रह्मतत्त्वगुणोपसंहारज्ञानप्रसन्नभगवत्सारूप्यादिमोक्षप्राप्तेःशब्दानांश्रीहरिविषयत्वंसाक्षादंगीकर्तव्यमित्युक्तंभवति २ शब्दमात्रस्यह र्येकविषयत्वमुक्त्वाधुनावेदांतविज्ञानसुनिश्चितार्थाइतिवचनादुपनिषद्भागस्यतद्गुणगणावेदकत्वेनमुख्यवृत्त्याविषयत्वमित्तिभावेनाह सैषेति हिशब्दोहेतौ ईशबुद्धिस्थिताःसदेतिवचनात् पार्श्वमन्नाराय णबुद्धिस्थितासैषोपनिषद्वेदांतापरपर्यायापूर्वेषांपूर्वजैःब्रह्मादिभिःधृताअध्ययनरूपेण नतुकृतानित्यवाक्यत्वात् नित्ययानित्ययास्तौमीत्यादेःहियस्मात्तस्मात्यस्तांश्रद्धयाधारयेत्सक्षेममोक्षंगच्छेत् ब्रह्मज्ञानलभ्यस्यमोक्षस्यकथंश्रुतिधारणयामोक्षःस्यादित्यत्राह ब्राह्मीति अथकस्मादुच्यतेब्रह्मेतिबृहंतोह्यस्मिन्गुणाइतिश्रुतेःब्रह्मगुणावेदकत्वेनतज्ज्ञानद्वारमुक्तिहेतुत्वोपपत्तेःज्ञानंचाविरक्त्या दिमतएवस्यादितिभावेनाह अकिंचनइति ३

भवच्छिष्यत्वेनममभवदुक्तिःप्रमाणमस्तु इतरेषांकथमिति शंकामाभूदितिभावेनाह अत्रेति अत्रश्रुतयः कथंचरंतीत्यस्मिन्नर्थे गाथां त्रिषट्पादलक्षणप्रबद्धांकथां नारायणोदितांनारायणेनकथिताम् ४ नारायणस्यसंगमःकथमभून्नारदस्येत्यत्राह एकदेति ५ कस्मिन्खंडेनारायणाश्रमः तत्रकिंकुर्वन्किंप्रयोजनआस्तइतितत्राह योसाविति तपसोंगवैकल्यपरिहारायसाकल्यादित्युक्तं धर्मःसुकृतंविहिताचारोवा ज्ञानंस्वपरपदार्थावगाहि शमोनिष्ठा एतैःउपेतःलोकहष्ट्यैतदुक्तम् तत्राश्रमेउपविष्टंतम् ७ तस्मैनारदायेमांगाथामवोचत् गाथांविशिनष्टि यइति । ब्रह्मवादः ब्रह्मविषयागाथा ८ पुरातत्रत्यानांजनलोकस्थितानांमानसानामूर्ध्वरेतसांमुनीनांस्वायंभुवंस्वयंभूपुत्रैःक्रियमाणं ब्रह्मसत्रंब्रह्मयज्ञंब्रह्मविचारलक्षणोयज्ञोजनलोकेभवादित्यर्थः ९ यत्रश्वेतद्वीपेब्रह्मणिश्रुतयःशेरते अन्यबोधकत्वव्यापारमंतरेणतद्गुणबोधनपराएवसंति तंश्वेतद्वीपंत्वयिगतवतिब्रह्मवादःसंप्रवृत्तइत्यन्वयः १० कथमत्राह तत्रेति मुनयः कीदृशाइत्यत्राह तुल्येति अरिःशत्रुः ११ एकंप्रवचनंप्रकृष्टंवचनंयस्यसतथा प्रवक्ताव्याख्यातेत्यर्थः तंअपरेशुश्रूषवःश्रोतारः योत्रप्रवक्तासश्रेष्ठइत्यत्रतात्पर्यंज्ञातव्यं सनकाद्याःसमाःसर्वेतत्रश्रेष्ठःकुमारकइतिवचनात् १२ सएकःकथंप्रावोचदत्राह स्वसृष्टमिति ब्रह्मलयेस्वसृष्टमिदंजगदापीयसंहृत्यशक्तिभिःश्रीभूदुर्गाख्याभिर्विभक्तप्रकृतिमूर्तिभिःसहशयानंयोगनिद्रांकुर्वाणंपरंपरमात्मानं तदंतेब्रह्मप्रलयावसाने श्रुतयस्तल्लिंगैःसंसारनिर्मूलनादिब्रह्मलक्षणैर्बोधयांचक्रुरित्यन्वयः अत्रेदंतात्पर्यं मूलप्रकृतिः

अत्रतेवर्णयिष्यामिगाथांनारायणोदिताम् ॥ नारदस्यचसंवादमृषेर्नारायणस्यच ४ एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ सनातनमृषिंद्रष्टुंययौनारायणाश्रमम् ५ योसौभारतवर्षेस्मिन्क्षेमायस्वस्तयेनृणाम् ॥ धर्मज्ञानशमोपेतःसाकल्यादास्थितस्तपः ६ तत्रोपविष्टमृषिभिःकलापग्रामवासिभिः ॥ परीतंप्रणतोपृच्छदिदमेवकुरूद्वह ७ तस्माअवोचद्भगवानृषीणांशृण्वतामिमाम् ॥ योब्रह्मवादःपूर्वेषांजनलोकनिवासिनाम् ८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ स्वायंभुवब्रह्मसत्रंजनलोकेभवत्पुरा ॥ तत्रत्यानांमानसानांमुनीनामूर्ध्वरेतसाम् ९ श्वेतद्वीपंगतवतित्वयिद्रष्टुंतमीश्वरम् ॥ ब्रह्मवादःसुसंवृत्तःश्रुतयोयत्रशेरते १० तत्राप्ययमभूत्प्रश्नस्त्वंमांयमनुपृच्छसि ॥ तुल्यश्रुततपःशीलास्तुल्यस्वीयारिमध्यमाः ११ अपिचक्रुःप्रवचनमेकंशुश्रूषवोपरे १२ सनंदनउवाच ॥ स्वसृष्टमिदमापीयशयानंसहशक्तिभिः ॥ तदंतेबोधयांचक्रुस्तल्लिंगैःश्रुतयःपरम् १३

श्रीभूरूपाभ्यांविष्णुनासहशेते श्रुतिनाम्नादुर्गारूपेणविष्णुंस्तौति जयजयेति पुंशक्तिविषयबोधनवचनं दुर्गाख्यायाअपिताहक्शक्तिमत्त्वात्तदर्थत्वेनभगवदाज्ञयागृहीतविग्रहत्वाच्चश्रुतीनामनंतत्वेनाधिगंतुमशक्यत्वात्दुर्गानाम्नोपितथात्वाच्चकालीभद्रेत्यादिबहुरूपत्वप्रतीतेश्चश्रुतेश्चानंतत्वेनवाक्यभेदाच्छ्रुतयइति बहुवचनंचयुज्यते तदुक्तं श्रीर्भूमिरितिरूपाभ्यांप्रकृतिर्विष्णुनासह । शेतेश्रुतिस्वरूपेणस्तौतिब्रह्मलयेहरिम् एकाप्यनंतरूपासावाक्यभेदात्सरस्वती अनादिनिधनानित्यास्तौतिनारायणंप्रभुमिति अनेनेदंपौरुषेयंवाक्यत्वादितरवाक्यवदितिप्रत्युक्तंयावद्ब्रह्मविष्ठितंतावतीवागितिश्रुतेः त्रिरूपायाःरमायाःशक्तिशब्दाभिधेयत्वंवेदापरपर्यायाः शक्तेश्चेतनाभिधेयत्वंविष्णोःस्वरूपभूतशक्तेःशक्यत्वगुणयोगेनयुज्यते नित्याव्यवधानादितिविशेषशक्तित्वाच्च । विष्णोःस्वरूपशक्तेःसाशक्यत्वाच्छक्तिरेवतुनित्याव्यवहितत्वाच्चाविशेषाच्छक्तिनामिकेतिवचनात्सामान्यवाचिनोपिशक्तिशब्दस्याविशेषनिष्ठत्वं पंकजादिशब्दवद्युज्यतेपंकाज्जातंपंकजमितिशैवलादिषुवृत्तिसंभवेपिपद्मएववर्तते विधादावपिब्रह्मशब्दस्यवृत्तियोगेपिचतुर्मुखएव रुद्रशब्दस्यरौद्रगुणयोगेनातपेवृत्तावपिशंकरएव आदित्यशब्दस्यादितिपुत्रसामान्यवाचित्वसंभवेपिसूर्यएवेत्यागूह्यं यथैवपंकजंब्रह्मारुद्रइत्यादिकंपदमितिवचनात् उमादीनामपिप्रकृतिशब्दवाच्यत्वेनप्रसिद्धेःकथं उच्यते अपरप्रकृतित्वंतासां लक्ष्म्याएवपरमप्रकृतित्वं तदुक्तम् श्रीःपराप्रकृतिःप्रोक्ताब्रह्माणीत्ववरातवः उमाशचीमुख्यास्तस्याअवराःसंप्रकीर्तिताइति १२

नित्यबुद्धस्यहरेः कादाचित्कबोधनंविडंबनमात्रं नतुसत्यमितिहृदिकृत्वा लौकिकमथमनुसरति यथेति अनुजीविनइत्यनेनवेदांतानांतदेकनिष्ठत्वंसूच्यते राजवज्जयशब्दाद्यानित्यबुद्धस्यबोधनं विडं बमात्रंकेवास्यनिद्राविद्यापतेर्हरेरितिच १४ श्रुतयोपिलक्ष्मीविभूतयः पुराणस्यस्त्रीशूद्रादिश्रुतिगोचरत्वेनश्रुत्यर्थएवगृह्यतेनतुशब्दइत्यभिप्रेत्यकथितं श्रुतयऊचुरिति जयजयेति नित्यविजया धिकरणस्यहरेर्लौकिकवत्कालविजयोनाशास्यते किंतुविजयप्रकाशनंभक्तानुकंपित्वेनजयंप्रकाशयेत्यर्थः सर्वदाजयतोविष्णोर्जयस्तस्यप्रकाशनमित्यादि । अत्रराजवदिशांजयोनप्रार्थ्यते किंतुदुस्त रंप्रकृत्यादेरित्याशयेनाह जहीति हेअजित दोषैर्जन्मदुःखाज्ञानादिभिरानंदज्ञानादयोजीवगुणागृहीताःसंवृताययासादोषगृहीतगुणां तामजां अजगतिक्षेपणयोरितिधातोःजीवगुणाक्षेपिकांजहि हन तथा परमाच्छादिकांजहिगमयअपसारयेतियावत् एतेअपिप्रकृतिशब्दवाच्ये अथान्येप्रकृतीदुष्टेनृपप्रातिस्विकंस्थितेइत्यादेः एतेनजयजयेत्यारभ्यसंवृताधिसंवृतेत्यंताश्रुतिर्गृहीता अरातिंतंद्रीं प्र कृत्याच्छन्नत्वाविशेषाज्जीवात्मनोःकोविशेषइतितत्राह त्वमसीति त्वंयद्यस्मादात्मनास्वतएवअसंभिन्नोतएवावरुद्धः अनपगतःसमस्तःपूर्णोभगऐश्वर्यादिगुणोयस्यसतथा अनपगतपूर्णैश्वर्या दिगुणोसीत्यर्थः । भगोयोन्यांभगोपस्थेयशोवीर्यार्कभूतिषु । कांतीच्छाज्ञानवैराग्यधनैश्वर्यतपःसुचेतियादवः । अतस्त्वत्प्रतिबिंबभूतस्यजीवस्यप्रकृत्याच्छादितत्वात् त्वत्प्रसादमंतरेणैश्वर्यागुणाःनप्र काशंते अनेनह्येषह्यानंदइत्यारभ्यस्वतोसित्वमित्यंताग्रहीता । इतोपिविशेषोस्तीत्याह अजेति अजहेविष्णो जगदोकसांजगदाश्रयभूतानांश्रीब्रह्मादीनांसृष्ट्याद्यखिलशक्त्यवबोधक रमायाइत्या रभ्यअनंतोसीत्यंताऽनेनसूचिता इदानींगुणवृत्तयःश्रुतयःनिर्गुणेब्रह्मणिकथंचरंतीत्यस्यपरिहारमाह क्वचिदजयेति निगमस्तत्त्वनिश्वासकोवेदः क्वचित्सृष्टिकालेआत्मनाजीवेन अजयाप्रकृत्याच अनुच

यथाशयानंसम्राजंबंदिनस्तत्पराक्रमैः ॥ प्रत्यूषेऽभ्येत्यसुश्लोकैर्बोधयंत्यनुजीविनः १४ ॥ श्रुतयऊचुः ॥ जयजयजह्यजामजितदोषगृहीतगुणांत्वमसि यदात्मनासमवरुद्धसमस्तभगः ॥ अजजगदोकसामखिलशक्त्यवबोधकतेक्वचिदजयात्मनानुचरतोनुचरेन्निगमः ॥१॥ १५ बृहदुपलब्धमेतदवशेषतया यतउदगास्तमस्यविकृतेविकृतः ॥ अतऋषयोदधुस्त्वयिमनोवचनाचरितंकथमयथाभवंतिभुविदत्तपदानिनृणाम् २ ॥ १६ ॥

रतः प्रवर्तमानस्यतेतवानुचरेत्चित्तानुवर्तित्वेनविधिनिषेधरूपेणवर्तते हरेस्तदगोचरत्वात्तुयेकेवलंस्तुतिरूपेण जीवानांनिर्देहकत्वेनतत्प्रयोजनकोनेतिशेषः । लयस्पत्वष्टमोभागःसृष्टिकालउदा हृतः । तत्रैववेदसंचारोह्यन्यदास्तुतिमात्रकइतिस्मृतिः । यस्माद्विधिनिषेधविषयोजीवस्तस्मात्सृष्टिंकृत्वावेदैर्जीवान्बोधयित्वातदुक्तमनुष्ठायस्वज्ञानमुत्पाद्यत्वंप्रसन्नःतत्स्थापिशाचवद्वर्तमानांअजांप्रकृतिं जहीति । अनेनसृष्टिकालएवगुणमयेजगतिवर्तमानाःसदानिर्गुणेपरमेश्वरएववर्ततइतिप्रश्नपरिहारोदर्शितः यजेत नहंतव्य इत्यादिविधिनिषेधानांस्तुतिपरत्वंयुक्तं कथं यत्प्राप्त्यर्थयान्नियमाद्विधिनिषेधाव र्तिंतेसत्वमजांजहीतियोजनोपपत्तेः विध्यादीनांनियंताय:पूज्यःप्राप्यश्चतद्वत्ता । इत्यादिस्तुतिरूपेणविध्यादिश्रुतयोपितु । हरिंवदंतिसर्वेषांतन्नामत्वादथापिचेतिस्मृतेः अस्यसृजतोहितइतिप्रभृति मातेक्षणोत्यगादितिपर्यंतंमूलश्रुतिरियम् । हनहिंसायामितिधातुः । पृथक्श्रुतित्वान्नपूर्वापरसंबंधःउपलक्षणत्वादनंतत्वाच्छ्रुतीनांसर्वश्रुत्यर्थोपबृंहितत्वाच्चतेषांश्लोकानांनसर्वश्रुतीनांपृथगुक्तिः । स र्वश्रुत्यर्थसंपन्नान्श्लोकान्सत्यवतीसुतः । एकैकशाखाश्रुत्यर्थाअगौसर्वोपलक्षणान् । बबंधतान्भागवतेप्रतिश्लोकंपृथक्श्रुतिरित्याचार्यैरेवोक्तत्वान्नास्माभिर्मिथःसंबंधार्थप्रपंच्यते ॥ १ ॥ १५ बृहद्दि दृष्टमवशेषितंयत्स्वरूपमीशस्यतमोधिकस्य सर्वाधिकत्वेनतमोहिदुर्गाततस्तथैनंविबुधायथाऽगुरित्यौद्दालकायनश्रुत्यर्थनिबद्धोयंश्लोकः बृहदुपलब्धमिति तथाहि अविकृतेतमसि । तमआसीत्तमसागू ळ्हमग्रइतिश्रुतेः । नित्यतमोविषयेत्वमुदगाउत्कृष्टत्वंगतःमूलप्रकृतेरपित्वमधिकोसियतःअतोबृहत्त्वेन बृहवृद्धावितिधातोःपूर्णत्वेनएतत्स्वरूपमुपलब्धं । वेदेषुदृष्टंकथमत्राह अवशेषतयेति इतइदमधिक मितोपीदमधिकमितिसर्वाधिकत्वेनततोधिकाभावेनावशेषितत्वेनपरिशेषप्रमाणसिद्धत्वेनेत्यर्थः । सएषरसानांरसतमःपरमपरार्ध्योष्टमोयदुद्गीथइतिश्रुतिः द्वितीयार्थेतृतीयार्थेपंचम्यर्थेचसप्तमी चतुर्थ्यर्थेच

संप्रोक्ताविषयेपिचतांविदुरितिमहाव्याकरणवचनात्विषयपंचम्यौयुज्येते कीदृशस्त्वं अविकृतःविकाररहितः अतऋषयोब्रह्मादिज्ञानिनस्त्वंसर्वोत्तमइत्येतदर्थपराणित्वयितानिमनोवचनाचरितमित्ये
कवद्भावविवक्षयैकवचनं मनोवचनाचरितानिदधतामितिदधुः शिक्षांधृतवंतः पुंसांत्वयितानिमनआदीनिकथमपथाअतद्विषयाणिभवंतीतिदधुः तत्रदृष्टांतःनृणांपदंभूमौनिक्षिपामीतिप्रवर्तमानानांद
त्तानिनिहितानिपदानियथाभूमेरन्यत्रनभवंतितथेत्यर्थः जलवृक्षादेराधारशक्तिमत्त्वेपिभूम्यंतर्भावान्नपृथगुक्तिः अतस्तथाबृहत्त्वेनदधुरितिवा अतःशब्दश्चहेत्वर्थेतथेत्यर्थेचवर्तते उभयार्थेचभव
तियथाशब्दविदोविदुरितिवचनात् अनिर्देश्यमप्येकदेशेननिर्दिष्टंभवतीत्युक्तं कथमपथाभवंतीत्यनेन यथासर्वांभूमिमसंचरन्नप्येकदेशसंचारेणभूसंचारीभवतितथेति निरपेक्षबृहत्त्वस्यज्ञानाज्ज्ञानं
भवेत्परं । बृहत्त्वमेवतुगुणैःसर्वैरुद्दिश्यतेयत्तइतिसामान्यसंहितायाम् २ १६ त्यजंतितापंयउतेभवत्कथाइतिस्ममुक्ताःकिमुतेस्वरूपगाः । परावरेशेशपदंभजंतःपरंपरानंदमनारतंतइतींद्रद्युम्नश्रुतिग्रथित
स्यइतिश्लोकस्यायमर्थः इतिशब्दोहेत्वर्थः पुनरवधारणार्थः पुनरप्रथमेप्रश्नेऽव्यावृत्तावधारणेइति हेपरमपरावरेशेश तेतवाजस्रसुखानुभवं अनारतमजस्रं सुखंपरानंदःअनुभवःज्ञानंयस्यतत्त
था तत्पदंस्वरूपंभजंति अनन्याश्रयत्वात्स्वधामापरमः तेनविधुताःआशयगुणादुःखाद्याः कालगुणाउतपस्यादयोयैस्तेमुक्ताःतपांसितापाञ्जहुरितिकिमुतपुनःवक्तव्यमेव हेत्र्यधिपतेत्रिलोकीनाथ सू
रयःदर्शनादिभाषाविचक्षणाः अखिललोकस्यमलंक्षपयतीतिअखिललोकमलक्षपणःतंतवकथामृताब्धिअवगाह्यापितपांसिजहुरितियस्मादितिशेषः ३ १७ अनिशमनुश्वसंत्यसुखोद्धारितास्तवारिपवो
दृतिवत्तमसिप्रविष्टाः । तवगुणप्रथनाःपरिहायतमःपर्यातितेपदमजस्रमनंतसुखमितिपंगिश्रुत्यर्थरूपस्यदृतयइवेत्यस्यश्लोकस्यायंभावः महदहमादयः ब्रह्मरुद्राद्यभिमन्यमानानिमहदहंकारादितत्त्वा

इतिसूरयस्त्र्यधिपतेऽखिललोकमलक्षपणंतवकथामृताब्धिमवगाह्यतपांसिजहुः ॥ किमुतपुनःस्वधामविधुताशयकालगुणाःपरमभजंतियेपदमजस्रसुखा
नुभवम् ॥ ३ ॥ १७ दृतयइवोच्छ्वसंत्यसुहृदोयदितेमहदहमादयोंडमसृजन्यदनुग्रहतः ॥ पुरुषविधान्वयोत्रचरमोत्तममध्यमादिषुयस्तवसदसतःप
रंप्रथयेदविशेषमृतम् ॥ ४ ॥ १८ उदरमुपासतेयर्हिवर्त्मनिसूक्ष्मदृशःपरिसरपद्धतिंहृदयमारुणयोदहरम् ॥ ततउदगाचनंदनपथाथशिरःपरमंपुनरि
हयत्समेत्यनपतंतिकृतांतमुखे ॥ ५ ॥ १९

नि यस्यानुप्रवेशलक्षणानुग्रहतोब्रह्मांडमसृजन् तस्यात्यंतोपकारकस्यतेतवयचसुहृदःसर्वमिथ्यात्ववादिनःतर्हितेदृतयःकारुशा
ळायामग्निधमनानिर्मितचर्मविशेषाइवोच्छ्वसंतितमसिप्रविष्टाःदुःखभराक्रांतत्वाद्विनष्टप्राणबलादीर्घश्वासंकुर्वंति अत्रचरमोत्तममध्यमादिषु चरमामनुष्योत्तमाः उत्तमाइंद्रादिदेवाःमध्यमाऋषिगंधर्वाः
आदिःमुक्तसमुदायेप्रथमोब्रह्मा एषुपुरुषेषुयस्तवाजस्रंऋतमेकप्रकारंनित्यमितियावत् अनंतसुखंअविशेषंविषयविशेषनिमित्तक्षणभंगुरसुखमंतरेणस्वरूपभूतापरिमितानंदपूर्णं सदसतःपरंप्रथयेत्
जानाति शिष्यादिषूपदिश्यप्रख्यापयतिच सःपुरुषविधस्यजीवदेहगतत्वेनतदाकारस्यतवान्वयः अनुकूलप्राप्तिर्यस्यतथा असक्तोदेहपुर्येषजीववद्देहगोपियत् अथवापुंविधातृत्वात्पुंविधःपु
रुषोत्तमइतिवचनात् तादृशंत्वामाप्नोतीत्यर्थः प्रथयतीतिप्रथनः ॥ ४ ॥ १८ तंप्रपदाभ्यांप्रापद्यतब्रह्मेमंपुरुषंयत्प्रपदाभ्यांप्रापद्यतब्रह्मेमंपुरुषंतस्मात्प्रपदेतस्मात्प्रपदेइत्याचक्षते शफाःखुराइत्यन्ये
षांपशूनांतदूर्ध्वमुदसर्पत्ताऊरूअभवतामुरुग्रणीहीत्यब्रवीत्तदुदरमभवदुर्वैवमेकुर्वित्यब्रवीत्तदुरोभवदुदरंब्रह्मेतिशार्कराक्षाउपासतेहृदयंब्रह्मेत्यारुणयोब्रह्माहैवताइऊर्ध्वंत्वेवोदसर्पत्तच्छिरोश्रयतयाच्छिरोश्र
यतच्छिरोभवत्तच्छिरसःशिरस्त्वंताएताःशीर्षञ्छ्रियःश्रिताश्चक्षुःश्रोत्रंमनोवाक्प्राणःश्रयंतेऽस्मिञ्छ्रियोयएवमेतच्छिरसःशिरस्त्वंवेदेत्यादिश्रुतेः कस्मिन्वहमुत्क्रांतेउत्क्रांतोभविष्यामिकस्मिन्वाप्रति
ष्ठितेप्रतिष्ठास्यामीतिसप्राणमसृजतेतिश्रुतेः प्राणएवैनमनुप्रविशतिप्राणप्रविशतिमितरादेवताः नप्राणादपरःपरमनुप्रविशति प्राणएवैनमनुभुंक्ते प्राणमितरादेवतानः प्राणादपरःपरमनुभुंक्ते प्राणएवैनम

न्वानंदीभवतिप्राणमितरादेवतानप्राणादपरःपरमन्वानंदीभवतितस्मादाहुःप्राणःपद्धतिरितिहिरण्यनाभश्रुतेश्चार्थप्रतिनिधिरुदरमुपासतइतितस्याभिप्रायः शर्कराक्षुद्रपाषाणेसुसूक्ष्मेखंडितेगुडइति शर्करातुशिलाभेदेऋग्भेदाल्पकपालयोः शर्करंतत्रदेशेषुसितायांशकलेगुडइतिच अतःशर्कराक्षाःसूक्ष्मदृष्टयःतेषुख्याताःशार्कराक्षाःतएववर्त्मनि ब्रह्मणिसूक्ष्मदृष्टयःहरेरशेषविशेषाम्विजानंतोयर्हियस्मात्प्राणं प्रत्युरुगृणीहीत्यब्रवीदितिवचनादुदरनामकंब्रह्मोपासते उदरंपूर्णंब्रह्मउद्गतःअरःपरिच्छेदोयस्मात्तदुदरं पूर्णमित्येकार्थत्वात् यस्माच्चारुणयोहृच्चयनात्हृदयनामकंब्रह्मोपासते यस्माच्चेतरेमांडूकेयाद योदहरमाकाशादप्यतिसूक्ष्मं परिसरोमुख्यप्राणःपद्धतिर्मार्गोयस्यसतथा परिसरस्यपद्धतिर्वातदुपासतेतद्ब्रह्मततःहृदःनंदनपथाब्रह्मनाडीद्वाराशिरःप्रत्युदगात् अथयत्परमंब्रह्मपुनरिहहृदयादिषु स्थितंउपास्यतत्समीपमुपेत्यकृतांतमुखेसंसारेनपतंतीत्यन्वयः ५ १९ योजीववद्योनिषुभात्यनंतोमूढैस्तमोगैर्भरताधिगम्यः निचाय्यतंशाश्वतमात्मसंस्थंतादिच्छवोत्मन्यदधुर्महांतइतिकमठश्रुत्यर्थग्राहिणःस्वकृतविचित्रेतिश्लोकस्यार्थउच्यते स्वकृतविचित्रयोनिषु स्वनिर्मितसुरनरादिनानाविधशरीरेषुविशन्निर्विशन्जीवस्तद्वदज्ञानांयस्त्वंचकास्सि कथमिव अनलवत्स्वकृतानुकृतिः यथाऽनलःस्वकृतस्यानुकृतिर्यस्यसतथा स्वकृतदार्वादिरपमयनेगच्छन्तत्स्थापनेतिष्ठन् अनुवर्तते एवंस्वकृतशरीरादिष्वनुवर्तसेतद्वतःसन्नित्यर्थः ज्ञानिमतमाह हेतुतयेति सर्वहेतुतयाभरतेन भेज्ञानात्मकेविष्णौ रतेनवायुनामतःज्ञातः रतत्वाद्भात्मकेविष्णावथवापिजगद्भृतेःभरतोवायुरुद्दिष्टोभारतीतत्सरस्वतीतिस्मृतेः वितथासुअन्यथाभवंतीषुअशाश्वतीष्वपिसंभावितास्वसंभावितास्वपिअमूषुयोनिषु अवितथात्वेनअन्यथाभूत्वैवशाश्वतत्वेन उरुविधंबहुविधंतिष्ठंतं निकटधियःत्वत्समीपस्थबुद्धयःमहांतस्ते तवत्वामभिविपत्यमनसाभिगम्यमनासिनयंतिध्यायंतीत्यर्थः योनिवश्याद्वयोजीवस्त्वज्ञानांतद्वदे

स्वकृतविचित्रयोनिषुविशन्निवहेतुतयाभरतमतश्चकास्स्यनलवत्स्वकृतानुकृतिः ॥ अपिवितथास्वमूष्ववितथोरुविधंमनसिनिकटधियोनयंत्यभिविपत्य तव ॥६॥ २० प्रक्रमवत्स्वसत्कृतंसर्वेषुपुरुषेषुसर्वासुधीषुस्थित्वात्वांतुबहिरंतरसञ्चरणेपि ॥ तवपुरुषवदंत्यखिलशक्तिपुतःस्वकृतम् ७ २१ इतिविमृशंति कवयोनिगमावपनंयजंतउपासतेभवमध्यविनिश्वसिताः ॥ दुरवगमात्मतत्त्वनिगमायतवाङ्मनसश्चरितमहामृताब्धिपरिवर्त्तपरिश्रमणाः ८ २२

वतु प्रकाशतेपरोदेवस्तेनपात्यधरंतमः सर्वहेतुतयैवेशंप्राणोजानातितत्त्वतः तेनचासौपरोदेवस्तत्परंयातिकेशवं इंधनानयनेत्वग्निर्यथैवानीयतेसह एवंदेहगतोविष्णुःसहगच्छेन्निजेच्छया अशाश्वतेषु देहेषुशाश्वतंबहुधास्थितं निचाय्यमनसासंतोजानंतिनिकटेच्छवइत्यादितंत्रभागवतेसिद्धोयमर्थः ॥ ६ ॥ २० निषुसीदगणपतेगणेषुत्वामाहुर्विप्रतमंकवीनां नऋतेत्वत्क्रियतेकिंचनारेमहामर्कमघवंचित्रमर्चेत्यादिश्रुत्यभिप्रायगर्भस्यप्रक्रमवदित्यस्यश्लोकस्यायमर्थः सर्वेषुपुरुषेषुसर्वधीषुसर्वेंद्रियेषुचास्थित्वा श्रीब्रह्मादिषुप्रक्रमवत्प्रकृष्टक्रमयुक्तत्वेन स्वसत्कृतंस्वात्मनैवसत्कृतंत्वांवदंति किंच हेपुरुषबहिरंतःअंडाद्यंतर्बहिश्च असच्चरणे असदमंगलंचरणंकर्मयस्यासावसच्चरणःतस्मिन्पापाचारेस्थित्वापापाचारमपि स्वात्मनःपूजात्वेनैवकारयंतंत्वांवदंति तुशब्देनपथाकरणंतस्याधोगत्यर्थमितिसूचयति किंबहुनातत्सर्वंतवस्वकृतं अनन्यापेक्षयात्वयैवकृतंवदंतिकुतइतितत्राह अखिलेतिसर्वपुरुषेंद्रियशक्तिप्रेरकत्वात् श्रुतिश्लोकयोःसर्वत्रैकार्थत्वाभावोनैकत्वनियतत्वद्योतनायज्ञायते श्रीब्रह्मरुद्रपूर्वेषुक्रमात्स्थित्वाजनार्दनः स्वात्मानमर्चयत्यद्धाबहिरंतरसत्सुच असतामधमाचारोहरिदृष्ट्यात्मपूजनं तस्याऽधोगमनायेतिश्रुतिराहाखिलक्रियमित्यादिना त्रिपादोयंश्लोकः ७ २१ विमथ्यवेदाब्धिमतिश्रमेणज्ञात्वापरेशंमुनयोविमुक्ताः मृशंतियज्ञैश्चयजंतिनित्यमुपासतेवेदफलप्रदंतमितिकुशिकश्रुतिप्रतिरूपस्यइतिविमृशंतीतिश्लोकस्यायमर्थः प्राणिनोभवमध्येविनिश्वसिताइतिपतोतःकवयो विमृशंतीति सामान्येनोक्तंविशिनष्टि निगमेति हेदुरवगमात्मतत्त्व दुर्ज्ञेयनिजस्वरूपच रितलक्षणमहामृताब्धेःपरिवर्तनेनमथनेनपरिश्रमणाः चरगतिभक्षणयोरित्यतस्त्वत्तत्त्वावगतिहेतुर्वेदश्चरितशब्देनोच्यते सएवमहासमुद्रःतस्यपरिवर्तनंपरिलोडनंमथनामितियावत् तेनपरिश्रांताइतियतःअतोभवमध्याद्विनिश्वसिताः मुक्ताः निगमानामावपनंस्थानं निगमानांततोभिव्यक्तेस्ततएवफलप्रदत्वाद्विषय

१ प्रक्रमवत्स्वसत्कृतपुरुषेषुधीषुतुबहिरंतरसञ्चरणे तवपुरुष० इतिपाठान्तरं लिखितपुस्तके ।

त्वाचनिगमावपनंत्वांविमृश्ययज्ञादिभिर्यजंतेउपासते सजातीयविजातीयप्रत्ययानंतरितत्वेनध्यायंति कीदृशःनिगमविषयेषुआप्तवाङ्मनसःविस्तृतवाङ्मनोव्यापाराइत्यनेनवेदैनैवविज्ञातभगव त्त्वाइत्युक्तंभवति ॥ ८ ॥ २२ नाकिंचिदभिवांछंतियतयःसुसदाश्रयाः प्रेष्ठस्यपरमणस्यात्मयैप्रियवद्देहदृष्टयइत्यर्थद्योतकस्यनपरिलषंतीत्यस्यायंभावः ईश्वरेत्यनेनश्रुत्यंतरमत्राप्यनुकूलंलक्षयतिके चिद्यतयःकिंचिदपवर्गलक्षणमुपासनाफलमपिनपरिलषंतिनवांछंति तत्रनिमित्तमाह चरणेति चरणसरोजसेविनांहंसानांसंन्यासिनांकुलस्यसमूहस्यसंगेनसेवालक्षणेनविसृष्टगृहाः गृहंवित्यक्तुंन मुंचंतीतिगृहाःभार्यापुत्रादयोविसृष्टाःसंत्यक्तायैस्ते अनेनसुसदाश्रया इतिविवृतं किंच त्वदनुपथंत्वन्मार्गानुकूलमार्गंत्वत्प्राप्त्यनुसारित्वादिदमात्मनःस्वस्यसुहृदनिमित्तबंधुभूतंकुलायंशरीरं प्रिय वच्चिच्छरीरंस्वच्चरंतिपश्यंति प्रियेसर्वतःप्रियतमेआत्मनिसर्वादानकर्तरित्वयि तथाहितेतत्त्वप्राप्तापत्परिहारेणउन्मुखाःअभिमुखाः ॥९॥ २३ असुर्यानामतेलोकाअंधेनतमसावृताः तांस्तेप्रेत्याभिगच्छं तियेकेचात्महनोजनाइतिश्रुतिसूचिताभिप्रायस्यनचरमंत्यस्यायमर्थः असदुपासनयाऽन्यथोपासनयाब्रह्माहमित्याद्युपासनया आत्महनःआत्मानंघ्नंतोजनाः असुर्यान्सुष्ठुरमणरूपत्वादसुरप्राप्यत्वा च्चनित्यानिरतिशयदुःखान्निरस्तसमस्तसुखान् लोकानाप्नुवंतीत्येतन्नचरमंत्यहोइत्यनेनलक्ष्यते सुखलक्षणारातिरेवनास्तीतिन किंतुनित्यदुःखमनुभवंतिच अहोआश्चर्यंअन्यथोपासकानामनर्थपरंपरा किंच यदनुशयाःयस्मिन्ननुशयोयेषांतेतथा यत्रानुशयानास्तमस्येवभ्रमंतीत्यर्थः कुतोत्राह अभवाइति ततउत्थायपुनर्जन्मवर्जिताः जन्माभावेनदेहाभावेदुःखभोगाभावइतितत्राह कुशरीरभृतइति नित्यदुःखभोगसाधनंकुत्सितंनिंद्यंशरीरंबिभ्रतीति नकेवलंभगवद्द्वेषिणामेतादृशलोकप्राप्तिःअपितुतद्भक्तद्वेषिणामपितल्लोकावाप्तिरितिभावेनाह निभृतेत्यादिना निभृतंपरिपूर्णमोक्षार्थंहृदयंज्ञानंयस्य

नपरिलषंतिकेचिदपवर्गमपीश्वरतेचरणसरोजहंसकुलसंगविसृष्टगृहाः ॥ त्वदनुपथंकुलायमिदमात्मसुहृत्प्रियवच्चरंतितथोन्मुखास्त्वयिहितेप्रियआत्म निच ९ २३ नचरमंत्यहोअसदुपासनयात्महनोयदनुशयाभ्रमंत्यभवाःकुशरीरभृतः ॥ निभृतमोक्षहृदययोगयुजोहृदयंमुनयउपासतेतदरयोपिययुः स्मरणात् १० २४ स्त्रनुरागतद्भवानुरगेंद्रभोगदंडविषक्तधियोवयमपितेसमासमदृशोंघ्रिसरोजसुधाम् ॥ कइहवेदनुवक्तुमपेतजन्मलयोयतउदगा दृषिरनुदेवगणाउभये ११ २५

सनिभृतमोक्षहृदयोवायुःतेनयोगेननियोगेनयुजोयुक्ताःनियमिताःसंतः येमुनयोज्ञानिनःहृद्ययनात्हृदयंभगवंतमुपासतेतेषांमुनीनामरयोद्वेषिणोपितदेवश्रीनारायणद्वेषिप्राप्यंतमोययुरित्यन्वयः नित्य दुःखसुसंपूर्णनिरस्तानंदमव्ययं तमोयांत्यन्यथाज्ञानाद्द्वेषाद्वाहरिसंश्रयेइतिहरिसंश्रयेहरिभक्तजने निभृतोमोक्षवित्प्राणस्तद्योगात्तत्प्रसादतः जानंतिपरमंदेवंनान्यथातुकथंचनेति।स्मरणादित्युत्तरश्लोका न्वयि १० २४ त्वंवेत्थनापरस्तेस्वरूपंननित्यवाङ्नागभोगप्रियस्य कुतोब्रह्माप्राप्तलोकश्चदेवास्तथाप्राप्ताजानिमंतोयतोस्मादितिसांकृतिश्रुत्यर्थभूतस्यायमर्थःहेस्मरणात्स्वनुरागसुष्ठुअनुरागःस्नेहोयस्य सतथातस्यसंबुद्धिःस्वनुरागेति स्मरणोदवअनुरक्तइत्यर्थः यत्तवसच्चिदानंदलक्षणंतत्तेस्वरूपंभवान्वेदनान्योवेत्ति अनेनत्वंवेत्थनापरस्तेस्वरूपमितिविवृतं भवत्योमत्स्वरूपंविदंतिहीतितत्राहुः उरगेंद्रेति उरसागच्छंतीत्युरगाःतेषामिंद्रउरगेंद्रस्तस्यभोगएवदंडस्तस्मिन्विषक्ताधीर्यस्यसतथातस्यतेतवअंघ्रिसरोजसुधामुद्दिश्यवयंनित्यवाचोपिसमासमदृशः सर्वमाहात्म्यस्यवेदैरपिवक्तुमशक्यत्वादस मदृशः माहात्म्योपमितज्ञानाभावाः वेदागम्यमाहात्म्यस्यापिवेदैरेवगम्यत्वात्समदृशः तुल्यज्ञानाः अतइहजगति अन्यःकोनुपुमान्माहात्म्यंवक्तुंवेद अमुनानित्यवाङ्नागभोगप्रियस्यकुतइत्येत द्विवृतं कोह्यस्मान्वेदान्त्वांचर्ते अपेतजन्मलयःउत्पत्तिनाशरहितःयतस्त्वत्तःऋषिर्ब्रह्माउदगादुत्पन्नः अतोजन्मादिरहितोनभवति देवगणाअपिउक्तगुणानेत्याहु ब्रह्मणोन्वनंतरं उभयेप्राप्तपदाःप्राप्य पदाश्चदेवगणाः अनेनकुतोब्रह्माप्राप्तलोकाश्चदेवास्तथाप्राप्ताजनिमंतोयतोस्मादितिश्रुतिर्व्याख्याता महिम्नःसर्वशोनुक्तेर्वेदाश्चासमदर्शिनः तस्यापिवेदगम्यत्वात्तथैवसमदर्शिनइतिवाक्यपंचानुसृतम्

नासदासीन्नोसदासीत्तदानीमासीद्रजोनोव्योमापरोयत् किमावरीवःकुहकस्यशर्मन्नंभःकिमासीद्गहनंगभीरमित्यादिश्रुत्यर्थानुरूपस्यतर्हिनसन्नचासदित्यस्यश्लोकस्यभावःकथ्यते यदा भवान्प्रलये
शास्त्रंअध्यापकपरंपराप्राप्तंवेदमपकृष्यआत्मनिनिधायशेयीत अध्येत्रभावेशास्त्रप्रवृत्त्यभावात् तर्हितदासत्स्थूलमंडादिकंनासीत् असत्सूक्ष्मंमहदादिकंचनासीत् उभयंअभिरापश्च नचकालजवःज
राद्यापादकलक्षणः किंबहुनातत्रकिमपिवस्तुनासीदित्यर्थः हेअज असतःसूक्ष्मरूपात् त्वत्तःसतःस्थूलरूपस्यजगतः परमेश्वरपर्यंतंयथाक्रमंजनिंमृतिंच सर्वस्मात्परमात्मनि भिदां भेदंच विपणेव्य
वहारः त्वत्सेवालक्षणधनेदत्तेसुखपदार्थलक्षणफलंदेयमितिसंकल्पलक्षणइत्यतःफलंलक्ष्यते विशिष्टफलापेक्षामृतेयेस्मरंतितेषांध्वनिंउपाविशवाचिसन्निहितत्वेनतदुक्तविद्ययाज्ञातुंशक्योसीत्यर्थः त
त्रेत्थंभावमाहुः आरुवतःवेदादिभिःस्तुवतोवायोःप्रसादात्तथास्मरंतिनान्यथेत्यर्थः सर्वेवेदादिरूपेणप्राणस्यारुवतःसदा प्रसादाद्येविजानंतिसूक्ष्मात्स्थूलजानिंक्रमात् मृतिंचसर्वजीवादेरीशस्यव्यातिरि
क्ततां जानंतियेनिराकांक्षास्तेषांवाचिजनार्दनइति सूक्ष्माणिमहदादीनिस्थूलान्यंडादिकानिच उभयंत्वाग्निरापश्चनाकिंचित्प्रलयेभवदितिवचनादस्यश्लोकस्यायमेवार्थः नसदसद्वैलक्षण्यार्थइति १२ २६
सत्वादिकंदेहमथोमनश्चसत्वादिबद्धंचवदंत्यसंतः परंपुमांसंप्रसुरास्तुतैहिंजीवाःसुदृष्टाःपरमार्थरूपाइतिश्रुत्यर्थोपानिबद्धस्यात्रिगुणमयइत्यस्यायमर्थः पुमान्जीवस्त्रिगुणमयःसत्त्वादिगुणबद्धइति जी
वस्यापित्रिगुणबद्धताअबोधकृताअज्ञानकृता यतस्तस्मादवबोधरसेत्वयीतिसप्तमीषष्ठ्यर्थे त्रिवृत्त्रिगुणात्मकंमनःत्वयितवापिसदिवविद्यतइत्यर्थः असतांपक्षोभवतिनतुसतां सतांपक्षस्त्वयमित्या
हुःमनुजादयइति आत्मविदःसम्यक्परमात्मतत्त्वज्ञानिनः मनुजानामादयोदेवाः भवतस्त्रिगुणातीतत्वाद्भवानेवपरमानंदस्त्वदन्यादिदमशेषंजीवजातंआर्ततयास्थितमित्येवविमृशंतिजानंति त्रैगुण्य

तर्हिनसन्नचासदुभयंनचकालजवःकिमपिनतत्रशास्त्रमपकृष्यशयीतयदा ॥ जनिमसतःसतोमृतिमजात्मनियेचभिदांविपणमृतेस्मरंत्युपविशध्वनिमारु
वतः १२ २६ त्रिगुणमयःपुमानितियदबोधकृतात्वयिनतुभवेत्तदवबोधरसे ॥ सदिवमनस्त्रिवृत्त्वयिभवत्यसतांमनुजादयोविमृशंत्यशेषमिदमात्तत
याऽऽत्मविदः १३ २७ नहिविकृतंत्यजंतिकनकस्यतदात्मतयास्वकृतमनुप्रविष्टइदमात्मतयारसितम् ॥ तवयेपरिचरंत्यखिलतत्त्वनिकेततयानतुयेपदा
क्रमंत्यविगणय्यशिरोनिर्ऋतेः १४ २८

देहेंद्रियकामासुराजानतेहारिं त्रिगुणातीतमीशेशमतःपूर्णसुखंसुराः जानंतिगुणबद्धत्वाज्जीवानार्तांश्चकृत्स्नशः अनार्तस्यप्रसादेनतेषामार्तिविनाशनमितिचैतन्याद्विवेके १३ २७ सर्वगंयेप्रपश्यं
तिब्रह्मानंदमजाक्षरं । एकमेवाद्वयंनित्यंनिर्ऋतस्तेशिरोगताइतिश्रुत्यर्थेनग्रथितस्यनहिविकृतमित्यस्यश्लोकस्यायंभावः यथाकनकस्यविकृतंविविधकृतंकुंडलादिरूपंकनकंविनापरित्यक्तुंनशक्यते नेदंक
नकंसर्वमिति तत्रहेतुः तदात्मतयेति कनकस्वरूपत्वेनप्रमाणसिद्धत्वात् तथास्वकृतमिदंजगदनुप्रविष्टोभवान्मूलरूपंविनापरित्यक्तुंनशक्यः तत्रहेतुरात्मतयेति एकस्वरूपत्वात् कीदृशंजगत्प्रवि
ष्टः रसितंलसितं आत्मनाप्रकाशितंजगत्प्रविष्टस्तस्मात्सर्वगतोविष्णुरितिज्ञातव्यइतितात्पर्यार्थः एवंविधज्ञानेनकिंप्रयोजनंतदाह तवेति येतवअखिलतत्त्वानिसर्वपदार्थाःअधिष्ठानतयानिकेतना
नि अधिष्ठानतयाआश्रयोयस्यसतथातस्यभावस्तत्तातया स्वरूपंज्ञात्वापरिचरंतिपूजयंति यद्वा अखिलतत्त्वानांनिकेततयातेज्ञानिनः ऋतात्मकब्रह्मप्राप्तिविरुद्धत्वान्निर्ऋताख्यस्यसंसारस्यशिरः
स्फुटंपदाक्रमंति ननुकिंकृत्वा अविगणय्यसंसारमितिशेषः आचार्यैरत्रयायाःश्रुतयोध्येतृपरंपरासिद्धास्तास्ताएवोदाहृियंतेनत्वन्याः लोकप्रत्ययार्थंतत्रश्रुत्युक्ताधिकार्थेपुराणानिचोपात्तानि य ६१
थैवकुंडलंत्यक्त्वानादातुंकनकाशकं । तस्यैवतदवस्थत्वात्केवलाभेदतःस्फुटं । एवंसुरासुरनरेष्वास्थितोभगवान्हरिः । नैवभेदेनमंतव्योजीवभेदेतुसत्यपि । येतथाभिन्नमीशेशंपश्यंतिपरमर्षयः ऋ
तप्राप्तिविरुद्धत्वात्संसारनिर्ऋतेःशिरः अगणय्यपदाक्रम्यवैष्णवंनिलयंययुरितिगारुडे १४ २८

परिवयसइतिश्लोकस्यायंभावः येतेदेवास्त्वत्पादैकाश्रयास्तान्विबुधानपिगिरावैदिकवाचापरिवयसेपरितोबध्नासि वेदोक्तकर्मानुष्ठानेनप्रवर्त्तयसइत्यर्थः वयबंधनइतिधातोः कानिव दाम्नापशूनिव त्व यिदृढसौहृदाः गाढबद्धस्नेहपाशाःपुरुषाःपुनंतिननुजगदितिशेषः तेतवविमुखाःद्वेषिणोनपुनंति प्रत्युतमलीमसंकुर्वंतीतिशेषः अनेनवयतिगाइवयःसुरादिकांस्तन्मनसोजगदपुनन्शुचयोनपरेइतिद्विवृत म् शुद्धिरपित्वन्नियतेत्यत्राहुःत्वमिति अखिलकारकशक्तिधरः परिपूर्णकर्तृकारयितृशक्तिधरस्त्वमेकएवनान्यःकुतःस्वराट्चक्रवर्ती अस्मरस्वामीकिमस्मानाज्ञापयसीतिप्रतीक्ष्यसर्वदाविवृतनयनत्वात् येअनिमिषाःदेवास्तेतवबलिमुद्वहंतिमनुजैर्दीयमानंसम्यगदंतिच अनेनसएकईशःपरिपूर्णशक्तिर्बलिहराइतरेस्युःसुराःसुखिनइत्येतत्व्याख्यातम् समभेदेसमीचीनसुष्ठुपूजासुखेषुचेतियादवःतत्रतत्रपुरा णवाक्योदाहरणेनैतच्छ्रुत्यर्थत्वेनश्लोकोग्राथितइतिनिश्चीयते साश्रुतिरपिप्रमाणीक्रियते १९ २९ वर्षभुजइत्यस्यश्लोकस्यायंभावःयेयत्रयस्मिन्पदेत्वायेकृताःअधिकारंप्राप्ताः विश्वसृजस्तेभवतश्चाकिताः भीताः तत्रस्थिरस्वाभवतोविदधतिबलिमितिशेषः कस्मैकेइव वर्षभुजःखंडेशाः अखिलक्षितिपतेश्चक्रवर्तिनइव यदिपुरुषोविमुक्ताःसंतोयस्मात्सायिमुक्तःसन्तस्याविमुक्तसतः परस्यसकाशात् विरहेमुक्तौउदीक्षयेत् परमात्मनएवमुक्तिरितिपश्येत् तमेवंविद्वानमृतइहभवतिनान्यःपंथाअयनायविद्यतेइतिश्रुतेः हेअज तर्हियेस्थिरचरजातयः स्थिरत्वंचरत्वंचजातिर्येषांतेतथाते अनिमित्त युजःस्युः अःपरमात्मानिमित्तंयुक्योगोसंसारस्ययेषांतेतथा भगवन्नियोगादेवसंसारभाजइत्यर्थः मुक्तेस्तन्नियतत्वाद्बंधोपितदधीनइतिभावःखंडाधीशाःसार्वभौमस्यपद्ब्रह्मेशाद्याःकुर्वतेतेनुशासितं त्वं

परिवयसेपशूनिवगिराविबुधानपितांस्त्वयिदृढसौहृदानतुपुनंतिनतेविमुखाः ॥ त्वमेकःस्वराडखिलकारकशक्तिधरस्तवबलिमुद्वहंतिसमदंतिचयेऽनि मिषाः१५ २९ वर्षभुजोखिलक्षितिपतेरिवविश्वसृजोविदधतियत्रयेत्वाधिकृताभ वतश्चकिताः ॥ स्थिरचरजातयःस्युरजयेत्वनिमित्तयुजोविरहउदीक्षयेद्य दिपरस्यविमुक्तसतः १६ ३० नहिपरमस्यकश्चिदपरोनपरस्यभवेद्वययतइवात्रयस्यचशून्यतुलसंदधतः ॥ अपरिमिताध्रुवास्तनुभृतोयदिसर्वततोनहि नशास्यतेतिनियमोध्रुवतेचतथा १७ ३१

मुक्तिदोबंधदोतोमतोनस्त्वज्ञानदोऽज्ञानदश्चासिविष्णोइतिशांडिल्यश्रुतेः आत्मानंमुक्तिदंविष्णुंयदिपुंसउदीक्षयेत् मुप्रस न्नस्तथाबंधस्ततएवेतिसेत्स्यतीतिस्मृत्यनुग्रहीतश्लोकस्यार्थमनुवदतीति १६ ३० नहिपरमस्येतिश्लोकस्यायंभावः अनात्प्राणात्परस्योत्तमस्य सर्वसंदधतःयस्यपरमस्यतेतवकश्चिदपरःस्वतंत्रोनभवेत्हेशून्यतुलसमानवर्जित यस्यअत्रजीवसमुदायेप्ययतःसर्वजानतःसर्व ज्ञस्येत्यर्थः अयगतावितिधातोःगत्यर्थानांज्ञानार्थत्वात् इवयथाप्राणस्यनापरःस्वतंत्रःतद्वत्प्राणःश्रीरन्योवात्वांविनास्वतंत्रोनास्ति त्वमेवस्वतंत्रः हेसर्वपूर्ण यदिततःतस्मात्प्राणात्तनुभृतो जीवाःध्रुवाःप्राणाधीनाः जीवाःकियंतःसंतीत्यर्थः तर्हिसत्यं तेअपरिमिताः असंख्याताः नन्वेवंचेत् एकमेवाद्वितीयंइत्यादिश्रुतिवाक्यविरोधइतितत्राह नहीति श्रुतेरयंनियमोर्थोजीवानांशास्यतां अधीनतानेत्यत्रार्थेनहि किंतुस्वगतभेदस्यईश्वरांतरस्यास्वतंत्रस्यचनिषेधोनियमः तत्रकिंप्रमाणमत्राह ध्रुवतइति अतोन्यदार्त्तंनेहनानास्तिकिंचन नतत्समश्चाभ्यधिकश्चदृश्यते इत्यादिश्रुतिस्मृत यस्तथाध्रुवतेच तवस्वतंत्रोनापरोयद्वदत्रप्राणात्रान्यस्तुल्यशून्यस्यसंधिन् प्राणाधीनाअमिताजीवसंघाःप्राणोवशेतेप्रकृतिश्चभूमन्इविश्रुतिरनेनगृहीता स्वतंत्रोनापरःकश्चिद्विष्णोःप्राणपतेःप्रभोरित्था दिस्मृतेः श्रुतिरपिसत्यार्थेत्यर्थः १८ ३१

मुच्यतेतत्त्वसंबुद्धादाचार्यात्पुरुषोभवात् एतावेवस्वतोऽबद्धौपरमःप्रकृतिस्तथेतिकलपश्रुत्यर्थतया देशतःकालतश्चैवसमव्याप्तावजावुभौ ताभ्यामुभययोगाभ्यांजायंतेपुरुषाःपरेइतिकौठरव्यश्रुत्यर्थत
याचग्रथितस्याजनपरिमुच्यतेइत्यस्यार्थंभावः हेअजनलोकविलक्षण जन्मरहितोतिवा समंएकप्रकारतयाततंव्याप्तं अनंतमदुष्टतयानिर्दोषत्वेनअनुजानतासम्यक्ज्ञानवताचार्येणउपदिष्टमार्गेण अत्रज
गतिज्ञानवान्पुरुषः सततारसंततमज्ञानकल्पिताद्भवास्संसारात्परिमुच्यतेसम्यक्मुक्तोभवति कथमनुजानतेतितत्राह नेति अजशब्दस्यानेकवृत्तित्वेनानिश्चयइत्यतःप्रकृतिपूरुषयोरिति तयोरुद्भवउत्पत्ति
नंघटतइतियतस्ततःप्रकृतिपूरुषौविनान्योबंधरहितोनविद्यते मुख्यतोऽजशब्दप्रवृत्तिनिमित्तान्यथानुपपत्यानघटतइत्युक्तंभवति तदुभययोःप्रकृतिपूरुषयोर्युजोर्योगयोरसुभृतोजीवाभवंतिदेशतःकालत
श्चयत्रपरमस्तत्रप्रकृतिर्यत्रप्रकृतिस्तत्रपरमइत्युभययुजोः तत्रदृष्टांतःजलबुद्बुदवत् जलबुद्बुदानियथोत्पद्यंतेतथेति सम्यग्ज्ञानवदाचार्यान्मुच्यतेपुरुषोभवात् द्वावेवनित्यमुक्तौतुपरमःप्रकृतिस्तथेतिस्मृतेः
१८ ३२ योनःपिताजनितायोविधाताधामानिवेदभुवनानिविश्वा योदेवानांनामधाएकएवतंसंप्रश्नंभुवनायंत्यन्या तआयजंतद्रविणंसमस्माऋषयःपूर्वेजरितारोनभूना असूर्तेसूर्तेरजसिनिषत्तेयेभूतानिस
मकृण्वन्निमानिइत्यादिश्रुतेः ब्रह्मेशेंद्रादिसंनाम्नांयेर्थभूतागुणामताःपूर्तीशिवृत्वद्रष्टृत्वप्रमुखास्तेहरेःसदेति अतस्तुसर्वनामासौसर्वकर्त्ताचकेशवइत्यादिस्मृतर्नांचार्थत्वेनसंदंब्धस्यत्वयितइमइतिश्लोकस्या
र्थभावः मधुनिनिलिल्युरितिवक्तव्येमधुनिलिल्युरितिपाठोगाथाभंगभयात्समानेलोपइतिन्यायाच्चकृतःततोइतिपाठोपिवैलक्षण्यज्ञापनायाकारि ततत्तातपित्तरित्यर्थः ततेत्तितातेतिश्रुतिः अउ आनंदपूर्ण
त्वादनामा सर्वस्मादुत्कृष्टत्वादुनामा आनंदत्वादनामासावुत्कृष्टत्वादुनामकः एतन्नामद्वयंविष्णोर्ज्ञात्वापापैःप्रमुच्यतइतिस्मृतेः तयोःसंधिः ओइत्यनेननाम्नोर्नामिनश्चाभेदः उनाम्नःसंबुद्धिरसूचियेगुणाःश्रु

अजनपरिमुच्यतेत्रभवात्सततात्सममनुजानताततमनंतमदुष्टतया ॥ नघटतउद्भवःप्रकृतिपूरुषयोरजयोरुभययुजोर्भवंत्यसुभृतोजलबुद्बुदवत् १८ ३२
त्वयितइमेततोविबुधनामगुणाःपरमेऽमृतइवार्णवेमधुनिलिल्युरशेषरसाः ॥ नृषुतवमाययास्वगतयाकुशलंत्वयिसुधियोंगभेदमनुधातुमनुप्रभवः ॥
कथमनुवर्तिनांभवभयंतवभ्रुकुटीसृजतिमुहुर्नृणाम् १९ ३३

तः सुविरुद्धाश्चदेवेसंतीत्यादिश्रुतौप्रतीतास्तइमेविबुधनामगुणाःविबुधानामिंद्रादीनांनाम्नामर्थभूताःपरमैश्वर्यादि गुणाःअमृतेनित्यमुक्तेपरमेत्वयिनिलिल्युः निलीनतयास्थिताः कस्मिन्केइव मधुन्यर्णवे
मकरंदमधुलक्षणसमुद्रेअशेषगुणपुष्परसाइव यतोऽशेषगुणाकरोभवान् अतोनृषुसुधियःनिर्धारणेसप्तमी नृणांमध्येसम्यक्ज्ञानिनःस्वगतयासुष्ठुन्यैरनवगतयामाययास्वेच्छयात्वयिभेदं समस्तादन्योविशि
ष्टगुणःपरइतिभेददर्शनलक्षणं कुशलमनुविधातुमनुप्रभवः सम्यक्समर्थाः अनेनअज्ञानिनांनिलीनाः ज्ञानिनामभिव्यक्ताःगुणाइत्यतस्तेषांसद्भावोदर्शितइति तदुक्तं अन्याविज्ञातयाविष्णोःशक्त्यैवकुशलं
जनाः कुर्वंतिकुशलेपूर्णभेददर्शनमेवतु पूर्णानंदादिसंपत्तिविष्णोर्ज्ञात्वेतरेपुच तदपेक्ष्यविप्लुष्मात्रज्ञानंतद्भेददर्शनं अनाद्यनंतोभेदोयंस्वभावःपरजीवयोः स्वतोवापरतोवापिनकदाचित्प्रणश्यति एवं
ज्ञानवतांविष्णुर्बहुजन्मनदास्यति अनुवृत्तिर्यद्यनल्पासाहिसर्वेश्वरःप्रभुरिति अनेनकथमनुवर्त्तिनांभवभयंतवभ्रुकुटीसृजतिमुहुर्नृणामित्येतदर्थोविवृतः तथाहि यथातवगुणाविधानसामर्थ्यंतथाअनुकूल
भूतत्वत्प्रसादानुवर्त्तिनां मुहुर्निरंतरंसेवमानानांतवभ्रुकुटीभवभयंकथंसृजति नकथमपिप्रत्युतनिर्मूलयतीत्यर्थः यःपाताजनिताचैवकल्पकोनित्यपोषकः मापकःसर्वदेवानांपदानांपुरुषाचेमः स
र्वदेवाभिधावाच्योभूतभव्यभवत्प्रभुः विचार्यःसर्वदेवेशैस्तंब्रह्माद्यायजंतिच त्रिगुणात्मकस्रष्टारस्तथापिनयजंतितं यतःपूर्णेशशक्त्यैवतेषांयजनमिष्यते अतःसर्वेश्वरोविष्णुरेकएवमहागुणइत्यनेनब्रह्मादी
नामसंभगुणत्वंस्वातंत्र्येणसर्वकर्तृत्वमित्यादिकंदूरतोऽपहस्तितमितिज्ञातव्यम् १९ ३३

यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइतिश्रुतेः देवाअपिसुयोगाद्यायत्तेतसर्वसाधनैः पुत्रदारादिभिःसार्धंनोच्छ्वसंतीहसंसृतौ गुरोरनुग्रहमृतेसाधनंनहरेःप्रियं गुरू
पदेशात्तुहरिःप्रीतोत्येवनसंशयइतिस्मृत्यनुगृहीतायाःश्रुतेः अभिप्रायगर्भस्यइहभवद्भरणेष्विस्यादिश्लोकद्वयस्यअयमभिसंधिः हेऽजितभक्तभक्त्यावशीकृत जयोविष्णोश्चवायोश्चभक्त्यातत्प्रीतिसाध
नं जगदीशयोःकुतोह्येनोःसर्वशक्त्योर्बलाज्जयइतिवचनात् भक्तिलक्षणसाधनसामग्र्याविष्णोःप्रसादोजयोनाम हेहरेयइहसंसारेव्यसनशताब्धितारंगुरोश्चरणमपहायहृषीकवायुभिरुदात्तमहत्तुर
गैः कर्मणियतंतीत्यन्वयः. व्यसनानांशतमेवाब्धिर्व्यसनशताब्धिःतंतारयतीतितारस्तं षण्णवत्यंगुलोयस्त्वित्यादिलक्षणोपेतस्यगुरोश्चरणमितिसेवेहलक्ष्यते तांसेवांत्यक्त्वाउदात्तःसारथिः रथोप
रिस्वीकरणादुदात्तःसारथिर्मतइतिवचनात् वायुरेवोदात्तोयेषांतेतथा पृथक्पदत्वंछांदसं हृषीकाण्येव महांतस्तुरगामहत्तुरगाःमहादेशाभावश्छांदसः २० ३४ तेस्तेउच्छ्वसंतिनिःश्वसंती
त्यन्वयः अत्रदृष्टांतः जलधावकृतकर्णधराःअकृतकर्णधरःकर्णधारोयैस्तेतथा वणिजःसांयात्रिकाइवेत्यर्थः पतमानाःकीदृशाःस्वजनसुतात्मदारधनधामधराःस्वजनसुतादिभरणोपेताःआत्मादेहः धामगृ
हं जितहृषीकइत्येकंवापदंउक्तमेवविवरणं येचदेवकल्पाःपुरुषाःभवद्भरणेषुभवद्विषयेषुकर्मसु सुजातभुवःसुष्ठुजातस्थानाः उत्तमयोग्यतायुक्ताःहृषीकलक्षणवायुसारथियुक्ततुरगैरतिलोलबुद्धि
चांचल्यंविनानिष्कामत्वेनयतंतितेस्वजनादियुक्ताउच्छ्वसंति उत्कृष्टंश्वसंतिप्राणंतिजीवंतीत्यर्थः श्वसप्राणनइतिधातुः किंकृत्वा गुरोश्चरणमपहायहानंत्यागमपाकृत्य गुरुचरणनिषेवणंकृत्वेत्य
र्थः मास्त्वकृतःकृतेनेतिश्रुतेरकृतोभगवानेवकर्णधारोयेषांतेतथा दैवानुकूलकर्णधाराइत्यर्थः तेउपायविदःसुयोगज्ञाः किंतुनृणांयानिविहितानिसाधनानिसुखशांतिमतित्वयि सुखस्यापिसुखं

इहभवद्भरणेषुसुजातभुवोजितहृषीकवायुभिरुदात्तमहत्तुरगैः ॥ यइहयतंत्यनतिलोलमुपायविदोव्यसनशताब्धितारमपहायगुरोश्चरणम् २० ३४ व
णिजइवोच्छ्वसंत्यकृतकर्णधराजलधौस्वजनसुतात्मदारधनधामधराः ॥ सुखशांतिमतित्वयिहिसंतिहिनतानिनृणांविभवउद्यतिश्रयतआत्मनिसर्वरसे
२१ ३५ इतिसदजानतांमिथुनतोरतयेचरतांसुखयतिकोन्विहाद्यविजनेस्वनिरस्तभगे ॥ भुविपुण्यतीर्थसदनाद्यृषयोनिविशंत्यतस्त्वानुभवतःपदांबुजं
हृदाघभिदंदधति ॥ सकृन्मनस्त्वयिचिदात्मनिनित्यसुखेनपुनरुपासतेपुरुषसारहरावसथम् २२ ३६ शंदुःखमिश्ररहितसुखमित्यर्थः तस्यांतिमतिपूर्तिमतिपूर्णसु
खेइत्यर्थः यस्मिंस्त्वयिनसंतिहि गुर्वभावात्तस्माद्विभवेविगतसंसारेदेहाभिमानरहितेजीवन्मुक्तेगुरावुद्यति उपदिशतिसाधनजातमुपदिशतिसति सर्वरसेसर्वस्मात्सारभूते आत्मनिपरमात्मनि श्रयतए
व तत्साधनसर्वस्वंतत्प्रीतिजनकत्वेनश्रीहरिंविषयीकरोतीत्यर्थः षण्णवत्यंगुलोयस्तुतालास्योदशतालकः दशप्रावेशकःसप्तपदोहस्तचतुष्टयः कलमत्रयांगुलश्चैववाग्मीसंदेहवर्जितः वासुदेवैकशरणो
गुरुरित्युच्यतेबुधैः गुरुलक्षणसंपूर्णःसाक्षादेकश्चतुर्मुखः ततःशेषेंद्रवह्न्याद्याःक्रमादेवप्रकीर्तिताः इत्यादिवाक्यमत्रप्रमाणं देवायोग्यतयाजाताविष्णुपादांबुजाश्रयाः तथापिसाधनैस्तेषांतत्प्राप्तिर्गुर्वनुग्रहा
दितिच २१ ३५ अप्राज्ञात्वेतिलोकप्रवृत्तिप्रवर्तंतांकोनुमोक्षंददाति अतोब्रह्मोपासतेसाधुधीरानाहंभावस्तेषुरुद्राधिवासइतिश्रुतेः महाभाग्यंतुकैवल्यमज्ञानांकःप्रदास्यति अतःसंतोविजानंतिहारिंतत्वन
हंकृताइतिस्मृत्यर्थसंग्राहिण्याअर्थरूपस्य इतिसदजानतामित्यस्यश्लोकस्यायमर्थः इतिशब्दःप्रकारवचनः इतिलोकेदृश्यमानप्रकारेणसद्ब्रह्मअजानतांब्रह्माज्ञानिनांमिथुनतःस्त्रीपुंसभावेनरतयेग्राम्य
धर्मायचरतांप्रवर्तमानानांकोनुपुरुषः अद्यइहविजनेमोक्षविषये सुखयति नकोपिमोक्षंददातीत्यर्थः कीदृशेविजने स्वनिरस्तभगेसुष्ठुअनिरस्तोभगऐश्वर्यादिगुणोयस्मिन्सतथातस्मिन्यतस्त्वदज्ञानिनांप
रमानंदलक्षणमोक्षभावः अतःभुविस्थाने पुण्यंशुद्धिकरंतीर्थंशास्त्रमेवसदनंशरणंयेषांतेतथा सेऋषयोदेवादयः त्वामेवसंतंज्ञात्वाभवतःपदांबुजंहृदानिविशंति कीदृशंअघभिदंपापनाशनं किंचमनो
मननसमर्थमंतःकरणं नित्यसुखेचिदात्मनित्वयिदधतिच अत्रप्रधानसाधनमाहुः हेपुरुषसारपुरुषोत्तमपुनश्चपश्चात् हरस्यरुद्रस्यावसथंअहंकारं सकृदपिनोपासतेनकुर्वंतीत्यर्थः २२ ३६

यज्जीवमीशंप्रवदंतितत्कैंस्तच्चेश्वरोवचनंसंदधाति नासीदादौमरणेनोभाविष्यन्मृषाततोह्यीशितृत्वंस्वंपेष्विति श्रुत्यर्थद्योतकस्यस्मृत्यनुगृहीतस्यइदमप्यथोवदंतिचेदित्यादिश्लोकस्येदंतात्पर्यं इदंजगत् नपातीत्यपःपापालनेइतिधातुःसोस्यास्तीत्यपिअनीश्वरमित्यर्थः अपिगर्हितमसत्यंअतएवाप्रतिष्ठमितिवा असत्यमप्रतिष्ठंतेजगदाहुरनीश्वरमित्यादेः नमत्तोन्यईश्वरश्चेतनत्वादित्यादितर्कैर्वदंतिचेदथो तस्मात्कुतः सर्वात्मनाएतदपिवचनंभगवत्प्रेरणयेत्यवगंतव्यं तर्हितर्कःप्रामाणिकःस्यादितितत्राह नन्विति तर्काव्यभिचरंतिनान्वित्यन्वयःअत्रव्यभिचारित्वंपक्षधर्मत्वादिलक्षणाभावः तथाहि विशिष्टपक्षीकारस्यसिद्धांतविरुद्धत्वादनुपपत्तिः निर्विशेषेश्वरपक्षीकारेहेतोरसिद्धिरित्यादिदूषणमुपेक्ष्याचार्यैःकालात्ययापादिष्टत्वंप्रादर्शि वेदोक्तोजीवव्यतिरिक्तेश्वरोनतर्कैरपनेतुंशक्यः यतस्तर्काव्यभिचारिणइति अनश्नन्नन्योअभिचाकशीतिश्रुतेः जीवेश्वरौविरुद्धधर्माक्रांतत्वेनभिन्नौ छायातपवदित्यादेश्च दूषणांतरमाह क्वचिदिति अभेदस्यासिद्धावसिद्धौचतर्कस्यविशेषानापादकत्वेनाप्रयोजकत्वात् अपिपासोःपयःपानवत् भोजनस्येष्टसाधनत्वतर्कोज्वरितादौव्यभिचार्यत्वेनव्यर्थश्च सर्वशरीरसमवेतसुखदुःखानुसंधातृत्वेनकायपरिमाणोजीवइतिक्षपणकदर्शनपरिकल्पितस्तर्कोपिमृषैव अणुशरीरस्थस्यकर्मादिवशाद्धस्त्यादिशरीरप्राप्तौविकारित्वापत्तेः ननुतर्हितर्केभ्यःकिंप्रयोजनमत्राह ततइति यतोदुष्टास्ततोभयदृग्व्यवहितयेभयबुद्धीनांबुद्धिव्यवधानायतर्काभवंतिनतुधीराणां विदुषां ननुकिमितिप्रवृत्ताइतितत्राह विकल्पइति विर्निषेधेपृथग्भावइतिवचनात् विकल्पोवेदविरुद्धकल्पना जगतोमिथ्यात्वं जीवस्यब्रह्मणोऽभेदोजगत् क्षणिकंषड्गुणईश्वरइत्यादिलक्षणांधपरंपरयैवान्वहमुषितः प्रवर्तितः अंधेनैवनीयमानायथांधाइतिश्रुतिः अंधपरंपरायाश्चकोवलंबइतितत्राह भ्रमतीति भारतीवेदवाणीचभ्रमतिबहुधावक्ति तात्पर्यार्थावबोधाकुशलानज्ञानुद्दिश्येतिशेषः इ

इदमप्यथोवदंतिचेन्ननुतर्काव्यभिचरंतिक्वचित्क्वचिन्मृषाच ॥ ततोभयदृग्व्यवहितयेविकल्पउषितोन्वहमंधपरंपरयाभ्रमतिभारतीचतवोरुवृत्तिभिरूढजवा२३ ३७ नयदिदमग्रआसनभविष्यदतोनिधनादनिमित्तकमंतरात्वयिविभातिमृषैकरसे ॥ अतउपगीयतेद्रविणजातिविकल्पपथैर्वितथमनोविलासमिदमित्यवयंतिबुधाः २४ ३८

तिमस्मात्तस्मादंधपरंपरा बहूक्तिरन्यथाज्ञप्तिःपरिवृत्तिश्चकथ्यते भ्रामइत्येवविद्वद्भिस्तथाचंक्रमणंक्वचित् इत्यतोभ्रमस्यबहूक्तित्वंसिद्धं वेदस्यबहुधोक्तेःकिंकारणमत्राह तवोर्विति उरुशब्देनानंतत्वंवृत्तिशब्देनगुणकर्माणिविवक्ष्यंते भववोगुणकर्मणामनंतत्वात्तानिवक्तुमूढजवात्वरावतीवेदवाणी अतोवेदेपिबहुधावचनात्तदर्थनिर्णयशक्त्यभावात्योग्यतावशाद्विपरीतप्रतीतेश्चविरुद्धकल्पनायुक्ताअंधपरयाऽसुराणाम् २३ ३७ जीवस्येश्वरत्वेबाधकमाह नेति इदमीश्वरत्वमग्रेउत्पत्तेःपूर्वंजीवेषुगर्भस्थेषुनासनास्ति नभविष्यत् यदिगर्भस्थईशोभवेत्तर्हिउत्तरत्रापिभभविष्यत् नचतथेति यस्मादतोनिधनान्मरणादनंतरमपिनरकादिगमनान्नविद्यतइत्यर्थः ननुअस्येशोहमितिकिंनिमित्ताप्रतीतिरत्राह अनिमित्तकमिति अःविष्णुर्निमित्तंयस्यतत् अनिमित्तकंभगवन्निमित्तकमेव तस्यजन्ममरणयोरंतरामध्येत्वयिजीवेमृषैवेशितृत्वंभाति ननुवस्तुतः स्वंजीवः कुतः एकरसेप्रधानसारेनचवस्तुतः जीवःसर्वोत्तमसारः मृषैवतथामन्यते अतोभ्रांतिरेवतथाज्ञानेप्रयोजकेत्याह अतइति यतोजीवःसर्वसारोनभूयादतोद्रविणजातिविकल्पपथैर्जीवउपगीयतइत्यन्वयः भ्रांत्याजीवोद्रविणवान् अभिजातिमानित्यादिसाक्षिविरुद्धकल्पनामार्गैःकथ्यतेअज्ञैरितिशेषः विद्वद्भिस्तुभवानेवद्राविणादिमानित्युच्यते कुतः यतस्तपोदमाद्याअभिजन्मकारणभूताःगुणाश्चभवतएव कथमेतदितितत्राह वितथेति यतोभिजात्यादिगुणास्तवमुख्याःअतइदंजीवस्येश्वरत्वंबुधास्तत्त्वज्ञानिनोवितथमनोविलासंमिथ्यामनोविकारमित्यवयंतिजानंति गुणाएवाभिजात्याख्यास्तद्वानेवाभिजातिमान् अतोभिजात्यवान्विष्णुस्तदन्येतूपचारतइतिवचनात् येजगत्प्रवदंत्यज्ञाजीवादन्येशवार्जितम् तेषामपितुतांवाचमीशएवददात्यजः नचतर्कैर्भवेदीशोजीवोवेदविरोधतः इत्यादिस्मृत्यर्थत्वेनश्रुत्यंतरमप्यूह्यम् २४ ३८ ६३

१ स्वपंतीतिस्वपाःजीवास्तेष्वित्यर्थइतिदीपिका ।

स्मरन्ब्रह्मगुणान्नित्यंमुक्तोब्रह्मसरूपताम् दुर्भगांप्रकृतिंत्यक्त्वाहत्वावान्यांदुरन्वयाम् यातितच्चपरेशानात्सहिपूज्योथपूजकः अस्यैकस्यस्वतंत्रत्वात्सचानंतगुणोविभुरितिश्रुत्यर्थरूपस्यउदगात्पुमानित्यस्यायमर्थः अनुशब्दोविकल्पार्थः श्रुतिष्वनुगीतगुणान् चशब्दात्तवकर्माणिचजुषन् तदनुगुणस्मरणमनु उदगात्संसारादितिशेषः अस्मात्संसारान्मुक्तोभवतीत्यर्थः तवसरूपतांचभजति कश्चित्सायुज्यंकश्चित्सारूप्यंकश्चित्सालोक्यंच यद्वागुणस्मरणमनुगुणाननुकूलान्प्रातरादिकालविशेषान्जुषन् यद्वायंपुमान् परमेणत्वयात्तभगाम् अपहृतप्रयत्नलक्षणशक्तिंप्रातिस्विकींपूर्वोक्तांद्विविधांनीचांतांप्रकृतिंजहातीतित्यजति जिहातिहंतिच तदुभयमपित्वमेवजहास्युताजिहासिच उतत्यागवधयोःसमुच्चयोर्थः जिहातिरावणसंख्येराघवःपरमास्त्रविदितिच स्वातंत्र्यात्प्रकृतित्यागकर्तानारायणःपरः यद्यप्येषाजीवसंस्थाहंताचभगवान्प्रभुरितिच किंच महसिअसुरजनमोहनायशिवादीन्पूजयसि महीयसेचसुरजनेनपूज्यसेच अणिमाद्यष्टगुणःव्याप्तगुणोवा अशूव्याप्ताविति धातुः अपरिमेयभगः दुर्ज्ञेयपरमैश्वर्यादिगुणः २५ ३९ यदिनसमुच्चरंतीत्यस्यायमर्थः यदियतयोपिहृदिकामजडात्जडशरीराविष्टकामात् नसमुच्चरंतिसम्यङ्नोद्गच्छंति नोत्थिताभवंतिविषयकामाःस्युरित्यर्थः तर्हिहृदिगतोपितेषामसतामप्रशस्तकर्मणांपुंसांदुरधिगमोदुर्ज्ञेयःअस्मृतकंठमणिरितिलुप्तोपमाविस्मृतकंठमणिःपुरुषोयथाकंठस्थितंमणिंनजानातितथेत्यर्थः अनेनसयथाकामोभवति तत्क्रतुर्भवतितत्कर्मकुरुतेतदाभिसंपद्यतेइतितुकामयमानइत्येतद्विवृतंहेभगवन् अनुतृप्तयोगिनांअनुतृप्तानांविषयालंबुद्धिंप्राप्तानांनिष्कामानामित्यर्थःनिवृत्तिमार्गस्थानांपुंसांभवतोधीनादनधिरूढपदात्अनारूढवैकुंठादिब्रह्मस्थानादज्ञानामनवगतात्अज्ञातादंतकात्कालादिलक्षणादभयोऽभयप्रदःपूर्णानंदादिलक्षणांमुक्तिंददातीत्यर्थः इंद्रियाभिमानिदेवानांवियोगाभावलक्षणांच अमुनाच

उदगात्पुमाननुगीतगुणांश्चजुषन्भजतिसरूपतांतदनुत्वमुतजहासिजिहासिताम् ॥ अहिरिवत्वचंपरमात्तभगांमहसिमहीयसेष्टगुणोऽपरिमेयभगः २५
३९ यदिनसमुच्चरंतियतयोपिहृदिकामजडाद्दुरधिगमोऽसतांहृदिगतोऽस्मृतकंठमणिः ॥ अनुतृप्तयोगिनामभयोभगवन्ननवगतांतकादनधिरूढपदाद्भ
वतः २६ ४० तदवगमार्थसितासितयोर्गुणविगुणयोर्नहिदेहभृतांसगिरः ॥ अनुययुरत्रहंसकुलगीतपरंपरयानतुषावरणाइवरजांसिवांति ॥ वयसास
हयच्छ्रुतयस्त्वयिसफलंपतंतिनपतंतिबंधनाः २७ ४१

यथा कामयमानोयोकामोनिष्कामआप्तकामआत्मकामोनतस्यप्राणाउत्क्रामंति ब्रह्मैवसन्ब्रह्माप्येतीतिश्रुतिव्याख्यानम् अस्याःश्रुतेःविशेषार्थः निषिद्धकामयुक्तानामसतांतुविशेषतःदुर्ज्ञेयोभगवान्विष्णुर्हृदिस्थोऽस्मृतहारवत्इत्यादिवाक्यादेवअवगंतव्यः देवाश्चऋषयश्चैवसुभक्त्याकामिनोपितु इत्यादिनाकामित्वेपितित्त्वमप्रयोजकमित्युक्तम् २६ ४० सकलश्रुतिस्मृतिभावसंग्रहात्मनस्तदवगमार्थसितासितयोरित्यस्यायंभावः देहभृतांजीवानांसगिरःगिरावाचासहिताःश्रोत्रादयः गुणविगुणयोस्तदवगमार्थासितासितयोर्नानुययुर्न्नेत्यन्वयः द्वितीयार्थेषष्ठी गुणरूपाश्रीःविगुणोनिर्गुणोविष्णुस्तौपूर्वंप्रस्तुतोविष्णुस्तच्छब्देनपरामृश्यते तस्यहरेरवगमोयस्याःसातदवगमातयाश्रियार्थ्यतेज्ञायतेसम्यगित्यर्थःपरमस्तेनसिताबद्धासर्वदातदधीनत्वेनवर्ततेइतिश्रीःअसितोऽबद्धोनित्यमुक्तोविष्णुस्तौश्रीश्रीधरौनानुययुःआनुकूल्येनयथास्थितरूपगुणविषयत्वेननप्रापुःतद्विषयीकरणोपायमाह अत्रेति अत्रजीवराशौ हंसकुलगीतपरंपरयेति हंसानांब्राह्मणानांकुलेनगीतस्यउपदिष्टस्यज्ञानस्यपरंपरयाइंद्रियाण्यनुययुश्चश्रुतयश्चानुययुरित्युपसंख्यानंकर्तव्यम् अत्ररजांसीति रजःशब्दोपादानाद्रजोगुणप्रधानामनुष्याउपलक्ष्यंते तुषाआवरणंकवचंयेषांतेतुषावरणाःतुषावरणास्तंडुलपदार्थाःरजांसीवयथाधूलीर्नवांतिनस्पृशंतीत्यर्थः तथाचश्रुतयः वयसामहताकालेनसहरजोरूपान्मनुष्यान्नवांतिप्राप्तफलान्नकुर्वंतीतियदतोबभ्रंती।विबंधनाःविधिनिषेधरूपेणपुरुषंबध्नंत्यः श्रुतयः सात्विकानामर्थेत्वयिसफलंपतंति त्वद्गुणगणानुप्रकाश्यत्वदुपासकानाम् पुरुषार्थहेतवोभवंतिराजसानांबुद्धिव्यामोहकत्वेनत्वयिनपतंतिपुरुषार्थःहेतवोनस्युरित्यर्थः अनेन जानातिप्रकृतिर्विष्णुंज्ञेयोविष्णुश्चनिर्गुणः

तावुभौनविजानंतिकुतेब्रह्मपरंपरामितिमहोपनिषद्विवृता अन्येसर्वेश्रियाबद्धाःश्रीर्बद्धाविष्णुनैवतु बंधश्चविष्णुतंत्रत्वंमुक्तानांचश्रियस्तथेत्यादिगारुडपुराणार्थोपिसंगृहीतः २७ ४१ इतिशब्दआदिवचनः एवमादिश्रुत्यागीतमात्मानुशासनं ब्रह्मज्ञानमाश्रुत्यश्रुत्वा हृदिकृत्वा आत्मनःपरमात्मनोगतिंस्वरूपस्थितिंज्ञात्वा ४२ व्योमायनमहात्मभिः ब्रह्माश्रयेषूत्तमैः तैःपूर्वजैःसनकादिभिः अशेषाणांसमीचीनानांआम्नायानांपुराणानामुपनिषदांचरसः सारइतिसमुद्धृतः ४३ ब्रह्मदायादब्रह्मपुत्रनारद काम्यानांनिधनंनाशकरं यद्वा कामानामभीष्टानांफलानांनिधनंकुलंगृहंवा निधनोस्त्रीकुलेनाशेनिस्त्रिशेक्रूरखड्गयोरितियादवः ४४ पूर्णःस्वतस्तृप्तः ४५ सर्वभूतानांधाताधृतिपोषणयोःकर्ता यःसर्वभूतानामितिप्रस्तुतास्तेजीवाः यस्यतवकलाःप्रतिबिंबांशाः ४६ ऋषिरूपत्वादृषिः ४७ अत्रनारदेनव्यासायकथाकथनंस्तुत्यर्थंनतुज्ञापनाय कथाःकथयतीशस्यव्यासस्यांतेसनारदः स्तुत्यर्थंतस्यदेवस्यज्ञापनायनतुक्वचिदित्यादि ४८ त्वयायःप्रश्नःकृतः तत्प्रश्नवचनमुद्दिश्यैतत्परिहारव

श्रीभगवानुवाच ॥ इत्येतद्ब्रह्मणःपुत्राआश्रुत्यात्मानुशासनम् ॥ सनंदनमथानर्चुःसिद्धाज्ञात्वात्मनोगतिम् ४२ इत्यशेषसमाम्नायपुराणोपनिषद्रसः ॥ समुद्धृतःपूर्वजैस्तैर्व्योमायनमहात्मभिः ४३ त्वंचैतद्ब्रह्मदायादश्रद्धयात्मानुशासनम् ॥ धारयन्भजमेकामंकामानांनिधनंनृणाम् ४४ एवंसगुरुणादिष्टो गृहीत्वाश्रद्धयात्मवान् ॥ पूर्णःसद्यस्ततोराजन्प्राहवीरव्रतोगुरुम् ४५ नारदउवाच ॥ नमस्तस्मैभगवतेकृष्णयामलमूर्तये ॥ योधातासर्वभूतानामभयोयस्यतेकलाः ४६ इत्याद्यमृषिमामंत्र्यतच्छिष्यांश्चमहात्मकान् ॥ ततोऽगादाश्रमंसाक्षात्पितुर्द्वैपायनस्यमे ४७ सभाजितोभगवताकृतासनपरिग्रहः ॥ तस्मैतद्वर्णयामासनारायणमुखाच्छ्रुतम् ४८ तदेतद्वर्णितंराजन्यश्चप्रश्नःकृतस्त्वया ॥ येनब्रह्मण्यनिर्देश्येनिर्गुणेपिमनश्चरेत् ४९ योह्यात्माजगदादिमध्यनिधनोयोव्यक्तजीवेश्वरोयःसृष्ट्वेदमनुप्रविश्यऋषिणाचक्रेपुनःसंहिताम् ॥ यंसंपद्यजहात्यजामनुशयीसुप्तःकुलायंतथातंकैवल्यनिरस्तयोनिमभयंध्यायेदजस्रंहरिम् ५० ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेश्रुतिगीतेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ राजोवाच ॥ सभाजयित्वाबहुधाश्रुतंदेवंश्रियःपतिः ॥ आगतोद्वारकांभूयःकिंचकारमहामुने १ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ उपप्लाव्यंगतान्पार्थान्गोग्रहेजितकौरवान् ॥ शुश्रावतीर्णसमयान्बलेनमहताव्रतान् २ संप्रहृष्टमनाःकृष्णोमहत्यासेनयावृतः ॥ सात्यकिंकृतवर्माणमुद्धवंशठसारणौ ३ अभिमन्युंचसौभद्रंपुरस्कृत्यमहामतिः ॥ अक्षौहिण्याप्तनयासहितःसत्यसंगरः ४ शंखदुंदुभिनिर्घोषैर्द्रष्टुंप्रायाद्युधिष्ठिरम् ॥ संधिमिच्छन्कौरवाणांकुर्वाणंदौत्यमच्युतम् ५ मूढोग्रहीतुमारेभे विनशिष्णुःसुयोधनः ॥ सतत्रानंतरूपत्वंदर्शयित्वामहाभुजः ६

चनंवर्णितं येनवर्णितप्रकारेणानिर्देश्येनिर्गुणेब्रह्मणिमनश्चरेत् तथेति ४९ उपासनार्थंस्वलक्षणंलक्षयति योहीति आत्माजगदादिमध्यनिधनानिउत्पत्तिस्थितिसंहाराःयस्मात्सतथायश्चाव्यक्तजीवयोःप्रकृतिचेतनयोरीश्वरः यश्चेदंसृष्ट्वाऽनुप्रविष्टःयश्चऋषिणाऋषिरूपेणपुराणसंहितांचक्रे अनुशयीजीवः यंपुनःसंपद्यप्राप्यअजांबंधकशक्तिंजहाति सुप्तःकुलायंशरीरादावभिमानंयथात्यजतितंकैवल्यनिरस्तयोनिंस्वमाधिकाभावेननिराकृतकारणंतंहरिंअजस्रंनिरंतरंध्यायेदित्यन्वयः ५० ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउ०विजयध्वजकृतपदरत्नावल्यांचतुर्नवतितमोऽध्यायः ९४ पांडवकौरवयुद्धकथनव्याजेनश्रीकृष्णमाहात्म्यंप्रदर्शयत्यस्मिन्नध्याये तत्रराजापृच्छति सभाजयित्वेति १ गोग्रहेगोग्रहणे तीर्णवनवासाज्ञातवासलक्षणसमयान् २ ३ सत्यसंगरःसत्यप्रतिज्ञःसत्ययुद्धोवा ४ ५ ६

विभीषिकांभयं ७ अनुयुज्यंतेअनुयुक्ताःक्रियंते ८ ९ १० ११ १२ मातृसोदराः मातृपक्षेणसोदराः १३ १४ १५ १६ १७ १८ व्यूहंशिबिरं १९ २० २१ २२ योगमाय

कृत्वाबिभीषिकांघोरांपांडवान्पुनरायर्यौ ॥ विवृद्धमत्सराःसर्वेराजानोजातमन्यवः ७ युद्धायैवानुयुज्यंतेनसंधिमनुकांक्षिणः ॥ युधिष्ठिरस्तुधर्मात्मापुर स्कृत्यजनार्दनम् ८ कुरुक्षेत्रंययौराजन्युद्धायभ्रातृभिःसह ॥ अक्षौहिण्याविराटोपिमत्स्यराजोमहामनाः ९ युधिष्ठिरमनुप्रायात्सपुत्रःकुरुसत्तमः ॥ द्रुपदश्चशिखंडीचधृष्टद्युम्नश्चदुर्जयः १० अक्षौहिणीभिस्तिसृभिरनुजग्मुर्युधिष्ठिरम् ॥ अक्षौहिण्यापरिवृतःसात्यकिर्युद्धलालसः ११ नियोगाद्वासुदेवस्य प्रायादनुयुधिष्ठिरम् ॥ अक्षौहिण्यापरिवृताःकैकेयाःपंचभूभृतः १२ अनुजग्मुर्धर्मपुत्रंराजानंमातृसोदराः ॥ धृष्टकेतुस्तदाराजाशैब्यश्चनरपुंगवः १३ अन्वयातांनृपश्रेष्ठावक्षौहिण्यायुधिष्ठिरम् ॥ तेगत्वापांडवाःसर्वेनारायणपुरोगमाः १४ स्वैरमूषुःकुरुक्षेत्रेप्रतीक्षंतःसुयोधनम् ॥ सुयोधनो पिकौरव्यमानीभ्रातृशतैर्वृतः १५ द्रोणभीष्मकृपद्रौणिकर्णबाह्लीकसौबलैः ॥ हार्दीकसाल्वमद्रेशभगदत्तजयद्रथैः १६ अन्यैश्चराजशार्दूलैर्ना नादेशसमुद्भवैः ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषैर्भेरीपटहनिःस्वनैः १७ पूरयन्ककुभोवीरःप्रययौकंपयन्महीम् ॥ तेसमेत्यकुरुक्षेत्रेराजानःकुरुपांडवाः १८ स्य मंतपंचकेचक्रुर्व्यूहमुद्यतिभास्करे ॥ अक्षौहिण्यःकौरवाणामेकादशदुरात्मनाम् १९ सप्तपांडुसुतानांचकर्शितानांवनेभृशम् ॥ तथाव्यूहेष्वनीकेषुता वकेष्वितरेषुच २० गांडीवधन्वीकवचीबद्धतूणतलत्रवान् ॥ आरूढस्यंदनःपार्थोददर्शरिपुवाहिनीम् २१ उपाध्यायान्पितॄन्भ्रातॄन्मातुलान्स्वास्त्रिया न्सुतान् ॥ शिष्यान्सपौत्रान्दौहित्रान्शालान्संबंधिबांधवान् ॥ दृष्ट्वानिर्वेदमापन्नोहंतुंनैवाकरोन्मनः २२ तंविषण्णमनश्चित्तंकृपालुमविघातिनम् ॥ प्रबो ध्यप्रेरयामासकेशवोयोगमायया २३ त्यक्तशस्त्रायशांतायबंधून्प्रतिकृपालवे ॥ दर्शयामासपार्थायविश्वरूपंजनार्दनः २४ संबोधितःकंसभिदातथा वासवनंदनः ॥ भूयोजग्राहकोदंडंयुद्धायाच्युतसारथिः २५ प्रारब्धंभारतंयुद्धंश्रुत्वासंकर्षणोबली ॥ अशक्नुवन्वारयितुंकिंकरोमीत्यचिंतयत् २६ प्रवृत्तंभारतंयुद्धमवेक्ष्योद्वेगविह्वलः ॥ तीर्थव्याजेनतत्याजरामःपरिचितांभुवम् २७ सेनापतिःपांडवानांधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ गांगेयोधार्तराष्ट्राणांवृद्धः कुरुपितामहः ॥ सकुर्वन्नाहवंघोरंनिहतोदशमेहनि २८ भारद्वाजंततोद्रोणंसेनापत्येसुयोधनः ॥ न्ययोजयत्सयुयुधेदिवसान्पंचभूपते २९ तस्मिन्युध्य तिदुर्धर्षेसैंधवेनदुरात्मना ॥ अभिमन्युस्तवपितानिहतोरणमूर्धनि ३० पुत्रशोकाभिसंतप्तःप्रतिजज्ञेधनंजयः ॥ जयद्रथंहनिष्यामिश्वोभूतइतिभारत ३१ तस्यांनिशायांगोविंदस्त्वारुह्यगरुडंहरिः ॥ सुप्तमर्जुनमादायकैलासमभिजग्मिवान् ३२ तत्रगत्याविरूपाक्षंदृष्ट्वासंभाष्यवांछितम् ॥ साधयित्वा र्जुनस्याथुस्वायोधनमुपाययौ ३३ ततोपरदिनेयुद्धमासीद्धोरंजनक्षयः ॥ मम्रुर्महीभुजस्तत्रबहवोबाहुशालिनः ३४

पास्वरूपतामर्थ्येन २३ २४ २५ २६ परिचितांप्रागम्यस्त्वां २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ विरूपाक्षंरुद्रं ३३ जनक्षयश्चासीत् ३४

३५ ३६ ३७ ३८ ३९ अर्धदिनोनैःअष्टादशादिनैःअर्धदिनसहितैःसप्तदशदिनैः ४० ॥ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥
सितकेशावेशिनोबलभद्रस्यचरितंकृष्णमाहात्म्यानुस्यूतमेवातस्तदपिपुरुषार्थोपयोगिभवतीत्यनेनाध्यायद्वयेननिरूपयति तत्रादौश्रुतकृष्णवैभवोविस्मितमनाः राजाभगवंतंनमति अष्टादशेति मा
यायामहिम्नाव्यापादनंनिधनं विश्वात्मनेसर्वांतर्यामिणे १ हरिकथाश्रवणस्यप्रत्यक्षफलमाह शृण्वतइति वैक्लव्यंपारवश्यंकथाश्रवणतात्पर्यं विस्मयःस्मयभावः भीतिःविहिताकरणेप्रत्यवायबुद्धिः
२ प्रबुद्धानिप्रफुल्लानि स्वविषयइविशेषः ३ आत्माभोगायतनं आनंदनिर्भरःपूर्णानंदः ४ कृतार्थश्चेत्तूर्ष्णीभवेतितत्राह अपिचेति किंचिदित्यव्ययं शब्दतोल्पमर्थतोमहांतमित्यतोवाव्यत्ययः ५ ६ भो

हतेषुरणदक्षेषुराजपुत्रेष्वनेकशः ॥ जयद्रथोपिपार्थेननिहतोदिवसात्यये ३५ दिनानिपंचद्रोणोपिकृत्वायुद्धमतंद्रितः ॥ पंचमेहनिसंध्यायांधृष्टद्युम्नेनपा
तितः ३६ ततःसेनापतिःकर्णोभूत्वाचक्रेमहारणम् ॥ दिनद्वयांतेपार्थेनसचसंख्येनिपातितः ३७ शल्योऽप्यर्धदिनंकृत्वासेनापत्यमरिंदम ॥ मध्यंदि
नगतेसूर्येधर्मराजेनपातितः ३८ युयुधातेततोवीरौगदयादीर्घवैरिणौ ॥ भीमदुर्योधनौकोपात्परस्परवधैषिणौ ३९ अष्टादशाक्षौहिणीनांतत्पतीनांच
भूभृताम् ॥ अष्टादशैर्दिनैरासीदर्धोनैःसंक्षयोमहान् ४० ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्द्धेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ राजोवाच ॥
अष्टादशाक्षौहिणीनांतावद्भिर्माययादिनैः ॥ व्यापादनंयेनकृतंतस्मैविश्वात्मनेनमः १ शृण्वतोमेकथास्तस्यचरितानिचसंघशः ॥ वैक्लव्यंविस्मयोभीतिर्व
र्धतेमेपुनःपुनः २ मन्येप्रायेणपाप्मानंजीर्णममदुरत्ययम् ॥ इंद्रियाणिप्रबुद्धानिप्रसन्नंचमनोभृशम् ३ क्षुत्तृष्णेचप्रशांतेमेआत्माचानंदनिर्भरः ॥ प्रसादात्तवध
र्मज्ञकृतार्थोऽहमिहाभवम् ४ अपिचश्रोतुमिच्छामिकिंचिदर्थंतपोधन ॥ युध्यतःसुहृदोदृष्ट्वानिवारितुमशक्नुवन् ५ तीर्थस्नातुंगतोरामःकिंचकारतपो
धन ६ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ तीर्थाभिषेकव्याजेनमध्यस्थःप्रययौकिल ॥ स्नात्वाप्रभासेसंतर्प्यदेवर्षिपितृमानवान् ७ सरस्वतींप्रतिस्रोतंययौब्राह्मणसं
वृतः ॥ पृथूदकंबिंदुसरस्त्रितकूपंसुदर्शनम् ८ विशालंब्रह्मतीर्थंचचक्रंप्राचींसरस्वतीम् ॥ यमुनामनुयात्येषगंगामनुचभारत ९ जगामनैमिषंयत्रऋ
षयःसत्रमासते ॥ तमागतमभिप्रेत्यमुनयोदीर्घसत्रिणः १० अभिवंद्ययथान्यायंप्रणम्योत्थायचार्चयन् ॥ सोऽर्चितःसपरीवारःकृतासनपरिग्रहः ११
रोमहर्षणमासीनंशिष्यंभैक्षन्महामुनेः ॥ प्रत्यवस्थायिनंसूतमकृतप्रह्वणांजलिम् १२ अध्यासीनंचतान्विप्रांश्चुकोपोद्वीक्ष्यमाधवः ॥ कस्मादसाविमा
न्विप्रानध्यास्तेप्रतिलोमजः १३ धर्मपालांस्तथैवास्मान्वधमर्हतिदुर्मदः ॥ ऋषेर्भगवतोभूत्वाशिष्योऽधीत्यबहूनिच १४ सेतिहासपुराणानिधर्मशा
स्त्राणिसर्वशः ॥ अदांतस्याविनीतस्यवृथापंडितमानिनः १५

जनादिमामानवसंतर्पणं ७ प्रतिस्रोतंप्रवाहाभिमुखं पृथूदकंनामतीर्थंत्रितस्यमुनेःकूपं ८ विशालमप्येकंतीर्थं ९ आभिप्रेत्याभिगम्य १० ११ प्रत्यवस्थायिनंआभिमुख्येनास्थितं प्रह्वणंन
मनं १२ तान्विप्रानध्यासीनंतेषांमध्येउच्चासनेस्थितं माधवोमधुकुलोद्भवः प्रतिलोमजःविपरीतजन्मा १३ अस्मानितिद्वितीयापंचम्यर्थे १४ सेतिहासपुराणान्यधीत्यदुष्टस्यप्रतिजन्मनः १५

गुणायपुण्यफलप्रदानलक्षणायनभवंति एतदर्थंःदुष्टनिग्रहार्थः १६ असद्वधान्निवृत्तोपि १७ मरणस्यावश्यंभावित्वात् १८ ब्रह्मासनंब्राह्मणमध्येब्राह्मणयोग्यासनम् १९ अस्यनि
धनंत्वयाअजानतेव यद्वा जानतावा । ब्राह्मणवधसमानदोषोयमित्याशयेनाह ब्रह्मेति भवतआम्नायोविधिनिषेधशासिशास्त्रंनियामकं इदंकुरु नेदमिति नियंतानास्ति कुतइत्यत्राह योगेश्वरस्येति २०
विध्यगोचरत्वात्ऋषयःस्वहार्दविज्ञापयंति यदीति , यदिभवान्त्वंब्रह्महत्यायाएतत्पावनंशुद्धिलक्षणंपरिहारंचरिष्यति तर्हिलोकसंग्रहंकरिष्यति कुतोत्राह नेति २१ प्रथमेकल्पेउत्तमकल्पे
यावान्नियमोविधिः सत्वेवविधिर्भवद्भिर्विधीयताम् २२ तस्यव्रतंदीर्घमायुःसत्वमिंद्रियंदूरश्रवणदूरदर्शनादिशक्तिमत्साधये किंबहुनायद्यदाशासितंकामितंतत्तत्साधयइत्याह आशासितमिति

मगुणायभवंत्यस्यनटस्येवाजितात्मनः ॥ एतदर्थोहिलोकेस्मिन्नवतारोमयाकृतः १६ वध्यामेधर्मध्वजिनस्तेहिपातकिनोऽधिकाः ॥ एतावदुक्त्वाभगवा
न्निवृत्तोऽसद्वधादपि १७ भावित्वात्तंकुशाग्रेणकरस्थेनाहनत्प्रभुः ॥ हाहेतिवादिनःसर्वेऋषयःखिन्नमानसाः १८ ऊचुःसंकर्षणंदेवमधर्मस्तेकृतः
प्रभो ॥ अस्यब्रह्मासनंदत्तमस्माभिर्यदुनंदन १९ आयुश्चास्याक्षयंतावद्यावत्सत्रंसमाप्यते ॥ अजानतेवाचरितंत्वयाब्रह्मवधोयथा ॥ योगेश्वरस्यभव
तोनाम्नायोविनियामकः २० यद्येतद्ब्रह्महत्यायाःपावनंलोकपावन ॥ चरिष्यतिभवाँल्लोकसंग्रहंनान्यचोदितः ॥ २१ ॥ बलभद्रउवाच ॥ चरिष्येवध
निर्वेशंलोकानुग्रहकाम्यया ॥ नियमःप्रथमेकल्पेयावान्सतुविधीयताम् २२ दीर्घमायुर्ब्रतंतस्यसत्वमिंद्रियमेवच ॥ आशासितंयद्यदुतसाधयेयोगमा
यया २३ ऋषयऊचुः ॥ अस्त्रस्यतववीर्यस्यमृत्योरस्माकमेवच ॥ यथाभवेद्वचःसत्यंतथारामविधीयताम् २४ बलभद्रउवाच ॥ आत्मावैपुत्रउत्पन्न
इतिवेदानुशासनम् ॥ तस्मादस्यभवेद्वक्ताआयुरिंद्रियवीर्यवान् २५ किंवःकामोमुनिश्रेष्ठाब्रूताहंकरवाणितत् ॥ अजानतश्चापचितिंयथामेबुध्यतांबुधाः
२६ ऋषयऊचुः ॥ इल्वलस्यसुतोघोरोबल्वलोनामदानवः ॥ सदूषयतिनःसर्वान्सत्रमेत्यचपर्वणि २७ तंपापंजहिदाशार्हतन्नःशुश्रूषणंपरम् ॥ पू
यशोणितविण्मूत्रसुरामांसाभिवर्षिणम् २८ ततश्चभारतंवर्षंपरीत्यसुसमाहितः ॥ चरित्वाद्वादशान्मासांस्तीर्थस्नायीविशुध्यसे ॥ २९ ॥ इतिश्रीभाग
वतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेबलदेवतीर्थयात्रायांषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ ततःपर्वण्युपावृत्तेप्रचंडःपांसुवर्षणः ॥ भीमो
वायुरभूद्राजन्पूयगंधश्चसर्वशः १ ततोऽमेध्यमयंवर्षंबल्वलेनविनिर्मितम् ॥ अभवद्यज्ञशालायांसोप्यदृश्यतशूलधृक् २ तंविलोक्यबृहत्कायंभिन्नांज
नचयोपमम् ॥ तप्तताम्रशिखाश्मश्रुदंष्ट्रोग्रभ्रुकुटीमुखम् ३ सस्मारमुसलंरामःपरसैन्यविमर्दनम् ॥ हलंचदैत्यदमनंतौतूर्णमुपतस्थतुः ४

२३ अस्त्रवीर्ययोरमोघत्वंमृत्योरनावृत्तित्वमस्मद्वचसश्चावंध्यफलत्वंयथास्यात्तथाविधीयताम् २४ पुराणानांवक्तापुत्रःस्यात् २५ हेबुधाःयुष्माभिर्वरोदत्तइत्यजानतोमेपचितिंऽपरिहारंबुध्य
ताम् २६ मापश्चित्तंविधातुमाहुः इल्वलस्येति २७ २८ २९ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ १ ३ तप्तताम्रवत्प्र
काशमानाभिःशिखाश्मश्रुदंष्ट्राग्रभ्रुकुटीभिर्युक्तंमुखंयस्यसतथातं शिखाचश्मश्रूणिचदंष्ट्रेचउग्रभ्रुकुटीचाशिखाश्मश्रुदंष्ट्रोग्रभ्रुकुटयःउग्राभ्रुकुटीउग्रभ्रुकुटी ३ ४

५ ६ ७ श्रियोधामानिअम्लानानिचपंकजानियस्यांसातथाताम् ८ यतःसरोवरात् आस्रवत् अस्यंदत ९ स्रोतेनप्रवाहेण १० शोणंनदं ११ सप्तशाखाभेदेनसमुद्रंगता सप्तगोदावरीताम् वेर्णीकृष्णवेर्णीं १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ अस्पृशत्ददौ स्थानंदूरंअनंतक्षेत्रं १९ धूर्जटेःशिवस्य २० २१ अनुतीर्थनामतीर्थं २२

६६ तमाकृष्यहलाग्रेणबल्वलंगगनेचरम् ॥ मुसलेनाहनत्क्रुद्धोमूर्ध्निब्रह्मद्रुहंबलः ५ सोपतद्भलानीभिर्भिन्नललाटोसृक्समुत्सृजन् ॥ मुंचन्नार्तस्वरंशैलोयथाव ९७
ज्रहतोऽसुरः ६ संस्तुत्यमुनयोरामंप्रयुज्यापितथाशिषः ॥ अभ्यषिंचन्महार्हाभिर्वृत्रघ्नंविबुधायथा ७ वैजयंतींददुर्मालांश्रीधामाम्लानपंक
जाम् ॥ रामायवाससीदिव्येदिव्यान्याभरणानिच ८ अथतैरभ्यनुज्ञातःकौशिकीमेत्यब्राह्मणैः ॥ स्नात्वासरोवरमगाद्यतःसरयुरास्रवत् ९ स्रोतेनसरयूं
प्रायात्प्रयागमुपगम्यसः ॥ स्नात्वासंतर्प्यदेवादीन्जगामपुलहाश्रमम् १० गोमतींगंडकींस्नात्वाविपाशांशोणमाप्लुतः ॥ गयांगत्वापितॄनिष्ट्वागंगासाग
रसंगमम् ११ उपस्पृश्यमहेंद्राद्रौरामंदृष्ट्वाभिवाद्यतम् ॥ सप्तगोदावरींवेर्णींपंपांभीमरथींतथा १२ स्कंदंदृष्ट्वाययौरामःश्रीशैलंगिरिशालयम् ॥ द्रविडेषु
महारण्यंदृष्ट्वाद्रिंवेंकटंप्रभुः १३ कामकोष्णींपुरींकांचींकावेरींचसरिद्वराम् ॥ श्रीरंगाख्यंमहापुण्यंयत्रसन्निहितोहरिः १४ ऋषभाद्रिंहरेःक्षेत्रंदक्षिणाममथुरां
तथा ॥ समुद्रसेतुमगमन्महापातकनाशनम् १५ तत्रायुतमदाद्धेनूर्ब्राह्मणेभ्योहलायुधः ॥ कृतमालांताम्रपर्णींमलयंचकुलाचलम् १६ तथागस्त्यंसमा
सीनंनमस्कृत्याभिवाद्यच ॥ योजितस्तेनचाशीर्भिरनुज्ञातोगतोर्णवम् १७ दक्षिणंतत्रकन्याख्यांदुर्गांदेवींददर्शसः ॥ ततःफल्गुनमासाद्यपंचाप्सरसमु
त्तमम् १८ विष्णुःसन्निहितोयत्रस्नात्वाऽस्पर्शद्गवायुतम् ॥ स्थानंदूरंहरेःस्थानंयत्रसन्निहितोहरिः १९ ततोतिव्रज्यभगवान्केरलांस्त्रिगर्तकान् ॥
गोकर्णाख्यंशिवक्षेत्रंसान्निध्यंयत्रधूर्जटेः २० तत्रद्वैपायनंदृष्ट्वाशूर्पारकमगाद्बलः ॥ तापींपयोष्णींनिर्विंध्यामुपस्पृश्याथदंडकम् २१ प्रविश्यरेवाम
गमद्यत्रमाहिष्मतीपुरी ॥ अनुतीर्थमुपस्पृश्यप्रभासंपुनरागमत् २२ श्रुत्वाद्विजैस्तुकथितंकुरुपांडवसंयुगम् ॥ सर्वराजन्यनिधनंभारमेतद्धृतंभुवः २३
सभीमदुर्योधनयोर्गदाभ्यांयुध्यतोरणम् ॥ वारयिष्यन्विशसनंजगामयदुनंदनः २४ युधिष्ठिरस्तुतंदृष्ट्वायमौकृष्णार्जुनावपि ॥ अभिवाद्याभवंस्तूष्णीं
किंविवक्षुरिहागतः २५ गदापाणीउभौदृष्ट्वासंरब्धौविजयैषिणौ ॥ मंडलानिविचित्राणिचरंताविदमब्रवीत् २६ युवांतुल्यबलौवीरौहेराजन्हेवृकोदर
एकंप्राणाधिकंमन्यउतैकंशिक्षयाधिकम् २७ तस्मादेकतरस्येहयुवयोःसमवीर्ययोः ॥ नलक्ष्यतेजयोन्योवाविरमत्वफलोरणः २८ नतद्वाक्यंजगृहतुर्बद्ध
वैरौनृपार्थवत् ॥ अनुस्मरंतावन्योन्यंदुरुक्तंदुष्कृतानिच २९ दिष्टंतदनुमन्वानोरामोद्वारवतींययौ ॥ उग्रसेनादिभिःप्रीतैर्ज्ञातिभिःसमुपागतः ३० ९६

भुवएतत्एतंभारंहृतंश्रुत्वाएतत्एतर्हिभुवोभारंहृतंमेनइतिशेषइतिवा २३ विशसनंयुद्धं २४ किंवक्तुकामआगतइतिमत्वा २५ २६ प्राणाधिकंबलाधिकं २७ अन्यःपरा
जयोवा विरमतुशांतोभवतु २८ दुष्कृतानि जतुगृहदाहादीनि २९ तद्युद्धंदिष्टंदैवकृतम् ३०

बलभद्ररामस्यविक्रमश्रवणादिनाकिंफलंभवतीतितत्राह ईदृग्विधानीति ३१ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ अनेनाध्यायद्वयेनकृपण
ब्राह्मणकृपातिशयकथनेनहरिभक्तस्यकेवलंनपारत्रिकमेवफलम् अपितुऐहिकमप्यतिविस्मयकरंस्यादितीहशंमाहात्म्यंवक्ति तत्रप्रथमतोभारतयुद्धंसमाप्यकृष्णस्यहास्तिनपुरप्रयाणप्रकारंप्रख्यापयति
भगवानपीति १ शून्यंशवादिनापिहितम् प्रयातुंगंतुम् अष्टादशाक्षौहिणीभ्यःशिष्टानाह कृपश्चेति २ ३ ४ ५ भगवत्सेवामंतरेणराज्यानिच्छूनित्यवोपत्नतइतियुक्त्याप्रतिपाद्येत्यर्थः

ईदृग्विधान्यसंख्यानिबलस्यबलशालिनः ॥ अनंतस्याप्रमेयस्यकर्माण्यद्भुतकर्मणः ॥ शृण्वन्गृणंश्चतद्भक्त्याविष्णोःसदयितोभवेत् ॥ ३१ ॥ इतिश्री
भागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेबलदेवचरितेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ भगवानपिगोविंदःसाधयित्वास्ववांछितम् ॥ सु
योधनेमहाबाहौनिहतेगदयारणे १ विसृज्यायोधनंशून्यंप्रयातुमुपचक्रमे ॥ कृपश्चकृतवर्माचद्रौणिश्चरथिनांवरः २ अवशिष्टामहात्मानःसुयोधनबलेत्र
यः ॥ पंचपाडुसुतावीराःसात्यकिश्चमहाबलः ३ वैश्यापुत्रोयुयुत्सुश्चशिष्टाःकृष्णपुरोगमाः ॥ तान्पुरस्कृत्यगोविंदोमुनिवृंदसमन्वितः ४ जगामहास्ति
नपुरंधृतराष्ट्रंप्रसादितुम् ॥ गांधारींधृतराष्ट्रंचविदुरंचमहामतिम् ५प्रसाद्यपांडवान्स्वेस्वेराज्येसंस्थाप्ययत्नतः ॥ स्तूयमानोमुनिगणैःसूतमागधबंदिभिः६
अनुयातःपांडुपुत्रैःप्रेमबाष्पाविलेक्षणैः ॥ताननुज्ञाप्यसोत्कंठान्रथेनादित्यवर्चसा ७ शंखदुंदुभिनिर्घोषैर्वेदमंगलनिस्वनैः ॥ पुण्याहमंत्रघोषैश्चद्वारकांप्रययौ
हरिः ८ विचित्रतोरणांरम्यांचलत्कदलिकाकुलाम् ॥ अलंकृतांपौरजनैःसिक्तसंमृष्टभूतलाम् ९ उपस्थितःपौरजनैःपालिकांकुरधारिभिः ॥ योषिद्भिर्वार
मुख्याभिर्भूषिताभिश्चभूषणैः १० वहद्भिर्दीपमुकुरकलशस्रक्फलाक्षतान् ॥ उपस्थितोब्राह्मणैश्चपुत्रैःपौत्रैःसहानुजैः ११ प्रविवेशपुरींदिव्यांदिवसेपू
जितोहरिः ॥ सप्रविश्यसभांदिव्यांसुधर्मांलोकविश्रुताम् १२ आहुकंवसुदेवंचरामंचैवाभ्यवादयत् ॥ प्रणम्यमातरोविश्वाःकांचनेपरमासने १३ उप
विश्ययथाजोषंपूजितोयदुपुंगवैः ॥ रराजरजनीनाथोयथाग्रहगणैर्दिवि ॥ १४ हतावशिष्टैर्भूपालैस्तत्पुत्रैश्चमहाबलैः ॥ अभिषिक्तैर्यथास्थानंसेव्यमा
नोदिवानिशम् १५ अवतीर्णमहाभारांविश्वांविश्वंभरोहरिः ॥ धर्मराजंपुरस्कृत्यधर्मेणैवान्वशासत १६ राजोवाच ॥ भगवन्यानिचान्यानिमुकुं
दस्यमहात्मनः ॥ वीर्याण्यनंतवीर्यस्यश्रोतुमिच्छामहेप्रभो १७ कोनुश्रुत्वासकृद्ब्रह्मन्नुत्तमश्लोकसत्कथाम् ॥ विरमेतविशेषज्ञोविषण्णःकाम
मार्गणैः १८ सावागनंतस्यगुणान्गृणीतेकरौचतत्कर्मकरौमनश्च ॥ स्मरेद्वसंतंस्थिरजंगमेषुशृणोतितत्पुण्यकथाःसकर्णः १९

६ ७ वेदेयेमंगलनिःस्वनाः मंगलवचनानितैः ८ ९ उपस्थितोभिगतःअंकुरपूरितपालिकापात्रविशेषः १० ११ १२ मातरोमातॄः १३ यथाजोषंयथासुखम् १४ १५ १६
१७ १८ राजाएतदेवइंद्रियकृत्यमितिवक्ति सावागिति याऽनंतस्यगुणान्गृणीतेसैववाक् यौतत्कर्मकरौतावेवकरौ अनेनकरोतीतिकरइतिकर्तर्यच्प्रत्ययःसफलइतिसूचितं यत्स्थिरजंगमेषुवसंतंहरिं
स्मरेत्तदेवमनः मनज्ञानइतिधातोः स्मरणलक्षणंज्ञानं यस्तस्यहरेःकथाःशृणोतिसकर्णः कृणआकर्णनइतिधातुः १९

चराचरभेदेनोभयलिंगंउभयप्रतिमामानमेघच्चदेवशिरः श्रयतइतिशिरःश्रिञ्सेवायामितिधातोर्नमनलक्षणसेवायांशिरःइतिनिपात्यते यदुभयलिंगंपश्यतितदेवचक्षुः चष्टेपश्यतीतिचक्षुःचक्षुदर्शनइति
धातुःतस्यहरेर्जनानांयानिविष्णोःपादोदकंनित्यंभजंति पानस्नानलक्षणांसेवांकुर्वंति अथमंगलानितानिएवांगानिनान्यानि २० २१ २२ तथाविधाभर्तृवन्मलिनवस्त्रा २३ म्लायताम्लानं
गच्छता अशनयावेपमानेत्येकंपदम् अशनयाअशनेच्छयाकंपमाना २४ २५ सीदते अवसन्नायदरिद्राय २६ अर्थकामान्यच्छतीतिकिंतुवक्तव्यम् किंचजगद्गुरुःअन्यमुक्तेभ्योन्यामिष्टंनय

शिरस्तुतस्योभयलिंगमानमेत्तदेवयत्पश्यतितद्धिचक्षुः ॥ अंगानिविष्णोरथतज्जनानांपादोदकंयानिभजंतिनित्यम् २० सूतउवाच ॥ विष्णुरातेनसंपृ
ष्टोभगवान्बादरायणिः ॥ वासुदेवेभगवतिनिमग्नहृदयोब्रवीत् २१ श्रीशुकउवाच ॥ कृष्णस्यासीत्सखाकश्चिद्ब्राह्मणोब्रह्मवित्तमः ॥ विरक्तइंद्रियार्थे
षुप्रशांतात्माजितेंद्रियः २२ यदृच्छयोपपन्नेनवर्तमानोगृहाश्रमी ॥ तस्यभार्याकुचेलस्यक्षुत्क्षामाचतथाविधा २३ पतिव्रतापतिंप्राहम्लायतावद
नेनसा ॥ दरिद्रंसाध्व्यशनयावेपमानाभिगम्यच २४ ननुब्रह्मन्भगवतःसखासाक्षाच्छ्रियःपतिः ॥ ब्रह्मण्यश्चशरण्यश्चभगवान्सात्वतर्षभः २५ त
मुपैहिमहाभागसाधूनांचपरायणम् ॥ दास्यतिद्रविणंभूरिसीदतेतेकुटुंबिने २६ आस्तेऽधुनाद्वारवत्यांभोजवृष्ण्यंधकेश्वरः ॥ स्मरतःपादयुगलमात्मा
नमपियच्छति २७ किंन्वर्थकामान्भजतोनान्यमिष्टंजगद्गुरुः ॥ सएवंभार्ययाविप्रोबहुशःप्रार्थितोविभुः २८ अयंहिपरमोलाभउत्तमश्लोकदर्शनम् ॥ इ
तिसंचिंत्यमनसागमनायमनोदधे २९ अथास्त्युपायनंकिंचिद्गृहेकल्याणिदियताम् ॥ याचित्वाचतुरोमुष्टीन्विप्रात्पृथुकतंडुलान् ३० चैलखंडेनता
न्बद्ध्वाभर्त्रेप्रादादुपायनम् ॥ सतानादायविप्राग्र्यःप्रययौद्वारकांकिल ३१ कृष्णसंदर्शनंमह्यंकथंस्यादितिचिंतयन् ॥ त्रीणिगुल्मान्यतीयायतिस्रःक
क्ष्याश्चसद्विजः ३२ विप्रोगम्यांधवृष्णीनांगेहेष्वच्युतधर्मिणाम् ॥ गृहाणिद्व्यष्टसाहस्रमहिषीणांहरेर्द्विजः ३३ विवेशैकतमंश्रीमद्ब्रह्मानंदंगतोयथा ॥
तंविलोक्याच्युतोदूरात्प्रियापर्यंकमाश्रितः ३४ सहसोत्थायचाभ्येत्यदोर्भ्यांपर्यग्रहीन्मुदा ॥ सख्युःप्रियस्यविप्रर्षेरंगसंगातिनिर्वृतः ३५ प्रीतोव्यमुं
चदब्बिंदून्नेत्राभ्यांपुष्करेक्षणः ॥ अथोपवेश्यपर्यंकेस्वयंसख्युःसमर्हणम् ३६ उपहृत्यावनिज्यास्यपादौपादावनेजनीः ॥ अग्रहीच्छिरसाराजन्भगवाँ
ल्लोकपावनः ३७ व्यलिंपद्दिव्यगंधेनचंदनागुरुकुंकुमैः ॥ धूपैःसुरभिभिर्मित्रंप्रदीपावलिभिर्मुदा ३८

च्छति किंतुभजतःपुरुषस्ययच्छत्येवेत्यर्थः यद्वानापरमपुरुषःअन्यमभीष्टंयच्छतीत्यतःतमुपैहीत्यन्वयः २८ २९ ३० चैलखंडेनजीर्णवस्त्रखंडेन ३१ गुल्मानिशिबिराणिकक्ष्याः पुरप्रकोष्ठानि कक्ष्या
कच्छेवरत्रायांकांच्यांगेहेप्रकोष्ठकइतियादवः ३२ अंधवृष्णीनांगृहेषुमध्येयानिद्व्यष्टसाहस्रमहिषीणांगृहाणि गम्यगत्वा तेष्वेकतमंगृहंविवेशेत्यन्वयः द्विजत्वंक्षत्रियस्याप्यस्तीतिविप्रइति ३३
आनंदंगतोमुक्तोब्रह्मविशतियथातथा ३४ पर्यग्रहीदाश्लिष्टवान् ३५ ३६ पादावनेजनीरपःपादप्रक्षालनजलानि ३७ ३८

धमनिसंततांशिरासहस्राचितगात्रम् ३९ ४० ४१ संभूतःसभाजितःसंगृहीतोवा ४२ गुरुकुलेसतांस्वेषांकालेपूर्वस्मिन्याःगाथावृत्तास्ताः कथयांचक्रतुः ४३ ४४ सभवान्सदृशीभार्यालब्धापिकिंनवा य
थाप्राकृतस्यचित्तंगृहेषुकामविहतंभवतितथाप्रायस्तेचित्तंगृहेषुभार्यादिष्वकामविहतंकामनाविषयेच्छया।विहतंनस्यात् ४५ तद्वत्तवचित्तंधनेष्वपिनैवातिप्रीयते कथमेतदत्राह विदितामिति ४६ केचिन्निवृ
त्तिमार्गस्थाःप्रकृतिंदेहाभिमानलक्षणांदैवींदेवाधीनां ४७ तात्पर्यात्पुनरुक्तंकरोति कच्चिदिति यतोयस्मिन्गुरुकुलवासेविज्ञेयंविज्ञायतमसः अज्ञानस्यपारंप्रकृतेर्वावैकुंठमश्नुते ४८ इतोपिगुरुकुलवासःक
र्तव्यइत्याह सवाइति यस्माद्द्विजातेःसाक्षात्सत्कर्मणांसंभवोजन्मसगुरुकुलेवासोवाइत्यन्वयः अत्रहेतुमाह आद्यइति ज्ञानदोगुरुःआश्रमिणांआद्यःहियस्मात्तस्मात्यथाहामिति ४९ ज्ञानमपियन्मुक्तिस

अर्चित्वावेद्यतांबूलंगांचस्वागतमब्रवीत् ॥ कुचैलंमलिनंक्षामंद्विजंधमनिसंततम् ३९ देवीपर्यचरच्छैब्याचामरव्यजनेनवै ॥ अंतःपुरजनोदृष्ट्वाकृष्णे
नामलकीर्तिना ४० विस्मितोभूत्सविप्राग्र्यमवधूतंसभाजितम् ॥ किमनेनकृतंपुण्यमवधूतेनाभिक्षुणा ४१ श्रियाहीनेनलोकेस्मिन्गर्हितेनाधमेनच ॥
योसौत्रिलोकगुरुणाश्रीनिवासेनसंभृतः ४२ पर्यंकस्थांश्रियंहित्वापरिष्वक्तोग्रजोयथा ॥ कथयांचक्रतुर्गाथांपूर्वंगुरुकुलेसताम् ४३ आत्मनोल्लसितौ
राजन्करौगृह्यपरस्परम् ॥ अपिब्रह्मन्गुरुकुलाद्भवतालब्धदक्षिणात् ४४ समावृत्तेनधर्मज्ञाभार्योढासदृशीनवा ॥ प्रायोगृहेषुतेचित्तमकामविहतंतथा
४५ नैवातिप्रीयतेतद्वद्धनेषुविदितंहिमे ॥ केचित्कुर्वंतिकर्माणिकामैरहतचेतसः ४६ त्यजंतःप्रकृतिंदैवींयथाहंलोकसंग्रहः ४७ कच्चिद्गुरुकुलावासंब्रह्म
न्स्मरसिनौयतः ॥ द्विजोविज्ञायविज्ञेयंतमसःपारमश्नुते ४८ सवैसत्कर्मणांसाक्षाद्द्विजातेरिहसंभवः ॥ आद्योगुरुर्ह्याश्रमिणांयथाहंज्ञानदोगुरुः ४९ ते
त्वर्थकोविदाब्रह्मन्वर्णाश्रमवतामिह ॥ येमयागुरुणावाचातरंत्यंजोभवार्णवम् ५० नाहमिज्याप्रजातिभ्यांतपसोपशमेनवा ॥ तुष्येयंसर्वभूतात्मागुरुशुश्रूष
याथथा ५१ अपिनःस्मर्यतांब्रह्मन्वृत्तंनिवसतांगुरौ ॥ गुरुदारैश्चोदितानामिंधनानयनेक्वचित् ५२ प्रविष्टानांमहारण्यमपर्तौसुमहद्द्विज ॥ वातवर्षमभूत्तीव्रंनि
ष्ठुराःस्तनयित्नवः ५३ सूर्यश्चास्तंगतस्तावत्तमसासंवृतादिशः ॥ निम्नंकूलंजलौघेननप्राज्ञायतकिंचन ५४ वयंभृशंतत्रमहानिलांबुभिर्निहन्यमानामुहुरंबुसंप्ल
वे ॥ दिशोऽविदंतोथपरस्परंवनेगृहीतहस्ताःपरिबभ्रमातुराः ५५ एतद्विदित्वा उदितेरवौसांदीपनिर्गुरुः ॥ अन्वेषमाणोनःशिष्यानाचार्योऽपश्यन्नरुरुदत् ५६

धनंतद्वदेवगुरुरित्याह तेत्विति गुरुणागुरुस्थेनमयाप्युक्तयावाचाअंजःशिक्षितायेपुरुषाभवार्णवंतरंति तेत्विहवर्णाश्रमवतांमध्येअर्थकोविदाःस्वप्रयोजनसंपादनपटवइत्यन्वयः ५० सर्वेषुसाधनेष्विद
मेवभगवदनुग्रहांतरंगमित्याह नेति इज्यायजनं प्रजनंप्रजातिः संततिर्जननं नापुत्रस्यलोकोस्तीतिश्रुतिः ५१ अनुग्रहविशेषस्मरणार्थंउभयोरनुभूतविशेषंस्मारयति अपीतिगुरौनिवसतांनोयत्कर्मत
त्स्मर्यतेत्वामपिस्मर्यतेकिं ५२ अपर्तौवर्षाकालमंतरेणवातयुतवर्षं ५३ इदंनिम्नमिदंकूलमिति किंचनस्थूलजलप्रवाहेणनप्रज्ञायतनज्ञातमभूत् ५४ अंबुसंप्लवेजलप्रवाहेदिशोऽविदंतःअजानंतःपरिबभ्रमप
रितोभ्रांताबभूविम ५५ विद्रित्वाउदितइत्यनेनदुःखातिशयंदर्शयाति कथमेतदत्राह अरुरुददिति ५६

आत्मादेहः ५९ गुरुनिष्कृतंगुरुप्रत्युपकारः सर्वोर्थोयस्मात्सतथासर्वार्थं आत्माशरीरंतस्यार्पणंयत्तत् ५८ ५९ उक्तमतिदिशति इत्थमिति इत्थंविधान्यनेकानिव्यसनान्यासन्निति शेषः तानिव्य
सनानिगुरोरनुग्रहेणानिस्तीर्य पुमान्प्रशांतयेप्रकृष्टसुखवृत्तयेपूर्णःकृतार्थःस्यात् ६० अस्माभिर्गुरुकुलवासेइदंकृतमितिविशेष्यकिंवक्तव्यंसर्वमप्यनुष्ठितामितिब्राह्मणआह किमिति सत्यकामे
नभवतासहयेषांनोगुरुकुलवासोऽभूत्तैरस्माभिःगुरुकुलवासेकिमनिर्वृत्तंनकृतंकिं सर्वमयाचीर्णमेव ६१ किंत्विदमस्माकंयुक्तंतवतुअत्यंतविडंबकमित्याह यस्येति । छंदोमयंवेदमुख्यप्रतिपाद्यं
आवपनंजगदुत्पत्तिक्षेत्रंब्रह्मयस्यतवदेहःस्वरूपंतस्यतवयोयंगुरुषुवासः सोयमत्यंताविडंबनंअनुकारइति ६२ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेविजयध्वजकृतटीकायांअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥९८॥

अहोमेपुत्रकायूयमस्मदर्थेतिदुःखिताः ॥ आत्माहिप्राणिनांप्रेष्ठस्तमनादृत्यमत्पराः ५७ इयदेवहिसाच्छिष्यैःकर्तव्यंगुरुनिष्कृतम् ॥ यद्वैविशुद्धभावेनस
र्वार्थात्मार्पणंगुरौ ५८ संतुष्टोहंद्विजश्रेष्ठाःसत्याःसंतुमनोरथाः ॥ छंदांस्ययातयामानिभवंत्विहपरत्र च ५९ इत्थंविधान्यनेकानिवसतांगुरुवेश्मसु ॥
गुरोरनुग्रहेणैवपुमान्पूर्णःप्रशांतये ६० ब्राह्मणउवाच ॥ किमस्माभिरनिर्वृत्तंदेवदेवजगद्गुरो ॥ भवतासत्यकामेनयेषांवासोगुरावभूत् ६१ यस्यछंदोम
यंब्रह्मदेहआवपनंविभो ॥ योयंसतस्यगुरुषुवासोऽत्यंताविडंबनम् ६२ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८॥
श्रीशुकउवाच ॥ सइत्थंद्विजवर्येणसहसंकथयन्हरिः॥ सर्वभूतमनोभिज्ञःस्मयमानउवाचतम् १ ब्रह्मण्योब्राह्मणंकृष्णोभगवान्प्रहसन्निव ॥ प्रेम्णानिरीक्ष
णेनैवप्रेक्षन्खलुसतांपतिः २ श्रीभगवानुवाच ॥ किमुपायनमानीतंब्रह्मन्मेभवतागृहात् ॥ अल्पमप्याहृतंभक्तैःप्रेम्णाभूर्येवमेभवेत् ३ भूर्यप्यभक्तोप
हृतंनमेतोषायकल्पते ॥ पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति ॥ तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः ४ इत्युक्तोपिद्विजस्तस्मैव्रीडितःपतयेश्रियः ॥
पृथुकप्रसृतिंराजन्नप्रायच्छदवाङ्मुखः ५ सर्वभूतात्मदृक्साक्षात्तस्यागमनकारणम् ॥ विज्ञायचिंतयन्नायंश्रीकामोमाऽभजत्पुरा ६ पत्न्याःपतिव्रताया
स्तुसखाप्रियचिकीर्षया ॥ प्राप्तोमामस्यदास्यामिसंपदोमर्त्यदुर्लभाः ७ इत्थंविचिंत्यवसनाच्चीरबद्धंद्विजन्मनः ॥ स्वयंजहारकिमिदमितिपृथुकतंडुला
न् ८ एकमुष्टिंसकृज्जग्ध्वाद्वितीयांजग्धुमाददे ॥ तावच्छ्रीर्जगृहेहस्तंसत्वरापरमेष्ठिनः ९ एतावतालंविश्वात्मन्सर्वसंपत्समृद्धये ॥ अस्मिन्लोकेथवामु
ष्मिन्पुंसस्त्वत्तोषकारणम् १० ब्राह्मणस्तांतुरजनीमुषित्वाऽच्युतमंदिरे ॥ भुक्त्वापीत्वासुखंसुप्त्वामेनआत्मानमिंद्रवत् ११ श्वोभूतेविश्वभावेनस्वसुखे
नाभिवंदितः ॥ जगामस्वालयंतातपथ्यनुव्रज्यनंदितः १२ सचालब्ध्वाधनंसख्युर्नचयाचितवान्स्वयम् ॥ स्वगृहंव्रीडितोऽगच्छन्महद्दर्शननिर्वृतः १३

संकथयन्संलापंकुर्वन् १ २ दारिद्र्यत्वेनभूरिद्रव्याभावात्भवतोमहतोल्पंमनस्तुष्टिकरंनस्यादितिनानीतमितिशंकामाभूदित्याह अल्पमिति आहृतमानीतंद्रव्यभूरित्वाभूरित्वेअप्रयोजकोकिंतुभक्तिरेवे
त्यनेनादर्शि ३ ४ ५ सर्वभूतानामात्मदृक्स्वभावज्ञः आत्मादेहेधृतोजीवेस्वभावेपरमात्मनीतियादवः ६ ७ चीरंपटच्चरंजीर्णवस्त्रमित्यर्थः इदंचीरबद्धंकिमित्युक्त्वाद्विजन्मनःपृथुकतंदुलान्
स्वयमाजहार ८ ९ १० ११ अनुव्रज्यअनुगम्य नंदितः कृष्णेनेतिशेषः १२ महतःकृष्णस्यदर्शनेननिर्वृतः १३

१४ अहंब्राह्मणानांविप्राणांबंधुरितिस्मृत्वा १५ भ्रातरोयथाभ्रातरमितिशेषः १६ १७ दिविआकाशे १८ माद्यन्मदंगच्छन् १९ अंतर्हृदयइतितस्मिन्कृष्णेस्थितचित्तगत्यास्वगृहां
तिकंप्राप्तः २० २१ स्वमंदिरंदृष्ट्वाइदंकिंकस्यचेदंस्थानंइदंतदितितत्द्वारकाविधंकथमभूत् २२ एवंमीमांसमानंजिज्ञासमानंतंनरादयःप्रत्यगृह्णन् अभ्याययुरित्यन्वयः २३ २४ २५ २६
सनिजमंदिरंप्रविष्टोभूत् २७ २८ द्युमंतिद्युतिमंति २९ ३० निर्व्यग्रःनिःसंभ्रमः ३१ ममैतदेवसमृद्धिहेतुर्महाविभूतेर्यदूत्तमस्यावलोकतोन्याभिमित्तंनैवोपपद्येत सएवहेतुरित्यन्वयः ३२ यः

अहोब्रह्मण्यदेवस्यदृष्टाब्रह्मण्यतामया ॥ यद्दरिद्रतमोलक्ष्मीमाश्लिष्टोबिभ्रतोरसि १४ क्वाहंदरिद्रःपापीयान्क्वकृष्णःश्रीनिकेतनः ॥ ब्रह्मबंधुरितिस्मा
हंबाहुभ्यांपरिरंभितः १५ निवासितःप्रियाजुष्टेपर्यंकेभ्रातरोयथा ॥ महिष्यावीजितःश्रांतोवालव्यजनहस्तया १६ शुश्रूषयापरमयापादसंवाहना
दिभिः ॥ पूजितोदेवदेवेनविप्रदेवेनदेववत् १७ स्वर्गापवर्गयोःपुंसांरसायांदिविसंपदाम् ॥ सर्वासामपिसिद्धीनांमूलंतच्चरणार्चनम् १८ अधनोयद्धनं
प्राप्यमाद्यन्नुच्चैर्नमांस्मरेत् ॥ इतिकारुणिकोनूनंधनंमेऽभूरिनाददात् १९ इतितच्चित्तगत्यांतःप्राप्तोनिजगृहांतिकम् ॥ सूर्यानलेंदुसंकाशैर्विमानैःसर्वतो
वृतम् २० विचित्रोपवनोद्यानैःकूजद्द्विजकुलाकुलैः ॥ प्रोत्फुल्लकुमुदांभोजकह्लारोत्पलवारिभिः २१ जुष्टंस्वलंकृतैःपुंभिःस्त्रीभिश्चहरिणाक्षिभिः ॥ कि
मिदंकस्यचस्थानंकथंतदिदमित्यभूत् २२ एवंमीमांसमानंतंनरानार्योऽमरप्रभाः ॥ प्रत्यगृह्णन्महाभागंगीतवाद्येनभूयसा २३ पतिमागतमाकर्ण्यप
त्न्युद्धर्षातिसंभ्रमात् ॥ निश्चक्रामगृहात्तूर्णंरूपिणीश्रीरिवालयात् २४ पतिव्रतापतिंदृष्ट्वाप्रेमोत्कंठाश्रुलोचना ॥ मीलिताक्ष्यनमद्बुद्ध्यामनसापरिष
स्वजे २५ पत्नींवीक्ष्यप्रस्फुरंतींदेवींवैमानिकीमिव ॥ दासीनांनिष्ककंठीनांमध्येभांतींसुविस्मितः २६ प्रीतांस्वयंतयायुक्तःप्रविष्टोनिजमंदिरम् ॥
मणिस्तंभशतोपेतंमहेंद्रभवनंयथा २७ पयःफेननिभाःशय्यादांतारुक्मपरिच्छदाः ॥ पर्यंकाहेमदंडानिचामरव्यजनानिच २८ आसनानिचहैमानि
स्रग्वस्त्राभरणानिच ॥ मुक्तादामविलंबीनिवितानानिद्युमंतिच २९ स्वच्छस्फटिककुड्येषुमहामरकतेषुच ॥ रत्नदीपान्भ्राजमानान्ललनारत्नसंयु
तान् ३० विलोक्यब्राह्मणस्तत्रसमृद्धिंसर्वसंपदाम् ॥ तर्कयामासनिर्व्यग्रःस्वसमृद्धिमहैतुकीम् ३१ नूनंबतैतन्ममदुर्भगस्यशश्वद्दरिद्रस्यसमृद्धिहेतुः ॥
महाविभूतेरवलोकतोन्यन्नैवोपपद्येतयदूत्तमस्य ३२ नन्वब्रुवाणोदिशतेसमक्षंयोविष्णवेभूर्यपिभूरितेजाः ॥ पर्जन्यवन्नःस्वयमीक्षमाणोदाशार्हका
णामृषभःसखामे ३३ किंचित्करोत्युर्वपियत्स्वदत्तंसुहृत्कृतंफल्ग्वपिभूरिकारि ॥ मयोपनीतंपृथुकैकमुष्टिंप्रत्यग्रहीत्प्रीतियुतोमहात्मा ३४

स्वयमब्रुवाणस्तूष्णीकःपर्जन्यवन्नः अक्षयंशंदिशतेददातितंनयोपस्मैविष्णवेअभूर्यपिधनंददाति भूरितेजाःअनल्पप्रभावोभवति सएतादृशमहिमादाशार्हकाणामृषभःश्रीकृष्णःमेसखानन्वनुमतं लोकेने
तिशेषः ३३ भक्तदत्तमेवहरेस्तृप्तिजनकत्वेनानंतफलत्वेनपरिणमतिनाभक्तदत्तमित्याह किंचिदिति । यत्सुष्टुभक्तिपूर्वमदत्तंतदुर्वपिकिंचित्करोतिफलतइतिशेषः त्रैविद्यामांसोमपाःपूतपापायज्ञैरिष्ट्वास्व
र्गतिमित्यादेः सुहृत्कृतंपूजनंफल्गुअपिअल्पमपिभूरिकारि एतत्कुतोदृष्टमत्राह मयेति हेतुगर्भविशेषणमेतत् ३४

यतोत्रभक्तिरेवप्रधानकारणमतःसैवसंपाद्येतिभावेनाह तस्यैवेति योहमनादिकालमारभ्यतच्चरणैकशरणः तस्यैवमेसौहृदादिस्यादित्यन्वयः नकेवलस्यहरेः भक्तिलक्षणसंगेनपूर्यते अपितुतद्भक्तसंगोपि स्यादितिप्रार्थयते महानुभावेनेति भगवतासहविषज्जतः विशेषेणसंगंकुर्वतःमेतत्पुरुषप्रसंगः तस्यहरेः पुरुषेषुब्रह्मादिष्वपिप्रकृष्टसंगश्चस्यादित्यन्वयः ३५ हरिरैहिकमैश्वर्यंनददातीतिमंदजनानुमितस्वदोषापमार्जनायेयंसंपादितेतिभावेनाह भक्तायेति ३६ त्यक्त्वाऽहंममतामितिशेषः ३७ देवदेवस्येत्यनेनसर्वप्रभुत्वं यज्ञपतेरित्यनेनसर्वदेवत्वंचहरेरेवमुख्यमितिसूचितं अनेनइतरैर्ब्राह्मणभक्तिरेवावश्यंकर्तव्येतितात्पर्यंविधीयतेनतुतस्येति ३८ तस्यविप्रस्यकासिद्धिरभूत्तत्राह एवमिति अजितंनामभगवंतंस्वभक्तैःपराजितं दृष्ट्वातस्यहरेर्ध्यानवेगेनउद्ग्रथितमुन्मुक्तंआत्मबंधनंयस्यतथा

तस्यैवमेसौहृदसख्यमैत्रीदास्यंपुनर्जन्मनिजन्मनिस्यात् ॥ महानुभावेनगुणालयेनाविषज्जतस्तत्पुरुषप्रसंगः ३५ भक्तायचित्राभगवान्हिसंपदोराज्यंविभूतीर्नसमर्थयत्यजः ॥ अदीर्घबोधायविचक्षणःस्वयंपश्यन्निपातंधनिनांमदोद्भवम् ३६ इत्थंव्यवसितोबुद्ध्याभक्त्यातीवजनार्दने ॥ विषयान्जाययात्यक्त्वाबुभुजेनातिलंपटः ३७ तस्यवैदेवदेवस्यहरेर्यज्ञपतेःप्रभोः ॥ ब्राह्मणाःप्रभवोदैवंनतेभ्योविद्यतेपरम् ३८ एवंसविप्रोभगवत्सुहृत्तदादृष्ट्वास्वभक्तैरजितंपराजितम् ॥ तद्ध्यानवेगोद्ग्रथितात्मबंधनस्तद्धामलेभेऽचिरतःसतांगतेः ३९ एवंब्रह्मण्यदेवस्यश्रुत्वाब्रह्मण्यतांनरः ॥ लब्धभावोभगवतिकर्मबंधात्प्रमुच्यते ४० ॥ इतिश्रीभा०म०दशमस्कंधेउत्तरार्धेपृथुकोपाख्यानेएकोनशततमोऽध्यायः ॥९९॥ श्रीशुकउवाच ॥ कदाचिद्वाजिमेधेनयष्टुमुद्यम्यकेशवः ॥ महींप्रदक्षिणीकर्तुंप्राहिणोत्प्रोक्षितंहयम् १ हार्दिक्यंकृतवर्माणंयुयुधानंचसात्यकिम् ॥ चारुदेष्णंसुदेष्णंचप्रद्युम्नंसांबमेवच २ अंशुमंतंसुभानुंचबहून्सैन्यांश्चयादवान् ॥ रक्षणार्थंतुरंगस्यप्राहिणोद्यदुनंदनः ३ तेवैप्रदक्षिणंकृत्वावसुधांप्रोक्षितंहयम् ॥ उपानिन्युरदीर्घेणकालेनभरतर्षभ ४ यष्टुकामंहरिंश्रुत्वाहयमेधेनभारत ॥ आजग्मुर्दीर्घतपसोमुनयःशंसितव्रताः ५ होतारंचतथाध्वर्युमुद्गातारंचकेशवः ॥ कल्पयित्वायथान्यायंतथान्यानपिऋत्विजः ६ ऋषिभिर्ब्राह्मणश्रेष्ठैर्यज्ञविद्याविचक्षणैः ॥ दीक्षांप्रपेदेभगवान्कृतपुण्याहमंगलः ७ तमुपास्तुंमहीपालानानाजनपदेश्वराः ॥ आजग्मुर्देवसंकाशाःकिरीटमुकुटोज्ज्वलाः ८ पांडवाश्वमहीपालायज्ञदर्शनमिच्छवः ॥ आहूतावासुदेवेनद्वारकामाययुर्नृप ९ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेहयमेधेमहोत्सवे ॥ आसंस्तृप्ताद्विजाभोज्यवस्त्रगोभूमिकांचनैः १० दीक्षांप्रविश्यगोविंदःकामैस्तर्पयतिद्विजान् ॥ भुंजानेषुद्विजाग्र्येषुप्रत्यगृह्णत्सुवांछितम् ११ आसीनेषुयथायोगंभूपालेषुसमंततः ॥ वदत्सुमाशब्दइतिवेत्रझर्झरपाणिषु १२

तद्भक्तैरेवप्राप्यंतद्धामवैकुंठादिलक्षणं ३९ एतच्चरितोपासकस्यफलमाह एवमिति लब्धभावोलब्धभक्तिःअनेनास्यविप्रस्येतरभक्तवैलक्षण्यमुक्तंस्यादिति तात्पर्यमवगंतव्यम् ४० इतिश्रीभागवते महापुराणेउ०विजयध्वजकृतटीकायांएकोनशततमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ लोकसंग्रहायाश्वमेधयज्ञकरणमन्यासाध्यमृतविप्रपुत्रानयनमाहात्म्यंचनिरूपयत्यस्मिन्नध्याये तत्रादौहयस्यप्रदक्षिणाप्रकारंवक्तिकदाचिदिति उद्यम्यउद्योगंविधाय १ २ बहवःसैन्याःसेनानायकायेषांतितथातान् यदूनंदयतीतियदुनंदनः ३ ४ हयमेधेनाश्वमेधेन दीर्घकालंतपोयेषांतेतथा ५ ६ ७ उपास्तुंनिषेवितुंकिरीटैर्मुकुटैःसुवर्णश्चोज्ज्वलाः ८ ९ १० ११ वेत्रेणझर्झराःकर्कशाःपाणयोयेषांतेतथातेषु १२

तृणमूलधरःतृणानांमूलंवृद्धांधारयतीति तृणमूलंयष्टिंचधारयतीतिवा १३ १४ १५ हिंसाविहारादिकर्मयुक्तंनृपतिंभजंत्यःसीदंति १६ द्वितीयंद्विवारं तृतीयंत्रिवारंपुनश्चतुर्वारं १७ १८ १९ केनापिपुंसानीयते २० किमाहेत्यत्राह किंब्राह्मणेति इहत्वन्निवासस्थानेधनुर्धरोनास्तिकिमित्यब्रवीत् २१ धनुर्धरेणकिंकार्यमत्राह राजन्यबंधोरिति एते ब्राह्मणाराजन्यबंधोर्हंतोःसत्रमासतेवै २२ राजापिसएवश्रेयानितरोदुःखहेतुरित्याह धनदारेति यत्रयस्मिन्देशेराजन्यवेषेणासुंभरानराजीवंतितस्मिन्देशेस्थितास्तेभृत्याराज्ञाभरणीयाः ब्राह्मणाःधनदारात्मजैःसहशोचंतीत्यन्वयः यद्वा यत्रयेषुराजसुसत्सुब्राह्मणाधनादिभिःसहशोचंतितेराजन्यवेषेणनटाएवजीवंतिनतुसद्वंश्याः कुतःअसुंभराःस्वप्राणपोषणपरायणावैयस्मात्तस्माद्दीनयो

तृणमूलधरःकश्चिद्ब्राह्मणोऽभ्येत्यसत्वरः ॥ चुक्रोशआर्त्तउद्बाहुर्यज्ञवाटमुखेस्थितः १३ क्षुत्क्षामकंठःशुष्कास्योगलद्बाष्पाकुलेक्षणः ॥ इदंचोवाचविछ पन्नातुरोदीनमानसः १४ ब्रह्मद्विषःशठधियोलुब्धस्यविषयात्मनः ॥ क्षत्रबंधोःकर्मदोषात्पंचत्वंमेगताःसुताः १५ हिंसाविहारंनृपतिंदुःशीलमजि तेंद्रियम् ॥ प्रजाभजंत्यःसीदंतिदरिद्रानित्यदुःखिताः १६ एवंद्वितीयंविप्रर्षिस्तृतीयंत्वेवमेवच ॥ इत्युक्त्वासपुनश्चैवचुक्रोशभृशदुःखितः १७ तदाकर्ण्यार्जुनोमानीसमुत्थायवरासनात् ॥ अपृच्छत्स्वयमासाद्यब्राह्मणंकेशवांतिकात् १८ किमासन्नभेकाब्रह्मंस्तवकेनासिदुःखितः ॥ ब्रूहितत्त्वम शेषेणत्वामद्यसुखयाम्यहम् १९ इत्युक्तोब्राह्मणःप्राहजातोजातोऽर्भकोमम ॥ नीयतेतातकेनापितत्क्षणेसूतिकागृहात् २० तदाकर्ण्यार्जुनःप्राहस्मय मानइवद्विजम् ॥ किंब्राह्मणत्वन्निवासेइहनास्तिधनुर्धरः २१ राजन्यबंधोरेतेवैब्राह्मणाःसत्रमासते २२ धनदारात्मजैर्भृत्यायत्रशोचंतिब्राह्मणाः ॥ तेवैराजन्यवेषेणनटाजीवंत्यसुंभराः २३ अहंप्रजावांरक्षिष्येभगवन्दीनयोरिह ॥ अनिस्तीर्णप्रतिज्ञोऽग्निंप्रवेक्ष्येऽहतकल्मषः २४ ब्राह्मणउवाच ॥ संकर्षणोवासुदेवःप्रद्युम्नोधन्विनांवरः ॥ अनिरुद्धोऽप्रतिरथोनत्रातुंशक्नुवंतियत् २५ तत्कथंनुभवान्कर्मदुष्करंजगदीश्वरैः ॥ चिकीर्षतीहबालिश्यात्तन्न श्रद्दध्महेवयम् २६ अर्जुनउवाच ॥ नाहंसंकर्षणोब्रह्मन्नकृष्णःकार्ष्णिरेवच ॥ अहंधनंजयोनामगांडीवंपश्यकार्मुकम् २७ मावमंस्थाममब्रह्मन्वीर्यंत्र्यं बकतोषणम् ॥ मृत्युंविजित्यप्रधनेप्यानयिष्येतवप्रजाः २८ इतिविस्रंभयित्वातंकृष्णमाहार्जुनोनृप ॥ अनुज्ञांदेहिभगवन्ब्राह्मणार्थेप्रयास्यतः २९ य जतांवाजिमेधेनभवानेभिर्महात्मभिः ॥ इतिब्रुवंतंबीभत्सुमनुज्ञांप्रेप्सुमच्युतः ३० बद्धतूणंसगांडीवंस्मयमानोब्रवीद्वचः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहमे वागमिष्यामिनत्वयाशक्यतेर्जुन ॥ तमसाधारणंभूतंमन्येयेनहतोर्भकः ३१

र्युवयोःअहतकल्मषःमिथ्याप्रतिज्ञत्वात् २३ २४ तत्रार्जुनस्याहंकाराविष्करणायब्राह्मणोवक्तिसंकर्षणइति संकर्षणादयस्त्रातुंनशक्नुवंतियद्यस्मात्तस्माज्जगदीश्वरैर्दुष्करंकर्मकथंचिकीर्षति बालिशोबालम्र स्संयोरितिवचनात् बालिश्यात् आत्मशक्त्यनभिज्ञानात् इहकर्मणितववाक्यंनश्रद्दध्महे २५ २६ अत्रार्जुनःस्वगर्वमुद्गलयति अर्जुनइति धनंजयोरणेरणइतिश्रुतिप्रसिद्धेःअहंधनंजयोनामप्रख्यातः धनुष्म त्ताचेदृशीत्याह गांडीवमिति २७ मावमंस्थाअवमानंनकुरु मृत्युंयमं २८ ततःकिंफलितमत्राह इतीति २९ तत्रकृष्णोहंकारिणोदेवप्रसादोनस्यादितिभाववानर्जुनंनिवारयन्निववक्ति इतीति बद्धतूणं पृष्ठबद्धतूणीरम् ३० अल्पकार्यहेतोस्त्वद्गमनंकिमर्थमित्यत्राह तमसाधारणमिति भूतंदेवयोनिम् ३१

अर्जुनःस्वगर्वमुद्रलपाति सलोकपालइति ३२ ३३ भूतंदेवयोनिम् ३४ ३५ अभितउद्दिश्य ३६ ३७ ३८ ३९ ४० युधांवर युध्यंतीतियुधोयोधास्तेषांवर पौरुषाणांपुरुषपराक्रमाणांनिदर्शनंह
ष्टांतः ४१ ४२ ४३ ४४ सूतिकागारंसूतिकागृहं शरैर्न्यरुणत् आवृतवान् ४५ भगवदनुग्रहरहितस्यसाधनबाहुल्येनकिंफलमितिभावेनाह ततइति ४६ तदनंतरंकिमभूदित्यत्राह तदेति अथार्जु
नंविनिंदति तवेति ४७ यस्यममार्भकंपरित्रातुंनशेकुःसोहंकृष्णस्यसन्निधौयस्यतवविकत्थनंश्रद्दधेवैतंत्वांधिक् आत्मश्लाघिनः स्वस्यतवधनुश्चाधिक् तदाधिकेश्वरः तेभ्यःप्रद्युम्नादिभ्योधिकेश्वरश्चकः

अर्जुनउवाच ॥ सलोकपालोदेवेंद्रःखांडवेविजितोमया ॥ किरातरूपीयुद्धेनतोषितश्चात्रियंबकः ३२ निवातकवचाश्चैववासवेनापिदुर्जयाः ॥ मयैवनि
हताःसंख्येहिरण्यपुरवासिनः ३३ तेभ्योधिकतरंभूतंकिंनुदानवसूदन ॥ बिभीषयसिमांकस्मादनुज्ञांदेहिसांप्रतम् ३४ श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्तःप्रद
दौकृष्णस्त्वनुज्ञांसव्यसाचिने ॥ निर्ययौयज्ञशालायाःसगृहीतशरासनः ३५ रथमास्थायविपुलंसमुच्छ्रितकपिध्वजम् ॥ अग्रेब्राह्मणमारोप्यतद्धामम
भितोययौ ३६ तत्रगत्वाप्रविष्टायांतत्पत्न्यांसूतिकागृहम् ॥ ब्राह्मणंप्राहबीभत्सुरवरोप्यरथान्नृप ३७ अर्जुनउवाच ॥ याहिस्वभवनंब्रह्मन्नभयंतवसर्व
तः ॥ दत्तंमयाद्यतद्धीतांपत्नीमाश्वासयाशुते ३८ इतिविस्रंभितोविप्रःफाल्गुनेनपरंतप ॥ जगामस्वगृहेप्रीत्यापार्थवीर्यंनिशम्यतत् ३९ प्रसूतिकालआस
न्नेभार्यायाद्विजसत्तमः ॥ प्रोवाचहुतमभ्येत्यपार्थंशस्त्रभृतांवरम् ४० एहिपार्थमहाबाहोयत्तोभवयुधांवर ॥ अत्रपूर्वकृतानांहिपौरुषाणांनिदर्शनम् ४१
श्रीशुकउवाच ॥ इत्युक्तोरथमारुह्यसज्यंकृत्वातुगांडिवम् ॥ त्वरन्जगामबीभत्सुःसूतिकाभवनांतिकम् ४२ ब्राह्मणोपिप्रविश्याहमुहूर्तेसूतिकागृहे ॥
गतेतुपाहिपाहीतिमृत्योरर्जुनमातुरः ४३ सउपस्पृश्यशुच्यंभोनमस्कृत्यमहेश्वरम् ॥ दिव्यास्त्राणिचसंस्मृत्यसज्यंगांडीवमाददे ४४ न्यरुणत्सूतिकागा
रंशरैर्नानास्त्रयोजितैः ॥ तिर्यगूर्ध्वमधःपार्थश्चकारशरपंजरम् ४५ ततःकुमारःसंजातोविप्रपत्न्यारुदन्मुहुः ॥ सद्योऽदर्शनमापेदेसशरीरोविहायसा ४६
तदाहविप्रोविजयंविनिंदन्कृष्णसन्निधौ ॥ मौढ्यंपश्यतमेयोहंश्रद्दधेक्लीबकत्थनम् ४७ नप्रद्युम्नोऽनिरुद्धोवानरामोनचकेशवः ॥ यस्यशेकुःपरि
त्रातुंकोन्यस्तदधिकेश्वरः ४८ धिगर्जुनंमृषावाचंधिगात्मश्लाघिनोधनुः ॥ दैवोपसृष्टंयोमौढ्यादानिनीषतिदुर्मतिः ४९ एवंशपतिविप्रर्षौविद्यामास्थाय
फाल्गुनः ॥ ययौसंयमिनीमाशुयत्रास्तेभगवान्यमः ५० विप्रापत्यमचक्षाणस्ततऐंद्रीमगात्पुरम् ॥ आग्नेयींनैर्ऋतींसौम्यांवायव्यांवारुणीमथ ५१ र
सातलंनाकपृष्ठंधिष्ण्यान्यन्यान्युदायुधः ॥ ततोलब्धद्विजसुतोह्यनिस्तीर्णप्रतिश्रुतः ५२ अग्निंविविक्षुःकृष्णेनप्रत्युक्तःप्रतिषेधता ॥ दर्शयेद्विजसूनूंस्ते
मावध्यात्मानमात्मना ५३ एतेनकीर्तिंविमलांमानुष्यंस्थापयिष्यसि ॥ इतिसंभाष्यभगवानर्जुनंसमहेश्वरः ५४

४८ किमित्येवंनिंदसीतितत्राह दैवेति दैवेनोपसृष्टयोरुपद्रुतयोरावयोःपुत्रमानिनीषतिआनेतुमिच्छति ४९ विद्यांमनुष्यागम्यगमनसामर्थ्यकरीम् ५० नैर्ऋतींनिर्ऋतेर्वैवस्वतानांदिशांसौम्यांसोमस्य
वायव्यांवायोःवारुणींवरुणस्य ५१ अनिस्तीर्णप्रतिश्रुतः असाधितप्रतिज्ञः ५२ प्रत्युक्तःनेत्युक्तःप्रतिषेधताप्रतिषेधंकुर्वताकथंनेत्युक्तइतितत्राह दर्शयइति आत्मनैवस्वयंआत्मानंमावधीर्माहिंसीः
संधिरार्षः ५३ एतेनपुत्रादानादिनात्वन्निमित्तेनमानुष्यंमनुष्यलोकस्थांयथास्यात्तथाईश्वरादपिमहानुत्तमः ५४

५५ ५६ ५७ गगनंछादयतीतिगगनच्छदं गु५।च्युतः मौर्व्याभुक्तः ५८ चक्रानुपथेसुदर्शनगतानुकूलमार्गेकृतद्वारेणसमश्नुवानंगच्छंतंपदूत्तमंप्रसमीक्ष्यअक्षिणीपिदधइत्यन्वयः अनंत
पारंअंतपारवर्जितम् ५९ ततःसलिलंप्रविश्यगतोभवनंददर्शेत्यन्वयः बलीयसानभस्वतावायुनाएजद्भिःकंपमानैर्बृहद्भिरूर्मिभिःतरंगैर्भीषणं तत्रसलिले ६० तस्मिन्भवनेअनंतंददर्शसितांबरा
भंश्वेताभ्रवत्शोभमानं शितिःनीलःकंठोयस्यसःशितिकंठःजिह्मगःनम्रगात्रस्तम् ६१ तस्यानंतस्यभोगेसुखमासनंयस्यसतथातद्भोगसुखासनःतम् ६२ ६३ परमेष्ठिनांब्रह्मणांपतिम् ६४

सहैवरथमास्थायप्राचींदिशमवीविशत् ॥ सप्तद्वीपान्सप्तसिंधून्सप्तसप्तगिरीनथ ॥ लोकालोकंतथातीत्यविवेशसुमहत्तमः ५५ तत्राश्वाःशैब्यसुग्रीवमे
घपुष्पबलाहकाः ॥ तमसाभ्रष्टगतयोबभूवुर्भरतर्षभ ५६ तान्दृष्ट्वाभगवान्कृष्णोमहायोगेश्वरेश्वरः ॥ सहस्रादित्यसंकाशंस्वचक्रंप्राहिणोत्पुरः ५७
तमःसुघोरंगगनच्छदंमहद्विदारयद्भूरितरेणरोचिषा ॥ मनोजवंनिर्विविशेसुदर्शनंगुणच्युतोरामशरोयथाचमूः ५८ द्वारेणचक्रानुपथेयदूत्तमंपरा
त्परंज्योतिरनंतपारम् ॥ समश्नुवानंप्रसमीक्ष्यफाल्गुनःप्रदीपिताक्षःपिदधेऽक्षिणीउभे ५९ ततःप्रविष्टःसलिलंनभस्वताबलीयसैजद्बृहदूर्मिभीषणम् ॥
तत्राद्भुतंवैभवनंद्युमत्तमंभ्राजन्मणिस्तंभसहस्रशोभितम् ;६० तस्मिन्महाभीममनंतमद्भुतंसहस्रमूर्द्धन्यफणामणिद्युतिम् ॥ विभ्राजमानंद्विगुणेक्षणोल्ब
णंसितांबराभंशितिकंठजिह्मगम् ६१ ददर्शतद्भोगसुखासनंविभुंमहानुभावंपुरुषोत्तमोत्तमम् ॥ सांद्रांबुदाभंसुपिशंगवाससंप्रसन्नवक्त्रंरुचिरस्मितेक्ष
णम् ६२ महामणिव्रातकिरीटकुंडलप्रभापरिष्वक्तसहस्रकुंतलम् ॥ प्रलंबचार्वष्टभुजंसकौस्तुभंश्रीवत्सलक्ष्मंवनमालयावृतम् ६३ सुनंदनंदप्रमुखैः
श्वपार्षदैश्चक्रादिभिर्मूर्तिधरैर्निजायुधैः ॥ पुष्ट्याश्रियाकीर्त्यजयाखिलर्द्धिभिर्निषेव्यमाणंपरमेष्ठिनांपतिम् ६४ ववंदआत्मानमनंतमच्युतोजिष्णुश्च
तद्दर्शनजातसाध्वसः ॥ सचाहभूमापरमेष्ठिनांप्रभुर्बद्धांजलिंसस्मितपूर्वयागिरा ६५ द्विजात्मजास्तेयुवयोर्दिदृक्षयामयोपनीताभुविधर्मगुप्तये ॥ कला
वतीर्णोऽस्यवनेर्भरासुरान्हत्वेहभूयस्त्वरयेहिमेंतिकम् ६६ पूर्णकामावपियुवांनरनारायणावृषी ॥ धर्ममाचरतांस्थित्यैवृषभौलोकसंग्रहम् ६७ इत्या
दिष्टौभगवतातौकृष्णौपरमेष्ठिना ॥ ओमित्यानंदभूमानमादायद्विजदारकान् ६८ न्यवर्त्ततांस्वकंधामसंप्रहृष्टौयथागतम् ॥ विप्रायददतुःपुत्रान्यथारू
पंयथावयः ॥ निशम्यवैष्णवंधामपार्थःपरमविस्मितः ॥ यत्किंचित्पौरुषंपुंसांमेनेकृष्णानुकंपितम् ७० तथाप्रविश्यगोविंदोयज्ञवाटंपुनःस्वयम् ॥
पूर्णपुरोहितैर्विप्रैर्ऋत्विग्भिःक्षत्रियर्षभैः ७१ प्रायश्चित्तंतुचलनेदीक्षायांयउदाहृतः ॥ तंचकारयथान्यायंब्राह्मणैरनुमोदितः ७२ समाप्ययज्ञंविधिव
त्तर्पयित्वार्थिनोद्विजान् ॥ ऋत्विग्भ्यःपूजयित्वाग्र्यान्नृपाँश्चकुरुसत्तम ७३

अच्युतःकृष्णःजिष्णुरर्जुनः ६५ युवयोःकृष्णार्जुनयोः ६६ जगतःस्थित्यैलोकसंग्रहंधर्मम् ६७ कृष्णौयदूत्तमार्जुनौ आनंदभूमानंपूर्णानंदम् ६८ प्रसूयतांप्रसवंगच्छतां रूपंयथाप्रसूतिकालेयद्रूपंतादृशं
रूपंदधानान् ६९ पुंसांयत्किंचित्पौरुषंकृष्णानुकंपितंमेने ७० ७१ दीक्षायांमध्येचलनेवतउत्थापगमनेप्रायश्चित्तमुदिरयपःकर्मविशेषउदाहृतःतंचकार ७२ ७३

अवभृथनिमित्तमज्जनम् ७४ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ हरेरवशिष्टभूभारदंतवक्रविदूरथवधलक्षणंयच्चरितंतत्कथयत्यस्मिन्नध्याये तत्रतद्घटनप्रकारमाह उद्वापनेति उद्वापनस्नानहेतोः अवभृथस्नानहेतोः १ २ ३ ४ अरुणत् रुरोध जंबुकःशृगालः ५ पारोक्ष्यसौहृदंमृतिलक्षणामत्यक्षत्वेपिबंधुनायत्कर्तव्यंसौहृदंप्रेमवत्तत्कुर्वन्कर्तुकामः साच्छीलिकःशतृप्रत्ययः ६ ७ वेलाजलवृद्धिः सिंधुंनदीं कालिंगःकालिंगविषयनाथः ८ ९ मातुलोवसुदेवः तत्पुत्रःपारदारिकःपरस्त्रीरतिसमुत्सुकः १० भ्रातरोमातृसो

यमुनायांमहानद्यांकृत्वाऽवभृथमज्जनम् ॥ विजहारयथाकामंमहर्षिभिर्यदूत्तमः ७४ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशस्कंधेउ०शततमोऽध्यायः ॥ १००॥ श्रीशुकउवाच ॥ उद्वापनस्नानहेतोर्यमुनातीरमागतम् ॥ श्रुत्वातूर्णंकलिंगेशोदंतवक्त्रःसहानुजः १ महत्यासेनयायुक्तोगजानीकसमन्वितः ॥ गच्छंतं द्वारकांकृष्णंपथिरोद्धुंसमाययौ २ सोभ्येत्यपथिगच्छंतंवृतंयदुकुमारकैः ॥ कांताषोडशसाहस्रशिबिकापरिवारितम् ३ राजसंघानुगच्छंतंमहर्षिगणसेवितम् ॥ ऋत्विक्पुरोहिताचार्यब्राह्मणैश्वसमन्वितम् ४ दंतवक्त्रोरुणन्मूढोमृगेंद्रंजंबुकोयथा ॥ रुक्मिणःशिशुपालस्यपौंड्रकस्यचदुर्मतेः ५ परलोकगतानांचकुर्वन्पारोक्ष्यसौहृदम् ॥ पदातिःपथिसंरोद्धुंगदापाणिःप्रकंपयन् ६ पद्भ्यांमहींमहाराजमहासत्वोव्यदृश्यत ॥ तंतथायांतमालोक्यगदामादायसत्वरः ७ अवप्लुत्यरथात्कृष्णःसिंधुंवेलेवप्रत्यगात् ॥ गदामुद्यम्यकालिंगोमुकुंदंप्राहदुर्मदः ८ दिष्ट्याकृष्णभवानद्यममदृष्टिपथंगतः ॥ त्वामद्यहंद्वयुद्धेनहनिष्याम्यविलंबितम् ९ त्वंमातुलेयोनःकृष्णमित्रध्रुक्पारदारिकः ॥ विश्वासघातीबंधुघ्नःसततंकलहप्रियः १० पौंड्रकंमातुलेयंमेसंख्येसूदितवानसि ॥ रुक्मीचशिशुपालश्वभ्रातरौमेत्वयाहतौ ११ अतस्त्वांगदयामंदहनिष्येवज्रकल्पया ॥ तेनानृण्यमुपैम्यद्यमित्राणांमित्रवत्सलः १२ बंधुरूपमरिंहत्वाव्याधिंदेहचरंयथा ॥ इतिलोकप्रवादोस्तितेनदोषोपिनास्तिमे १३ एवंरुक्षैश्ववचनैःकृष्णंतोत्रैरिवद्विपम् ॥ गदयाऽताडयत्कृष्णंसिंहवद्व्यनदच्चसः १४ गदयाभिहतोप्याजौनचचालयदूत्तमः ॥ गदयाव्यहनत्कुर्व्यांकौमोदक्यास्तनांतरे १५ गाढनिर्भिन्नहृदयउद्वमन्रुधिरंमुखात् ॥ प्रसार्यकेशबाहंघ्रिगतासुर्व्यपतद्भुवि १६ ततःसूक्ष्मतरंज्योतिःकृष्णमाविशदद्भुतम् ॥ पश्यतांसर्वभूतानांयथाचैद्यस्यसंगरे १७ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वादंतवक्त्रंविदूरथः ॥ मूर्च्छितोभ्रातृशोकेनाप्यसिचर्मसमाददे १८ सोवप्लुत्यरथातूर्णंविधुन्वन्खड्गमुत्तमम् ॥ अभिदुद्रावगोविंदंपद्भ्यामुर्वींप्रकंपयन् १९ तस्यबाणेनचिच्छेदखड्गंयादवनंदनः ॥ ततोजग्राहनिशितांशक्तिंघोरांविदूरथः २० तयाप्रहर्तुंगोविंदमभिनिश्चित्यसंगरे ॥ क्षणेनाभिससाराज्ञश्चापमुक्तोयथाशरः २१ तस्यचापततःकृष्णश्चक्रेणक्षुरनेमिना ॥ शिरोजहारराजेंद्रसकिरीटंसकुंडलम् २२

दरीपुत्रत्वेन ११ आनृण्यंऋणाभावम् १२ देहचरंदेहगतम् १३ रुक्षैर्वचनैर्व्यथयित्वेतिशेषः १४ १५ १६ दंतवक्त्रगतासुरःकृष्णंध्वांतापरपर्यायंतमोविशत अन्यस्तुद्वारपालः कृष्णं उत्कृष्टानंदरूपश्रीहरिम् १७ असियुक्तंचर्म १८ १९ २० २१-२२

कालयामासद्रावयामास वारणादिकमित्यत्रगजाश्वरथादिकंगृह्यते २३ पुष्परथंविवाहयोग्यरथम् २४ २५ २६ पशुदृष्टीनांअज्ञजनबुद्धीनांपक्षेजीयतेजयतीतिईयतेज्ञायते २७ ब्रह्माद्यन्यतमेनापि
तत्कर्मसमाप्तिंकर्तुंनशक्यतेकिंपुनर्मयेतिभावेनाह तस्येति २८ स्कंधमारभ्ययद्दैत्यहननंतदादितःउपसंहरति एवमिति २९ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायांएका
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ अनेनाध्यायद्वयेनगृहस्थधर्मानुकरणलक्षणंहरेःसंनिधानात्सर्वतीर्थोचमत्वंद्वारकायाश्चकथ्यते तत्रप्रथमंद्वारकापुरंवर्णयति सुखमिति १ हर्म्येषुधनिनांयोग्येषुसमु
न्नतगृहेषुसौधेषुसुधाधवलितेषूत्तमगृहेषु २ ३ निर्विशद्भिःमिथउपभुंजानैःभृंगविहंगैर्नादितायांघोषवत्कृतायाम् ४ ५ वासितामलतोयेषुपारिमलीकृतजलेषु ६ ह्रादिनीषुनदीषु स्वयोषिता

एवंनिहत्यसमरेदंतवक्त्रविदूरथौ ॥ कालयामासतत्सैन्यंजगृहेवारणादिकम् २३ भूयःपुष्परथंदिव्यमारुह्यसमलंकृतम् ॥ सहितःसात्वतगणैरीडितःसुर
मानवैः २४ मुनिभिःसिद्धगंधर्वैर्विद्याधरमहोरगैः ॥ अप्सरोभिःपितृगणैर्यथाकिन्नरचारणैः २५ उपगीयमानविजयःकुसुमैरभिवर्षितः ॥ वृतश्चवृष्णि
प्रवरैर्विवेशालंकृतंपुरम् २६ एवंयोगेश्वरःकृष्णोभगवान्देवकीसुतः ॥ ईयतेपशुदृष्टीनांजीयतेजयतीतिसः २७ तस्यकर्माण्युदाराणिपुण्यश्लोकस्यभारत ॥
शक्यंतेकथितुंनैववर्षाणामयुतैरपि २८ एवमारभ्यराक्षस्याःपूतनायाःपरंतप ॥ भूभारभूतानसुरान्जघानमधुसूदनः २९ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशम
स्कंधेउत्तरार्धेएकाधिकशततमोध्यायः ॥ १०१ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ सुखंस्वपुर्यांन्यवसद्द्वारकायांश्रियःपतिः ॥ सर्वसंपत्समृद्धायांजुष्टायांवृष्णिपुंगवैः १
स्त्रीभिश्चोत्तमवेषाभिर्नवयौवनकांतिभिः ॥ कंदुकैर्हर्म्यसौधेषुक्रीडंतीभिस्तडिद्द्युभिः २ नित्यंसंकुलमार्गायांमदच्युद्भिर्मतंगजैः ॥ स्वलंकृतैर्भटैरश्वैरथै
श्चकनकोज्ज्वलैः ३ उद्यानोपवनाढ्यायांपुष्पितद्रुमराजिषु ॥ निर्विशद्भृंगविहगैर्नादितायांसमंततः ४ रेमेषोडशसाहस्रपत्नीनामेकवल्लभः ॥ तावंतिवि
चित्ररूपाणितद्गृहेषुमहर्द्धिषु ५ प्रोत्फुल्लोत्पलकह्लारकुमुदांभोजरेणुभिः ॥ वासितामलतोयेषुकूजद्द्विजकुलादिभिः ६ विजहारविगाह्यांभोह्रदिनीषुमहोदयः ॥
कुचकुंकुमलिप्तांगःपरिरब्धःस्वयोषिताम् ७ उपगीयमानोगंधर्वैर्मृदंगपणवानकान् ॥ वादयद्भिर्मुदावीणाःसूतमागधवंदिभिः ८ सेव्यमानोच्युतस्ताभिर्हसं
तीभिश्चरेचकैः ॥ प्रतिषिंचन्विचिक्रीडेमुखरःशक्तिभिःस्वयम् ९ ताःक्लिन्नवस्त्रविवृतोरुकुचप्रदेशाःसिंचंत्यउद्धृतबृहत्कबरप्रसूनाः ॥ कांतस्यचेतनजिहीर्ष
तयोपगुह्यजातस्मरोत्स्मयलसद्वदनाविरेजुः १० कृष्णस्तुतत्स्तनविषज्जितकुंकुमस्रक्क्रीडाभिसंगतसकुंतलकुंदगंधः ॥ सिंचन्मुहुर्युवतिभिःपरिषिच्यमा
नोरेमेकरेणुभिरिवेभपतिःपरीतः ११

मितिषष्ठीतृतीयार्थे ७ वीणाइतिद्वितीया ८ रेचकैःजलप्रक्षेपणचर्मपात्रैः शक्तिभिर्भार्यादिभिःसह ९ क्लिन्नान्यार्द्राणिवस्त्राणियासांताः विवृताउरुप्रदेशाःकुचप्रदेशाश्चयासांताः बृहंतिकबराणिबृहत्कबरा
णिउद्धृतानिउन्मुक्तानिबृहत्कबरपूरितानिप्रसूनानियासांताः कांतस्यकमनीयस्यकृष्णस्य चेतनजिहीर्षयाचित्तवशीकरणेच्छया उपगूह्येनउपगूहनक्रियया जातेनाविर्भूतेनस्मरोत्स्मयेनउत्कृष्टेनमंद
स्मितेनलसंतिवदनानियासांताः १० तासांस्तनेभ्यःविषज्जितानिसंक्रांतानिकुंकुमानितत्स्तनविषज्जितकुंकुमानितैर्मिश्रास्रग्यस्यसतथा कुंतलैःसहवर्तमानःसकुंतलः क्रीडायामभिसंगतश्चायंसकुं
तलश्चकुंदगंधश्चतथाकुंदपुष्पवत्गंधोयस्यसतथासिंचन्जलमितिशेषः ११

अनिवार्यइत्यस्यविवरणमीश्वरइतिरमाभीरामाभिर्लक्ष्मीसान्निधानयुक्ताभिर्वा निजसौख्यसंप्लुतः स्वरूपानंदसमुद्रमग्नः गार्हकमेधिकान् गृहस्थाश्रमयोग्यधर्मांश्चरन् कुर्वन् १२ नवसंगमेयालज्जासैव स्थितातया अनुरागादियुक्तया १३ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेविजयध्वजकृतटीकायां द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ धर्मार्थकामानांपदंविषयंसंदर्शयन्त्रिवर्गानामाश्रयो गृहस्थइतिसम्यक्दर्शयन् द्वारकामावसतिश्रीकृष्णइतिशेषः १ ततःपरंकिमत्रेत्याह एवमिदि भूचक्रंभूमंडलं द्वारका मुन्यादिभिःपूर्णानिबिडाआसीदित्यन्वयः २ ३ पिंडारकादितीर्थक्षेत्रे भ्योद्वारकोत्तमतीर्थमित्याह पिंडारकादित्यादिना ४ कुमारानिलयात्कुमारपर्वतात् ५ ६ द्वारकामितिशेषः ७ ८ स्तुतिस्तोत्रपरायणाः स्तुतिरप्रबंधरूपा स्तोत्रंप्रबंधरूपं तज्जपैक

गृहेषुतासामनिवार्यईश्वरोनिरस्तसाम्यातिशयोऽव्यवास्थितः ॥ रेमेरमाभिर्निजसौख्यसंप्लुतोयथेतरोगार्हकमेधिकांश्चरन् १२ इत्थंरमापतिमवाप्यप तिंस्त्रियस्ताब्रह्मादयोपिपदवींनविदुर्यदीयाम् ॥ भेजुर्मुदाऽविरतमेधितयानुरागहासावलोकनवसंगमलज्जयैव १३ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कं धेउत्त०द्व्यधिकशततमोध्यायः ॥ १०२ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंवेदोदितंधर्ममनुतिष्ठन्सतांगतिः ॥ गृहेधर्मार्थकामानांमुहुःसंदर्शयन्पदम् १ एवंशास तिभूचक्रंचक्रपाणौजनार्दने ॥ द्वारकावृष्णिनिलयायोजनद्वादशायता २ मुनिभिर्ब्राह्मणैश्चैवक्षत्रियैश्चापिवेदिभिः ॥ आसीत्पूर्णाकुरुश्रेष्ठसततंस मलंकृता ३ पिंडारकात्कुरुक्षेत्राच्छालग्रामाच्चपुष्करात् ॥ वाराणस्याःप्रयागाच्चवेंकटाच्छ्रीगिरेरपि ४ स्थानंदूराच्चगोकर्णाच्चंद्रतीर्थाच्चशोभनात् ॥ सह्याद्रेश्चभृगुक्षेत्रात्कुमारनिलयादपि ५ गोदावरितटात्पुण्यान्नर्मदानिकटादपि ॥ शूर्पाकारात्प्रभासाच्चपुण्याद्बदरिकाश्रमात् ६ पावनान्नैमि षारण्याद्ब्रह्मदुर्गाच्चदुर्गमात् ॥ आययुर्मुनयःशांतानित्यव्रतपरायणाः ७ अब्भक्षवायुभक्षाश्चनिराहारादृढव्रताः ॥ वल्कलाजिनसंवीताजटिनश्चा पिमुंडिनः ८ त्रिकालस्नायिनश्चैवमौनव्रतपरायणाः ॥ वेदस्वाध्यायनिरताःस्तुतिस्तोत्रपरायणाः ९ ध्यानैकतानमनसःसमाधौकृतनिश्चयाः ॥ त्वगस्थि मात्रावयवाःशिराधमनिसंतताः १० आगत्यमुनयोराजन्सर्वतःशांतचेतसः ॥ उपासतमहाराजनित्यंतत्त्वैकचिंतकाः ११ क्षत्रियैश्चमहावीर्यैर्ब्राह्मणैश्चतपो धनैः ॥ सूतैश्चमागधैश्चैवश्लोकस्तुतिपरायणैः १२ पूर्णमंगलघोषैश्चवादित्राणांचनिःस्वनैः ॥ निर्घुष्टाब्रह्मघोषैश्चद्वारकाकुरुनंदन १३ क्षेत्राणामपि सर्वेषांतीर्थानांचाघहारिणाम् ॥ देवदेवस्यसान्निध्याद्ग्रण्याचबभूवसा १४ आस्थितस्यपरंधर्मंकृष्णस्यगृहमेधिनः ॥ आसन्षोडशसाहस्रमहिष्यस्तु शताधिकाः १५ तासांस्त्रीरत्नभूतानामष्टौयाःप्रागुदाहृताः ॥ रुक्मिणीप्रमुखाराजंस्तत्पुत्राश्चानुपूर्वशः १६ एकैकस्यांदशदशकृष्णोऽजीजनदात्म जान् ॥ यावंत्यआत्मनोभार्यास्त्वमोघगतिरीश्वरः १७ तेषामुद्दामवीर्याणामष्टादशमहारथाः ॥ आसन्नुदारयशसस्तेषांनामानिमेशृणु १८

परायणाः ९ ध्यानैकतानमनसःश्रीहरिगुणगणसंचिंतनायामेवविस्तृतमनसः समाधौचित्तनिग्रहेकृतनिश्चयाः समीचीनाधिष्ठानलक्षणमुक्तौवा शिरारेखाः १० सर्वतआगत्य ११ १२ १३ अग्रण्याअग्रण्येतिच्छांदसः उत्तमोत्तमाश्रया १४ कृष्णस्यषोडशसाहस्रमहिष्यः १५ तासांमध्येयारुक्मिणीप्रमुखाअष्टौमहिष्यः प्रागुक्ताः अनुपूर्वशःतत्पुत्राश्चोक्ताः १६ आत्मनोयावत्योभार्याःतास्वेकस्यामेकस्यांभार्यायांदशदशात्मजानजीजनत् १७ तेषांपुत्राणांमध्येअष्टादशमहारथाःआसन् १८

१९ २० त्रिवक्रायाःसैरंध्याः सनारदस्तस्मैस्वशिष्यायअखंडितंचित्तंपूर्वापरानुभवस्मरणसमर्थज्ञानंददौ २१ येननारदेनसात्वतंतंत्रंपंचरात्रसंहितायत्यंज्ञात्वापुमान्मूर्तिमान्निजरूपाभिव्यक्तिमा
न्भवेत् यत्रयस्मिंस्तंत्रेस्त्रीशूद्रादीनांवैष्णवःसंस्कारःस्मृतःविष्णुविषयानुष्ठानेनशरीरशुद्धिःकथिता २२ तनुजानांपुत्राणां २३ २४ पौत्रीं पुत्रपुत्रींदौहित्रःदुहितुःपुत्रःअनिरुद्धः निहतेरुक्मिणीश्या
लेनाब्रवीत्साध्वसाधुवा रुक्मिणीबलयोराजन्स्नेहभंगभयाद्धरिरित्यनेनसर्वसमस्यहरेःस्नेहभंगभयमुच्यतेतत्कथंघटतइतीयमाशंका नस्नेहभंगोदव्यास्तुनभयंकेशवस्यच स्नेहभीतइवाथापिनोचेरु
क्मिवधेहरिरित्यादिनापरिहर्तव्या अत्रश्रीमद्भगवत्पादैःसिंहावलोकनन्यायेनाध्यायेयच्चासूचनायचेदंप्रमाणमुक्तं मौसलान्मुसलयुद्धात् २५ २६ एतस्मिन्कुलअधनादिदोषयुक्तानजज्ञिरइत्यन्वयः
२७ तेषांयदुवंशप्रसूतानां २८ संख्याज्ञानाभावेपितदाचार्याणांसंख्यांकामपिश्रावयामीत्याह तिस्रइति २९ यत्रयेषां ३० देवांशानांयादवानांअवन्यामुत्पत्तुंनिमित्तमाह देवेति ३१ यादवादे

प्रद्युम्नश्चारुदेष्णश्चदीप्तिमान्भानुरेवच ॥ सांबोमित्रोबृहद्भानुर्भानुर्विंदोवृकोरुणः १९ पुष्करोदेवबाहुश्चचक्रेदेवःसुनंदनः ॥ चित्रभानुर्वरूथश्चकविर्न्य
ग्रोधएवच २० त्रिवक्रायांविशोकश्चपुत्रःकृष्णमनुव्रतः ॥ आसीच्छिष्योनारदस्यददौचित्तमखंडितम् २१ येनोक्तंसात्वतंतंत्रंयज्ज्ञात्वामूर्तिमान्भवे
त् ॥ यत्रस्त्रीशूद्रदाशानांसंस्कारोवैष्णवःस्मृतः २२ एतेषामपिराजेंद्रतनुजानांमधुद्विषः ॥ प्रद्युम्नआसीत्प्रथमःपितृवद्रुक्मिणीसुतः २३ सरुक्मि
णोदुहितरमुपयेमेमहारथः ॥ तस्यांततोऽनिरुद्धोभून्नागायुतबलान्वितः २४ सचापिरुक्मिणःपौत्रींदौहित्रीं जगृहेततः ॥ वज्रस्तस्यामभूद्यस्तुमौसलादव
शेषितः २५ प्रतिबाहुरभूत्तस्मात्सुबाहुस्तस्यचात्मजः ॥ सुबाहोरुग्रसेनोभूच्छतसेनस्तुतत्सुतः २६ नह्येतस्मिन्कुलेजाताअधनाअबहुप्रजाः ॥
अल्पायुषोऽल्पवीर्याश्चअब्रह्मण्याश्चजज्ञिरे २७ यदुवंशेप्रसूतानांपुंसांविख्यातकर्मणाम् ॥ संख्यानशक्यतेकर्तुमपिवर्षायुतैर्नृप २८ तिस्रःकोट्यः
सहस्राणामष्टाशीतिशतानिच ॥ आसन्यदुकुमाराणामाचार्याइतिनःश्रुतम् २९ संख्यानंयादवानांकःकरिष्यतिमहात्मनाम् ॥ यत्रायुतानामयुतंरक्ष
न्नास्तेसआहुकः ३० देवासुराहवहतायेदैतेयाःसुदारुणाः ॥ तेचोत्पन्नामनुष्येषुप्रजादृप्ताबबाधिरे ३१ तन्निग्रहायहरिणाप्रोक्तादेवायदोःकुले ॥ अव
तीर्णाःकुलशतंयेषामेकाधिकंनृप ३२ तेषांप्रमाणंभगवान्प्रभुत्वेचाभवद्धरिः ॥ येचानुवर्तिनस्तस्यववृधुःसर्वयादवाः ३३ शय्यासनाटनालापक्रीडा
स्नानाशनादिषु ॥ नविदुःसंतमात्मानंवृष्णयःकृष्णचेतसः ३४ ईजेक्रतुभिरात्मानंसर्ववेदार्थसंग्रहम् ॥ स्वयोगमायारचितैःकुरुक्षेत्रेद्विषट्समाः ३५
कृष्णगाध्यसितावंतिरामाद्याचार्योद्धवेश्वरः ॥ दीक्षितोग्रण्यपत्नीभिःपुण्यश्लोकसहाग्रणीः ३६

वाइत्यत्रकिंप्रमाणमत्राह कुलशतमिति ३२ श्रीकृष्णोभगवान्तेषांप्रभुत्वेसामर्थ्येदैवेप्रमाणं यतःश्रीकृष्णोनारायणावतारःप्रसिद्धःतेषाममानुषसामर्थ्येहेतुश्च ततोयादवादेवाइतिसिद्धं एतदेवद्रढी
करणायपुनर्वक्ति येचेति ३३ स्वामिनंनविदुःशय्यादिषुसंतंसहवर्तमानंआत्मानंस्वरूपभूतंश्रीनारायणं ३४ सर्ववेदार्थत्वेनसर्ववेदविषयत्वेनसम्यग्ग्रहोग्रहणंयस्यसतथातंस्वयोगमायया स्वरूपसामर्थ्ये
नरचितैरुत्पादितैः ३५ कृष्णोवेदव्यासः गाधिर्विश्वामित्रःअसितःआवंतिःसांदीपनिःरामःपरशुरामःएतेआचार्यायस्यकृष्णस्यसःउद्धवस्यईश्वरःउद्धवेश्वरःकृष्णगाध्यसितावंतिरामाचार्यश्चासौ
उद्धवेश्वरश्चतथा अग्रण्यपत्नीभिःरुक्मिण्यादिश्रेष्ठपत्नीभिःसहसंदीक्षितः अग्रणीःसर्वोत्तमः ३६

श्रीकृष्णस्मरणार्थंसंक्षिप्यतद्गुणान्कथयति तीर्थमिति तीर्थंकीर्तिलक्षणंनृणांचक्रेपत्यः यदुष्वजनिप्रादुर्भूतःयस्यपादशौचंपादप्रक्षालनजलंस्वःसरित्स्वर्गनदीगंगाभूत्यस्यस्वरूपंऐश्वर्यादिषड्गुणैराप्तंपूर्णं
यस्यउरसिवक्षसोपरिरमासर्वदास्ते . यस्यशास्त्रंशासकंवचनंतत्प्रमाणंलोकस्येतिशेषः यच्छास्त्रंवेदादिशास्त्रंतत्प्रमाणामितिवासदसद्व्यक्तयःकार्यकारणव्यक्तयः यदनुयस्यानंतरंविद्यमानायदनुकूलत्वे
नसत्तासंबंधिन्यः धर्मायत्रयद्विषयस्त्वेनवर्ततेतस्यकृष्णस्यैतत्क्षितिभारहरणंनचित्रं किंत्वस्माकमेव हेत्वंतरमाह कालेति ३७ देवकीजन्मवादःदेवकीपुत्रत्वेनवादःकीर्तिर्यस्यसतथासजननिवासः
जगन्निवासोजयति कथमत्राह नियमेति भूभारक्षपणार्थंनियमेनभूमौकृतानिपदाब्जानिपादन्यासयत्रानियान्तितैः स्वदोर्भिश्चदस्युपीडांकुर्वन्नितिशेषः उभयदृशीनांअंतर्बहिःस्थितरूपस्यदृशिःदर्शनंये
षांतेषांमुदंकुर्वन् अबलानांस्त्रीणांश्रीनिकेतात्ममूर्त्यालक्ष्मीमंदिरात्मस्वरूपेण स्निग्धहासेक्षयास्निग्धमंदस्मितशोभितरूपकटाक्षनिरीक्षणेनच स्मरवपुःकाममूर्तिरिवस्थितः ३८ जगतआदौम

तीर्थंचक्रेनृणांयोयदजनियदुषुस्वःसरित्पादशौचंषाड्गिश्वाप्तंस्वरूपंपरउरसिरमासर्वदायस्यचास्ते ॥ यच्छास्त्रंचप्रमाणंयदनुचसदसद्व्यक्तयोयत्रधर्माःकृष्ण
स्यैतन्नचित्रंक्षितिभरहरणंकालचक्रायुधस्य ३७ जयतिजननिवासोदेवकीजन्मवादोनियमकृतपदाब्जैर्दस्युपीडांस्वदोर्भिः ॥ मुदमुभयदृशीनांश्रीनिकेता
त्ममूर्त्यास्मरवपुरबलानांस्निग्धहासेक्षयाच ३८ योह्यारमाजगदादिमध्यनिधनोयोऽव्यक्तजीवेश्वरोयःसृष्ट्वेदमनुप्रविष्टऋषिणा।चक्रेपुनःसंहिताम् ॥ यं
संपद्यजहात्यजामनुशयीसुप्तःकुलायंयथातंकैवल्यनिरस्तयोनिमभयंध्यायेदजस्रंहरिम् ३९ इत्थंपरस्यनिजधर्मरिरक्षयात्तलीलातनोस्तदनुरूपविडंब
नानि ॥ कर्माणिकर्मकषणानियदूत्तमस्यगायेदमुष्यपदयोरनुवृत्तिमिच्छन् ४० मर्त्यस्तयानुसवमेधितयानुवृत्त्याश्रीमत्कथाश्रवणकीर्त्तनचिंतयैति ॥
तद्धामदुष्करकृतंजनतापवर्गंग्रामाद्वनंक्षितिभुजोपिययुर्यदर्थे ४१

ध्येनिधनेवर्त्ततइतिजगदादिमध्यनिधनः जगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकर्ता अव्यक्तजीवयोरीश्वरः ऋषिणाव्यासात्मनाभागवतींसंहितां अनुशयीजीवःयंसंपद्यप्राप्य अजांबंधकशक्तिंजहाति सतासो
म्यतदासंपन्नोभवतीतिश्रुतेः सुप्तःपरमात्मानंप्राज्ञंप्राप्तः यथाकुलायंशरीराभिमानंत्यक्त्वास्ते तथाकैवल्येनसच्चिदानंदस्वरूपस्थित्यानिरस्तयोनिंनित्यनिरस्तप्रकृतिम् ३९ इत्थंएवंविधस्ययदूत्तमस्य
कर्माणिविक्रमलक्षणानिगायेदित्यन्वयः निजधर्मंरिरक्षयास्वकल्पितधर्मरक्षणेच्छया तस्यानुकूलविडंबनानिकर्मकषणानिदुष्कर्मनिराकरणसमर्थानि अनुवृत्तिंअनुगमनमिच्छन् ४० मर्त्यःतयानु
वृत्त्यातस्यहरेर्धामलोकमेति कीदृश्या श्रीमत्याःकथायाःश्रवणकीर्तनचिंतनलक्षणया दुष्करेणतपसाकृतंसाधितं जनतायाःक्रियासाध्यफलरूपंजनतापवर्गं यस्यहरेर्धामार्थेक्षितिभुजोपिग्रामाद्वनं
ग्रामंविहायवनंययुःयांति किंपुनरन्यइति ४१

स्कंधार्थमुपसंहरति यइदामिति व्यासपुत्रैःशुकादिभिः जगतोऽघंपापंभिनत्तीतिजगदघभित्तद्भक्तानांकर्णावतंसंकर्णालंकारायमानं श्रवणादिफलमाह भगवतीति क्षेमधाममोक्षलक्षणंस्थानंश्रव
णादिकुर्वताइत्थंभाव्यमित्यतउक्तं भगवतीति सर्वोत्तमोपिभगवान्गुणभावंजनार्दनः । दर्शयेद्वासुदेवोपिह्यात्मनोजवितामपि अज्ञाशक्तादिभावस्तुकुतस्तस्याखिलेशितुः । कुतश्चजीवतातस्यप्रधानपुरुषे
शितुः ॥ कुतोदोषाःसर्वगुणपूर्णस्यानंदवारिधेरित्येतत्प्रमाणंअज्ञजनेनकृष्णेक्रियमाणसर्वशंकानिराकरणार्थंभगवत्पादैःस्कंधांतेदर्शितमितिज्ञातव्यमिति ॥ ४२ ॥ योऽयाचित्रिदशैःकुमारहृतयेवाता

सूतउवाच ॥ यइदमनुशृणोतिश्रावयेद्वामुरारेश्चरितममृतकीर्तेर्वर्णितंव्यासपुत्रैः ॥ जगदघभिदलंतद्भक्तकर्णावतंसंभगवतिकृतचित्तोयातितत्क्षेमधाम ॥
४२ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेउत्तरार्धेश्रीकृष्णावतारचरित्रेत्र्यधिकशततमोध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रियेनक्षितौजन्मयेनमुरासुहृत्समुदयोयेनत्रिलोक्यापिसा ॥ येनाध्यायियुधिष्ठिरोनिजपदेधर्मोपियेनांकुरिश्रीकृष्णंतमकृष्णकृष्णदयितंवंदामहेसंततम् ॥ १ ॥ पदरत्नावलिर्नामदशमस्कंधसंगता ॥ कृ
ष्णप्रीत्यासमाप्तेयंविद्वन्मानसहर्षिणी ॥ २ ॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेश्रीमन्महेन्द्रतीर्थश्रीपदशिष्यविजयध्वजकृतपदरत्नावल्यांटीकायामुत्तरार्धेत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कंधे उत्तरार्धः समाप्तः ॥